Bidrag

til

den norske Kirkes Historie

i det 19 Aarhundrede

AF

DANIEL THRAP.

Anden Samling.

BIDRAG

TIL

DEN NORSKE KIRKES HISTORIE

I DET NITTENDE AARHUNDREDE.

BIOGRAFISKE SKILDRINGER

AF

DANIEL THRAP.

ANDEN SAMLING.

KRISTIANIA.

TH. STEENS FORLAGSEXPEDITION.

1890.

DET STEENSKE BOGTRYKKERI.

Jeg skylder at takke for den Velvilje, hvormed dette Arbejde er modtaget og den Omtale, de foregaaende Hefter har faaet i Danmark og Norge. Jeg maa ogsaa takke de mange Venner fjernt og nær, der ved at meddele Oplysninger har sat mig istand til at faa det færdigt. Det er blevet vidtløftigere og har tildels faaet et andet Indhold end oprindelig paatænkt. Da jeg 1880 blev forflyttet til Kristiania, havde jeg paabegyndt et Arbejde om Thomas v. Westen og Finnemissjonen, hvortil min Ven, Rigsarkivar Birkeland, havde tilskyndet mig og anvist Materialier, der hidtil for en stor Del var ukjendte. Disse interesserede mig, og jeg tog fat paa Arbejdet, om jeg end maatte erkjende, at det heller burde udføres af en Mand, der var kjendt i Nordlandene, hvor jeg aldrig har været. Under mine mange Forretninger i mit nye Embede faldt det vanskeligt at finde saa megen Fritid, som krævedes til Fuldførelsen, men det gik dog, om end langsomt. Jeg tænkte ikke paa at udvide mine Studier over den norske Kirkes Historie efter Reformationen, men en anden af mine Venner, Professor Dr. L. Daae, tilskyndede mig til at levere en Samling Biografier af fremragende kirkelige Mænd i vort Aarhundrede, og det var egentlig kun paatænkt at levere korte Livsskitser, af hvilke det antoges, at temmelig mange kunde skrives uden synderlig Møje. Det skulde kun blive et forholdsvis lidet Bind omfattende mere end dobbelt saa mange af vore Bisper og Prester i det 19de Aarhundrede, som her er skildret i 2 Bind. Det kunde imidlertid ikke tilfredsstille mig, og jeg fandt, at en mere udførlig Fremstilling af

færre Personers Liv og Gjerning vilde have mere Interesse. For mig selv havde det ofte staaet som et Savn, at Mænd som Biskoperne Bugge og Krogh, Presterne N. Wergeland, Grøgaard, Claus Frimann, N. Hertzberg aldrig var blevne udførlig behandlede af vore Historikere. Jeg troede, at jeg her turde vove et Forsøg, og naar mer end 8 Aar er gangne med hertil, kan dette neppe kaldes nogen lang Tid for en Embedsmand, der ikke har megen Tid til litterær Syssel.

Det er antydet i en Avis, at jeg har været forud indtagen mod en enkelt af de Mænd, hvis Liv og Gjerning jeg har skildret (N. Wergeland). Jeg maa dertil kun bemærke, at jeg ikke er mig noget saadant bevidst, medens det skal indrømmes, at jeg gik til Behandlingen af P. O. Bugge og Grøgaard med ganske andre Tanker om disse Mænd, end jeg havde, da jeg forlod dem.

De til Slutning indførte Biografier fra den nyere Tid har med Undtagelse af Hallings været trykte i Skillingsmagazinet, og flere af dem har derfra været indførte i andre Blade. Det vil sees, at de alle afgiver Stof til Belysning af Kirkelivet hos os i Midten af Aarhundredet fra forskjellige Sider. Jeg troede derfor, at det kunde være af Interesse at have dem samlede.

2den Oktober 1889.

D. T.

INDHOLD.

Biskop Dr. theol. Peder Olivarius Bugge 1764—1849.

I.

II.

III.

IV.

V.

VI.

VII.

Nordlandske Forhold og den første Nordlandsbiskop.

Den sidste Pontoppidaner.

Fra den nyere Tid.

BISKOP DR. THEOL.

PEDER OLIVARIUS BUGGE

1764—1849.

Peder Olivarius Bugge.

I.

Slægts-Forhold — Barndoms- og Ungdomsaar — Bugge, Prest i Skullelev.

Slægten Bugge er gammel i Norge. Allerede i Reformationsaarhundredets Slutning var der en Prest af dette Navn i Etne, og hans Søn Samuel Bugge (f. 25de Septbr. 1605) døde som Sogneprest til Ejd i Nordfjord 5te Septbr. 1663.[1]) I det følgende Aarhundrede finder vi atter en Niels Bugge, der 1735 blev Prest i Nordalen. Begge disse optraadte som Forfattere, — den sidste med en Del Opbyggelses-Skrifter, der udkom i Kjøbenhavn 1734—37. Medens Navnet saaledes i Bergens Stift møder os blant Prester, finder vi det paa Østlandet i Borgerstanden. I Laurvik boede i Begyndelsen af 18de Aarhundrede en Ulrik Bugge, der enten maa have været Skipper eller Handelsmand. Ved sin Død — han druknede i Store Belt ved Nyborg 10de Decbr. 1716 — efterlod han to Sønner, Thomas og Ulrik. Den sidste, der var Kjøbmand i Risør og døde hos sin Søn i Drøbak 24de Maj 1792, var Farfader til Kristianias sidste Bedemand, Andreas Bugge († 1859), fra hvem en talrig Slægt nedstammer. Vi er ikke istand til at oplyse, om Ulrik Bugge i Laurvik († 1716) var en Broder til den Lars Sørensen Bugge, der i Begyndelsen af 18de Aarhundrede var Kjøb-

---

[1]) I Norsk theol. Tidsskr. N. R. VII, 121 staar, at han var dansk, men efter Meddelelse af Provst J. F. Lampe var han en Prestesøn fra Etne. Etne-Presten var fra Randers (Nicolaysen: Norske Stiftelser I, 22).

mand i Kristiania, heller ikke hvad Slags Handel denne drev. Han maa imidlertid have været en af Byens anseede Borgere, da han 29de August 1730 blev en af de 12 Mænd, der tilforordnedes en kongelig Kommissjon — Stiftsbefalningsmanden og Biskopen — der skulde ordne Kristianias kommunale Anliggender.[1]) At han kunde sende sin Søn til Universitetet, og at han til Faddere for sine Børn havde Commerceraad James Collett, dennes Datter og Svigerdatter, samt Generalauditør Gødske, tyder paa, at han ikke kan have været nogen ganske ubetydelig Handelsmand. Hans Hus stod der, hvor Posthuset nu ligger. Han var gift med Anne Else Schultz fra Aarhus, der var en from Kvinde. Sønnen Hans Wilhelm Bugge fortæller, hvorledes hendes «Devotion» tidlig gjorde stærkt Indtryk paa hans barnlige Sjel, navnlig naar hun i det stille fældede Taarer ved sin Altergang. Familjen havde imidlertid intet at gjøre med de «Pietister, Separatister og Brødre» (Herrnhuter), om hvilke der blev saa meget talt i hine Dage. Lars Bugge havde havt 3 Døtre, før hans første Søn, S ø r e n, blev født (20de Marts 1721). Aaret efter fødtes Datteren K i r s t e n (døbt 17de Marts 1722), og 27de Septbr. 1725 fik de atter en Søn, H a n s W i l h e l m. Søren Bugge fortæller, at hans Forældre, før han var født, «ønskede sig af Herren en Søn, den de da vilde opofre ham, hvorved de forstode, at han skulde blive oplært til at blive Prest.»[2]) Lars Bugges Hustru døde 1739, og Sorgen tog saa stærkt paa ham, at han faldt hen i Melankoli og ikke mere var istand til at varetage sine Forretninger. Søren Bugge var i dette Aar dragen til Kjøbenhavn, dimitteret fra Kristiania Skole af Rektor Arbien, og Hans Wilhelm, der var alene hjemme, maatte nu — skjønt kun 14 Aar gammel — forestaa Handelen. Han gjorde det uden Lyst, da Tilbøjeligheden til et indadvendt Liv meget tidlig havde faat Magten over ham. Han maatte holde ud til Faderens Død 1744, men da slap han det hele,

[1]) Paul Holmsen: Kristiania Politis Historie. Kristiania 1885, 16.

[2]) A. Faye: Holts Presters Hist. 59.

for at tilfredsstille sin brændende Lyst til at studere og til at «blive bekjendt med Brødrene», som den bedste Vej til at befries fra Verdens Tummel. Det er rimeligvis den herrnhutiske Akers-Prest Johannes Green, som fra 1742 holdt regelmæssige Opbyggelsesmøder hist og her i sit Sogn,[1]) der gjennem sine Venner har draget den unge Mand. Han søgte ogsaa straks hen til ham og blev ved ham optagen i Brødrenes Tal. Broderen Søren havde imidlertid været borte fra Byen. 1740 fik han examen philos. og kom derpaa som Huslærer til Niels Tordenstjerne paa Gulloug i Lier, hvor han forblev til ud paa Aaret 1743, da han rejste tilbage til Kjøbenhavn og tog sin theologiske Eksamen 5te Decbr. 1743. I sine sidste Studenteraar havde han følt sig trykket ved Forældrenes ovennævnte Løfte og havde heller ønsket sig befriet derfra. Længe har han visselig gaat kjæmpende med sig selv, før han naaede frem til Klarhed og fandt sin Hvile i Herrnhutismen. I Kristiania blev han 14de Septbr. 1745 ansat som Kateket ved det herværende Børnehus. Der fortælles i Familjen, at han her under en Katekisation forklarede, hvori Freden med Gud bestod. En Kvinde sad i Nærheden og sagde halv højt: «har I selv Fred Far?» og denne Ytring skal have havt en afgjørende Betydning for hans Liv.[2]) Begivenheden er ikke i Strid med Broderen Hans Wilhelms Fortælling, at han ved sin Hjemkomst fik vide, at denne havde sluttet sig til Brødrene, at han herover blev glad og fik Lyst til selv at optages i deres Samfund. Dette er da visselig sket, men han maatte som vordende Prest blive en af de stille i Samfundet. Strænge Kongebud var udgangne mod Herrnhuterne i Slutningen af Christian VI og Begyndelsen af Fredrik V Regjering[3]), og det gik i denne Tid neppe an for Prester i vor Kirke at udfolde nogen egentlig herrnhutisk Samfundsvirksomhed, om

---

[1]) Personalhist. Tidsskrift V, 221 ff.

[2]) Meddelt af hans Sønnesøn, Søren B. Bugge, Provst R. St. O. O. og V. O.

[3]) L. Helveg: Den danske Kirkes Hist. II, 147.

end mange ved sin Prædiken og sit Liv vakte den herrnhutiske Aand i Menighederne. Søren Bugge blev Prest 1750, da han af Sogneprest Sven Hvistendahl i Holt blev kaldet til Personelkapellan. Sognepresten var kun 7 Aar ældre, men svagelig og lader ikke til at have havt Bugges alvorlige Syn paa Livet, men har maaske meddelt ham noget af sin Interesse for Landbruget.[1]) Bugge blev ordineret af Biskop Kærup i Kristiansand 25de Novbr. 1750 og ægtede Aaret efter (17de Juli) Gidsken Edvardine Røring, en Sorenskriverdatter fra Romerike og Søster til Hvistendahls Hustru. Rimeligvis har han med hende faaet nogen Formue, da han kunde lægge sig til Gaarden Solberg i Holt. 1760 drog han til Kjøbenhavn for at sollicitere. Han var saa heldig, at han her fik bestyre Sogneprest-Embedet ved den danske Kirke paa Christianshavn efter den afdøde Prest Tuxen, og kom her til at holde Jubel-Prædiken i Hundredaaret efter Indførelsen af Enevoldsmagten. Denne Prædiken maa rimeligvis have gjort Lykke, siden den blev udgiven i Trykken, og den har maaske bidraget sit til, at han 20de Novbr. 1761 fik Ventebrev paa Vanse Kald. Han maatte vente næsten 6 Aar, til Sognepresten, Provst og Konsistorialraad Michael Tyrholm, døde (24 April 1767), hvorpaa han tiltraadte Kaldet 17de Juni 1767. At den fromme Mand hele sit Liv igjennem har været tro mod sig selv, som han var tro mod sin Herre, har man ikke den ringeste Adgang til at betvivle, og det maa vel saaledes betragtes som en given Sag, at han lige fra sin Tiltrædelse har prædiket Kristus i herrnhutisk Aand, om han end først i sine sidste Aar i Vanse begyndte at holde formelige Konventikler. Det var dog ikke blot den aandelige Interesse, som optog ham. Han maa ogsaa paa andre Maader have taget sig af sin Menighed. Det ses nemlig, at han 1770 indgav til Landhusholdningsselskabet en Forestilling om Kornmangelen paa Lister, om Spinden, Lin- og Hampeavl, Opførelse af Stenhuse og Stengjærder m. m. 1772 kom

[1]) Faye: Holts Presters Hist. 59.

han med en lignende angaaende Opmuntring til Lin-Avl, Raad mod Flyvesand, Stengjærder, Fæhuse af Sten, Potet-Avl, Fiskeri m. m.[1]) Han maa altsaa i sin Fromhed ikke have været uden praktiske Interesser og har maaske ogsaa i dette Stykke udrettet et og andet til Menighedens Opkomst. Vi skal her forlade Søren Bugge for at gaa over til Fremstillingen af hans navnkundige Søns Livs Historie, hvori han saavel som hans Broder Hans Wilhelm Bugge griber adskilligt ind.

Samtlige Søren Bugges 7 Børn er fødte i Holt. De 5 ældste var Døtre og de 2 yngste Sønner, Lars Edvard (f. 29 Septbr. 1763) og Peder Olivarius (f. 2 Decbr. 1764). Han var saaledes ikke fuldt 3 Aar gammel, da han med Forældrene kom til Vanse. Han skal have lignet sin Moder, og det maa tidlig have vist sig, at han fra hende havde arvet en skarp Forstand og et livligt Gemyt. Biskop Sørensen tillægger hende ved Siden heraf Forfængelighed, Skumlesyge og affekteret Religiøsitet. Han har kjendt hende personlig, da han som Student fulgte med sin Skolekammerat hjem til Vanse og opholdt sig her længere Tid, idet de begge her tilendebragte sine Studier. I hendes Slægt opvoksede flere højt begavede Mænd, da Edvard Storm og Brødrene Jakob Edvard og Christian Colbjørnsen var hendes Søstersønner[2]). Faderen, der i hans Barndom endnu ikke var bebyrdet med Provste-Embedets Forretninger, blev hans Lærer og fik se ham gjøre en saa overordentlig Fremgang, at han allerede i sit 11te Aar kunde anses færdig til Universitetet og skulde dimitteres i sit 12te, hvis ikke Forordningen af 11te Maj 1775 havde

---

[1]) Optegnelse af N. Scyth, Foged i Nedenæs († 1811), indlagt i hans Eksemplar af Worms lærde Mænd (Universitetsbl.).

[2]) B. Moe: Tidskr. f. d. norske Personalhistorie I, 318. — Pavels Dagbog 3/12 1815.

bestemt, at Dimittenderne skulde have fyldt sit 17de Aar. Dette er den eneste Meddelelse, vi har af Bugge selv[1]) fra hans Barndom, og vi kan til den kun føje den rimelige Gjætning, at han i den herrnhutiske Familje har faaet en stille Opdragelse. Lidt mere end en Gjætning er det, at hvad han lærte var Theologi, Latin og Græsk, som vel var det eneste, hvori Faderen kunde vejlede ham, og hvorom der til 1775 væsentlig blev spurgt. Ved Guldbergs ovennævnte Skoleforordning blev imidlertid Fordringerne strængere. Der blev givet «opvakte Hoveder» Anledning til at lægge noget mere op af klassiske Forfattere, og Historie, Geografi, Mathematik, Filosofi og en Smule Kjendskab til den nyere danske Litteratur blev føjet til som Artiumsfag. Alt dette maatte nu læres, Faderen magtede ikke Stillingen og maatte sende den haabefulde Søn bort fra Hjemmet. Han har vist været meget lykkelig ved at kunne sende ham til sin Broder, Hans Wilhelm Bugge, der fra Maj 1772 havde sin Bolig i Bergen. Han havde ført et temmelig omflakkende Liv, siden han sluttede sig til Brødremenigheden (1744). 1747 besluttede han sig til at drage til Herrnhut, men da han kom til Kjøbenhavn, fik han det Raad at blive Student, før han gik videre. Han tog da examen art. 1748 og blev nu et Par Aar i Kjøbenhavn, saa han først i Juli 1751 kom til Herrnhut, hvor han med alle Ceremonier blev optagen i Samfundet og stiftede Bekjendtskab med Wattewil og Renatus Zinzendorph, hvorpaa han i Slutningen af August kom tilbage til Kjøbenhavn. Her blev han 1753 Lærer ved Waisenhuset. 1756 drog han atter til Herrnhut, gjorde denne Gang Bekjendtskab med Grev Zinzendorph selv og fik Ansættelse ved Opdragelsesanstalten i Niesky. 1760 flyttedes denne Anstalt til Gross-Hennersdorph, og han blev ved den, til han 11te Maj 1763 overtog Posten som Sygeplejer. Da Anstalten ophævedes 1765, kom han først til Gnadenberg og derpaa til Gnadenfrey som Forstan-

[1]) Fallesens Mndskr. 1804 I, 670.

der for Opdragelsesanstalten. Her forblev han som Skoleholder, efterat ogsaa denne Anstalt var ophævet (1769), til han i Maj 1772 blev kaldet til Bergen «um sich der erweckten Seelen daselbst anzunehmen». De faa Herrnhuter, der var samlede i Bergen, havde 2den Septbr. 1770 mistet sin trofaste Hyrde, Stiftsprovst Jens Rennord, og det har nu formodentlig været Bugges Opgave at holde dem sammen. Man maa tro, at det for en Tid har lykkedes, siden han siger, at Herren velsignede hans Gjerning, uagtet han «havde megen Forfølgelse at udstaa». Der er intet oplyst om, hvori denne Forfølgelse har bestaaet, men det er vel troligt, at man har lukket Øjnene for et og andet, medens den ærværdige Rennord levede, medens man nu maatte se og fandt sig forpligtet til at holde paa Kongebudene, der forbød Forbindelsen med Herrnhuterne. 1784 blev han kaldet til Kristiania, hvor han forblev til 1791, da han fik hvile i Christiansfeld til sin Død 19de Oktbr. 1792[1]).

Det var om Vaaren 1776 P. O. Bugge kom til Bergen, — netop som Farbroderen var bleven kaldt tilbage til Herrnhut, dog kun for en Tid. Der var ikke andet for end, at han maatte tage Brodersønnen med paa sin Rejse, og denne fik saaledes være med til hans Bryllup med Edle Marie Hamerum 6te Maj 1776. Rejsen var ikke saa ganske kort, da de først 15de Septbr. kom tilbage til Bergen. At Bugge paa den maa have oplevet adskilligt er vel rimeligt, men han har ikke fortalt videre herom. . Hvad vi kjender til er kun, at han blev forestillet for Spangenberg, for hvem han maatte aflægge en Læseprøve i det nye Testamente paa Græsk, før han fik hans Velsignelse[2]). At Indtrykkene af det herrnhutiske Liv fra hans Barndom her har faaet en stærk Besegling, kan vel ikke være Tvivl underkastet, og at Farbroderen førte ham hjem med vel grundet Haab om i ham at kunne opdrage en vordende Støtte for Samfundet er

---

[1]) Efter H. W. Bugges egne Meddelelser til Arkivet i Herrnhut.

[2]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

rimeligt. Men ikke mindre rimeligt er det, at den hernhutiske Stilhed ogsaa har hvilet som en tvingende Magt over den livlige Aand, om han end ikke har været sig dette bevidst, før han i det bergenske Gutte-Liv fandt en Frigjørelse. I sit 12te Aar skulde han have været Student, men han havde visselig ikke i den stille Prestegaard paa Lister faat Lov til at være Gut. Skulde han nu ved Akademiet have taget igjen det forsømte, saa er det ikke godt at vide hvad det kunde være blevet til. Nu fik han tage det forsømte igjen i det bergenske Gadeliv med de muntre Lege og den livlige Gutte-Eksersits mellem de altid syngende og skraalende Kammerater, medens han maatte drage afsted med sin Tavle under Armen i «Qvæl-Skole hos Schaar»[1]) — formodentlig en Forberedelse til de mathematiske Timer hos den lærde Lektor Arentz, der visselig har været ham en udmærket privat Lærer, om han end mente, at hans Undervisning ikke havde baaret synderlig Frugt, da han ved Afskeden sagde ham: «visselig der bliver ikke noget af ham Far».[2]) Saa udviklet som han tidlig var, maa han have havt megen Fritid, og det er af hans egne Ytringer sikkert, at han brugte den som en ivrig Deltager i Guttelivet i denne Stad, der fra nu af blev ham den kjæreste af alle[3]). Det forekommer os besynderligt, at han ikke blev sat i Latinskolen her, men det har maaske været Rektor Boalths stærkt udprægede æstetiske Retning,[4]), der har staat afskrækkende for hans herrnhutiske Farbroder. Han opholdt sig 4 Aar i Bergen og fik der mange Bekjendte, men der var kun faa, med hvilke han knyttede et inderligere Venskab. Højest blant disse satte han Wollert Krohn (Agent † 1834), der dog kun var sammen med ham det første Aar, da han alle-

[1]) Maaske den Bendt Schaare, der 1771 blev Student fra Kristiansands Skole og døde som Klokker i Flekkefjord (N. hist. Tidsskr. II R. 3 B. 8 2).

[2]) Saaledes S. B. Bugge. Efter en anden Meddelelse (af Stiftsprovst C. Daae) lød Ordene: «visselig Far, enten bliver han en stor Mand eller en stor Fant».

[3]) Fra P. O. Bugges Haand 70.

[4]) S. 1ste Samling S. 65. 179.

rede 1778 forlod Bergen for at uddanne sig videre for Handelen i Flensborg. Ved Siden af ham nævner han Christofer Heiberg († 1811 som Maanedsløjtnant, Professor Dr. Christen Hs. Fader). Han havde hele sit Liv faa Venner.[1]) Da han forlod Bergen i Begyndelsen af 1780, havde han endnu 1 Aar igjen, til han havde naaet 17 Aars Alderen. En Stund tilbragte han da i Hjemmet, blev saa optagen i Kristiansands Latinskole og dimitteret af Professor Søren Monrad 1782 sammen med Christian Sørensen. Han blev i Kristiansand nøje bekjendt med Biskop Eiler Hagerup, der satte ham meget højt paa Grund af hans udmærkede Kundskaber og hans alvorlige og satte Væsen.[2]) Gutteaarene var forbi, og han havde atter i sin Faders Prestegaard levet en stille Tid. I Kristiansand har han kun gjort faa Bekjendtskaber, og Byens Stilhed — den stærke Modsætning til Bergen — har vel drevet ham til at lægge hele sin Interesse i Bøgerne. Han tog naturligvis examen artium med bedste Karakter, og maa med sin Kammerat Chr. Sørensen have vakt ikke ringe Opsigt, siden Universitetets Rektor sendte Professor Monrad en Takkeskrivelse for de to udmærkede Disciple, han havde dimitteret»[3]).

1783 tog Bugge ex. philos. og 1784 philol. Han maa i disse Aar have havt meget lidet at bestille efter den grundige Skole-Undervisning, han havde havt, og noget maatte han beskjæftige sig med. Han synes i Kjøbenhavn at have havt en Dragelse til 3 forskjellige Sider: det herrnhutiske stille Liv — med Tilskyndelse af sine Barndoms-Indtryk, de lærde Studier, hvortil naturlige Anlæg og Tilbøjelighed maatte drive ham, og endelig det æstetiske Liv, som han kan have faat Smag paa i Bergen, maaske ikke mindst fordi Adgangen til dets Nydelser rimeligvis er bleven ham negtet. Den sidste Tilbøjelighed maa i Begyndelsen have været den

---

[1]) P. O. Bugge til Biskop Tybring $^{27}/_{7}$ 1795. Fra P. O. Bugges Haand 5.

[2]) E. Hagerups Attest af $^{26}/_{2}$ 1787 i Faye: Kristiansands Stifts Hist. 409. Faye har givet den et fejlagtigt Aarstal.

[3]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

stærkeste. For dem, der har kjendt Biskop Bugge i hans ældre Dage, da han udmærkede sig ved en paafaldende Ligegyldighed for sit Ydre og endog kunde vække Opsigt ved sin Klædedragt, maa det forekomme højst besynderligt, at han i sine unge Aar i Kjøbenhavn optraadte som en fuldkommen Modeherre, der ved sit galante Væsen kunde gjøre overvældende Indtryk paa kvindelige Sjæle[1]). Som saadan maa han rimeligvis have havt stor Interesse for Theatret, siden han kunde tage sig for at oversætte et Skuespil «Wikinson & Wandrop», der blev trykt 1784. Sønnen fremfører den Gjætning, at det har været originalt, og at han af en eller anden Grund har «ladet det gaa i Søen under en Pseudo-Oversættelses Flag» [2]), men dette er ikke rigtigt. Stykket er af H. F. Moeller, Skuespildirektør hos Markgreven af Brandenburg-Schwedt, og udkom som det 9de af hans 10 Skuespil 1779. Det er et Effekt-Stykke over den gamle og endnu ikke opbrugte Fortvivlelse over en Fallit. Stykket vrimler af rystende Scener — 3 attenterede Selvmord, 1 nær begaaet Fadermord, Røveri, Fængsel, Flugt i Forklædning, Pøbelopløb — og bekræfter tilfulde Sandheden af den tydske Kritik over Moellers dramatiske Forfatterskab i Almindelighed, at han altid mere søger at beskjæftige Tilskuerens Øje end hans Øre ved Prunk, heftige Udbrud, voldsomme Scener o. s. v.[3]) Det er formodentlig blevet Bugges eneste Arbejde af æstetisk Natur, og naar man tænker paa hans senere Forbindelser, er det rimeligt nok, at han aldrig omtalte det. Den nærmeste Anledning til Oversættelsens Tilblivelse var ellers den, at en Understøttelse tiltrængtes.[4]) Man mærker paa flere Steder i Bogen den med Sproget kjæmpende Begynder, der ogsaa giver os Besked om, at Sprogrensningen

---

[1]) Meddelt af Sønnesønnen Prof. F. W. Bugge. Se ogsaa S. B. Bugges Selvbiografi: Skill. Mag. 1881 S. 82.

[2]) F. M. Bugge: Karakt. Træk af Biskop Bugges Liv. 2.

[3]) Fr. Nikolai: Allgem. deutsche Bibl. 36, 132.

[4]) Anmeldelse af Fr. M. Bugges «Karakt. Træk» i Christianiaposten 17de Marts 1851 af en Forf. der ses at have staaet Bugge nær.

ikke er langt fremskreden. Man finder Talemaader som disse: «I miste ikke en Skilling, omendskjønt Gjælden var endnu større» (50) — «ømme følsomme Pige! (52) —» Mig er saa underlig om Hjertet (61). Rimeligvis er ogsaa hans æstetiske Interesser for en væsentlig Del afsluttede med hans eneste æstetiske Arbejde, thi da han nu (1784) begyndte sit theologiske Studium, var der ved Universitetet indtraadt en Forandring, der maatte blive saare betydningsfuld for den livlige Aand, der higede efter at bruge sine Vinger. Guldberg var styrtet, efter Aaret iforvejen at have indkaldt en tydsk Theolog, der i en Aarrække skulde faa den mest indgribende Betydning for en stor Skare af Disciple. Om Moldenhauers Lærdom, Grundighed og theologiske Standpunkt har Dommene været forskjellige, men der har kun været en Mening om hans henrivende akademiske Foredrag og den Magt, hvormed han drev sit Auditorium — stundom indtil 200 — ind i de kritisk-eksegetiske Studier. Efter Mynster havde han anvendt nogle Ungdomsaar til flittigt Studium i Gøttingen, hvor han 1776 blev theologisk Repetent, og i Kiel, hvor han 1777 blev Professor, men senere lod han Studierne fare.[1]) Det var da medens han stod i sin Ungdomskraft og vel endnu i sine Studier, at der om ham dannede sig en Skole af yngre Mænd, der med Iver og Dygtighed drev det kritiske Bibelstudium.[2]) Eksegesen blev nu Mode-Videnskab, Dogmatiken sat tilside,[3]) Hornemann slap sig løs,[4]) og Moldenhauer førte Theologernes Skare ind i Bibelstudier, hvor Kritik og Forudsætningsløshed blev Stikordene, medens der endnu ikke var Tale om Angreb paa Bibelen selv. Til hin Skole af unge Bibelforskere har Bugge uden Tvivl med Liv og Sjæl sluttet sig, og af den store Velvilje, Moldenhauer altid viste ham, tør det sluttes, at

[1]) J. P. Mynster: Meddelelser 66.

[2]) L. Helveg: den danske Kirkes Hist. II, 259—60.

[3]) Guldberg til Balle 6/2 1785. Balles Brevveksling udg. af Jens Møller 18. 20.

[4]) H. Forklaring over Efeserbrevet udkom 1784.

hans Plads har været blant de første. Han siger ogsaa, at han mere blev behandlet som Medstuderende end som Lærling, ligesom den fortrolige Omgang med Kammerater hvis Kundskaber overgik hans, i høj Grad vakte hans Kappelyst. Blant disse nævner han Jens Bloch, der blev Biskop i Kristiansand samme Dag som Bugge i Throndhjem.[1]) Derimod er der intet Spor til, at han har staat i nogen Forbindelse med sine 3 navnkundige Fættere, Brødrene I. E. og Chr. Colbjørnsen og Edvard Storm Den første af dem var 20 og de to sidste 15 Aar ældre end Bugge, og allerede denne Aldersforskjel har vel bidraget til at holde dem fjernt fra ham. Naar han i Begyndelsen følte sig forvildet under «Overvældelsen med philologisk, critisk og antiqvarisk Lærdom», saa det varede en Tid, inden han kunde fæste Fod paa en af de mange Veje, der blev ham vist,[2]) er vel dette ikke andet end hvad enhver dygtig ung Mand i lignende Stilling har erfaret, og længe har det neppe varet, før den unge Student med den grundige klassiske Dannelse fandt sig tilrette under den megen Lærdom og de aandrige Bemærkningers Strøm. 25de April 1786 tog han theologisk Embedseksamen og prædikede til Dimis for sin Velynder Moldenhauer — alt med *laudabilis.* Bugges Vej var nu banet. Han skulde være Kapellan hos Faderen, der gammel — 65 Aar — og svagelig vel kunde trænge til Hjælp i sit besværlige Embede, men atter blev hans Ungdom en Hindring. Han var kun lidt over 21 Aar gammel og maatte vente. Han tilbragte Tiden med at forberede sig til Magistergraden og skaffede sig sit Underhold ved Informationer, og ved at manuducere theologiske Studenter.[3]) Samme Aar han blev Kandidat var Farbroderen Hans Wilhelm Bugge i Kjøbenhavn paa Rejse til og fra Christiansfeld,[4]) og maaske dette

[1]) Fallesens Mndskr. 1804. I, 670.

[2]) P. O. Bugge: Jakobs Brev. Kbh. 1799. 4.

[3]) P. O. Bugge til Cancelliet 4 Decbr. 1804. Anbefaling for Presten N. Støren, som han har manuduceret.

[4]) Optegnelser af hans Datter Anna Elisabet B. († 1867 i Christiansfeld).

Besøg har bidraget til at gjenoplive de herrnhutiske Barndoms-Indtryk hos den unge Kandidat. I alle Fald ses det, at han færdedes i den herrnhutiske Kreds i Kjøbenhavn, hvor han blant andet var Huslærer hos Kjøbmand Cay Fredrik Hammerrich der hørte til Brødre-Samfundet. Til sin Elev, Johannes Hammerrich, Fredrik og Martin Hs. Fader, skrev han et Vers. Det er betegnende for hans Standpunkt, naar han skriver til sin 10-aarige Discipel:

Bliv du din Navne lig, hvis Hvile var at ligge
tæt op til Jesu Bryst, og der med Graad at tigge
sin Synds Forladelse, hans Blods Retfærdighed
og engang skue ham i evig Salighed.

Lev, lev i mange Aar, hvis Herren saa behager,
Gid mange Sjæle du hen til din Jesum drager!
Og ser du Synderen, som gaaer paa Syndens Vei,
da ynk ham hjertelig, men du hovmod dig ei![1])

Naar man kjender den nøje Forbindelse, hvori Medlemmer af Brødremenigheden rundt om i Landet stod med hverandre, er det rimeligt nok, at han fra sin Fader og Farbroder har havt Anbefalinger til de kjøbenhavnske Brødre, og at han under hele sin Studietid har havt sit Tilhold i deres Huse. Han har dog neppe været indskreven som Medlem af Societetet, da dette vel ikke gik an for en vordende Prest. Da han Vaaren 1787 havde taget Magistergraden, blev han udnævnt til Kapellan hos sin Fader 27de April 1787, lidt over 22 Aar gammel. Han laa nu her og ventede paa at blive ordineret, hvilket først kunde ske 1ste Juni, da han stod rejsefærdig, men formodentlig endnu ikke har havt nogen Skibslejlighed. Da fik han aldeles uventet et Brev fra Moldenhauer,[2]) skrevet fra Eskurial, hvor denne opholdt sig i diplomatisk Ærinde. Det underrettede ham om, at Moldenhauer havde udset ham til Sogneprest i Skullelev, hvor Universitetet havde Kaldsret hver anden Gang Embedet var

[1]) Fr. Hammerrich: Levnetsløb. 14.
[2]) Fallesens Mnskr. 1804. I, 670.

ledigt,[1]) da det her havde noget Jordegods. Det ligger i Horns Herred, Fredriksborg Amt og hører til de betydeligere Landskald paa Sjælland, saa det ikke var liden Lykke den 22-aarige Magister gjorde, da han saa uventet fik det. Da han var bleven Sogneprest, fandt han, at han burde have en Hustru. Han henvendte sig til en Ven med Spørgsmaal, om han kjendte nogen, som dertil kunde passe. Denne viste ham hen til Horbelev Prestegaard paa Falster, hvor den gamle Prest Hans Peter Koch havde en vakker Familje, og til dennes Datter Cathrine Magdalene henvendte han sig. Hun var hemmelig forlovet med en Løjtnant, da Bugge meldte sig som hendes Bejler. Der var ikke Tale om andet, end at Løjtnanten maatte vige, om det end kostede hende Smerte.[2]) Hun var født 29de Septbr. 1771 og havde netop fyldt sit 16de Aar, da hun 26de Oktbr. 1787 blev Bugges Brud, og det unge Par holdt sit Indtog paa Skullelev Prestegaard. Skraks efter Brylluppet gjorde det unge Par en Rejse til Vanse. Den gik gjennem Sverige, og paa Vejen opholdt de sig en Tid i Kristiania, hvor Farbroderen Hans Wilhelm Bugge da boede. De kom saaledes ind i den herrnhutiske Kreds og blev blant andre bekjendt med Familjen Grimelund i Aker.[3]) Det er kun lidet vi ved om Bugge fra de 3 Aar, han var Prest i Skullelev. Selv har han intet meddelt uden dette, at han her gjorde Bekjendtskab med Arveprinds Friedrich, hvis Bestræbelser for Almuens Opkomst paa sine Godser han lærte at skatte.[4]). Med Godsherren paa Stedet, Grev Christian Ludvig v. Scheel Plessen, synes han ikke at have staat paa nogen fortrolig Fod. Saadant var i disse Dage ikke nogen Umulighed, som det 10 Aar senere viste sig med Grev Holstein Ledreborg og H. J. Grøgaard,[5]) men Bugge var jo meget ung, havde en skarp Tunge

[1]) F. M. Bugge: Karakt. Træk 3.

[2]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

[3]) Do. - Biskop A. Grimelund.

[4]) P. O. Bugge: Sørgetale over Arveprinds Friedrich, Tr.hjem 1806.

[5]) Se 1ste Samling S. 185. 199.

og har maaske hos Greven fundet et og andet at more sig over. Et Brev fra denne til hans Sogneprest, der vidner om haard Kamp med det danske Sprog, er overmaade kort og bydende, men det kan jo ikke afgjøres om det er bemeldte Kamp eller adelig Overlegenhed, der i det har fundet sit Udtryk. At denne sidste ikke manglede er sikkert nok. Naar Bugge prædikede i Annekskirken Selsø lige ved Herregaarden af samme Navn, blev det ham vel tilladt at sætte sin Hest ind i den grevelige Stald, men selv fik han intet andet Aftrædelsesværelse end Drengestuen.[1]) Bugge havde aldrig nogen synderlig Kjærlighed til Danmark og Danskerne, og er han nu her som ung Prest med fuld Bevidsthed om sine Kundskaber og Evner bleven mødt med adeligt Overmod, har dette neppe bidraget til at forøge den. Det er fortalt, at hans bidende Tunge her ogsaa bevægede sig paa et Felt, hvor hans Hjerte ikke var med. Stundom fik han Besøg af en Theolog ved Navn Wolf (Wulf?), der boede i Fredriksund. Med denne spasede han over gammeldags orthodokse Fortolkninger af et og andet Bibelsted. Det vakte Uvilje hos hans unge Hustru, der sagde ham, at hun aldrig hørte sin Fader tale om de hellige Ord paa saadan Maade.[2]) Man faar her tage Mandens Ungdom og den udprægede kritiske Aand, der herskede ved Universitetet i hans Studenterdage, i tilbørlig Betragtning. En Lykke for ham har det været, at han i sin unge Hustru havde en manende Røst. Embedet og de nye Forhold maa naturligvis have givet ham meget at bestille, om end Skriveriet var ubetydeligt. Der findes hverken Journal eller Kopibog efter ham, og det eneste Skriveri blev Førelsen af Ministerialbogen. Den er ført paa en enkelt Antegnelse nær — 17de Oktbr. 1790, da Bugge opholdt sig i Kjøbenhavn — med hans egen Haand til 24de Novbr. 1790, da han indførte sin Datter Agate Johannes Daab. Han maa saaledes have ladet den

---

[1]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.
Do. - Do.

føre paa løst Papir under sin Fraværelse i dette Aar og har saa selv indført Antegnelserne, da han kom hjem. Han tilbragte Sommeren hos sin Fader paa Vanse. Pavels, som fortæller dette, var hjemme paa Lister i 3 Maaneder, og hans Bemærkning, at Bugge var der paa samme Tid som han, synes at tyde paa, at han har været der hele Sommeren. Ligeledes tyder Pavels's Ytringer paa, at han regelmæssig har prædiket.[1]) Han prædikede sidste Gang 9 Trin. (1ste August), da han takkede for det af Menigheden ydede Offer.[2]) Det er ikke af det lange Ophold og de mange Prædikener alene vi kan slutte, at det har været Faderens Svaghedstilstand, der har været Grunden til hans Besøg i Hjemmet. Allerede 1787 heder det i Biskop Hagerups ovennævnte Erklæring, at Søren Bugge var svagelig, og 19de August 1790 saa han sig nødt til at nedlægge Provste-Embedet. Men nu havde han vitterlig de haardeste af alle sine Rejser i sin Egenskab af Sogneprest til Annekserne Herrod og Spind, saa Nedlæggelsen af Provste-Embedet kan have været Indledningen til hans Fratræden som Sogneprest. Der kan under disse Omstændigheder have fundet Forhandlinger Sted mellem Fader og Søn om hvad derefter var at foretage, om Maaden, hvorpaa den gamles Fratræden kunde ske til størst Gavn for dem begge. P. O. Bugge siger selv, at en stærk Længsel efter Fødelandet var opkommen hos ham,[3]) og den har vel faaet en ikke ringe Næring under dette Sommerophold i Barndomshjemmet og Prædikenen for de gamle Venner. Udsigten til at blive Sogneprest i sin Faders Kald synes at have aabnet sig for ham, og han drog maaske tilbage til Skullelev med den Tanke at arbejde for at naa dette Maal. Det skulde lykkes ham, og Eftertiden — men neppe Samtiden — har havt meget derom at tale.

[1]) Pavels: Autobiografi 77.
[2]) Vanse Ministerialbog.
[3]) Ansøgning om Øjestad dat. Kjøbenhavn 5te Oktbr. 1790.

II.

Bugge, Prest i Vanse — Postille og Doktor-Dissertats.

Fortællingen om Biskop Bugges Forflyttelse til Vanse, er vel bekjendt. Vi mindes at have hørt, at han «søgte Faderen bort fra Vanse og sig selv til hans Kald», før noget herom var set paa Tryk. Dette skede først Aaret efter Bugges Død i et Uddrag af Biskop Pavels's Autobiografi ved C. P. Riis,[1]) hvor det heder: «Hans [Provst Søren Bugges] Søn havde overtalt ham til at søge bort fra Vandsø, hvor han havde ønsket at ende sine Dage». Det var da noget andet, men 1859 skriver Andreas Faye saaledes[2]) «29de Oktbr. [1790] blev han [S. Bugge] ganske uformodet kaldet til Sogneprest til Øiestad Menigheder, da hans Søn havde indgivet Ansøgning i Faderens Navn for at blive hans Eftermand ved Vandsø, hvilket ogsaa lykkedes ham». Han gjentager dette 2 Aar efter med de Ord, at Søren Bugge «blev Sogneprest til Øiestad uden sit Vidende og mod sin Vilje».[3]) 1866 udkom Pavels's Autobiografi i sin Helhed, og det heder her: «Hans [S. Bugges] Søn havde for at blive hans Eftermand faaet ham til at søge sig bort fra Vandsø, hvor han havde ønsket at ende sine Dage».[4]) Som et vigtigt Moment til denne Sags Belysning maa endelig anføres en Lægprædikant Fredrik Tobias Knudsens Meddelelse (1867), at «To af vort Sogn [Vandsø] blev

---

[1]) Langes Tidsskr. 1850, 27.
[2]) Holts Prestegjelds Historie 60.
[3]) Øiestads do. do. 47.
[4]) S. 139.

valgte som Deputerede, hvoraf min Fader var den ene; de blev sendte til Kjøbenhavn og var saa heldige at faae udvirket hos den danske Regjering, at Mag. Bugge blev ansat i sin Faders Sted som Sogneprest i Vandsø, medens hans Fader ikke meget villig dertil, fik et godt Prestekald paa Østlandet».[1]) Denne Bemærkning er bragt videre i Dr. Bangs Bog om H. N. Hauge, hvor det med disse Ord som Hjemmel fortælles, at «Deputationen var sendt til Kjøbenhavn i den Hensigt at understøtte Magisterens Ansøgning».[2])

Det faar efter dette Udseende af, at Tingen virkelig er gaat for sig som af Faye meddelt, og at Menigheden har staat i Ledtog med Mag. Bugge ved denne Lejlighed, da den trængte til yngre Kræfter.

Urimeligheden af dette sidste er iøjnefaldende, og det kan ikke heller drages ud af Knudsens Ord. Dr. Bangs Bog om H. N. Hauge bærer paa flere Steder Vidnesbyrd om Upaalideligheden af Lægprædikanters historiske Meddelelser, hvor lidet man end — i Almindelighed — behøver at drage deres Sandhedskjærlighed i Tvivl. Knudsen var 5 Aar gammel, da P. O. Bugge blev Prest i Vanse, og 14 Aar, da han forlod Kaldet, og der er paaviselige Fejltagelser i hans Meddelelser. Intet kan derhos være mere urimeligt end, at «de vakte» i Vanse, der udgjorde et stort Antal — «halve Listerland» siger Pavels — skulde have saa stor Lyst til at blive af med den 69aarige Prest, hvem de skyldte saa meget, at de af denne Grund skulde indlade sig i et Foretagende af en saa tvivlsom Beskaffenhed.

Det vil ses, at Faye og F. T. Knudsen er de eneste Kilder, der hidtil er benyttede til Belysning af denne mystiske Sag. Faye har taget sine Meddelelser fra Øjestads Kaldsbog, hvor Søren Bugge selv skriver: «I disse Embeder

---

[1]) F. T. Knudsens Levnetsløb, Kr.a 1867, 7.

[2]) A. C. Bang: H. N. Hauge 167.

[Provst og Sogneprest til Vandsø] blev jeg med megen mig beviist Naade og Velsignelse af Herren, indtil jeg den 29de Octbr. 1790 blev allernaadigst kaldet til Sogneprest for Øjestads Menigheder, mig uvidende efter min Søns Ansøgning i mit Navn for at blive min Sucessor ved Vandsø, hvilket og lykkedes ham, da han samme Dag dertil blev allernaadigst kaldet . . . .» Visselig siger den gamle Provst her, at han «sig uvidende» blev forflyttet, og at det skede efter en Ansøgning af Sønnen i hans Navn, men denne Ytring tør dog være bleven misforstaaet, naar den — efter Faye — opfattes som en Beklagelse over en mod ham øvet Voldshandling. Det synes ikke meget rimeligt, at den fromme gamle Mand skulde have optegnet for Efterslægten en saadan Anklage mod sin Søn, og om han end siger, at denne gjorde det dristige Skridt «for at blive hans Sucessor», nævner han dog intet om, at andre vigtige Motiver ogsaa kan have foranlediget det, — ja gjort det til det bedste, der kunde times ham under de forhaandenværende Omstændigheder. Han kan nok have været uvidende om, at han skulde forflyttes til Øjestad, men ikke om, at der gik en Deputation fra hans Menighed til Kjøbenhavn, og at denne maatte have hans Fratræden fra Vanse til Forudsætning. Dette Moment i P. O. Bugges Forflyttelseshistorie er hidtil blevet upaaagtet, men det er af den Betydning, at det vel er en Undersøgelse værd. De staar heller intet i Kaldsbogen om, at han «mod sin Vilje» blev forflyttet. Det maa ogsaa bemærkes, at S. Bugges Autobiografi ikke er indført i Kaldsbogen af ham selv, men af Foged Nils Scyth, der selv fortæller dette i en Skrivelse indlagt i hans Eksemplar af Worms Leksikon. Han har ogsaa meddelt et Uddrag heraf i Kristiansands Adressekontors Efterretninger 1796 No. 13, hvor intet findes om, at Forflyttelsen skede mod S. Bugges Vilje. Da P. O. Bugge 22 Aar gammel var bleven Kandidat, søgte Faderen om at faa ham til Kapellan, hvortil han trængte paa Grund af sin «høie Alder, svagelige Legems Konstitution og Kaldets Vidtløftighed». Biskop

Hagerup anbefalede ham dertil som en ung Mand, hvis udmærkede Gaver og examina var ham bekjendt, hvorhos han ogsaa havde «et alvorligt og sat Væsen».[1]) Bugge blev imidlertid i Kjøbenhavn, hvor man maaske har fundet ham vel ung. Han tilbragte Tiden med at forberede sig til Magistergraden, som han tog 1787, hvorpaa han blev udnævnt til Kapellan hos Faderen 27de April s. A. Han tiltraadte imidlertid ikke, da han hædredes med Universitetets Kaldelse til Skullelev Sognekald. Den gamle Fader maatte hjælpe sig uden Kapellan, hvilket sikkerlig har faldt ham tungt nok, og P. O. Bugge maatte blive Prest for Sjællænderne, som han ikke fandt Behag i. Det er meget rimeligt, at gamle Søren Bugges Sygelighed i disse Aar er tiltagen, og at Sønnens Ophold hos ham Sommeren 1790 har havt sin Grund i hans Svaghed. Den nødte ham til dette Aars 19de August at nedlægge Provste-Embedet.[2]) Et saadant Skridt gjorde man ikke i hine Dage uden bydende Nødvendighed. Rang og Højhed satte alle dengang Pris paa, og ikke ubetydelige Indtægter fulgte med Provste-Embedet af Skiftevæsenet. Han anfører i sin Skrivelse til Biskopen, at han «finder sig svækket paa Sind og Legeme» nu, da han «om nogle Maaneder bliver 70 Aar». Men heraf synes at følge, at det næste Skridt maatte være at nedlægge Preste-Embedet, og at dette var nær forestaaende, da Anneksrejserne til Herrod og Spind vilde overstige den gamle Mands Kræfter. Som ovenfor paavist har Mag. Bugge om Sommeren 1790 været hjemme hos Faderen til Begyndelsen af August. Antagelig har han under Faderens Svagelighed udstrakt sit Besøg noget længe, men i August maa han være dragen hjem, da han prædikede sidste Gang 9 Trin. (1ste August), og han ses at have været i Skullelev 8de Septbr. 1790. Under denne Dato findes nemlig et Brev til Bugge fra Gehejmeraad Grev Scheel Plessen, der med Universitetet

[1]) S. 9.

[2]) Kristiansands Bispearkiv i Rigsarkivet.

delte Kaldsretten til Skullelev, saa lydende: «jeg kand ingen Expectantzer bortgive, naar deres Hr. Fader ved døden afgaar saa kand deres Velærværdighed melde dem. I Fald deres Herr Fader vil overdrage eller afstaae sit Embede strax til dem, saa kand Tingen skee». Det synes heraf at kunne sluttes, at gamle Søren Bugge efter Nedlæggelsen af Provste-Embedet var saa svag, at hans Død maatte anses nær forestaaende, og at P. O. Bugge der havde faat stor Lyst til at komme tilbage til Norge, søgte at faa sin Patron til at skaffe en anden Ventebrev paa Skullelev, hvortil denne erklærede sig uvillig, medens han derimod vilde hjælpe Bugge, hvis Vanse blev ledigt ved Faderens Død eller Overdragelse af Kaldet. Den Hjælp, Greven kunde yde, bestod vel i, at han ved Bugges Forflyttelse vilde overdrage sin Kaldsret til Kongen, og herved lette hans Befordring.[1])

Det synes efter dette klart, at Mag. Bugge havde faat en stor Lyst til at følge sin Fader i det Embede, som han Sommeren 1790 maaske for en væsentlig Del havde bestyret til Menighedens store Tilfredshed, og ligesaa klart, at Faderen ikke nu længer kunde være Sogneprest i Vanse, saa der kunde være rimelig Udsigt for Magisteren til at faa sit Ønske opfyldt. At tage Personelkapellan omtales i hans Ansøgning om Øjestad som en Umulighed. Den gamle Mand har uden Tvivl været paa det rene med, at det ikke gik an at føre en af Revolutionstidens Kandidater ind i sin Menighed. Det naturligste havde nu været, at Søren Bugge havde «opladt Kaldet til Sønnen» — som det heder i Datidens Sprog, og der har maaske efter ovenstaaende Brev været Underhandlinger derom til 8de September. At Faderen har havt Lyst til at blive i Vanse hos, eller i Nærheden af — sin Søn, er der ingen Grund til at betvivle, saa meget mere, som de virkede ganske i samme (herrnhutiske) Aand, men Sønnen har vel neppe med Lyst tænkt sig denne Ordning. Han havde Familje, maatte foretage en kostbar Flytning og

[1]) P. O. Bugges Ansøgning om Øjestad, dat. Kjøbenhavn 5te Oktbr. 1790.

vilde neppe have tilstrækkeligt Udkomme med Halvdelen eller endog To Tredjedele af Kaldets Indtægt. Medens man nu forhandlede om disse Sager, maa Budskabet om Ledigheden i Øjestad ved Provst Hans Arentz' Død (26de August 1790) være kommet til Danmark. Den officielle Indberetning er først sendt fra Kristiansand 7de Septbr., men der er intet til Hinder for den Antagelse, at Mag. Bugge kan have kjendt Dødsfaldet tidligere f. Eks. gjennem Korrespondance med Faderen. Det er kun en Gjætning, at Mag. Bugge har kjendt til, at den ærværdige Provst Arentz i sit 69de Aar lod sig forflytte fra Stavanger til Øjestad, og at han herved er bleven ledet til den Tanke, at en lignende Flytning til det dejlige og store Kald kunde foretages af Faderen, der havde samme Alder. Var det saa, at Søren Bugge ikke længer kunde være Prest i Vanse, og at en «Opladelse af Kaldet til Sønnen» ikke vilde være heldig for nogen af Parterne, hvad der maatte blive Tilfældet, naar den ene af dem ikke blev tilfreds, — var det endvidere rimeligt, at Søren Bugge endnu kunde fungere i et Kald uden Sørejser med en Personelkapellan og en ung residerende Kapellan ved sin Side, saa kan ingen Bebrejdelse ramme Mag. Bugge, om han har tilskyndet sin Fader til at løse Knuden paa denne Maade. At han ikke har gjort mere end dette, kunde man efter Søren Bugges egne Ord til Pavels fristes til at tro, men hans Ord i Øjestads Kaldsbog gjør det sikkert, at Sønnen har søgt Kaldet i Faderens Navn, og har denne Sag i den korte Tid været forhandlet mellem dem, saa har den gamle neppe havt Tid til at fatte en Beslutning. Vi gaar her ud fra, at Tanken om Søren Bugges Forflyttelse til Øjestad er opstaaet hos Sønnen, men det er ikke ganske sikkert. Efter en anden Kilde skulde de tvende Mænd, der gik som deputerede til Kjøbenhavn, søge at faa Ventebrev paa Kaldet for Mag. Bugge. Dette blev bestemt afslaaet i Cancelliet, medens en af dettes Embedsmænd lod Bønderne vide, at det lettere kunde lade sig gjøre at udnævne ham straks, naar de kunde faa den gamle Provst til at søge

Øjestad, som netop var ledigt.[1]) At den gamle Mand med Vemod har forladt den Menighed, hvor hans Plantning havde været saa heldig, og hvor han havde samlet megen Kjærlighed, er ganske naturligt, men man maa alligevel ikke lægge for stor Vegt paa de traditionelle Efterretninger herom, og heller ikke paa den Stemning, hvori han udtalte sig for Pavels, som om heri skulde ligge en Bebrejdelse mod Sønnen. Den gamle var da netop bleven Enkemand og heldede mod sin Grav, der modtog ham 3 Maaneder efter. At det var Aftenstemningen, der bragte ham til med en ikke ublandet Vemod at tænke paa Vanse, synes ogsaa at fremgaa af den Omstændighed, at han ved Tiltrædelsen af Øjestad Kald maa have havt sin Arbejdskraft i nogenlunde Orden, og at det kun var Sørejserne, han ikke længer taalte. Han lod sig nemlig Aaret efter sin Ankomst (23de Novbr. 1792) beskikke til Provst i Nedenæs og erklærede sig ved Indsendelsen af sin Ed «særdeles forbunden for Biskopens Tillid».[2])

Vi tænker os efter dette, at Forholdet kan forklares paa den Maade, at det i Løbet af Sommeren 1790 har været paa Tale mellem Søren Bugge og hans Søn, at den første ikke længere kunde blive i Vanse Sognekald, at han gjør det første Skridt til Nedlæggelsen af Embedet ved at frasige sig Provstiet (19de August), — at han kvier sig ved at tage Skridtet fuldt ud og forhandler med Sønnen om at «oplade Kaldet» til ham, for dog at kunne blive i sin gamle Menighed. Saaledes staar Sagen den 8de Septbr., da Sønnen faar Underretning om Ledigheden i Øjestad og finder en Udvej, der tykkes ham bedst for den gamle Fader, Menigheden og ham selv. Der var ikke Tid til Betænkning, og der er ingen Grund til at tvivle om, at han har underrettet Faderen om hvad han vilde gjøre, om end denne siger, at han «uvidende»

[1]) Efter Gaardbruger Ole Kristofersen Vatnes Fortælling, meddelt af Provst Ulrik Koren, Sogneprest til Vanse.

[2]) S. Bugge til Biskop Tybring 24de Novbr. 1792 (Rigsarkivet).

blev kaldet til Øjestad. I denne Tid har Menigheden faat Kundskab om, at den gamle Provst snart maatte fratræde, og den har da sendt den af Fr. T. Knudsen omtalte Deputation til Kjøbenhavn for at udvirke, at Sønnen fik Ventebrev paa Kaldet. 25de Septbr. er Provst Bugges Ansøgning om Øjestad dateret fra Vanse. Den bærer ikke Søren Bugges Haandskrift, synes heller ikke at være skreven med Sønnens Haand, og er rimeligvis indsendt umiddelbart før dennes Ansøgning om samme Kald dat. Kjøbenhavn 5te Oktbr. Den gamles Ansøgning er undertegnet med hans Navn, og der anføres, at hans «svage Helbred og Legems Svækkelse neppe tillader ham at udholde sine meget besværlige Kirkereiser», og at hans Legems Kræfter maaske endnu nogen Tid kunde udholde Embedets Byrder i Øjestad. Han turde heller ikke vove noget Forsøg paa at holde Kapellan. Sønnen søgte samme Embede og motiverede Ansøgningen væsentlig ved sin Længsel efter Norge. Han forventede at komme i Betragtning, da Grev Scheel Plessen havde lovet at overdrage sin Kaldsret til Kongen, naar han blev befordret. Det var ham bekjendt, at Faderen søgte samme Embede, og hvis denne skulde faa det, ønskede han at følge ham i Vanse. At Deputationen fra Vanse har bidraget til det Udfald, Sagen fik, at Fader og Søn udnævntes samme Dag (29de Oktbr. 1790) er meget rimeligt. Cancelliets Præsident, Christian Brandt, har visselig gjerne lyttet til de herrnhutiske Bønders Ønske, da han selv var opdragen i Christiansfeld og havde Ord for at helde til Pietismen.[1])

Ved denne Lejlighed er rimeligvis den første Sten lagt imellem Mag. Bugge og hans nye Biskop, Tybring, hvis Forslag til Øjestads Besættelse af 7de Septbr. 1790 blev aldeles

[1]) Engelstoft i dansk historisk Tidsskrift V. R. 2 B. 355. Artikelen Jonas Rein i I Samling S. 227.

upaaagtet. I Mag. Bugges senere aabenhjertige Skrivelser til Biskopen er der vistnok Antydninger til andre Ting, der har været dem imellem, men ikke den ringeste Hentydning til, at der var noget at bebrejde Mag. Bugge i Anledning af Øjestads og Vanses Besættelse, om end Tybring tilstrækkelig fik Anledning til at vise ham, at han ikke to Gange skulde komme frem imod hans Ønske. Vinteren 1790—91 forblev Søren Bugge i Vanse og Sønnen i Skullelev. Det var maaske for at gjøre den nye Sognepræsts Bekjendtskab at Biskopen havde berammet Visitats i Vanse allerede 4de S. efter Paaske 1791, og nu kom en ny Sten ivejen. Mag. Bugge skriver 10de April 1791, at han ikke til den Tid kan indfinde sig og beder sin Kollats tilsendt Faderen, for at intet Ophold skal finde Sted med hans Indsættelse. Det første Indtryk er af Vigtighed i Embedsforhold, og maaske Biskopen allerede ved denne Lejlighed har faat et Indtryk af, at Mag. Bugge skyede ham eller dog ikke vilde søge hans Bekjendtskab.[1]) Biskop Tybring var en Mand af den gamle Skole, der ikke taalte nogen Afvigelse fra Formerne, og Bugge har her neppe været forsigtig. Bugge tiltraadte Vanse først 4 Trin. (17de Juli) 1791, da han tilligemed den resid. Kapellan Dreyer blev indsat af Faderen. 9de Novbr. 1794 døde gamle Søren Bugge i Øjestad. Hans Personelkappellan Juell tilskrev Mag. Bugge, at han havde Biskopens Løfte om at faa bestyre Kaldet i Naadensaaret, og med Paaberaabelse heraf skrev Bugge til Biskopen, der imidlertid havde glemt sit Løfte og beskyldte Bugge for Angreb paa hans Redelighed, spurgte, om han ansaa det rimeligt at en residerende Kapellan modtog Ordres af en Personelkapellan, om han mistænkte den resid. Kapellan, Christen Arentz, for nogen «Nedrighed» o. s. v. hvorhos han tilmeldte ham, at han havde konstitueret denne som Sogneprest saaledes, at Juell skulde have Embedets Forretninger, men ikke i nogen

---

[1]) P. O. Bugge til Biskop Tybring 27de Febr. 1795 (Rigsarkivet). Fra P. O. Bugges Haand, 5.

Henseende være den bydende. Med Mag. Bugges skarpe Pen har man tilstrækkelig Anledning til at blive bekjendt, men han synes ikke at have været tilbøjelig til at benytte den overfor sin Biskop, hvor haardt end dennes Ord monne falde. Hans Svar er skarpt nok, men helt igjennem ærbødigt og roligt. Han maa have havt en Følelse af, at Biskopen havde Grund til ikke at være ham god, om han end i denne Sag kunde staa som den krænkede Uskyldighed.[1]) Om Sommeren dette Aar var der indtruffet en meget ubehagelig Forsømmelse. Valle Kirke skulde indvies, og samtlige Prester i Listers Provsti var naturligvis tilsagte at møde. Bugge udeblev. Han havde tilskrevet en Mand paa Stedet med Anmodning om at undskylde ham, men det blev ikke gjort, og Biskopen troede nu — som han ogsaa tilkjendegav — at Bugge ikke ønskede at blive kjendt af ham.

Mag. Bugge havde hidindtil som en fremragende ung Mand gjort stor Lykke paa Embedsbanen. Endnu ikke 26 Aar gammel var han bleven Prest i et af Norges bedste Kald, og han erkjendte ogsaa, at han i timelig Henseende «havde opnaaet mere, end han havde fortjent».[2]) Lykken har imidlertid ofte noget fristende for en ung Mand og kan let bringe hans Tanker endnu højere op, og saaledes har det visselig været her. Hans Lykke var ikke ublandet, thi han kom snart til at lide under de Forhold, han havde kastet sig ind i, og han fandt hos sig «en naturlig Ubeqvemhed til svære Reiser».[3]) Har han nu tillige vidst, at Faderen gik tung i Øjestad og tænkte paa hvad han havde maattet forlade, saa har vel ogsaa dette været en bitter Draabe i hans Bæger, om han end har kunnet forsvare sit Forhold for Gud og Mennesker. Det maa siges, at Provst Arentz's Dødsfald i Øjestad kom ham højst belejligt, men et andet kom ham unegtelig for tidlig. Stiftsprovsten i Kristiansand, Nils Stock-

[1]) P. O. Bugge til Biskop Tybring 12te Decbr. 1794.
[2]) Do. til Do. 12te Febr. 1795.
[3]) ibid. Fra P. O. Bugges Haand 4. 5.

fleth, døde 1ste Febr. 1795. Om Mag. Bugge tidligere har tænkt paa dette Embede med den heri liggende Mulighed til et endnu videre Avancement, kan man ikke vide, men straks efter Stockfleths Død begyndte han at tænke paa hans Embede, uagtet han ansaa det for betydelig ringere af Indtægt end det, han havde. Han har nu visselig ønsket sin Biskops Venskab, da han (12te Febr. 1795) tilkjendegav ham sin Lyst til det ledige Embede med indtrængende Spørgsmaal, «om det var Biskopen imod, at han søgte det». Han vilde erkjende en Ytring herom som et «Tegn paa Biskopens Yndest» og bad, at hans Henvendelse maatte forblive en Hemmelighed. [1]) Biskopens Svar paa dette Brev kjendes ikke, men det maa have indeholdt et Slags Samtykke, om end med Ytring af Misfornøjelse over, at Bugge ikke havde søgt Biskopens Bekjendtskab. Inden Maaneden var gaaet tilende, havde Mag. Bugge besluttet sig til at søge Embedet og sendt sin Ansøgning direkte til Brandt, der meldte, at han intet havde imod hans Befordring, men fandt, at han burde have Biskopens Erklæring, «da det var ønskeligt, at denne havde en Mand ved Siden, som han intet havde imod». [2]) Bugge bad nu (26de Marts) Biskopen om denne, og han var ikke i Tvivl om, at han vilde faa den, da han havde søgt med Biskopens Vidende og Samtykke. Paa dette Brev fik han intet Svar. Han skrev igjen (4de April) og bad, at Attesten maatte blive sendt direkte til Kjøbenhavn, da der ingen Tid var at tabe. 15de Maj blev Embedet besat med Sognepresten i Stavanger Henrik Eiler Støren. Mag. Bugge bar sin Skuffelse med Rolighed, skrev [3]) til Biskopen, at han efter dennes Ytringer maatte staa i den Formening, at han ingen bestemt Mand havde udpeget, og at han derfor havde anset sig berettiget til at tænke som han gjorde, at han forøvrigt troede, det var til hans Lykke, at han ikke havde

---

1) P. O. Bugge til Biskop Tybring 26de Marts 1795.
2) ibid.
3) 17de Juli 1795. Fra Biskop Bugges Haand 8. 10.

faat Embedet. Han tilføjer, at han alle sine Dage har havt faa Venner, og at han nu mærkede, at af hans faa Bekjendte i Kristiansand var der enkelte, der sværtede ham hos Biskopen, «uden at han var istand til at gjætte, end sige opdage Aarsagen».

I det sidst anførte Brev «vidner Bugge for Gud, at ingen anden Aarsag end blot Ubeqvemhed til besværlige Reiser» bevægede ham til at søge Kristiansands Stiftsprovsti. Denne stærke Ytring maa selvfølgelig for os være fuldt gyldig, om det end er vitterligt, at Stillingen i Vanse paa denne Tid ogsaa havde andre Ubehageligheder for den unge Sogneprest. Han var kommen i megen Omtale for sit Forhold til de herrnhutiske Forsamlinger paa Listerlandet. Pavels siger om Mag. Bugges Virksomhed som Gjæsteprædikant om Sommeren 1790 at «halve Listerland var dengang herrnhutisk, og Bugge som fandt det klogt ogsaa at være det, prædikede aldeles i de mähriske Brødres Aand».[1]) Denne stærke Ytring faar man vel ikke tage saa nøje. Den er nedskreven flere Aar, efter at Bugge var bleven Biskop, og meget var da sket, der kunde indvirke paa Pavels's Dom. I dette Stykke maa F. T. Knudsen staa til troende, naar han siger: «Provst Bugge havde lagt Grunden til den store Opvækkelse, som dengang fremkom der, hvilken Sønnen senere udbredte tildels over det hele Prestegjæld, men især i Vanse Sogn, hvor flere hundrede blev vakte».[2]) Vi maa her erindre, at den herrnhutiske Trosretning og Livsanskuelse var det første, der havde indvirket paa Bugges livlige Aand i hans Barndom. Til Herrnhutismen vendte han paa sine gamle Dage tilbage — visselig som til en Ungdomskjærlighed. Den er bleven Grundtonen i hans Sjæl, om end Studielivet og de nye Forhold, der mødte ham i Danmark kan have bragt ham ind paa en friere Livsanskuelse i mangt og meget. Intet er naturligere end, at han efter at have prædiket i 3

---

[1]) Pavels: Autobiografi 77.

[2]) Knudsen: Levnetsbeskrivelse 7.

Aar for danske Bønder, som han ikke likte, og danske Herremænd, der vel endnu mindre tiltalte ham, nu fandt sig saare lykkelig ved (1790) at finde sine Barndoms-Indtryk igjen med sine Barndoms-Venner, og at han af Hjertens Lyst kunde prædike den enfoldige Kristentro, som han vel aldrig havde tabt. Han var 25 Aar gammel og herlig begavet. Han saa, hvilken Virkning han gjorde, og man kan let tænke sig, at han har forestillet sig Livet her som en liflig Hvile midt i det utrættelige Arbejde. Ganske vist har ogsaa alt været herligt i Begyndelsen. Længe har det dog neppe varet, før den livlige Aand fandt sig besværet ved at være bunden til de listerske Bønder og deres Konventikler. Saa søgte han den Adspredelse, som tilbød sig hos de mægtige Kjøbmandsfamiljer i Farsund,[1]) og saa — kom han i Folkemunde, længe før Malthe Møller havde givet ham Navnet *«theologus bifrons»*.[2]) I 1794 maa Forholdene have været ham yderst ubehagelige, og han led under en pinlig «Frygt for Mennesker». Han var bleven «Offer for enhver kaad Mund og hvert muntert Selskabs Latter, blev kjed deraf, kjed af sit Liv, da intet uden den ubehagelige Spørgen om Forsamlingerne mødte ham, hvor han kom, og han turde ikke nærme sig noget talrigt Selskab».[3]) Det er klart, at hvis der blot havde været Tale om hans Liv med Bønderne i deres Konventikler, saa havde dette Forhold nok kunnet fremkalde Kritik — som visselig ogsaa har mødt hans Fader — men han havde da indtaget en Stilling, i hvilken han kunde trodse Latteren. Naar han taler om det muntre Selskab, er det vel ogsaa rimeligt nok, at han ikke taler som den blinde om Farverne. Noget bestemt herom hører man først i Provst Jakob Finckenhagens Breve fra 1799, hvori det heder, at han

---

[1]) Hans Søster var gift med Søren Lund, en af den mægtige Kjøbmandsfamilje paa Stedet.

[2]) Malthe Møllers Repertorium 1797 V, 230.

[3]) P. O. Bugge til Biskop Tybring 27de Febr. 1795. Fra Biskop Bugges Haand 5.

«har spillet mere end een Gang sit Offer bort»,[1]) men der kan efter ovenstaaende ikke være Tvivl om, at han ogsaa tidligere har søgt den Adspredelse, der i de smaa Forhold var at finde. Rygtet om ham var naturligvis ogsaa kommet til Biskopen, der efter Bugges Antagelse maa have hørt 1/10 Sandhed og 9/10 Løgn om ham. Han vil ikke henregnes til Herrnhuterne, og han har af «Forsamlingerne» ikke havt en Skillings Fordel. «Planen til disse», siger han, «var lagt før jeg kom her. At jeg som Prest paa Stedet blandede mig deri for at forebygge herskende Uorden, var det, som jeg endnu (27de Febr. 1795) tror var ret». Efter den oven anførte Beretter, O. K. Vatne, viste han ogsaa snart, at han ikke havde til Hensigt ganske at indforlive sig med Herrnhuterne. Det siges, at han straks begyndte med at holde private Opbyggelsesforsamlinger for dem, men da andre af Menigheden syntes, at der blev for meget af dette, holdt han ogsaa, for at stille alle tilfreds, Aftensangstjenester.[2])

Naar F. T. Knudsen fortæller, at Mag. Bugge «sveg sin Nidkjærhed i Omvendelsesværket» og «blev meget verdslig i sin Vandel» omtrent 1792 eller 94,[3]) er dette en fejlagtig Tidsangivelse. Vil man af denne Ytring slutte, at Menigheden til nogen Tid har vendt sig fra ham, er dette neppe rigtigt. Imidlertid tør der dog være nogen Sandhed i hvad Manden siger. Det er tydeligt nok, at vi her paa Vanse 1790—99 har en af de betydeligste — om ikke den største — af alle de pietistiske Kredse, der nogensinde har dannet sig i vore Menigheder. Det har neppe været anderledes dengang end senere. Den store Kreds har havt mange menige, der har samlet sig om enkelte Tillidsmænd, der hædredes med Prædikaterne «erfarne» og «prøvede» Kristne, og indtog en Stilling, hvori de ikke var ukjendte med Magtens Fristelser. Hvor mangen Prest, der dreven af en hjertelig Sympati, har stillet

---

1) Ill. Nyhedsblad 1858. 205.

2) Meddelt af Provst Ulrik Koren. s. o. Side 23.

3) F. T. Knudsens Levnetsbeskrivelse 7.

sig i Spidsen for «de vakte» i sin Menighed, har ikke maattet erkjende hvad saadanne Tillidsmænd havde at betyde! Det er vel rimeligt nok, at Mag. Bugge kunde tale et Ord med herom, — men han har aabenbart været den Mand, der turde lade dem og alle vide, at der ikke var nogen, der skulde kalde ham sin. Det ligger nær at antage, at Knudsens Fader, der som Udsending til Kjøbenhavn havde været i Cancelliet for at faa Mag. Bugge til Prest, har været en af dem, og at det er hans Meninger, der udtales af Sønnen. Den store Mængde er nemlig af en ganske anden Mening end den, at Bugges «verdslige Liv» havde skadet hans Nidkjærhed. Vi har det mest slaaende Bevis herpaa. Efter den mislykkede Ansøgning om Kristiansands Stiftsprovsti synes det, som Bugge ikke har søgt noget Embede før 1797. I Begyndelsen af dette Aar mistede vor Kirke et af sine herligste Vidner, Professor Dr. Hans Strøm, og Ekers betydelige Kald blev ledigt. Bugge søgte dette, da hans «yderlig svækkede Helbred umulig tillod ham at udholde de besværlige Reiser i Vanse», og blev udnævnt 19de Maj 1797. Da lader det til, at Menigheden formelig har overvældet ham med sine Bønner om at blive hos dem, og det blev ham en Samvittighedssag at modstaa deres «ømme og næsten utroelige Kjærlighed», der da ogsaa aander ud af den Ansøgning om at faa beholde ham, som 24 Bønder i Menighedens Navn sendte Kongen. Det heder heri — — «Vi ere nogle tusinde Mennesker i Tallet, som reent ud erklære, at vi aldrig faaer nogen Mand igjen, af hvis Embede vi kunde vente os den Nytte til vores Opbyggelse, som af vor nuværende Lærer. Vi søge ingen Lettelse i Byrder, vi have intet andet, som driver os til denne Ansøgning end den inderlige Kjærlighed, vi have til vor kjære Lærer. Ach! allernaadigste Konge! Lad ikke saa mange uskyldige Mennesker bedrøves, naar Forandring er gjørlig». De lover dernæst «aldrig at knurre», om han for Rejsernes Skyld maa tage Kapellan, men de

[1]) P. O. Bugge til Kongen 7de Juli 1797.

skal «villigen række ham Haanden med en Offerdag aarlig».[1]) Bugge søgte da om at faa blive hvor han var og haabede, at han ikke herved skulde miste Kongens Naade i Fremtiden, «hvis han med Tiden skulde blive saa gammel og affældig, at han nødes til at søge et mageligere Embede». Det er underligt nok, at den gamle Knud Knudsen — den deputerede i Kjøbenhavn, der endnu levede — ikke er blant de 24 Mænd, som har underskrevet Bøndernes Ansøgning, der tør staa som et Vidnesbyrd om, at Bugges Deltagelse i Selskabslivet i Farsund ikke har kunnet bringe den store Mængde af hans Menighed paa den Tanke, at han var bleven «meget verdslig i sin Vandel», om der end kan have været enkelte, som fandt det. Den Skuffelse, der af os tidligere er omtalt med Hjemmel af Dr. Bang,[2]) tør vel saaledes ikke have været betydelig eller almindelig, om den end har været der hos enkelte. — Men — vi staar dog her for en Mulighed af en Forandring i Bugges Forhold. Vi kan tænke os, at han nu befinder sig i en anden Stilling end tidligere. Har han gjort sin Menighed den store Tjeneste at træde tilbage fra et af Landets smukkeste og bedste Kald, for at blive i den og fremdeles underkaste sig de Anstrængelser, hvorunder hans Helbred led, saa har han visselig været den lige meget opofret, men han har dog maaske følt sig mere fri end tidligere. Vi kan tænke os, at han nu kunde tage det roligere med Folkesnakket, medens han sørgede for at skaffe sig de Adspredelser, som med en maaske vel stor Tydelighed omtales i Provst Finckenhagens ovennævnte Breve. Det viser sig ogsaa ved en enkelt Lejlighed, at hans Selskabelighed hjemme paa Vanse ikke kan have været anlagt i den herrnhutiske Stil. Da hans Søn Søren Brun Bugge gjorde sin første Indtrædelse i Guds Hus (7de Marts 1798), laa der et svenskt Orlogsskib i Farsund, og samtlige Officierer var med

[1]) Bøndernes Ansøgning af 7de Juli 1797.
[2]) 1ste Samling S. 30.

Byens Velstandsfolk Gjæster i Prestegaarden. Chefen, Major Blessingh, med 4 Kaptejner stod Fadder. Dette tyder jo paa, at Selskabet har været muntert nok.

Der foreligger intet, der kan bringe os paa den Tanke, at Bugges Forhold til Menigheden blev et andet, end det havde været, om han end for sin Person kan have været mere fri. Han kunde dog ikke blive der mere end 2 Aar til, og i Slutningen af 1798 søgte han Sognekaldet ved Trinitatis Kirke i Fredericia, som han fik 4de Jan. 1799.

Medens Mag. Bugge i Vanse saa det aandelige Liv blomstre i Menigheden og glædede sig ved dens Kjærlighed, maa han dog ogsaa have havt megen Smerte. Vi tænker ikke her paa de oven antydede personlige Ubehageligheder, men paa ganske andre Forhold, der i disse Aar gjorde den stærkt vakte Menighed til en af de ulykkeligste i Norge. Den forfærdelige Landeplage, Radesygen, hærjede Bøndernes Huse, og den blev vel neppe mindre ved den blomstrende Handel og Søfart, der paa denne Tid gjorde Farsund til en af vore rigeste Smaastæder. I Flekkefjord var der oprettet et Sygehus for de ulykkelige Mennesker, der blev angrebne af denne Sygdom, men da Overlægen, Dr. Degen døde 1792, var der ingen at sætte i hans Sted. Regjeringen maatte beordre Honoratus Bonnevie, Læge i Mandal[1]), til at have Tilsyn med Sygehuset, men dette kunde da ikke blive nogen væsentlig Hjælp. Det var kun i 4 Aar han vedblev dette Tilsyn, da han formodentlig havde nok med sine egne østenfor Lindesnæs, og imidlertid udbredte Sygdommen sig forfærdelig vestover. Bønderne vilde ikke være bekjendte,

[1]) Han er den, som i 1758 kom paa det rene med, at «Radesygen» var nedarvet Syphilis. C. W. Boeck: *Traitèe de la Radesyge.* Kristiania 1860.

at de led under den, og Smitten kunde saaledes ikke hindres. Da Bonnevies Tilsyn var ophørt, skrev Bugge, at han maatte antage, at «den største Mængde var smittet». Han bad indtrængende om Lægehjælp, men den var ikke let at finde.[1])

Det er nylig fortalt af en gammel Mand af Vanse Prestegjæld, der kunde mindes Bugges Afrejse og havde et fuldt Indtryk af «den statelige Mand i Knæbukser», at han ofte tilbragte flere Dage ad Gangen i Farsund og der tog Del i Selskabslivets Glæder, uden at dette havde vakt Misnøje i Menigheden.[2]) Den gamle Mands Erindring kan naturligvis kun omfatte den aller sidste Tid af Bugges Embedstid i Vanse, der ovenfor er omtalt. Vi tør maaske antage, at de her antydede længere Ophold i Farsund ogsaa har havt andre Formaal end den selskabelige Nydelse. I Farsund, hvor der var adskillige Velstandsfolk, var der ingen, der kunde skaffe Børnene en Smule højere Undervisning. At Bugge som en ung rask Mand med sine udmærkede Kundskaber her har kunnet gjøre sine Venner en Tjeneste, der maatte skattes højt, er ikke urimeligt. Der er aldrig hørt noget om, at han var bange for at tjene andre. At rette paa det bedrøvelige Forhold i den lille By stod ikke i hans Magt, medens han selv var dens Sogneprest, men da han ved Nytaarstid 1799 var udnævnt til Prest i Fredericia, indgav han med to Farsunds-Borgere, Just Ely og Gabriel Lund en Forestilling sigtende til at rette paa Tingen.[3]) Det var i disse Aar at Skolevæsenet var begyndt at «røve og plyndre Kirker, Preste-Embeder, Hospitaler o. s. v.[4])» Man havde allerede begyndt at faa et godt Øje til de residerende Kapellanier, og det var da ogsaa ved Hjælp af det resid. Kapellani i Vanse Bugge tænkte sig Mangelen afhjulpen. Han vilde ikke have det ophævet, men under Forudsætning af, at dets Indehaver, Dreyer, fik Sognekaldet, vilde han have

---

1) P. O. Bugge: Indberetning af 4de Novbr. 1796 (Rigsark.).

2) Meddelt af Provst Ulrik Koren.

3) Dat. Farsund 18de Jan. 1799.

4) L. Koch: Den danske Kirkes Hist. 1801—17. 60.

Kapellangaarden solgt og Eftermanden forpligtet til at bo i Farsund, hvor Gaardens Huse kunde faa en Plads. Han skulde dernæst forpligtes til at tage Del i Børnenes Undervisning og navnlig læse Latin med dem, der skulde videre frem. Han pegede paa Kandidat Lars Birkeland[1]) som en meget brugbar Mand, der var Menigheden kjendt som Prædikant og havde fortrinlige Gaver. Det lykkedes ikke, da Dreyer ikke blev Sogneprest.

Ligesom Traditionen har havt adskilligt at fortælle til Nedsættelse af Biskop Bugges Karakter fra hans Tiltrædelse af Vanse Sognekald, saaledes har den ogsaa bragt for Dagen Begivenheder fra hans sidste Tid heroppe, hvis mystiske Beskaffenhed blot kan finde sin Forklaring i de Kilder, hvorfra de er hentede. I Kristiania Intelligentssedler førtes i Begyndelsen af Aaret 1799 en Skriftveksel om Hans Hauge og hans Tilhængere. Et Indlæg, der synes at skrive sig fra Drammens nærmeste Opland,[2]) sætter P. O. Bugge (Postillen) i Klasse med Haugianernes «eget Tant» og citerer adskilligt af hans formentlig «mystiske» Dunkelheder. Bugge, der ellers ikke befattede sig med at skrive i Aviser,[3]) indrykkede en kort Erklæring dat. Vanse 18de Maj 1799, hvori han udtalte, at det nylig var blevet ham «fortalt, at nogle af disse i Agershuus Stift omvandrende Prædikantere skulle have fremvist en Attest fra ham til deres Fordel». Han erklærede i den Anledning «at han aldrig sin Livstid har seet nogen af dem, langt mindre givet dem nogen Attest».[4]) Dette er da rimeligt nok, siden hverken Hauge eller nogen af hans Folk endnu havde gjæstet Vanse. Dette skede først i Slutningen

---

1) Se 1ste Samling S. 15.

2) Intelligentssedlerne 19 for 1799 — muligens af Fr. Schmidt. Bang: H. N. Hauge 195.

3) . . . . . «tage til Gjenmæle i en Avis har jeg aldrig været at formaa til — det er pøbelagtigt at kives i en Avis». P. O. Bugge til Cancelliet 14de April 1806. (Kopibog i Throndhjems Stiftsarkiv).

4) Kristiania Intelligentssedler 22de Juni 1799 cfr. Bang: H. N. Hauge 200, hvor den sidste Del af Citatet er udeladt.

af Novbr. eller Begyndelsen af Decbr. 1799, da Hauge i Begyndelsen af Novbr. forlod Bergen, blev liggende for Modvind i Stavanger og saa fortsatte Rejsen langs Kysten tillands. Man maatte ride denne Vej i hine Dage, og Hauge benyttede Tiden paa sin Rejse til at holde Opbyggelser.[1]) 14 Dage før Jul kom han til Kristiansand, og det maa saaledes have været omtrent i Begyndelsen af Decbr. han var i Vanse. Da skal han have besøgt Bugge og af denne faat de mærkelige Ord: «Om Presterne i Mængdevis reise sig imod dig, om ogsaa jeg opstaaer imod dig, hold kun ud, thi Fremtiden er din»![2]) Saadant burde ikke anføres uden Hjemmel. Bugge, der var udnævnt til Sogneprest i Fredericia 4de Jan. 1799, holdt sin Afskedsprædiken Pintsedag og havde for længe siden forladt Vanse, da Hauge kom did. Hvis der behøvedes mere til at paavise det eventyrlige i denne Meddelelse, saa har man Bugges Erklæring om H. Hauge af 30te Decbr. 1804, hvori det heder: «. . . Ogsaa tror jeg at Hans Hauge selv er en Skjelm og bør behandles som en Skjelm . . . Jeg har aldrig seet Hans Hauge eller nogen af hans Tilhængere».[3]) Dr. Bang fortæller videre, at Hauge ikke gjensaa Bugge før 1816. Det er vitterligt, at han da for første og rimeligvis eneste Gang fik ham at se. Bugge var paa Storthinget og havde for Professor Hersleb ytret Lyst til at faa se Hauge. Hersleb fik med Lethed en Sammenkomst mellem dem istand, idet han bad sin Fætter P. C. H. Kjerschow, dengang resid. Kapellan til Aker, at indbyde dem begge 23de Maj 1816 (2den Pintsedag). Det skede. Gjæsterne var kun Bugge, hans Søn, Student Søren B., Hauge, Hersleb og hans Søstersøn J. O. H. Walnum, da 17 Aar gammel. Hauge mærkede, at Biskopen vilde udfritte ham og trak sig ind i sin Skal.

---

[1]) Bang: H. N. Hauge, 157.
[2]) ibid 169.
[3]) Biskop Bugges Kopibog i Throndhjems Stiftsarkiv.

Havde han havt et saadant Ord som ovenstaaende at erindre, saa var det vel kommet frem ved denne Lejlighed.[1])

Vi skal endnu kun hidsætte et Par Anekdoter fra Vanse efter Bugges egen Fortælling. Da han holdt sin Tiltrædelsesprædiken (4de Trin. 1791), udtalte han for Menigheden, at han mange Gange havde set sin gamle Fader i Taarer over den Støj og Uro, der herskede under Gudstjenesten. Han var bestemt paa ikke at taale sligt, og hvis han blev forstyrret under Prædikenen, vilde han afbryde. Faa Søndage efter bemærkede han under Prædikenen, at en Pige gav sig til at tale med en anden, der sad ved Siden af hende. Han standsede, Pigen holdt paa, men det blev ikke længe, og der blev Gravstilhed i Kirken. Han blev aldrig mere afbrudt paa denne Maade. — Engang var han paa en stormfuld Høstdag kommen sent frem til et af de fjernere Annekser — Herrod eller Spind — gjennem træt, og han befandt sig meget ilde. Paa Prædikestolen mærkede han, at han kom hen i Virvar, og tilsidst faldt han formelig i Søvn. Da han vaagnede, var det ganske mørkt, og han var yderlig forskrækket, da han ikke vidste hvad han havde sagt. Han brugte aldrig at tale med Kirkesangeren om sin Prædiken, men denne Dag maatte han spørge ham, hvorledes han syntes om den. Kirkesangeren sagde ham, at det var dejligt saaledes, som han havde gjennemgaat hele Kristendommen, baade Budene og Artiklerne og Bønnerne. Bugge blev rolig, da han fik høre, at han i sin Forvirring dog havde bevæget sig paa Kristendommens Gebet. — At disse Rejser kunde falde haarde, fik han engang føle, da han stod paa Prædikestolen i Herrod eller Spind. Han mærkede, at noget bevægede sig paa Prestekraven i hans Nakke og blev meget forskrækket, da han ikke kunde tænke andet end, at det var en Mus. Omsider maatte han da blive den kvit og tog med Haanden bag i Nakken. Da var det Istapper, der

---

[1]) Meddelt af J. O. H. Walnum, † som entlediget Sogneprest 1883. Pavels Dagb. $^{24}/_{6}$ 1816.

havde hængt sig ned fra hans Haar efter Søsprøjten paa Rejsen.[1])

Aaret 1790 har i flere Henseender været et Vendepunkt i Biskop Bugges Liv. At han ved Sommer-Besøget i sit Barndomshjem dette Aar og sin stadige Prædiken for de troskyldige Lister-Bønder har fundet sig selv igjen og prædiket ligesaa meget for sig selv som for dem, synes rimeligt. Man tør ikke lægge for megen Vegt paa Pavels's Ytring at «Bugge fandt det klogt at prædike i de mähriske Brødres Aand», thi denne Ytring skriver sig fra en meget senere Tid. Hans Prædiken i Vanse gav ham Lyst til at sende sine Taler ud i videre Kredse, og han drog hjem til Skullelev med den Plan at udgive en Postille. Neppe nogensinde er en saadan bleven til paa en lignende Maade. Han besluttede sig om Vinteren til at skrive en Prædiken hver Aften og udførte sit Forsæt.[2]) Han var da (20de Oktbr. 1790) udnævnt til Sogneprest i Vanse og vilde vel gjerne give sin nye Menighed en god Bog ihænde. Postillen udkom i Kjøbenhavn 1791, og det er muligt, at det var dens Trykning, der forsinkede hans Afrejse fra Skullelev. Den vakte forholdsvis liden Opmærksomhed i lærde Kredse, blev af Recensenten i lærde Efterretninger slaat sammen med et Par andre Opbyggelsesbøger og behandlet med en vis fornem Medynk som et Slags Antikvitet, man forlængst var kommen ud over.[3]) Bogen udkom anonymt, og dertil har vel Forfatteren havt sine Grunde. De «enfoldige og tydelige» Betragtninger, der kun havde til

---

[1]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

[2]) Meddelt af Provst S. B. Bugge efter Faderens Fortælling.

[3]) L. Eft. 1792, 765—68.

Hensigt at udbrede «den vigtigste af alle Kundskaber, nemlig at kjende Jesus og hans Døds og Opstandelses Kraft», vilde vel sagtens have givet Anledning til mangehaande Bemærkninger, naar de paa Titelbladet havde baaret Navnet paa en af Moldenhauers ypperste Disciple, der mer end de fleste havde fulgt sin Lærer i den kritiske og forudsætningsløse Bibelfortolkning. Vakte saaledes Bogen liden Opmærksomhed i de lærde Kredse, har den havt desto mere Tiltrækning for den læsende Almue, og det er visselig som Almuens Bog den er oversat paa Svensk, Tydsk, Hollandsk og Finsk.[1]) Bogen blev i et Par Aar udsolgt, og der spurgtes om et nyt Oplag. Bugge maa vel imidlertid være bleven bekjendt som dens Forfatter, og hans Navn maatte sættes paa Titelbladet. Han fandt sig foranlediget til at gjøre nogle Forandringer i den, for hvilke han ikke kunde gjøre sine Læsere Rede, «da endel af dem ikke havde den fornødne Kundskab om de Menneskers Tænkemaade, for hvilke han egentlig havde skrevet», og andre kunde tage Anstød, om han fremsatte sine Grunde «baade til at skrive hvad han skrev i første Udgave og til at forandre hvad han har forandret i den anden.»[2]) Forandringerne er ikke væsentlige. Ved at sammenholde Prædikenerne fra 2 S. eft. Paaske til 9 Trin. i begge Udgaver finder man 6 Prædikener aldeles uforandret gjentagne, medens de øvrige har nogle Tilføjelser i Slutningen og enkelte ganske uvæsentlige Sprogforandringer. Det væsentlig nye ved den anden Udgave er de 4 Passjonsbetragtninger, der staar i fuld Samklang med de øvrige Prædikener. Bugge havde aabenbart en Følelse af, at Kritiken vilde følge Bogen i Hælene, og han troede at maatte sikre sig. Han lægger Vegt paa, at det er som «Lærer i Kirken» han her træder frem med sine «Tilhøreres Tilstand» for Øje. Man kan hos dem finde «en eller anden Fordom», men maa

[1]) F. M. Bugge: Karakteristiske Træk 4. L. Daae: Throndhjems Stifts geistlige Hist. 209.

[2]) P. O. Bugge: Betragtninger 2 Udg. Forerindringen.

da være «forsigtig, at man ikke ved altfor heftig at ivre imod det feilende i et eller andet af deres Begreber derved skal forarge dem». Ved saadan utidig Nidkjærhed kan man ogsaa lettelig give Anledning til «Tvivl, der hos Mængden sjelden er af god Virkning». Ogsaa i Sproget finder han, at man maa rette sig efter Tilhørernes Smag. Dette er Grunden til, at han ikke tydeligere kan forklare sig. Han reserverer sig udtrykkelig imod at sættes i Klasse med dem, der lærte, at man kun har at tro paa Kristi Forløsning og saa leve, som man vil, — d. e. Rationalisternes almindelige Opfatning af de gamle rettroende Presters Lære. Bugge laa disses Tid nær, har visselig kjendt mange af dem og synes at have delt den da herskende Opfatning af dem, naar han udtaler sig om «Christi Sædelære» som «langt renere, ædlere og fuldkomnere end den mosaiske». Hovedforskjellen mellem Lov og Evangelium — en Inddeling, han finder «upassende» — eller «mellem det gamle og det nye Testamentes Sædelære» finder han deri, at «det nye Testamente fordrer en langt renere, fuldkomnere Dyd, men fordrer den egentlig af dem, der troe paa Christum og saaledes ved denne Tro bevæges til Taknemmelighed», og denne maa vise sig i «Tænkemaadens Reenhed, i Hjertets Hellighed, i Retskaffenhed, Menneskekjærlighed og alle andre Dyder». Naar han nu hertil føjer, at Evangeliets Prædiken er «at opmuntre Menneskene til at antage Christum baade som deres Retfærdighed og som deres Helliggjørelse», samt at dette har «lyksaliggjørende Følger endog til hele Staters og Slægters Vel», — kan man ikke værge sig mod den Tanke, — at han har udsendt Bogen med Tidens Forhold for Øje, med en vis Frygt for sin videnskabelige Reputation, med en vis Iver for at vise sig som Manden, der forstaar at tale Tidens Sprog, om end hans Prædikener er vidt forskjellige derfra.

Man kan ikke læse denne paa Skruer satte Fortale uden en Fornemmelse af, at Bugge var kommen bort fra Indholdet af den Bog, som for Menighedens Skyld maatte trykkes op igjen. Under sine vekslende Stemninger har han fundet

Hvile i Evangeliets enfoldige Forkyndelse, da han 1790 havde faat Lede til Sjællænderne, og den barnlige enfoldige Tro i Hjemmets Menighed slog ham forfriskende imøde. Opfyldt af denne fik han Lyst til at sende sine Tros-Tanker ud i videre Kredse, og i kort Tid fik han istand en Bog, hvis Betydning for mange Sjæle, der forgjæves søgte Brødet hos Tidens rationalistiske eller gammel-orthodokse Prester, han neppe har anet. 1795 har han forstaat det, men han var en Mand, hos hvem Stemningerne hurtig vekslede, og efter 4 Aars Virken paa Listerlandet synes han paa en Maade at have staat som en fremmed i sin Menighed, — hvor stærkt den end holdt paa ham med sin beundrende Kjærlighed. Han har følt det mislige i sin Stilling, og det er gaat ham tungt til Hjerte. Der skulde mere end de Farsund'ske Spøgefugles Bemærkninger til for at gjøre ham menneskesky og «kjed af sit Liv» i hans 30te Aar. Han fraskriver sig al anden Delagtighed i de herrnhutiske Forsamlinger end den, at han «blandede sig deri for at forebygge herskende Uorden». For Menigheden var hans Nærværelse nok.[1]) Han lod sig ikke beherske af den, opbyggede, trøstede og glædede den ved sin Prædiken, — hvordan han end under sine vekslende Stemninger monne have forholdt sig til sin egen Forkyndelse. Og saa har han vel paa en Maade set sig tvungen til paany at udgive sin Postille, og Tilskyndelserne er vel ikke blot komne fra hans egen og andre vestlandske Menigheder, men vel ogsaa fra udenlandske Brødresamfund. Han pyntede paa den, lod den trykke og — søgte sig bort fra det Embede, der vel nu lagde flere Byrder paa ham end de haarde Rejser. Bogen bærer Aarstallet 1795.[2]) Skjønt den er trykt i Kjøbenhavn, synes den her ikke at være bleven synderlig udbredt, og den findes kun

---

[1]) S. o. S. 29.

[2]) Malthe Møllers Repertorium V, 131 siger, at den først er falbudt i Christiansfeld 1797 og til da har været ukjendt, hvilket ikke er rigtigt.

i en Sidebemærkning ved Meddelelsen om Bugges Doktorgrad omtalt i lærde Efterretninger 1796.[1]) Her fortælles tillige, at Bogen, «der hos enfoldige Folk har fundet saa stort Bifald», er oversat paa Tydsk. Vi har af denne Omstændighed troet at turde vove den Slutning, at Tilskyndelser fra Christiansfeld — og maaske andre Kanter — har været medvirkende til, at Bogen paany blev udgiven. Den omtales ogsaa i et andet Tidsskrift kortelig med Beklagelse over, at disse Betragtninger «desto værre ogsaa smage flere» end Bugges Tilhørere.[2])

Man er tilbøjelig til at søge Modsigelser i Biskop Bugges Liv, og for den, som søger, synes der ved dette Tidspunkt at være rig Anledning til at finde. Var det blot Forfængelighed, som drev ham til at skaffe sig den theologiske Doktorgrad i Göttingen? Ingen ved det, men Muligheden er der jo altid, da han endnu kun var 30 Aar gammel. Vi skal dog bemærke, at det skede i det samme Aar — 1795 — da hans Sindstilstand var mørk, og han forgjæves havde søgt Stiftsprovstiet i Kristiansand. Der kan let forekomme Tilstande i begavede Aanders Liv, hvori de søger — og finder — en Hvile i stræng videnskabelig Syssel, og at Bugge paa denne Tid kan have søgt at fordrive sin Livslede ved at give sig hen i Tænkningens og Studiernes Dyb, staar for os som noget ikke urimeligt. Han havde derhos for første Gang lidt en Skuffelse som Embeds-Ansøger. Hvad han søgte var ikke lidet og i hans Øjne maaske en Vej til noget højere. Han kom ikke frem paa den Vej, og han har maaske tænkt sig at finde en bedre, naar han med sin næste Ansøgning kunde træde frem som Dr. theol. Men her skulde Ulykken møde ham i en af de mest blodige Kritiker, der har set Lyset i den danske Litteratur. Betragtet fra vor Tids Synspunkt maatte en saadan Kritik være aldeles knusende for en Prest, men det var ingenlunde Tilfældet i hine Dage,

---

[1]) L. Eft. 1796. 156.

[2]) Iris og Hebe, Jan.—Marts 1796, 389.

da den rammede altfor mange. Den er snart med hele Malthe Møllers Repertorium bleven glemt, og kun Navnet «*theologus bifrons*» der blev sat over den,[1]) er opbevaret til kommende Tider. Malthe Møller hørte til den Klasse af dagdrivende Studenter, der gaar og glæder sig i sit — virkelige eller formentlige — filosofiske Hoved, der gjør dem altfor gode til at befatte sig med Eksamens-Læsningens Simpelhed, medens de ofte beskjæftiger sig meget med den Læsning, der behager dem. Han er et Pragteksemplar af denne Race. Alt som han blev ældre og fandt sig mere og mere miskjendt, blev hans Indbildninger og Fordringer større, medens han med den største Dristighed fremsatte sine Paastande, der ofte nok stod i direkte Strid med de faktiske Forhold. Har man gjort sig den Umage at gjennemlæse Repertoriet, kan man let komme til den Slutning, at «man kan ikke stole paa et Ord af hvad Malthe Møller alvorlig forsikrer».[2]) Han opholdt sig i disse Aar i Jena, og først 1 Aar efter at Bugge var bleven Dr. theol,, fik han Dissertatsen «*de perversitate hominum morali ejusqve origine et ratione universa*» tilsendt fra Gøttingen. Vi har desværre ikke havt Anledning til at lære den at kjende uden gjennem en kort Anmeldelse i «Göttingische Anzeigen»[3]) og Møllers Citater, hvis Paalidelighed ikke kan drages i Tvivl bl. a. af den Grund, at han i et og alt bifalder dem. Bugge gaar ud fra, at den menneskelige Forstand i Almindelighed heller befatter sig med Undersøgelser af vanskelige og fjernere liggende Gjenstande end af det, som ligger nærmere og er af større Betydning for Menneskets Lyksalighed og sædelige Liv, og i det første er man gjerne heldigere end i det sidste. Bemærkningen har sin fulde Sandhed i den historiske Udvikling af Læren om det onde i Mennesket, den han «systematisk, fordomsfrit og beskedent har afhandlet» uden at kunne ind-

[1]) Malthe Møller: Repertorium V, 131 ff.

[2]) L. Koch: Bidrag til eu Karakteristik af M. Møller i dansk historisk Tidskr. V R. II, 92.

[3]) 26de Marts 1796.

lade sig paa nogen fuldstændig udtømmende Behandling med de ringe litteraære Hjælpemidler, der stod til hans Raadighed. Den falder i 4 Afsnit: 1) Den onde Tilbøjeligheds Natur og Udspring, 2) Forskjellige Meninger om denne Lære, 3) Forklaring af den mosaiske Beretning om Syndefaldet, 4) Bevis for, at denne Fortælling, ret forstaaet, ikke indeholder noget, der er Gud uværdigt.[1]) Disse 4 Kapitler falder i 15 §§, og i dem finder man unegtelig temmelig stærke Sager. Det heder f. Eks. i § 13: Det læres i visse Theologers Skoler, at Menneskets Fordærvelse er saa stor, at der hos det ligger en Spire til enhver Last, medens det er udygtigt til alt godt, men enhver maa forstaa, at denne Skildring er i Strid med al sund Fornuft». . . . «Sandseligheden er i sig selv ingenlunde fordømmelig» (§ 5) . . . Ulykkeligvis kom Augustin frem med Arvesynden — Hugo af St. Victor blev Fornyeren af denne Lære, og den gik over i den augsburgske Bekjendelse . . . «Man forlod Fornuftens og Skriftens Lys og antog Augustins Mening i saa forpligtende Grad, at hver, som ikke fulgte den, ansaaes for Religionsforagter, saaledes var det hel naturligt, at den menneskelige Aand blev besmittet af de afskyeligste Vildfarelser» (§ 7) . . . Fortællingen i Gen. 3 bør ikke forklares mystisk (§ 12) . . . Den indeholder intet Gud uværdigt — B. vil ikke vide noget af Djævelen og bestrider vældigen Imputationsdogmet (ἐφῷ i Rom 5. 12 sætter han = διοτι) (§ 14). Resultatet er, at «Mennesket ved Religionens Hjælp kan gjenvinde Guds Billede» ɔ: Dyden kan vorde ham til Natur, og Fristelserne til Synd efterhaanden tabe sin Kraft (§ 15).[2]) . . . Alt dette maatte nu vinde Repertørens fulde Bifald, og skjønt han finder, at Dissertatsen røber Hastverk, sporer han dog overalt i den «lærde Kundskaber, velordnet Belæsenhed, rigtig hermeneutisk Følelse og et philosophisk Blik i Menneskesjælen». Men ulykkeligvis tager han Bugges netop samtidig

---

[1]) Gøtt. Anz. l. c.

[2]) M. Møller: Repert. V. 166. 68. 69. 70—75.

paany udgivne Postille, som han har kjendt fra 1791, og lægger ved Siden af, og her finder han da baade «Arvesynd, Kristi Undfangelse af den hellige Aand, hans forsonende Lidelse og alt det øvrige dogmatiske Tant i krassere Fremstillinger, end man finder den hos nogen Skolastiker. 1791 at udgive Prædikenerne, 1795 udgive dem paany og i samme Aar at skrive en saa heterodox Dissertats er et litterarisk Problem, som jeg (Møller) ikke formaaer at opløse».[1]) Det er i Egenskab af Postillens Forfatter Møller særlig vil Bugge tillivs, og han stiller ham da ogsaa tilstrækkelig frem for Publikum med al Usandhedens Kraft som den, der ved denne Bog har indyndet sig hos de vældige i Danmark saaledes, at han blev befordret til et af de bedste Prestekald (B. blev udnævnt til Vanse 20de Oktbr. 1790, Postillen udkom 1791), — som en Dr. theol., hvis Doktorgrad blev vraget af de danske Theologer,[2]) og endelig som en Mand, der har ladet sin Dissertats forfatte af en anden.

Vi betragter dette blot som en Indledning til vore Bemærkninger om Bugge som Theolog, medens vi endnu skal fremføre nogle afsluttende Bemærkninger om hans Postille. I Almindelighed anses den nu for Tiden som et Verk af Faderen, Provst Søren Bugge, der paa en eller anden Maade er kommen til at sejle under Sønnens Flag. Den, som har bragt denne Nyhed ud i Verden er Nyerup, der i sit Forfatterleksikon henfører Bogen under Søren Bugge og ved P. O. Bugge anfører, at hans Navn ved en Fejltagelse kom til at staa paa Titelbladet af 2den Udgave af Faderens Postille (1795) og ligesaa paa 3die Udgave (1808). Biskop Bugge vides ikke offentlig at have modsagt dette, og det er da blevet staaende. Nyerup var Malthe Møllers Kommissjonær, besørgede Repertoriets Trykning og har saaledes kjendt nøje

---

[1]) M. Møller: Repert. V, 132—33. 158.

[2]) 29de April 1796 fik B. Bevilling til at nyde lige Friheder og Rettigheder med de ved Kjøbenhavns Universitet kreerede Doktorer (L. Eft. 1796. 336).

til den omtalte Kritik og Møllers Antagelse, at P. O. Bugges Doktor-Dissertats er skreven af en anden. For ham selv, der var Rationalist, har naturligvis Modsigelsen mellem de to Arbejder været ligesaa klar, og naar Møller kunde fremføre en saadan Formening, at Bugge kunde sætte sit Navn under en andens Arbejde, saa kunde ogsaa han fristes til at følge Eksemplet. Han har været for vel kjendt med Bugges theologiske Dygtighed til at drage hans Forfatterskab til Dissertatsen i Tvivl og har da fundet al Rimelighed i den Antagelse, der synes at have gjort sig gjældende i herrnhutiske Kredse, at Bogen tilhørte Faderen og ikke Sønnen. 1804 blev den oversat paa Finsk, og paa Titelbladet staar baade Faderens og Sønnens Navn, hvilket vel skal betegne, at Postillen af 1791 er af hin, de fire Passjonsbetragtninger af denne. Andet end en Gjætning kan dette neppe have været. Den eneste, som kunde give Oplysning herom, var P. O. Bugge selv, der samtidig med den finske Oversættelse, som han maaske ikke har kjendt, blev Biskop. Der er vel neppe nogen, som har indladt sig paa at spørge ham, om han havde tilegnet sig en anden Forfatters Arbejde, der havde gjort ualmindelig Lykke, og udgivet det for sit eget. Spørgsmaalet maatte virkelig være overmaade dristigt til en Mand, der i Fortalen til 2den Udgave siger: «hvad jeg i 1ste Udgave af Bogen har skrevet» og gjentager dette i 3die Udgave, da han i 4 Aar havde ført det biskopelige Embede. Det kan heller ikke findes, at han paa nogen Maade har gjort sit Forfatterskab tvivlsomt den — saavidt vides — eneste Gang, han offentlig har nævnt Bogen som «den af mig udgivne Postille». Udtrykket forekom i en kort Bladartikel, hvori han afviser som «Vaas» et Angreb, paa ham som Forfatter af Bogen.[1]) Det var for meget at vente, at Nyerup under Affattelsen af et Leksikon over 1000der af Forfattere skulde undersøge en Sag af denne Beskaffenhed, om end Materialier dertil var forhaanden. Han har maaske kjendt den finske Over-

[1]) Kristiania Intelligentssedler, 1799, No. 22. cfr. 19 og 25. S. o. S. 35.

sættelse, skjønt han ikke nævner den i sit Forfatter Leksikon, og anset det som givet, at her laa Sandheden. Vi har ovenfor udtalt os om Postillens mærkelige Tilblivelses-Historie, saaledes som Biskop Bugge selv har meddelt den til sin Søn. Det maa efter dette staa som det sandsynligste, at den er forfattet Vinteren 1790—91, efterat Bugge var vendt tilbage fra Sommeropholdet i Vanse, hvor han som Prædikant — «i de mähriske Brødres Aand» — havde vakt stor Opsigt. Skulde han fra Hjemmet have medbragt nogle af Faderens Prædikener og brugt dem som Hjælpemidler uden paa nogen Maade at tænke sig dem udgivne som sit eller Faderens Arbejde? Dette kan jo slet ikke være umuligt, og Ytringer herom kan godt have undsluppet ham og givet Anledning til Nyerups Anførsel. At han, der havde prædiket ganske i Faderens Aand og ved sine «Betragtninger» først og fremst havde dennes Menighed, der nu skulde være hans egen, for Øje, kunde have en væsentlig Støtte i Faderens Prædikener, synes rimeligt nok, — men der er et langt Sprang herfra til den Tanke, at han skulde udgive Faderens Manuskripter som sine.

Tænker man sig, at Søren Bugge havde leveret Sønnen sine Prædikener til Udgivelse, saa har vi Spørgsmaalet, hvorfor de skulde udgives anonymt. Den gamle Provst havde udgivet adskilligt, der nu laa en 30 Aar tilbage, — alt under Navn. Nu var han en 70aarig stille, from Landsprest, siddende rolig i en Afkrog i Norge, og i denne Stilling skulde han for Kritikens eller Spotteres Skyld være bange for at sætte sit Navn paa en Bog, skreven til Opbyggelse for Bønder? Havde det været første Gang, han optraadte, saa kunde det endnu have været muligt, men han var jo en Mand, som i sin Tid havde været meget vel kjendt som Forfatter — rigtignok paa en ganske anden Maade, end han vilde være bleven det, om denne Postille havde været fra hans Haand. Hans i 1760—63 udgivne Skrifter viser os nemlig en Forfatter-Personlighed ganske i den gamle orthodokse Smag. Han sluttede sig allerede som ungt Menneske

til det herrnhutiske Samfund, men i litterær Henseende kan hverken Herrnhuter eller de beslægtede Pietister antages at have havt nogen væsentlig Indflydelse til Udvikling af den Form, hvori boglige Emner fremstilledes. Man kjender derfor ogsaa Tiden godt igjen i den eneste Prædiken, han har ladet trykke — Jubeltale for Souveræniteten 16de Oktbr. 1760 — med Tekst af 1 Kong 8, 66. Det er det gamle Testamentes Konger, der i sin Souverænitet træder op som Beviser for Enevoldsmagtens Herlighed, ligesom Prædikenen i sin hele Form og Udtryksmaade, Bibelsprogenes krasse Anvendelse, Indblanden af latinske Ord (*«difficultates juris»*, *«concertere»*) ganske minder om den gamle Tid. Endnu mere duftende af Systemet er hans Opbyggelsesbog, «den Hemmelighed i Naadepagten i Christo etc.», der er en Bearbejdelse af F. A. Lampes «Gnadenbund». Det er en populær Fremstilling af den lutherske Dogmatik, idet han har lempet Forfatterens reformerte Sætninger efter Systemet. Han har «indknebet» Lampes lange Perioder, men har selv i Fortalen en paa en hel Side. Der forekommer Vendinger som disse: «Det Rige, som nu Frelseren her siger: sig at være testamenteret (eller beskikket paa en Maade af et Testamente) begriber i sig alt, hvad han havde at vente som en fuldkommen Saligheds Fyrste» (S. 24) . . . «Saa mange, der finde dette Kald og Udvælgelse hos sig, gjøre sig Fliid at stadfæste samme» (S. 29). . . . . «Propheterne og Apostlerne have deres Øyne henrettede paa den, hvilken Gud har fremsat til en Naadestoel» (30) og Ord som «høystangelegen» (4) «paa det allerangenemeste» (5) «erlange Sandheden» (6) o. s. v. . . . Man kan hos ham finde en Periode som denne: «De fornuftige Hedninge, der tilstode, at der ville noget være fornødent til at forsone det Høieste Væsen med, formedelst den Uformuenhed, de dertil fandt hos sig selv, og formedelst de mange onde Ting og Synder, de fornam i og om sig, og viiste denne Tanke ved de blandt dem indrettede Ofringer, ei at melde om deres Tilstaaelser derved, og ellers, at de fandt dog aldrig saadant Middel dertil, som de kunde

blive eenige i, eller hvormed deres egen Fornuft kunde blive fornøiet».[1]) Lægger vi saa Postillen af 1791 ved Siden af disse Bøger, saa finder vi den affattet i et Sprog saa rent, klart og flydende, at den i dette Stykke kan staa ved Siden af det bedste, Tidens Mænd leverede, og vidner om en Forfatter, der har fulgt godt med Sprogudviklingen i 18de Aarhundrede, og i sin Behandling af det danske Sprog værdigen kan staa ved Gutfelds og Birckners Side. Hvorledes dette skulde have været muligt for en 70 Aars Mand, hvis Pen havde hvilet i 30 Aar, efterat han i 40 Aars Alderen havde vist sig som den, der sad dybt nede i de gamle Orthodoksisters Tankegang og Sprog, — er vanskeligt at forstaa. Herrnhutismen havde visselig ikke Magten til i den Retning at forvandle en kirkelig Forfatter. Lader os tænke os en af vort Lands mange dygtige Embedsmænd i 40 Aars Alderen ved 1814 Tiden, en Mand der skrev Datidens Cancellistil med stor Færdighed, — tænke os ham lægge Pennen ned, for saa ved Kong Oskar I Thronbestigelses-Tid at fremtræde med et stort Arbejde, skrevet i et Sprog, der kunde tilhøre Welhaven eller P. J. Collett! — Men Sprogforskjellen mellem Postillen af 1791 og Søren Bugges Arbejder 1760—63 er større end den mellem Sproget i «Den Constitutionelle» i 1844 og i «Tiden» og «Nationalbladet» i Aarene omkring 1814. Der kan efter alt dette for os ikke være Tvivl om Biskop Bugges Ejendomsret til «den af ham udgivne» Postille, som han selv siger, at han «har skrevet». Den maa sikkerligen betragtes som det første Vidnesbyrd om Biskop Bugges mærkelige Naturgave til at fremsætte Guds Ord klart og enfoldig, — en Gave, der i høj Grad er bleven udviklet ved et skarpt og grundigt Latin-Studium. Han har visselig hvad Stoffet angaar været betydelig forud for sine Jevnaldrende, da han i sit Barndomshjem og ikke mindre hos Lektor Arentz i Bergen har været

---

[1]) S. Bugge: Svar paa det Spørgsmaal, hvorfor en guddommelig Forløser egentlig var fornøden for os. Kjøbenhavn 1763, S. 14—15.

ført dybt ind i den gamle lutherske Theologi, medens hans kritiske Bibelstudium under Moldenhauer neppe har givet ham synderligt Stof til Prædiken for Menigheden. De herrnhutiske Udtryk, man hist og her finder i Bogens første Udgave, har naturligvis det samme Udspring. De er for en Del fremdragne af Recensenten i lærde Efterretninger. I anden Udgave er de og vel mange med dem omskrevne, uden at dette i nogen Maade har forandret Bogens Karakter. Naar Biskop Bugge ikke har modsagt Nyerups Anførsel, da skal hertil bemærkes, at den først blev fremført 1820, og at Bugge muligens ikke har kjendt til den.[1]) Men selv om han har kjendt den, vilde det ikke have været ham saa ganske uligt, om han havde «givet Publikum dette at løbe med». Der er i hans biskopelige Korrespondance slaaende Eksempler paa den Ligegyldighed, hvormed han tog grove Beskyldninger, der blev fremførte mod ham. I Aarene omkring 1820 var derhos hans Tanker saaledes beskjæftigede paa andre Kanter, at et litteraturhistorisk Spørgsmaal, selv af denne Beskaffenhed, kunde blive ham temmelig ligegyldigt. Han har vel derhos ikke heller havt synderlig Lyst til at se en eller anden af Tidens mange Avisskrivere paany anstille en Sammenligning mellem hans homiletiske og hans eksegetiske Arbejder. Han var paa den Tid omgiven af bitre Fiender, og der var nok af dem, som kunde gjøre det.

---

[1]) Nyerups Forfatterleksikon findes ikke i Katalogen over Bugges Bogsamling. Derimod ejede han J. Møllers nyt theologisk Bibliothek, i hvis 20 Bind Nyerups Anførsel er gjentagen.

III.

Bugge Prest i Fredericia — Eksegetiske Arbejder.

Naar Bugge, der ikke elskede Danmark og Danskerne, søgte sig til en af Jyllands Byer, har han visselig dertil havt gode Grunde. Sørejserne var allerede tidlig blevne ham til Besvær og havde taget paa hans Helbred, og til Rejser i det hele har han neppe følt nogen synderlig Tilbøjelighed. Det tør derfor have kostet ham lidet at give Slip paa Eker (1797), og kun i et Bykald vilde han blive ganske fri for at rejse. Et saadant var ikke let at finde i Norge, naar det skulde være et betydeligt, og kun et saadant kunde han med sin Anciennitet og sin Doktorgrad stræbe efter. Der kunde vel ogsaa være Tvivl, om han for Tiden havde Lyst til at fortsætte sin Virken i Norge under de herskende Forhold, selv om han kunde komme langt bort fra sit Barndomshjem. De orthodokse Prester holdt endnu Menighederne fast i den gamle Forkyndelse, medens den haugianske Bevægelse mer og mer greb om sig og vilde have dem ind i andre Spor, men ikke i dem, Tidens Aand og Videnskabelighed pegte paa. Men Bugge var aabenbart bleven dennes Mand, og det maatte nu være ham ligesaa meget imod at forkynde Ordet, hvor den gamle orthodokse Aand herskede, som der hvor Haugianerne havde faat nogen Udbredelse i Menigheden. Han havde visselig levet i Forhold, beslægtede med disse sidste, men hans Stilling var her en ejendommelig. Hans Auktoritet var her saa stor, at Tilliden til ham i det hele ikke kunde rokkes, om end enkelte kunde tage Anstød af det fri Liv, hvorved han hævede sig over Kritiken i Menig-

heden. Det var visselig langt fra, at denne havde gjort hans Stilling uholdbar, men der er umiskjendelige Tegn til, at han ikke mere følte sig hjemme i sin Virksomhed her, og at han længedes efter at komme hen til et Sted, hvor han fuldkommen uafhængig af — eller i Samklang med — sine Omgivelser kunde følge den Tids-Strøm, der havde revet ham med sig.

Fredericia maa paa denne Tid have været en af Danmarks interessanteste Smaastæder. Der var 2 Sogne, Mikaelis og Trinitatis, hvilket sidste med Landsognet Ullerup — 2 Landsbyer — blev Bugges Embede. Foruden disse 2 Bymenigheder var der en liden reformert Koloni, der i 1797 udgjorde c. 100 Familjer. Her var en fransk Prest Johan Markus Dalgas fra Lausanne, der skrev adskilligt paa Fransk om sin lille Menighed og dens Forhold. Disse Kolonister, der var indkaldte af Frederik IV, havde indført Dyrkningen af Poteter og Tobak. De levede i ringe og tarvelige Kaar og har neppe havt videre Samkvem med Stadens danske Indvaanere, om end dens Opkomst for en væsentlig Del skyldtes deres Flid.[1]) Staden var derhos efter Res. af 19de Marts 1682 et Fristed for Fallenter, der i ikke ringe Antal søgte hertil, og blant dem var der mange dannede og behagelige Mænd. Kommer saa hertil Byens Skole og Garnison, saa har man et forholdsvis stort Antal af dannede Mænd, saa en livlig Prest, der elskede Selskabslivet, her ikke kunde savne god Omgang. Han var ogsaa her meget ude i Selskaber,[2]) men af hans Omgangsvenner kjendes kun en enkelt, Kammerherre og Oberstløjtnant Fredrik Hartvig Baron af Wedel Jarlsberg, Grev Herman Wedels Farbroder, hvem han i meget smigrende Udtryk tilegnede sin Oversættelse af Korintherbrevene. Hvad vi ellers kjender til denne Baron kunde lede os til den Tanke, at den smigrende Tilegnelse var Ironi. Han havde som Ritmester i 1781—87 været ind-

---

1) Iris og Hebe. Otbr.—Decbr. 1797.

2) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

viklet i en infam Proces med sin Oberst, Späth.[1]) Processen udgav han, og den er et stærkt Vidnesbyrd om de sørgelige Forhold i Armeen paa denne Tid. Han siger, at han ved Processen har mistet sin ringe arvede Ejendom, Velfærd og Sundhed.[2]) Tilsidst trak han sig tilbage til Fredericia og døde 1805, efterladende sig 40000 Rdlr. Han har maaske efter at være traadt ud af Armeen og paa flere Maader at have prøvet Lykkens Ugunst, slaat sig til Oppositionen, og i dette Stykke kan der have været Sympatier mellem ham og Bugge. Af de meget faa Udtalelser om Opholdet i Fredericia, vi finder hos Bugge, er der ogsaa en, der synes at tyde paa, at han netop fandt Smag i Personer, som andre lod blive upaaagtede. Han fortæller, at der i Stadens Nærhed var en Prest, viden om bekjendt for sin Dumhed. Bugge var engang — maaske paa Provstevisitats — nødsaget til at forblive Natten over hos ham. Manden var syg og laa paa sin Seng og læste Plinius, der da snart blev et Tilknytningspunkt mellem dem. Maaske vi af disse Eksempler tør slutte os til en Lyst hos Bugge til i sin Kritik af Personer at gaa sin egen Vej og underkaste dem en Prøve. Dette har vel ikke blot været Tilfældet med Folk, som andre vendte sig fra, thi han fortæller ogsaa, at han hernede stødte paa en theologisk Kandidat med laudabilis, som ikke vidste hvem Saul var, og stiller ham ved Siden af hin for sin Dumhed bekjendte Prest, der læste Plinius.[3])

Er det kun lidet, vi kjender til Bugges private Liv i hans nye Hjem, saa gjælder dette ikke mindre hans Forhold som Prest og Prædikant. Er den Antagelse rigtig, at han under sine indre Kampe og ydre Ubehageligheder paa Lister har søgt Ro i det videnskabelige Arbejde, saa er det ikke urimeligt, at han har tænkt sig Opholdet i Fredericia som en fortsat Hviletid. Det var ikke alene Doktor-Disser-

---

[1]) F. H. Wedel-Jarlsberg: Forklaring af Sagen mellem Oberst Späth og Kammerherre W. J. Kbh. 1787.

[2]) ibid 22.

[3]) P. O. Bugge til Cancelliet 30/12 1804.

tatsen, han skrev paa Vanse, men han begyndte ogsaa her at oversætte en og anden af de bibelske Bøger, mest af det nye Testamente. Dette Arbejde var blevet ham kjært, og det maa have optaget hans meste Tid i Fredericia, hvor Bøgerne fulgte hurtig paa hinanden. Jakobs Brev udkom det Aar, han forlod Vanse (1799), Galaterbrevet 26de Juni 1800, Johannes Evangelium 30te Decbr. 1802, 1—2 Korintherbrev og Hebræerbrevet 8 Septbr. 1803. Man kan efter dette kalde Opholdet i Fredericia den theologiske Periode af Bugges Liv, hvori hans pastorale og homiletiske Virksomhed lidet kjendes. Vi kjender kun et Brudstykke af den Prædiken han holdt paa Takkefesten for Freden 1801, og det er betegnende nok, om det end ikke kaster noget Lys over hans Prædiken hernede i Almindelighed. Det maa have været en Bodsprædiken af et ganske andet Slags, end man var vant til at høre fra hans Læber i hans gamle Menighed. Det gaar ud over «denne Skryden, der dog i sig selv var Vankundigheds Foster», — «denne evige Pralen af vore Krigeres Tapperhed». Han tager Heltenes Parti mod dette Væsen, og siger, at de maa «væmmes ved saadan utidig Smigren» og at det maa «forekomme dem, som om man vilde sige dem: saa meget havde vi aldrig ventet os af eder»![1]) Talen paadrog ham haarde Bebrejdelser[2]) og er et klart Vidnesbyrd om, at det ikke blot var den danske Styrelse, der vakte Bugges Mishag, men at det var virkelige eller formentlige Svagheder hos det danske Folk, der tidlig havde vendt hans Hjerte fra det, om det end heder, at han syntes bedre om Jyderne end om Sjællænderne,[3]) — men hans Prædikegjerning i det hele hernede lærer vi naturligvis ikke at kjende af en saadan Tale. Kun saa meget kan vi vide, at Forholdene her maatte drive ham ind i en anden Prædikemaade end paa Vanse. Her kunde han med stor Frimodighed holde sine rettroende

---

[1]) N. C. Øst: Bidrag til Kundskab om Mennesker og Bøger. Kbh. 1802. 63.

[2]) Pavels Dagb. 9/3 1813.

[3]) F. M. Bugge: Karakteristiske Træk S. 4.

Prædikener i fuldkommen Strid med de theologiske Sætninger i den latinske Doktor-Dissertats, men i Fredericia havde dette neppe været muligt, om han ogsaa havde villet, hvilket ikke er rimeligt. Her var Forholdet et ganske nyt. Han havde ikke mere sine enfoldige herrnhutiske Bønder om sig, men en Menighed af Kjøbstadborgere og Officierer i en af Danmarks mere fremskredne Byer. En gammel Prest kunde visselig her have staat frem med den gamle Lærdom, men han havde neppe faat Tilhørere, — en ung Prest, der viste, at han havde fulgt med Tiden, vilde neppe undlade at frembære hvad Tidens Mænd og Kvinder vilde høre i Guds Hus. Rationalismen havde i Danmark sejret paa hele Linien og maatte siges i Bastholms sidste Arbejder og i Birckners store Verk om Trykkefriheden og dens Love (1797—98), at have naat sit Højdepunkt, netop da Bugge tiltraadte sit nye Embede. Hvad der blev fremført af de yngre Prester som den egentlige Kristendom under Navn af «en forbedret Moral» blev vel nu for en stor Del fordret i de danske Bymenigheder, og Bugge, der i sine eksegetiske Arbejder blev en ivrig Talsmand for denne Opfatning, har her neppe følt sig tilskyndet til at udslette paa Prædikestolen hvad han skrev i sit Studerekammer. Af hans ualmindelige Dygtighed til at udtrykke sig som Taler ligger det nær at slutte, at han har formaaet med ligesaa stor Lethed at bevæge sig i moralske Gjenstande som kort før i de kristelige Dogmer.

Det var 1795 Bugge første Gang traadte frem som theologisk Forfatter, samme Aar som han udgav sin Postille i 2det Oplag. Af Fortalen til denne Bog fremgik det tydelig nok, at han ikke som Theolog vedkjendte sig hvad han i den havde udtalt for Almuen. Det er antydet, at han ved denne Tid maa have befundet sig ilde paa flere Maader, at en mørk Melankoli maa have bemægtiget sig ham, medens han led under Spotteres saarende Bemærkninger. Det synes, som han har villet fly — først fra sit Embede ved at søge Stiftsprovstiet i Kristiansand, saa fra sin urolige Stemning ved at fordybe sig i theologiske Studier. Det maa vel ogsaa være

ved denne Tid, han efter Fuldendelsen af sin Doktor-Dissertats har begyndt at oversætte enkelte Bøger af Bibelen — navnlig det nye Testamente,[1]) et Arbejde, der i denne Tid hel naturligen maatte frembyde sig for en af vore fremragende Theologer. Anledningen hertil var maaske den i 1794 udkomne Oversættelse af det nye Testamente med Anmærkninger af Ove Høegh Guldberg, der ikke var bestemt til at træde i Kirke-Bibelens Sted, men ganske vist for mange af Kirkens troende Prester har gjort det. De gamle havde oversat Bibelen — saavidt det lod sig gjøre — med priselig Troskab, men uden ringeste Hensyn til det danske Sprogs Fordringer. Den gamle Bibel udbredtes i Mængde i Christian VI Dage, men kun lidet under Fredrik V og Christian VII.[2]) En af de sidste Udgaver under denne Konge er vel den af 1782. Et Blik paa den maa vise os, at der var andre Grunde end den indbrydende Rationalisme, der hindrede dens Udbredelse i Menighederne. Det maa vel siges, at en formelig Revolution var foregaaet med det danske Sprog i Aarene 1770 til 1790, og at det ved Forfattere som Suhm, Evald og vel tildels Tyge Rothe havde faat en ganske ny Skikkelse. Herved blev de gamle Forfattere ulæselige, naar de ikke som Holberg, Pontoppidan, Schøning, Kingo o. s. v. frembød et Indhold af en saadan Natur, at det maatte have Liv til Trods for de sproglige Former, hvori det fremtraadte. Dette skulde nu fremfor alt være Tilfældet med Bibelen, men Sproget i den brugelige Oversættelse laa jo endnu 100 Aar tilbage for Holberg. Det var Hans Povelsen Resens Oversættelse (1607), forbedret af Hans Svane (1647), der endnu 1782 sendtes ud i vore Menigheder. Et Blik paa denne Bibeloversættelse, hvis store Betydning for sin Tid naturligvis ikke kan miskjendes, vil vise, hvor aldeles umulig den var i en Tid, da man læste Evalds Baldur (1774) og Fiskerne (1780).

---

[1]) P. O. Bugge: Jakobs Brev Kbh. 1799. Forerindringen.

[2]) Belsheim: Om Bibelen, dens Opbevarelse, Oversættelse o. s. v. Kristiania 1875, 42.

[3]) ibid. 41.

Her staar Joh. 4, 5: Sichar, hart hos det Stykke Land, som o. s. v., 22: Salighed er af Jøderne, 31: des imellem paamindte Disciplene ham, 33: haver nogen baaret ham at æde? 5, 11: den, som mig gjorde helbredet, — 5, 16: De søgte at slaae ham ihjel, at hand havde gjort saadant om Sabbaten, — 25: Guds Søns Røst og de, som hende høre, — 27: . . . Givet ham Magt at holde Dom, derfore at hand er Menneskens Søn, — 45: . . . at jeg vil beklage eder, for Faderen, . . . Moses er den, som beklager eder, — 6, 19: Der de nu havde roet ved 25 eller 30 Agre bort, 21: Skibet var hart hos Landet, 22: paa den anden Side Havet, . . . (det Skib), der hans Disciple vare traadne udi, — 27: Arbeider paa Mad, ikke den, som er forgjængelig, — 28: . . . arbeide Guds Gjerning o. s. v. Det er klart, at Trangen til en ny Bibeloversættelse maatte føles stærkt af enhver, der virkelig levede med sin Tid, og ikke mindst af dem, der som Balle og Guldberg ikke blot følte Trangen til Reformer i det gamle Kirkevæsen, men ogsaa havde Evne og Vilje til at gjennemføre dem, om de end stod rodfæstede i det gamle og ikke for nogen Pris vilde bryde med det. Guldberg havde allerede som Professor i Sorø (1761—64) og i sin magelige Stilling som Prindse-Lærer (1764—72) begyndt paa de vidtløftige og lærde Forarbejder til en Oversættelse af det nye Testamente. Efter mer end 30 Aars Arbejde[1]) udsendte han den 1794 i en Tid, hel forskjellig fra den, hvori han begyndte. Ved sin Troskab og sit rene Sprog maatte den i høj Grad tiltale de gamle, der levede skjult for Verden og forkyndte det gamle Evangelium i det stille. Han taler selv om de «Omformninger af Philosophie og Theologie, hvoraf hvert endog lidet Tidsrum har sin,»[2]) og den lærde Mand, der arbejdede i Bevidstheden om, at han havde for sig «en og samme guddommelige Bog»,[3]) har suget Honning af alle

---

[1]) O. H. Guldberg: Forsøg til en Oversættelse af N. T. Kbh. 1794—XXIV.
[2]) ibid XXIII.
[3]) ibid.

de Blomster, der voksede op, og med Troskab benyttet hvad der kunde bruges til Herrens Navns Ære. Den blev ogsaa modtagen med stor Anerkjendelse af Kritiken. Moldenhauer kunde vistnok finde, at Granskningen af de hellige Bøger og deres Forhold til den Tid, hvori de var skrevne, paa sine Steder kunde føre til andre Resultater end Guldbergs, medens han dog ikke kjendte nogen Oversættelse, hvori «Indblanding af egenmægtige Fortolkninger heldigere var undgaaet».[1]) Man maa vel antage, at Højagtelsen for Guldberg, hvem han skyldte sit Embede, har sin Del i Moldenhauers rosende Udtalelser om dette Storverk, der ingenlunde bar en Gjenklang af de Fortolkninger, Tidens unge Theologer havde modtaget under hans Katheder. Har end Mesteren — navnlig i sine unge Dage — holdt igjen i sin kritisk-historiske Udlæggelse af Bibelen, medens han foredrog Dogmatiken efter Morus's, Epitome, der var bibelsk nok, — saa har det ikke kunnet være anderledes end, at hans begavede Disciple under Indtrykket af den ved Semler stedfundne Omvæltning i den bibelske Fortolkning maatte gaa videre frem paa den af ham anviste Vej. Det Kjæmpeskridt, Bibelfortolkningen havde gjort ved Semlers historisk bibelske Kritik, er vel bekjendt. Det stod med et for den hele Kreds af protestantiske Theologer, som en ny, men aldeles slaaende Sandhed, at det er en Udlæggers første Pligt at forklare de bibelske Forfattere ud af deres historiske Personlighed og deres Intention med Affattelsen af sine Bøger. Det var stort for en Mand at komme til denne Sandhed, for hvilken mange gamle Vildfarelser maatte falde. Der laa heri en mægtig Tilskyndelse til rigtigere Anskuelser, om end Semler selv ingenlunde formaaede at sætte det rette i det gamles Sted.[2]) Men i den Brydningstid, som nu fulgte ud til Aarhundredets Slutning, maatte de historiske Satser, han fra sit Standpunkt udviklede, have noget overordentlig slaaende ved sig, og det kan ikke

---

[1]) Lærde Efterretninger 1794, 642—43.

[2]) Herzogs Real-Enkykl.

forundre, naar de, der ikke var rodfæstede i det gamle, tog alle hans Udviklinger for Opdagelser og byggede videre paa dem. Bibelen — navnlig det nye Testamente — blev nu væsentlig betragtet som et Eksperimentalfelt, paa hvilket de unge fremadstræbende lærde Mænd øvede sin Aandrighed. De gamle Haandskrifter stod lokkende og blev granskede af adskillige unge Theologer under deres Besøg ved fremmede Universiteter, medens paa den anden Side Bibelfortolkerne havde sin Opgave i at finde ud hvad der maatte ligge i Apostlernes Ord, naar de gamle Antagelser dømtes som forkastelige.

Bugges Eksegese er Tidens. Vi har antaget Muligheden af, at Guldbergs Oversættelse gav Anledning til hans Arbejder, og er det saa, da har han vel ogsaa villet træde i Opposition mod denne, om det end ikke kan ses, at han direkte polemiserer imod den eller tager noget Hensyn til den. Ernestis Sætning, at Bibelen skal fortolkes som en anden gammel Bog fandt sin fulde Tilslutning hos alle, der — som Guldberg[1]) — med ham holdt fast ved Kirkens Tro, — men den synes efter Semlers Tid at være opfattet, som om Meningen var, at den hellige Skrift skal betragtes som en anden gammel Bog. Denne Opfatning var vel nu almindelig, og der er maaske ingen udenfor Universitetet, der med større Frimodighed har gjort den gjældende i vor Litteratur end Bugge. Han vilde være aldeles forudsætningsløs i Forhold til Systemet og Kirkens Tro, men arbejdede dog altid under den Forudsætning, at Herrens og hans Apostlers Hensigt kun var at polemisere med Jøderne og «afskaffe Moselovene» ved «en forbedret Tænkemaade». Det hellige Ord blev saaledes spændt paa en Prokrustes-Seng, for at faa det til at blive en jødisk Bog mod Jødedommen og ellers kun en Lærebog i Moral. Man var bleven — vi kunde fristes til at sige — forbitret paa det gamle Testamente, og heri havde

[1]) Guldberg: d. n. Test. XIX. Breve til Oluf Worm, Horsens 1844. 42. 54.

den orthodokse Tid sin Skyld. Man benyttede jo i den Pentateuken som Lovbog, dømte Folk fra Livet efter dens Bud og anvendte i det hele det gamle Testamente, som om hvert Ord passede paa alle Tider og alle Mennesker. Her var en Reaktion nødvendig. Den kunde ikke komme uden efter en lang Brydning, og naar man nu træffer paa Fortolkere, der stod midt i denne, maa man ikke forundres over, at de var forblindede, tabte Synet for det gamle Testamentes Hovedpunkt — Forjættelsen, og kun betragtede det som en jødisk Lovbog med en Moral, der af Kristus skulde afskaffes. Selv paatog man sig det Arbejde at afskaffe alt det «jødiske» i det nye Testamente, hvortil man regnede Ideen om Offer, Forsoning, Guds Rige, Messias, Guds Søn, — ikke at tale om Djævelen. Under disse Omstændigheder maatte en Oversættelse af det nye Testamentes Bøger væsentlig blive til en Omskrivning af dem. Det er bekjendt nok, at der ved det 18de Aarhundredes Slutning saa nogenlunde var Prestefrihed i Danmark, og at enhver gjorde som han vilde med de kirkelige Formularer o. s. v.,[1]) men ingensteds brugte man vel Friheden mere end ved Behandlingen af den hellige Skrift. Har det været en almindelig Anskuelse, at «Theologien kun er filosofisk Granskning af et helligt Emne»,[2]) saa har let en livlig Aand kunnet betragte sit theologiske Studium blot som en abstrakt Spekulation, ved hvilken det blev hans Personlighed ligegyldigt, om han kom til dette eller hint Resultat. Man søgte i Bibelen ikke Sandheden, men kun Bekræftelse paa de Meninger, hvormed man gik til dens Fortolkning. Men hvilket Arbejde maa ikke en Oversætter her have havt, naar han idelig skulde skaffe bort hvad der var ivejen, — og naar dette møder os hos en Mand, der i 9 Aar havde prædiket den gamle Kristentro og baaret det rene Bibel-Ord ud til sin Menighed, maa vi med Rette forbauses over den Lethed, hvormed han synes at have bortskrevet det egentlige, kjærne-

---

[1]) Koch: den danske Kirkes Hist. 1801—17. 140.

[2]) Se 1ste Samling S. 325.

fulde Sandheds-Indhold i de hellige Ord. Det vilde føre os for vidt her at gaa dybere ind i Enkelthederne, men et og andet maa dog optegnes. Ordet *πιστις* — Tro — er gjennemgaaende oversat med «Religion» (Se Jak. 2, 14. 18. 20. 22. 26.), «Religionsbekjendelse» (2, 17. 24), men ogsaa *νομος* — Lov — oversættes med «Religion» (Joh. 4, 11), et Ord, der staar i høj Pris. Ikke mindre er dette Tilfældet med Ordet «Lære» — *χαρις* Naade = «Kristi blide Lære» (Gal. 1, 6. 15. 2, 21). Denne Betydning faar ogsaa Ordet *ευαγγελιον* — Evangelium — (Gal. 2, 2, 14). *πνευμα* — Aand — er «den bedre Tænkemaade» (Gal. 3, 2. 3. 4, 6), *σαρξ* — Kjød — den sandselige Jødedom (Gal. 3, 3. Han støtter sig her til Rom. 7, 5). Gal. 3, 5 maa ogsaa *πιστις* hede: Lære. Joh. 1, 20 heder hos Bugge: «Se det Guds Lam, som skal afskaffe Jødedommets Ofringer». Han protesterer paa det bestemteste mod, at Døberen kan have kjendt noget til Jesajas. Joh. 10, 30: «Jeg og Faderen vi gjøre et». Den nye Fødsel i Joh. 3, 3. er en «forbedret Moralitet» og i V. 5 «den forbedrede Tænkemaade, min Religion giver». *σωτηρια* — Frelse — (4, 22) er «den rette Religionskundskab». *πνευμα* (7, 38), den fuldstændigere Kundskab, *παρακλητος* — Talsmand — (14, 16), Lærer. Herved forstaaes «Apostlernes egen Erfaring personificeret. Dersom jeg ikke forlader eder, lærer I ikke at tænke selv. Denne Granskningsaand skulde komme fra Faderen, thi ogsaa Fornuften er Guds herlige Gave o. s. v». *πνευμα άγιον* — d. hell. Aand — (14, 26) forklares ved «udmærkede Talenter, som troes umiddelbart at skjænkes af Gud selv». . . . Det er visselig i fuldt Alvor Bugge tror at tage Herren i Forsvar, Joh. 8, 48 ved Udtrykket: *δαιμονιον εχεις* (oversat: «du er gal»). «Fordi Apostlerne og tildels Jesus», siger han, «bruge saadanne Udtryk, er det derfor ikke sagt, at de bifalde denne Lære; thi man kan gjerne bruge saadanne Talemaader dels af Vane, dels for at forstaaes af andre, uden derfor selv at erklære den Overtro, af hvilken Taalemaaden har sin Oprindelse, for at være rigtig». Ellers er Djævelen ham til stort Anstød, og han

har aabenbart vanskeligt for her at holde sig alvorlig. I Jakobs Brev, som han oversatte og udgav paa Vanse, gaar det endda saa nogenlunde. Han undlader enhver Bemærkning lige til Joh. 4, 7, der oversættes: «modsætter eder hint skadelige Menneske». Her tilføjes, at han tror, det maa være «en enkelt Mand, en Hoved-Oprører, Apostlerne mener» ved Djævelen. Dette fremsættes dog kun som en Formodning, som han ikke kan belægge med historisk Bevis. Senere bliver han mere frimodig. Ved Hebr. 2, 14 omtaler han Djævletroen som et Paafund, der opkom efter det babyloniske Fangenskab. Jøderne havde lært det af Kaldæerne og «udvidede siden Ideen ved mangehaande Griller. Saa fik og Satan Skyld for at have forført vore første Forældre . . . Saa fik han flere og flere Bestillinger og blev Dødens Engel». Ved 2 Kor. 12, 2 ff. morer det ham øjensynlig at opregne Rabbinernes 7 Himle: «den 3die Himmel — *nubes*, hvör Møllestene ere til at male Manna paa».

Vi kunde her gaa meget videre, men det anførte er tilstrækkeligt. Bøgerne var bestemte for de theologiske Studenter til at begynde med, og de er neppe nogensinde blevne Læsning for andre. Det synes endog, som Studenterne ikke synderlig har benyttet dem. De to første (Jakobs Brev og Galaterbrevet) fik stor Afsætning, men paa Johannes Evangelium, som han selv maatte forlægge, led han Tab, og da han udsendte den sidste af disse Bøger (1. 2 Kor. og Hebræerbrevet), bebudede han Arbejdets Ophør, hvis ikke Afsætningen blev større. I nogle Optegnelser af en dansk Prest, hvis Studenteraar faldt i 1800—4, da han tog sin Eksamen med *egregie*,[1]) nævnes de ikke. Han siger, at han læste intet andet end Professorernes Forelæsninger, og gjælder dette en saa fremragende Student, saa har det vel ogsaa været Tilfældet med de fleste af hans Kammerater. Det var sikkerlig ikke Bugges Hensigt med disse Arbejder at bramme med den megen Læsning, hvorom de tilfulde bærer Vidnes-

[1]) D. P. Smith, Provst og Sogneprest i Stege R. Db. og Dbm. † 1871. Personalhist. Tidsskrift 1886.

byrd, men simpelt hen at række de unge et Hjælpemiddel til deres Studier. Han vilde gjøre det nye Testamente forstaaeligt for dem og lære dem, hvorledes det kunde oversættes uden «uforstaaelige» Ord og Talemaader, og ved saadanne forstod man Udtryk som Tro, Synd, Retfærdiggjørelse, Gjenfødelse o. s. v. Det synes, som han ogsaa har villet befri dem fra det gamle Bibel- og Kirkesprog, og megen Møje har han visselig derpaa anvendt. Det kom ham her tilgode, at han levede i en Tid, da det danske Skriftsprog var saa nogenlunde renset, saa man neppe hos ham skal finde mange Sprogfejl, men de findes dog (f. Eks. Joh. 11, 25. 54). Imidlertid kan man nok ikke sige, at der i hin Tid herskede nogen renset Smag, og vi kan derfor hos Bugge finde en Oversættelse som denne: «Hin Pøbel, som ikke forstaaer sig paa Skriften — det er noget forbandet Pak» (Joh. 7. 49). Saadant tyder paa en Stræben efter at gjøre de bibelske Situationer levende ved at drage Sproget ind i det almindelige. Naar han herved kunde komme ned i det platte, er dette indet Under, da man neppe i denne Tid vilde tilstaa Bibel, Kirke, Prædiken noget ejendommeligt Sprog. Den nye Salmebog, der i denne Tid saa Lyset, tør vel staa som et slaaende Vidnesbyrd herom. Men skal man begynde at gjøre Vold paa dette gamle Privilegium, saa vil Overgangen frembyde mange Besynderligheder. Man maa vel ogsaa her se en Reaktion mod et og andet af det gamle, der havde levet for længe. Det synes, som om man i den orthodokse og den pietistiske Tid maa finde en Stræben efter at fjerne Bibel- og Kirkesproget saa langt som muligt fra det almindelige, og naar nu Reaktionen kom, maatte den vise sig i Overdrivelser paa den anden Side.

For vor Tids Mænd kan jo disse Ytringer af Bugges theologiske Personlighed, der møder os i hans eksegetiske Arbejder, kun tage sig ud som Vidnesbyrd om et fuldstændigt Frafald fra den Tro, han havde forkyndt i Vanse. Det er imidlertid paavist, at dette i saa Fald maa være af ældre Dato. Om nogen theologisk Virksomhed hører vi ikke fra

Bugges første Embedstid i Skullelev, men hvad Traditionen har opbevaret tyder paa, at han allerede her i Stilhed traadte frem med kritiske og sarkastiske Ytringer om de gamle kirkelige Anskuelser. I Vanse optraadte han 1795 med sin Doktor-Dissertats og begyndte paa sine Oversættelser i samme rationalistiske Aand, medens han ganske sikkert endnu 1797 og rimeligvis til sin Afrejse (Sommeren 1799) har prædiket det gamle Evangelium, der gjorde ham saa kjær for Menigheden. Hans Prædiken i Fredericia er os ikke bekjendt, men der er al Grund til at antage, at den har været moraliserende, men ingenlunde en Udvikling af hvad han i sine eksegetiske Arbejder lagde frem for et mindre Publikum. En saadan Dobbelthed i Opfatning og Livsvirksomhed, hvorefter man kan sige et som Prest og Prædikant og noget ganske andet — ja det modsatte — som Theolog, kan neppe i hine Dage med de sønderrevne kirkelige Forhold have været synderlig paafaldende. Man havde vel intet imod, at en begavet Prest anstillede theologiske Eksperimenter, der var noget, som hørte hjemme i den lærde Republik og ikke kom Menigheden ved, medens han i denne optraadte som Lærer i «den bedre Moral», og det pastorale hørte til de Ting, man kun lidet kjendte. Naar Wegscheider, Rationalismens store Dogmatiker, hvis Hovedverk udkom 1815, advarer sine Disciple mod at udkramme for Folket den Visdom, de hentede under hans Katheder,[1]) maa vel Tanken om det tilladelige i en saadan Dobbelthed have været langt almindeligere paa en Tid, da Rationalismen stod paa sit Højdepunkt, og man havde sit store Eksempel i Semler, der lige til det sidste holdt fast paa Adskillelsen mellem Privatreligion og den offentlige Kirkelære. Rationalisterne har visselig ofte nok betragtet sin Theologi kun som Undersøgelser, der som saadanne var Menigheden uvedkommende, og staat med en ikke ganske uberettiget Kritik overfor de orthodokse, naar de i gamle Dage vel ikke sjelden lagde sine theologiske Under-

[1]) Se Rasmus Møller i Jens Møllers n. theol. Bibl IX, 276.

søgelser frem i sine Prædikener. Man troede ikke uden Ret, at «Læren bliver den samme, om end Læreformen er forskjellig»,[1] men man gav kun lidet Agt paa, at man lagde det væsentlige i Læren selv ind under det formelle og bortræsonnerede det paa en mer eller mindre letfærdig Maade. Saa opløste var de kirkelige og theologiske Forhold i hine Dage, at man let kunde anse sig berettiget til under Navn af «Lære» at forkynde hvad Almuen vilde høre og her hente sit Stof fra den gamle Theologi, medens man paa samme Tid under Behandlingen af «Læreformen» og hvad man derunder henførte, kunde slaa sin Forkyndelse ihjel og fremstille dens Indhold som Latterligheder. Naar vi nu snart 100 Aar efter disse Tider sammenholder Bugges homiletiske og hans eksegetiske Arbejder, maa han staa for os som et aldeles fremtrædende Eksempel paa denne nu aldeles utænkelige Dobbelthed, hvori han neppe har staat alene. Den Mand, der i det 18de Aarhundredes 30 sidste Aar gjaldt for vor Kirkes første Taler og var en af vore mest fremtrædende Theologer, Bastholm, havde forlængst optraadt paa samme Vis, — ja endog givet et Slags Vejledning til den «Klogskab», der kunde bringe en Prest til at udtale for Menigheden som Sandhed hvad han selv holdt for dens Modsætning.[2] En anden af Tidens Ordførere, L. Fallesen, udtaler sig skarpt imod at udtale for Menigheden hvad der hører hjemme paa Kathedret, og her er Tale om, hvorvidt Kristus virkelig har udtalt Ordene Math. 28, 19.[3] Vi maa for Resten iagttage nogen Forsigtighed i vor Kritik over denne kirkelig sønderrevne Tids Mænd i vort Aarhundredes Begyndelse og tænke paa, at vi selv lever i en Tid, der maa kaldes politisk sønderreven, samt at Fremtidens Historikere maaske fra denne vil kunne finde Prester, der slaar sin Forkyndelse ihjel, ikke som Theologer, men som Politikere.

---

[1]) Fr. Schmidt: Dagbøger 8/4 1811. S. 126.

[2]) Se N. M. Petersen: den danske Literaturs Hist. V b 190.

[3]) Fallesen: Magasin VII, 302.

Det er ovenfor paavist, at Bugge i Fredericia næsten udelukkende maa have været optagen af sine theologiske Arbejder i sin Fritid, der maa have været stor, da han havde en forholdsvis liden Menighed, ingen Rejser, og han uden stor Møje forberedede sig til sine Prædikener. Han siger selv, at han havde «ikke faa Forretninger», men dette Udtryk tyder ikke paa, at hans Tid og Kraft var meget optagen af dem. Foruden sine eksegetiske Arbejder oversatte han her Meiners's Betragtninger over Døden og de gamles Trøstegrunde imod den, — et Skrift, vi ikke har kunnet opdrive. Christofer Meiners var Professor i Filosofi i Gøttingen fra 1772 til sin Død 1810. Han var en overordentlig frugtbar Forfatter, men i den lange Fortegnelse over hans Arbejder findes intet med ovenstaaende Titel, og Bugges Oversættelse maa vel saaledes have været et Sammendrag af forskjellige Steder i hans Skrifter. 8 Septbr. 1803 er Bugges sidste eksegetiske Arbejde, 1—2 Korintherbrev og Hebræerbrevet udsendt. Han antyder i Fortalen, at det vil blive hans sidste, da han havde lidt Pengetab paa det foregaaende (Joh.), men dette har neppe været den eneste Grund. Han var i dette Aar bleven Provst i Elbo Herred, og har vel herved faat lidt mere at bestille. Hans altid voksende Familje har ogsaa tvunget ham til at se sig om efter et bedre Embede, og han søgte ved denne Tid Randers Sognekald og Stiftsprovstiet i Kjøbenhavn.[1]) Disse Ansøgninger synes paafaldende, da hans norske Selvstændighedsfølelse visselig allerede da var vaagnet, og hans Antipati mod Danmark og Danskerne var af gammel Dato, men efter al Rimelighed har Fortsættelsen af de eksegetiske Arbejder ved denne Tid været hans Ønske, og han søgte sig derfor et Embede, der kunde være ham tjenligt til dette Øjemed. Som Stiftsprovst i Kjøbenhavn kunde han holde Kapellan og have godt af Universitetsbiblioteket. I Norge har der neppe været noget Embede,

---

[1]) P. O. Bugge til Carsten Anker 11/12 1812. Ill. Nyhedsbl. 1858. 94.

der i dette Stykke var ham tjenligt, og har han ved denne Tid havt Lyst til at bestige en Bispestol, saa har det i alle Fald ikke været Throndhjems. Hans Ord herom lyder — rigtignok 9 Aar senere — meget bestemte: «. . . Aldrig bad jeg om den Post . . . Jeg tog den endog nødig; det vidner jeg for Gud. Da jeg fik den, søgte jeg 2 Kald, nemlig Randers i Jylland og Stiftsprovstiet i Kjøbenhavn efter Bast. Men M. vilde paa Liv og Død have mig til Biskop. Han mente det vel».[1]) Den her omtalte M. er Cancellipræsidenten Fredrik Moltke, der i denne Tid var meget optagen med Besættelsen af de mange ledige Bispestole.[2]) Det fortælles, at Bugge blev meget overrasket, da han var rejst ind til Kjøbenhavn for at melde sig til de ovennævnte Embeder, og Moltke sagde ham ligefrem: «De faar ingen af dem, men de skal være Biskop i Throndhjem».[3]) Cancelliets Indstilling af 23de Decbr. 1803 giver ingen Oplysning om, hvorvidt Bugge har meldt sig til Bispestolen eller ikke. Heller ikke faar man af den ud, at man absolut vilde have den besat med ham. Det heder blot, at Cancelliet «iblandt dem, som maatte attraae dette Embede, allerunderdanigst nævner: Hr. Peder Olivarius Bugge Dr. theol. . . . hvis grundige Lærdom er bekjendt fra Academiet og senere kundgjort ved de af ham udgivne Skrifter. Hans udviste Duelighed ved flere Aars Embedsførelse i forskjellige Kald taler ikke mindre for ham, Hr. Fredrik Julius Bech, Sogneprest til Skogn i Throndhjems Stift. Han er bekjendt af de af ham udgivne Skrifter i Opdragelses- og Undervisningsfaget samt til Almenoplysningens Udbredelse; med sine Kundskaber forener han et hæderligt Forhold og heldige Lære- og Talegaver. Cancelliet indstiller saaledes allerunderdanigst hvilken af disse Mænd det

---

[1]) Bugge til Carsten Anker. Se S. 66. Pavels Dagb. 21/7 1815.
[2]) Dansk hist. Tidsskr. IV R. 2 B. 27.
[3]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

allernaadigst maatte behage D. M. at forunde Bispeembedet i Throndhjems og Romsdals Amter.[1]) Det synes efter dette, som om Cancelliet har sat Bugge og Bech lige, og kun at den første af dem er nævnt som No. 1 tyder paa, at det var ham, man vilde have. Efter hvad man ellers kjender om Fredrik Moltke, kunde man være tilbøjelig til at antage ham mest stemt for Bech. Denne havde allerede da udgivet 3 pædagogiske Skrifter og gjort store Anstalter, der siden viste sig meget uheldige, for Skolevæsenet i Skogn. Men Fr. Moltke bar just paa denne Tid en brændende Iver for Almueskolen, ligesom han var en stor Beundrer af Pestalozzi.[2]) Det tør have været Moldenhauer, der har paavirket ham til Fordel for Bugge. Kongen resolverede 30te Decbr. 1803, at Bugge skulde være Biskop i Throndhjem, men Bestallingen udfærdigedes først 6te Januar 1804. To Dage iforvejen havde Fredrik Moltke faaet Afsked fra sit Embede som Cancellipræsident, saa det altsaa ikke var mere end, at han netop fik Tid til at vise Bugge sin Gunst. Bugge maa uagtet han senere havde Grund til at være misfornøjet med sin Stilling, have erkjendt dette, da han opkaldte sin yngste Søn efter ham. Vi tør udtyde dette som en Ytring af Taknemmelighed, om det end ikke synes ganske at harmonere med den senere Ytring, at han «nødig» modtog dette Embede der netop ved denne Tid (1812) bragte ham megen Trængsel.

Bugge blev ordineret Kristi Himmelfartsdag 10de Maj 1804 med 4 Kolleger Nordahl Brun (Bergen), Dr. Andreas Birch (Lolland), Jens Bloch (Kristiansand), M. Bonsach-Krogh (Nordland). Om Balles Ordinationstale skriver Guldberg til ham (8de Juni 1804): «Deres Tale har for dens Sandhed, alvorlige Erindringer og læmpelige Udtryk mit hele fulde Bifald. Alt er sundt, vel valgt, til Ordinatos høist passende

---

[1]) Meddelt af Kontorchef Kringelbach fra Kongerigets Arkiv i Kjøbenhavn.

[2]) Dansk hist. Tidskr. l. c.

og for en især af dem høist mærkelig».[1]) Den særskilt udgivne Beretning om Ordinationen var sendt Guldberg af Nordahl Brun, og den forsigtige Balle har visselig ikke i noget privat Brev ladet se nogen Hentydning til, at han tog Sigte paa en enkelt af Ordinanderne. Der forekommer imidlertid i hans Tale saa stærke Udtryk, at man nødes til at søge efter en Grund for dem, og Guldberg maa have fundet den i Bugges eksegetiske Arbejder, — det eneste af rationalistisk Præg, der var kommet fra nogen af de nye Bispers Haand. Her spørges, «hvad Ret vi har til at undergrave den ene faste Grundvold, paa hvilken døende Christne har at bygge sin Forvisning om evig Saliggjørelse»,[2]) her tales om det Ansvar, «Apostelen formente var kommet over ham, dersom han nogensinde havde forsømt at bebude dem alt Guds Raad»,[3]) om «troløs Lære, der foraarsager den uredelige, at der sukkes over ham i mangen en Vraa», naar der intet var at høre «uden Ros over Dydens Skjønhed, hvor han stod frem at tale».[4]) «Ved Siden af Moses staae vi der og udraabe: Forbandet være den, der ikke holder alt, hvad der staaer skrevet i Lovens Bog, at han det gjør! Men at Jesus er den gode Hyrde, sætter sit Liv til for sine Faar, paa det at de, naar de hører hans Røst, og følge ham, ikke skulle fortabes, men have det evige Liv: derom rinder os Intet isinde».[5]) Har Balle ved disse skarpe Ord sigtet til nogen af Bisperne, saa maa det være Bugge, hvis Fortolkning af 1—2 Kor. og Hebræerbrevet faa Maaneder iforvejen var udkommen, og hvori navnlig Forkastelsen af Forsoningslæren udtales med megen Skarphed.[6]) Efter den Tids Brug

---

[1]) Balles Brevveksling 80.
[2]) Fallesens Mndskr. 1804 I, 646.
[3]) ibid. 654.
[4]) ibid 655.
[5]) ibid 656.
[6]) Se blant andet Bugges Fortolkning af 2 Kor. 5, 19. 20. Hebr: 2. 10. 14. 15.

havde flere af de nye Bisper føjet en Fortegnelse over sine Skrifter til sit Levnetsløb. Bugge nævnte her kun sine eksegetiske Arbejder, som han sagde, at han agtede at fortsætte, medens han ikke omtalte sin Postille eller sin Doktor-Dissertats. Dette lader sig let forklare af de ubehagelige Minder, der knyttede sig til disse Skrifters Udgivelse.

IV.

Bugge, Biskop 1804—13. Strid med Stiftsprovst Wille — Lektoratgodset — Presterne — Administrative Sager, Skolevæsen — Cancelliet, Unaade.

Naar Dr. Bugge nødig modtog Bispestolen i Trondhjem, kan dette have havt gode Grunde, men Ulyst til det biskopelige Embede har neppe været en af dem, og han havde maaske med stor Glæde modtaget Bispestolen i Kristiansand, der paa samme Tid var ledig, om den var bleven ham tilbudt. En Mand med saa stor Overlegenhed og saa skarp Forstand har neppe i Længden kunnet finde sig tilfreds i en Prests beskedne Stilling paa en Tid, da den gejstlige Stand i Almindelighed ikke var i nogen høj Anseelse i det Land, hvor han havde sin Virkekreds. At han derimod havde liden Lyst til den trondhjemske Bispestol er rimeligt nok, om han end ikke kan antages at have været synderlig kjendt med Forholdene deroppe og den Blanding af Aristokrati og Spisborgerlighed, som efter mange af hans senere Ytringer maa have været betegnende for Livet i den afsides Stad. Bispedømmets Deling fritog ham vistnok for de besværligste Rejser, men der var nok af dem tilbage til at virke afskrækkende paa en Mand, der havde faat vide, hvor besværlige Sørejserne i Norge kan være. Hvad der gjorde ham mest betænkelig var dog vel Indtægts-Spørgsmaalet. Uegennyttig som han var i høj Grad, har han vel snart maattet tænke sig en Biskops standsmæssige Forpligtelser som uundgaaelige og fundet de stærkt beklippede Indtægter og den store Børneflok lidet svarende til dem. Paa Embedet hvilede en Pensjon til Bispinde Schønheyder til et Beløb af 900 Rdlr.,

og hendes Mand havde af Iver for Skolen foreslaat, at Lektoratets Gods ved hans Afgang skulde tilfalde denne. Selv fandt han, at han kunde beholde det, naar han udførte Lektors Gjerning ved at holde nogle theologiske Foredrag i øverste Klasse, men han antog dog, at det rettelig tilhørte Skolen, naar Lektoratet var ophævet. Det var anslaat til omtrent 400 Rdlr., og i den samme Resolution, der delte Trondhjems Stift, blev det nu — 30te Decbr. 1803 — bestemt, at det skulde lægges til Skolen. Den Indtægt, der saaledes blev tilbage for Bispestolen, var anslaat til 2000 Rdlr., og det var jo ikke meget for en Mand med stor Familje, naar betydelige Kontor-Udgifter skulde afholdes. Cancelliet maa have havt en Fornemmelse af, at noget maatte gjøres for at sætte den nye Biskop i en bedre Stilling. Ved Reskr. af 18de Juni 1803 var det bestemt, at han skulde erstatte Formandens Bo et Beløb af 2350 Rdlr., der var anvendt til Bygninger og Forbedringer paa Avlsgaarden Berg. Denne betydelige Byrde fandt man det rigtigt at lette ham for. Dagen efter hans Ordination blev Skogns Sognekald ledigt ved F. J. Bechs Udnævnelse til Stiftsprovst i Odense (11te Maj 1804), og allerede 5 Dage efter blev der efter Bugges Ansøgning bevilget ham 250 Rdlr. aarlig i 10 Aar af dette Kald, — en Indtægt, som dog skulde ophøre hvis Enkepensjonen faldt bort, inden de 10 Aar var udløbne. Den blev opkrævet af Fogden, og anvendt til Forrentning og Afbetaling paa ovennævnte Erstatning. Før han forlod Danmark havde han kjøbt en Gaard i Throndhjem af Fru Halck for 6250 Rdlr., men denne blev ved Resol. af 17de Aug. 1804 indkjøbt til Bispegaard.

Bugges Ophold i Danmark efter hans Ordination blev ikke af lang Varighed, da han allerede ved St. Hanstid 1804 indskibede sig med sin Familje paa en Jagt tilhørende Kjøbmand Joachim Lund i Farsund, hvis Broder var gift med Biskopens Søster. De kom lykkelig over Skagerak og tog saa en Hvile i 14 Dage i det gamle Hjem, hvilket vel kunde trænges for Bispinden, der kort før Afrejsen havde faat sit

10de Barn. Senere gik Rejsen langsomt, da man lagde til Land hver Nat. I Bergen blev de liggende 1 Døgn, og Bugge har vel da grebet Lejligheden til at se sig om hos sine Barndomsvenner i den Stad, som han elskede saa højt, og som han aldrig mere fik se. Fra nu af gik det uheldig. De blev liggende 3 Uger i en Havn under Stat. Her slap Provianten op, og de maatte leve af Fisk og Brød, som Børnene kjøbte hos Strandsidderne, indtil den nærmest boende Prest fik Underretning om dem og sendte dem hvad de tiltrængte. Endelig blev Vinden god, og de ankom til Throndhjem 2den Septbr. 1804.

Det første Indtryk, Bugge fik af Forholdene paa den nye Virkeplads, kan neppe have været synderlig heldigt. Stiftsprovsten Hans Jakob Wille havde fundet Tiden belejlig til at gjøre en Rejse til Kjøbenhavn, hvor han endnu befandt sig ved den nye Biskops Ankomst, uden at have gjort nogensomhelst Foranstaltning til Afleverelse af Arkivet eller til paa anden Maade at skaffe ham Underretning om Sagernes Stilling. Wille maa have været i Kjøbenhavn en stor Del af Sommeren. I alle Fald var han der fra den 15de Juli [1]) og kan neppe være hjemkommen før omkring 20 Septbr. Imidlertid forefandt Bugge ved sin Ankomst et Krav fra Universitetets Kasserer paa Studieskatten for 1803 og maatte nu 2 Dage efter sin Ankomst henvise til den i Kjøbenhavn sig opholdende Stiftsprovst, der havde ladet ham sidde med et tomt Kontor. Der kom endnu mere frem. Det kunde ikke blive skjult for Biskopen, at Wille, efter at Bispestolen var besat, i en Forestilling af 11te Januar 1804 havde gjort Forslag til Anvendelsen af det Lektoratgods, der nu formentes at tilhøre Latinskolen, uden at nogen Overdragelse var sket. Selv om ikke Opgivelsen af dette Gods fra første Stund havde været Bugge en Torn i Øjet, maatte det være ham i høj Grad paafaldende, at Stiftsprovsten efter den virkelige Biskops Udnævnelse paatog sig at gjøre Forslag

---

[1]) Wille til Cancelliet 4/10 1804 (Rigsark. Canc. Indlæg).

om Ting, der under ingen Omstændigheder kunde kaldes uopsættelige. Bugge havde selv 2 Gange søgt Stiftsprovst-Embede i Kristiansand (1795) og i Kjøbenhavn (1803), og han maa da have været paa det rene med, at en saadan Embedsmand til sine Tider skal være Bispe-Embedets Bestyrer, og at han som saadan har den Pligt at holde Embedets Sager og Dokumenter i Orden, mens hans Rettigheder maa have sin Begrændsning inden de Ting, som nødvendig foreligger, men hos Wille har han med engang faat Indtryk af Uorden i Embedsførelsen og Indgriben paa Felter, der var ham uvedkommende. Det kan saaledes være rimeligt nok, at Stiftsprovsten ikke fik nogen venlig Modtagelse, da han kom tilbage fra sin Hovedstads-Rejse. Allerede 21de Septbr. skrev Bugge til ham efter Arkivet og Regnskab for de Penge, der af det ophævede lappiske Seminarium tilfaldt Throndhjems Skolevæsen, men fik til Svar at Wille havde faat Opsættelse med Regnskabet til Aarets Udgang, hvad Bugge ligefrem erklærede for Usandhed, da han vistnok havde faaet Udsættelse til efter Nytaar, men ikke til Aarets Udgang. Biskopen maatte kjende til, at hans Formand havde benyttet de 1000 Rdlr., der var tildelt Throndhjems Skolevæsen, til Oprettelse af et Skolelærer-Seminarium, og han havde straks spurgt Wille efter Planen for dette, men faat det uhøflige Svar, at «han selv eller hans Amanuensis kunde hente den i Arkivet».[1]) Der var endnu mere. Som rimeligt kan være har Bugge ved sin Ankomst trængt til Penge efter de mange Udgifter til Ordination og Flytning, og han spurgte straks efter sin Andel i Naadensaarets Indtægter, der var oppebaarne af Stiftsprovsten som Skifteforvalter. Efter Loven skulde disse deles saaledes, at Formandens Bo fik tre Fjerdedele og Eftermanden en Fjerdedel af Aarets Indtægt regnet fra 1ste April til 1ste April. Schønheyder var død 14de April 1803, og nu havde Wille bestemt, at hans Enke skulde have al den Indtægt, som faldt fra 1ste

---

[1]) Bugge til Cancelliet 25de Septbr. 1804.

April til 31te Decbr. 1803, Bugge hvad der faldt fra 1ste Jan. til 1ste April 1804. Da der i Aarets første 3 Maaneder vitterlig ingen Indtægt falder paa Bispekontoret, mente Bugge, at denne Fortolkning var «opfunden for at chikanere.»[1]) Han havde aldrig havt nogen Proces og kviede sig for disse Ting, men det var ham ikke muligt at bære et saadant Tab. Cancelliet tog her hans Parti, gav ham fri Sagfører og bestemte, at Sagen skulde stævnes lige til Højesteret.[2]) Det kan være rimeligt nok, at Bugge fandt sig ilde berørt ved Stiftsprovstens Forhold, og han har formodentlig straks faat Indtryk af, at han her havde at gjøre med en Mand, mod hvem alene haarde Midler kunde forslaa. Han skildrede ham for Cancelliet som en «fortrædelig Mand, der saa ofte farer med Usandhed, hvorpaa haves Exempler nok endog i hans Indberetninger til Cancelliet», og tilkjendegav sin Frygt for at modtage Arkivet, da det ikke var ham let som ganske ukjendt at modtage paa engang en Mængde indviklede Regnskaber og det af en Mand, om hvis Redelighed adskillige tvivler».[3])

Der maa have forefaldt voldsomme Scener mellem de to høje Gejstlige, og naar det viste sig, at Wille var vel bekjendt med, at Biskopen «skrev al mulig Vanære om ham til Collegierne og til alle sine Canuter»,[4]) saa var der jo mange Veje, paa hvilke saadant kunde komme ud af Protokollernes Skjul. At et «til Had grændsende Uvenskab»[5]) opkom mellem de tvende Mænd, er en Kjendsgjerning, for hvilken vel Skylden maa søges paa begge Sider, om end Stiftsprovsten efter hvad ovenfor er fremstillet maa have havt den største Del deraf. Man lod Julen gaa tilende, og saa begyndte denne at aflevere Arkivet. Bugge fik da en hel Mængde Dokumenter, der «som alt andet var i Uorden».

---

1) Bugge til Cancelliet 25de Septbr. 1804.
2) Ordre af 1ste Marts 1805.
3) Bugge til Canc. 25de Septbr. 1804.
4) Wille til Nyerup 15de Oktbr. 1806 (L. Daae: Breve til Nyerup 80).
5) Erklæring af Stiftamtmand Angell (Rigsark. Cancelli Indl. 1805).

Han ankede over, at der ikke fandtes nogen Registratur og formodede, at den var borttagen, da han med Sikkerhed vidste, at den havde været der, men her gjorde han Wille Uret, da Biskop Schønheyder oftere havde beklaget, at en saadan ikke fandtes.[1]) Hans Beskyldninger, at Wille havde brudt Segl og borttaget Dokumenter fra Schønheyders Skatol,[2]) fandtes saa grove, at Cancelliet sendte Sagen op til Stiftamtmanden, der beklagede Forholdet og den vanskelige Stilling, hvori det bragte ham selv. Han kunde ikke bekvemme sig til at lade Wille afgive nogen Erklæring, da han forudsaa, at denne maatte drage en Injurie-Proces efter sig, kunde heller ikke lade dennes foregivne Uvidenhed om de offentlige Midler, han havde til Forvaltning, gjælde. Wille havde ogsaa fra 1803 betalt Renter af en Kapital, tilhørende Strindens Skolekasse, der stod i Schønheyders Bo og derved lagt for Dagen, at han dog maatte kjende til noget. Cancelliet lod Sagen ligge i flere Maaneder og greb saa til den sædvanlige Uvej at nedsætte en Kommissjon — Justitiarius Rogert og Præsident Bendecke — til at paadømme Biskopens og Stiftsprovstens «gjensidige Paastande». Nu vendte Bugges Vrede sig mod Cancelliet, og han maatte paa det alvorligste protestere mod, at man betragtede dette som en privat Sag og vilde paatvinge ham en Proces, medens han havde handlet paa Embeds Vegne og indstillet paa en Undersøgelse angaaende offentlige Midler, for hvilke han var forpligtet til at kræve Regnskab. Kommissjonen arbejdede — visselig med Flid — meget langsomt, og først efter Willes Død (14de April 1808) blev den færdig. Rogert blev under disse Forhandlinger Bugges erklærede Uven og kom til at «skrive adskillig Vanære om ham» til Cancelliet, medens Bendecke synes at have været passiv. Bugge havde indtil Nedsættelsen af denne Kommissjon altid skrevet til Cancelliet i en pynte-

---

1) Angells Erkl. se S. 75.
2) Bugge til Cancelliet 24de Marts 1805.
3) Do. do. 29de Novbr. 1805.

lig Tone, og det havde ogsaa vist ham al mulig Imødekommen, saa han endog havde faat Lov til at overdrage sit Embede til Sogneprest Angell (Domkirken), naar han drog paa Visitats;[1]) men nu synes han at have faat en Tanke om, at man ikke tilbørligen støttede ham i hans Embede, og mange frimodige Skrivelser fulgte efter.

Det kunde efter hvad man hidtil har kjendt se ud, som Striden mellem Bugge og Wille for en ikke uvæsentlig Del har havt sin Grund i den førstes Stridssyge,[2]) om end Willes Skrivemaade neppe kan siges at vidne om den forfulgte Uskyldighed. Han har visselig ikke heller paa nogen Maade søgt at udjevne det mislige Forhold, men meget mere paa sin Side gjort alt for at holde det gaaende. 1805 maatte Bugge som Vice-Præses i Videnskabernes Selskab holde Mindetale over dets Velgjører, Justitsraad Christofer Hammer. Stiftsprovsten bad om at faa den til den Samling af Mindetaler, han holdt paa at udgive. Han fik samme Dag et meget pynteligt Svar, at Forlangendet «med største Villighed» skulde have været efterkommet, om det havde været muligt, men han havde gjort sig til Lov «straks at cassere Manuskriptet af enhver Tale, saa snart den var holdt».[3]) Han forklarer dog Aaret efter, da det var vitterligt, at Talen over Arveprindsen fandtes skreven, at den sande Aarsag var den, at han ikke yndede «stort Selskab», men helst vilde udsende sine Skrifter for sig selv.[4]) En Maaned efter — 14de April 1805 — holdt Wille som Selskabets Sekretær Mindetalen over Biskop Schønheyder, og Bugge maatte her sidde og høre temmelig tydelige Stiklerier, naar det hed om hans Formand: «Aldrig skrev han Vanære om sit Stifts Geistlighed til de høie Collegier, men hellere stræbte han at bedække indløbende

---

[1]) 25de Maj 1805.

[2]) L. Daae: Breve til Nyerup 78 ff. Samme: T.hjems Stifts g. Historie 210. F. M. Bugge synes ikke at have kjendt disse Sager.

[3]) Wille: Mindetaler VIII—IX.

[4]) L. Daae: Breve til Nyerup 87.

Feil med Overbærelsens Sløer».[1]) De to gode Mænd har vel skyet hinanden saa meget som muligt, men af og til maatte de dog støde sammen. Fire Dage efter Bugges Tale over Hammer — 20de Marts 1805 — var der Eksamen i Waisenhusets Skole, og Bispen indfandt sig der Kl. 10½, da man allerede havde begyndt. Noget efter ham kom Stiftsprovsten, tog paa at «gjennemhegle» Læreren, fordi han havde begyndt, «slængte sig saa paa en Stol med Ryggen halvt til Biskopen». Børnene svarede i Kor, og Bugge lod det gaa, medens der eksamineredes i Geografi, men da det kom til Katekismus og Bibelhistorie, forlangte han 2 ad Gangen. «Stiftsprovsten sagde nu høit: «I skal kalde flere frem, ellers faar det jo aldrig en Ende»! Læreren henvendte sig til Biskopen, for at spørge om hans Bifald, der ogsaa blev givet, for at videre Ubehageligheder kunde undgaas. Naar Bugge indberettede dette til Cancelliet,[2]) vilde han ikke have det opfattet som en Klage over Stiftsprovsten, men han androg om hans Fjernelse fra Inspektionen over Waisenhuset, og at han isteden derfor maatte «paalægges at være Inspektør ved en Stiftelse, hvor der ikke var saa megen Anledning til uredelig Omgang, og hvor Stiftelsens Natur taalte en mindre paapassende Tilsynsmand». Bugges gjentagne Ytringer om Stiftsprovstens «Uredelighed» kan neppe have været ganske uden Grund, om end i Almindelighed «Uorden» havde været et mere passende Udtryk. Det følgende Aar maatte Cancelliet lægge ham i Mulkt for manglende Overformynderi-Regnskaber for 1804. Da Mulkten blev ham affordret, skrev han til Cancelliet og bad om Eftergivelse. Skrivelsen maatte gaa gjennem Biskopen, der holdt paa Standens Hæder og troede, at Straffe for Pligtforsømmelser mindst burde eftergives Gejstlige. Han fandt, at Willes Grunde «sagde intet», men da denne Mand fra hans første Tid har søgt at fortrædige ham, og «har i dette sit Forehavende havt

---

[1]) Wille: Mindetaler 355.

[2]) 21de Marts 1805.

en ganske uventet Fremgang, vilde han udsætte sig for Mistanke om privat Hævngjerrighed», hvis han ikke her gjorde en Undtagelse fra Regelen. Der synes nu at have været Rolighed til Willes Død (14de April 1808), som Bugge indberettede med Bekymring for de mange uafgjorte offentlige Sager i hans Bo, hvorfor han maatte tilraade, at de blev ordnede ved en Kommissjon. For at hjælpe hans Enke paatog han sig selv i Naadensaaret at prædike hver Søndag til Højmesse eller Aftensang efter Stiftsprovstens Bestemmelse. Det er ikke noget heldigt Indtryk, de her citerede Dokumenter, der jo ikke alene er fra hans Modstander, giver af denne i visse Henseender fortjente Mand. Hans litterære Arbejder er ikke uden Værd, og dette har maaske bidraget til at sætte ham højt i Biskop Schønheyders Gunst. Wille roser denne meget og har maaske i hans sidste Svagheds Aar havt vel meget at sige. I en Henseende har neppe nogen Stiftsprovst i Norge havt en saa god Stilling som han. Da Jonas Angell 1798 fra Domkirkens resid. Kapellani rykkede op til at blive Sogneprest, ønskede han at være fri for Stiftsprovstiet. Det blev da overdraget til Frue Kirkes Sogneprest, Wille, for en Løn af 200 Rdlr., som Angell, der var en formuende Mand, var villig til at udrede. Ved en Fejltagelse havde man nu lagt Gaarden Belboen, der neppe nogensinde var tiltænkt nogen anden end Domkirkens Sogneprest, til Stiftsprovstiet, og Wille benyttede sig af Resolutionens Ordlyd og sad til sin Død med 2 betydelige Avlsgaarde.[2]) Gjentagne Forsøg paa at faa Fejlen rettet viste sig frugtesløse, da Wille stod paa sin Ret. At dette Forhold allerede fra første Stund maa have gjort et ubehageligt Indtryk paa den uegennyttige Biskop, er mer end rimeligt.

---

[1]) 30te Aug. 1806.

[2]) Herom se Erlandsen: Th.jems Stifts Gejstlighed 49.

Det var Kirkeplyndringens Tid, da Aarhundredet opgik. Man fandt, at Kirken kun lidet magtede sin Opgave, der sattes i at bibringe Folket en «bedre Moral» og en større Oplysning. Man ventede af Skolen hvad man forgjæves søgte i Kirken, og intet Under, at man fandt dens Tjeneres Indtægter for store og gjorde Indgreb deri til Fordel for Skolen. Christian Brandt, der var opdragen hos Herrnhuterne og ikke manglede kirkelig Interesse, har visselig som Cancelliets Præsident gjort hvad han kunde for at holde igjen, men uden synderligt Held. Han afgik 1799 og blev afløst af Fredrik Moltke, hvis ærlige Stræben ingen vil miskjende, men hans Syn var Filantropernes, og i sin Iver for Skolen fulgte han Tidens Strøm, og Kirken fik lide. Til en vis Grad maatte jo de underordnede følge med, naar de ikke som Nordahl Brun kunde udtale sin Protest mod «Blaagaards-Fabriken» og holde paa Forældrene som Børnenes bedste Lærere. Biskop Schønheyder har uden Tvivl havt en Følelse af, at der var Fare for det saakaldte Lektorat-Gods, da han foreslog, at det skulde falde tilbage til Latinskolen, naar han gik af, og mente, at han burde udføre et Slags Lektor-Gjerning, naar han oppebar Lektors Indtægter. Den gode Mand har her bogstaveligen ikke vidst hvad han gjorde, men Cancelliet var i sin gode Ret, naar det approberede hans Forslag uden videre Undersøgelse af en saa naturlig Ting som den, at en gammel Embedsmand maatte vide Besked om sine egne Indtægter. Det antog altsaa paa hans Ord, at det Lektorat-Gods, hvorom her var Tale ɔ: Lektors Lønning, der siden Eiler Hagerups Tid formentes at have fulgt Bispestolen, var 118 beneficerede Gaarde, der gav en aarlig Indtægt af 414 Rdlr., og det blev bestemt ved Resol. af 30te Decbr. 1803, at det skulde tilhøre Latinskolen. Da Bugge kom til Throndhjem faldt det ham ikke ind at tænke videre paa denne Sag, som han ansaa for afgjort, men han fandt kun, at han burde søge sig befriet for at betale Skatten af Godset for 1804, da det nu ikke længer tilhørte Bispestolen. Ingen havde hidtil spurgt, hvor eller hvad dette Gods var, men nu skulde det

afleveres, og Biskopen fik straks Syn for, at her var Fejl i Papirerne. Der viste sig straks Modsigelser mellem Indholdet af Bygselsedlerne, Matrikulen og Biskopens Jordebog, saa der f. Eks. var Gaarde, over hvilke Matrikulen tillagde en eller anden Prest Bygselretten, medens samme efter Jordebogen tilhørte Bispen, og efter Bygselseddelen Lektoratet. Han foreslog Bygselsedlerne lagte til Grund, da disse var thinglæste. For hans eget Vedkommende vilde det være uden Betydning hvilken Udvej man valgte, da Forskjellen ikke var stor.[1]) Under sit fortsatte Arbejde med denne Sag fik han imidlertid snart se, at den var betydelig. Efter Schønheyders Forslag havde Resolutionen kun henlagt Lektoratets Gods til Latinskolen, men det viste sig nu, at han havde antaget Lektoratets Indtægter som udelukkende bestaaende i Jordafgifter, der under hans Formænd var forenede med Bispestolens. Under sit Arbejde med disse Ting fandt nu Bugge Reskriptet af 21de Juni 1743,[2]) der tydelig nok viste hvad der var Lektors Indtægt, og hvad der var hans Gods. Hans Løn bestod i Værdalens Sognekald, anslaaet til 320 Rdlr., der siden Eiler Hagerups Død (1743) aldrig havde været Bispestolen tillagt, samt lidt Jordegods, hvis Afgift beløb sig til 50—60 Rdlr., der ved ovennævnte Resolution blev skjænket som en «Douceur» til den, som besørgede Missjonsanstalterne, og siden 1743 havde været oppebaaret af Bisperne. Det stod nu klart for Bugge, at han i disse 50—60 Rdlr. havde «Lektoratgodset», det eneste af Lektoratets Indtægt, som i 1803 laa til Bispestolen, og det eneste, som der kunde blive Tale om at overgive til Latinskolen. Den ældste Jordebog var af 1775, og i denne var 118 Gaarde betegnede som Lektorat-Gods, og overensstemmende med denne skulde Godset overlades til Skolen. Biskopen oplyste nu dette Forhold for Cancelliet og bemær-

---

[1]) Bugge til Cancelliet 9de Oktbr. og 10de Novbr. 1804.
[2]) Wessel-Bergs Reskr. I, 865.

kede til yderligere Bevis for, at den ovennævnte Adskillelse mellem Lektoratets Indtægt og dets Gods maatte haves for Øje, at Thomas v. Westens Enke havde havt i Pensjon 10 Rdlr. af Lektoratets Gods og 28 Rdlr. af Værdalens Kald. I Henhold hertil foreslog han, at Resolutionen af 30te Decbr. 1803 skulde anses efterkommet, naar det ovennævnte Gods med en Afgift af 50—60 Rdlr. blev overgivet til Latinskolen.[1])

Cancelliet havde snart faat mærke, at det i Throndhjems nye Biskop havde faat en Mand, der nok var istand til at skaffe sine Overordnede adskilligt Bryderi. Kun 4 Maaneder var hengangne, og Skriverierne om Stiftsprovst Wille havde været alt andet end behagelige. Nu kom denne Sag, der aabenbart viste, at der etsteds maatte være begaat en Fejl, og de høje Herrer maa snart have faat en Følelse af, at den i alle Fald ikke laa hos Bugge, og at man ikke let kunde rokke hans Argumenter. De synes at have grebet til det Middel, der under saadanne Omstændigheder ikke er saa ganske ualmindeligt, at lade Sagen ligge, og Bugge ventede forgjæves paa Svar. Da han havde ventet i 9 Maaneder, blev det ham for længe, og han sendte en Skrivelse[2]) med nye Bevisligheder hentede fra Reskr. af 24de Marts 1752[3]) og fornyet Anmodning om Cancelliets Hjælp til Forandring — eller vel rettere — Fortolkning af Resolutionen af 30te Decbr. 1803. Nu maatte der da svares, og Cancelliet lod Moldenhauer paa Universitets- og Skoledirektionens Vegne kortelig underrette ham om, at hans udtalte Meninger ikke havde fundet Medhold, hvorfor Bugge rekapitulerede Sagen og foreslog en Kommissjon nedsat i Trondhjem til dens Ordning.[4]) 3 Maaneder gik hen, og der kom intet Svar. Bugge fandt da, at han burde antyde Muligheden af Sags

---

[1]) Bugge til Cancelliet 23de Jan. 1805.
[2]) Do. til do. 4de Oktbr. 1805.
[3]) Wessel-Bergs Reskr. II, 118.
[4]) Bugge til Cancelliet 29de Novbr. 1805.

Anlæg og underrettede Cancelliet om, at hans Stilling var saadan, at han intet havde at tabe af sine Indtægter, idet der fra Bispestolen afgik — i Enkepensjon, Renter, Skatter, Kontorhold — 2173 Rdlr. Det maatte naturligvis være ham meget imod at føre Proces mod et Institut, til hvis Forsvar han var sat, men Nøden tvang ham.[1]) Han havde 10 Børn og store Udgifter. Der kom fremdeles intet Svar, og han mindede atter om Sagen med Andragende om fri Sagfører, om han maatte anlægge Proces.[2]) Cancelliet lagde hermed Sagen tilside, eller — maaske — forvarede den hos Universitets- og Skoledirektionen, og i hele 3 Aar hørtes intet mere til den. De høje Herrers Fremgangsmaade kan neppe forsvares, da Bugges Oplysninger var saa slaaende, at man umulig kunde undlade at tage Hensyn til dem, og det absolute Regimente var hos os ikke af den Beskaffenhed, at det blev benyttet til at forurette Embedsmænd. Der blev tvertimod med stor Omhu værnet om deres Rettigheder, selv om disse kunde være tvivlsomme i moralsk Henseende.[3]) Dette var imidlertid langt fra Tilfældet her, og Cancelliets tilsyneladende Ligegyldighed maatte i høj Grad irritere Biskopen, der nu da Landet havde Krig, mer og mer lærte Nøden og Trængselen at kjende. Dette Forhold har ganske vist bestyrket ham i den Tanke, som oftere kommer frem i hans Breve til enkelte Prester, og som han endog vovede at udtale for Prindserne Christian Fredrik og Friederich af Hessen, at Cancelliet var Gejstlighedens værste Fiende, og tør vi end ikke sige, at han i sine første Bispe-Aar lagde an paa en oppositionel Kritik af sine Overordnedes Foranstaltninger, saa har dog ganske vist i denne Tid hans Sind været opfyldt af megen Bitterhed. I 5 Aar havde han nu været Biskop, og i al denne Tid havde Latinskolen oppebaaret en Indtægt, som han med fuld Sikkerhed ansaa for sin. Da maatte han bryde

---

[1]) Bugge til Cancelliet 17de Febr. 1806.
[2]) Do. til do. 1ste April 1806.
[3]) S. o. S. 79.

Tausheden og «anraabe om Understøttelse og den Adgang til at nyde Retfærdighed ved Landets Domstole, som Kongen har tilsagt alle sine Undersaatter».[1]) Han havde handlet *bona fide,* og for sent var han kommen til Erkjendelse af, at han havde handlet rettest ved at «beholde Godset, indtil Vedkommende viste ham hvor det laa».[2]) Det er rimeligt, at han har besluttet under ingen Omstændigheder at lade Sagen dø hen, men om han denne Gang har havt mere Haab om Fremgang end tidligere er vel uvist. Men — nu kom et Fejlgreb af hans Modstandere ham meget belejligt. Istedenfor at svare paa hans Skrivelse lod man Universitets- og Skoledirektionen gjennem Stiftamtmand Angell og Assessor Krogh affordre ham Lektorat-Godsets Indtægter for Naadensaaret, forsaavidt han havde oppebaaret dem. Nu kunde han da udtale sig med fuld Frimodighed. Han fremstillede Sagen og den Maade, hvorpaa han var bleven behandlet, med megen Klarhed og tilføjede, at han efter dette maatte frygte for i enhver det saakaldte Lektoratgods vedkommende Sag at handle med den Aabenhjertighed, han ellers vilde gjøre sig en Ære af. Han vilde derfor ikke udbetale de oppebaarne Penge og sluttede: «Dersom Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler tror at have noget Krav paa mig, behager den derfor lovlig at søge mig. Den vil sikkerlig ikke finde Adgangen til Domstolene spærret».[3]) Endnu et Aar gik hen, uden at der blev gjort noget ved Sagen. Biskopen søgte Raad hos Canceliraad Schjern i Kjøbenhavn[4]) med Antydning af, at han vilde henvende sig umiddelbart til Kongen og besvære sig over «Cancelliets ulovlige Fremgangsmaade». Schjern maa formodentlig have fraraadet et saadant Skridt maaske paa Grund af Biskopens Skrivemaade, der kunde blive ham farlig,

---

[1]) Bugge til Cancelliet 12te Jan. 1809.
[2]) Do. til Cancellipræsident Kaas s. D.
[3]) Do. til Angell og Krogh 4de Febr. 1809.
[4]) Do. til Schjern 12te Novbr. 1809.

og han vendte sig da atter til Cancelliet og mindede — 17de Marts 1810 — om sin store Trang og «det Jordegods, som under Navn af Lektoratgods urettelig var ham berøvet». Intet Svar. Han skrev atter — 27de Juni 1810 — med Andragende om, at Sagen maatte blive forelagt Kongen. Hvis dette ikke skede, vilde han nødes til «personlig at forelægge sin Sag og forklare den Uret, han lider, for hans Majestæts Throne». Han søgte i den Anledning Permissjon. Man vilde vel nødig se ham i Kjøbenhavn og maatte da endelig høre ham, saa han fik Lov at anlægge Sag. Den skulde paadømmes af en Kommissjon i Trondhjem, bestaaende af Stiftamtmand Angell, Assessorerne Krogh og Mandix.[1]) Bugge skrev selv sine Indlæg i Sagen,[2]) der fik en forholdsvis hurtig Afslutning i Maj eller Begyndelsen af Juni 1811 ved Dom, hvorved Latinskolen blev tilpligtet at tilbagebetale hvad den under Navn af Lektoratgods i Bugges Embedstid havde oppebaaret. 18de Juni tilmeldte Universitetsdirektionen ham, at den vilde appellere Sagen til Højesteret, og Bugge sendte — 4de Juli — Domsakten med Ansøgning om fri Sagfører og udpegede Advokat Rottbøl som den, han ønskede. Efter et Par Maaneders Ophold skede dette, Sagen blev paastævnet, og Kommissjonens Dom stadfæstet af Højesteret 10de April 1812.

Der er Antydninger nok til, at man i Biskop Bugges Optræden i hans første Aar i Throndhjem har villet finde utidig Oppositionslyst, Stridbarhed og Tilbøjelighed til at benytte sin spidse Pen. Hans Strid med Wille og vel endnu mere Lektoratsagen maa have bidraget til at styrke denne Opfatning af Manden. Man kan ikke forundres derover, da det visselig var et Særsyn i hine Dage, at en Embedsmand med saadan Ihærdighed holdt paa sin Ret imod sine Overordnede, naar det gjaldt at omstyrte en Resolution af den enevældige Konge. Der kan ikke være Tvivl

---

[1]) Nedsat 21de Decbr. 1810.

[2]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

om, at denne Sag og dens Udfald har vakt Ærgrelse hos Cancelliet og vel ogsaa hos Kongen selv, om der end kan paavises andre Grunde til den Unaade, hvori Bugge ved denne Tid (1812) var falden, men han hørte ikke til dem, som lod sig kue ved Modstand, og det var visselig med fuld Sandhed han kunde skrive: «Collegial-Tilfredsheder eller Mishag røre mig ikke synderlig».[1] Sagen, hvis Enkeltheder ikke har været bekjendte, har rimeligvis i Samtiden fremkaldt urigtige Domme, og Eftertiden har tildels heri været enig. Den er af stor Vigtighed til Bedømmelsen af Biskop Bugges Forhold i de Aar, han havde sin Øvrighed i Kjøbenhavn. Han omtalte den lige til sine sidste Dage med Tilfredshed,[2] og hans Eftermænd vil med Tak ihukomme hans Arbejde, Lidelser og Opofrelser for at hævde for Bispestolen en væsentlig Indtægt, der vilde være gaaet tabt, om han havde været en Mand, der gik træt under Modbør eller gav efter for at have Ro.

Bugges første Henvendelse til Presterne er en Skrivelse paa nogle faa Linjer af 11te Septbr. 1804, hvori han underretter dem om sin Ankomst til Stiftet og beder dem hurtigst muligt at ekspedere de Sager, de har eller maatte faa at behandle. Han var kun 39 Aar gammel og var for klog til at begynde med et Hyrdebrev til et Presteskab, der i sin Midte talte mange gamle Mænd. Et saadant vilde vel ogsaa have taget sig underlig ud for mange af de gamle orthodokse Prester nu, da han kom lige fra sine rationalistiske Bibelfortolkninger, der vel ikke kan have været ganske ubekjendte. Store Tanker om sit Presteskab kan han neppe have havt. Hans Hauges Fremgang stod for ham som Vid-

[1]) Til Schjern s. o.
[2]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

nesbyrd om Nationens Vankundighed, og han troede herfra at kunne slutte til «maaske alt for mange Presters enten Lunkenhed eller umoralske Vandel eller tydske Reformationsgeist, ved hvilken de blænde det arme Folk, der nu maaske næsten ikke mere ved hvad det skal holde sig til, men føler dog saa meget, at det undertiden forlader Kirken uden at finde Trøst i Kummer og Veiledning til at vandre sin Bane som Guds Mennesker».[1]) Meget herhen hørende har vel Bugge faat vide i Kjøbenhavn af sin Medordinand, Biskop M. B. Krogh, der siden 1798 havde været Prest paa Ørlandet og blant andet maatte kunne fortælle meget om sin Provst Johan Schjelderup Borchs fuldstændige Udueligхed og Uefterrettelighed, der skulde skaffe hans nye Biskop nok af Bryderi. Han kan imidlertid ikke være kommen til Trondhjem med nogen Fordom mod Presteskabet i Almindelighed, naar han i en af sine første Indberetninger om ledige Embeder kan skrive, at «der findes i Stiftet særdeles mange gamle fortjente Mænd, som sukke efter Befordring»,[2]) — en Bemærkning, hvorved han vilde gjøre sit til, at de ikke skulde staa tilbage for Ansøgere fra andre Stifter. I Begyndelsen synes Cancelliet at have taget alt muligt Hensyn til Biskopens Erklæringer men det kunde jo ikke altid ske. De høje Herrer havde stort Overløb af Sollicitanter, og mangehaande Indflydelser gjorde sig gjældende. Dette har naturligvis Bugge vidst god Besked om, og det har derfor neppe vakt hans Forundring, naar han stundom maatte se de mest fortvivlede Foranstaltninger med Hensyn til Embeders Besættelse i Stiftet. En enkelt af disse mærkelige Fejltagelser, der tør være karakteristisk for Tiden, faar her have Plads.

Jakob Krogh Borch var født 28de Juni 1770 i Kristiania, hvor hans Fader Christofer B. var Kjøbmand ved

---

[1]) Bugge til Cancelliet 30te Decbr. 1804.
[2]) Do. til do. 30te Oktbr. 1804.

Vaterlands Bro og følgelig en Velstandsmand.[1]) Han blev 1787 dimitteret fra Kristiania Skole, fik *haud ill.* til artium og ex. philos., men *laudabilis* til ex. philol. Han blev strængt opdragen og var derfor flittig i Skolen for at komme snarest mulig til Kjøbenhavn og blive fri for Tvangen i Hjemmet. I Kjøbenhavn brugte han da ogsaa sin Frihed, levede lystig og gjorde Gjæld paa Faderens Navn. Denne blev vred, kaldte ham hjem og befalede ham at sørge for sig selv. Han blev da Huslærer hos en Prest, der behandlede ham som Opvarter, blev misfornøjet, forlod ham og fik en lignende Plads hos Kjøbmand Even Steen i Kristiania. Fra denne Post rømte han, da han havde lovet en Dame i Kjøbenhavn med hvem han i sine tidligere Dage havde staaet i Forbindelse, at komme til hende, naar han fik Bud. Hun havde været gift med en Løjtnant Falch, fra hvem hun var skilt, efter at Manden var bleven kasseret. Han havde paa et Hofbal tilegnet sig Arveprinds Fredriks juvelsmykkede Hat.[2]) Han havde stort Skuespillertalent og en dejlig Sangstemme, søgte nu Ansættelse ved det kongelige Theater, men opnaade den ikke — som det heder — fordi Rosing vilde være eneste Normand paa denne Scene. Han drog da til Sverige og debuterede som Belmont i «Nonnerne»[2]) og gjorde i 3—4 Aar stor Lykke i Stokholm og Gøtheborg, hvor han tilsidst fandt Selskabet saa ryggesløst, at han ikke længer vilde blive der. Faderen tillod ham da at komme hjem og vilde nu selv tage en Bestemmelse, der blev, at han fik et af de smaa Huse ved Vaterlands Bro, hvor han begyndte en Handel, som han fandt afskyelig. 1799 oprettedes det dramatiske Selskab i Kristiania, og Borch blev en af de første og dygtigste Skuespillere. Han spillede Henrik ved den første Forestilling, «den honnette Ambition», var en fortrinlig Komiker baade i gamle og unge Roller og hørte til de mest

[1]) Se 1ste Samling S. 260. Alf Collett. En gammel Kristianiaslægt 120.

[2]) Utrykte Optegnelser af Professor Chr. Hansteen, bekræftet i Fru Dunkers Manuskript til hendes «Gamle Dage».

[3]) Af Picard, oversat af Envold Falsen.

fremtrædende Skuespillere i de bekjendte Jule-Cirkler hos John Collett paa Fladeby. Her var imidlertid ingen Fremtid for ham som Skuespiller, og det blev ham uudholdeligt at sælge Brændevin ved Vaterlands Bro, og da saa Faderen døde 1802, fattede han den Beslutning at drage til Kjøbenhavn med de Midler, han kunde opdrive, og — tage theologisk Eksamen. Hvis man ikke kjendte noget til Universitets-Forholdene og Eksamenslæsningen [1]) i hine Dage, kunde man fristes til at beundre Mandens Energi, naar man hører, at han efter en saa fuldstændig Fraværelse fra Bøgerne hele Ungdomstiden igjennem var istand til at tage den theologiske Eksamen med *laudabilis* 30te April 1804. Han besøgte Chrfr. Hansteen i Kjøbenhavn og forsikrede ham, at han havde stor Møje ved at forstaa de latinske Collegie-Hefter. [2]) Velyndere i Kristiania havde bedet Fredrik Moltke, der nu vistnok var udenfor Cancelliet, men derfor ikke uden Indflydelse, at skaffe ham et Preste-Embede, og det lykkedes meget snart, da han allerede 3dje Maj 1805 blev udnævnt til residerende Kapellan til Ørkedalen. [3]) Han kom til Trondhjem, blev ordineret 13de Septbr. 1805 og prædikede ved denne Anledning, drog saa til sit nye Embede og prædikede 17 Trin. samt assisterede ved Altergangen. Prædikenen var den samme, som han havde holdt ved sin Ordination, men han var uheldig i Udførelsen og kunde ikke Fadervor. Den følgende Søndag prædikede han i Annekskirken Skogn «sørgelig og ej uden Forargelse». Skriftemaals-Verset blev sunget, hvorpaa Borch vendte sig til Klokkeren med Spørgsmaal: «hvad skal jeg nu gjøre?» — Klokkeren: «tage Folket i Haand.» Derpaa nyt Spørgsmaal om, hvad han skulde gjøre, og Svar: «holde Skriftetalen. Han oplæste nogle Ord af et Papir og spurgte Klokkeren paany — Svar: «afløse». Herom vidste han ingen Besked, Klokkeren maatte bede ham lægge

---

[1]) Se Minerva Oktbr. 1793. L. Koch: N. E. Balle 56. J. C. Brestrup: Mine Ungdoms Daarligheder. Kbh. 1807. 71. 72.

[2]) S. 88.

[3]) Conradine Dunker: Gamle Dage 153. 94. 226—32. 41.

Hænderne paa Altergjæsternes Hoveder, hvorpaa han (Klokkeren) maatte udtale Ordene for hver enkelt. Saaledes videre. Hvert enkelt Stykke maatte siges ham, og — Menigheden begyndte at le. Ordinationsprædikenen blev holdt paany, og det gik atter ilde med Fremsigelsen af «Fadervor», skjønt det var nedskrevet.. Da han var færdig, vinkede han atter til Klokkeren, som vedblev at synge, medens «Almuen lo og støjede forfærdelig». Han vidste da saa meget, som at han skulde oplæse Kaldsbrev og Kollats, og «da han havde sagt: «Throndhjem 13de Septbr. 1805. Bugge», gik han ned uden et Ord mere». Et Barn skulde døbes. Det blev da et rent Spektakel, da han ved Alterbogens Ord «her sker Haandspaalæggelse», lagde Haanden paa den Kones Hoved, som bar Barnet. Det lykkedes Klokker og Medhjælpere saa nogenlunde at faa Almuen til at være rolig under Altergangen. Nogle Dage efter indfandt sig hos Sognepresten, Provst Coldevin en Deputation, der forsikrede, at «hans hele Forhold var saadant, som om han aldrig havde set en Kirke, aldrig bivaanet en Gudstjeneste. Kom han igjen, vilde de alle gaa af Kirken og afholde sig fra alle kirkelige Handlinger. Provsten beroligede dem saa godt han kunde, og de lovede endnu engang at høre ham, før de gik til Bispen. 19 Trin. holdt da Borch atter for 4de Gang sin Ordinationsprædiken. Der var saa et hjemmedøbt Barn, og Læsningen gik nok saa ordentlig, men da den var tilende, gjorde Klokkeren Borch opmærksom paa Tiltalen til Fadderne, der staar paa en foregaaende Side i Alterbogen. Der blev en Pause, og Presten paastod dristigen: «her er ikke mere». Klokkeren vedblev sit, men Borch søgte forgjæves, og nu maatte Klokkeren hjælpe ham, men Almuens Støj og Latter forstyrrede ogsaa ham, og Borch afbrød hans Søgen med de Ord: «her findes ikke mere, men I vide eders Pligter før!» Sognepresten hørte ham nu selv 2 Søndage, men fandt ham aldeles sløv og sandsesløs. Almuen vilde gaa til Bispen med Klage, men det blev forekommet, da Borch lod sig overtyde om, at Følgerne af en Klage vilde blive Suspensjon

og Provsteret, hvorfor han straks vilde frasige sig Embedet, naar han kunde faa Pensjon.[1]) Biskopen ytrede i sin Erklæring, at Borch «søgte Pensjon, hvilken formodentlig Hs. Majestæt, som har kaldet ham, vil udbetale, da han befindes aldeles uduelig til Presteembede. At embedsføre Prester skulde pensjonere til ham synes noget haardt». Der blev i Kjøbenhavn skrevet frem og tilbage om de 200 Rdlr., Borch havde søgt som Pensjon, og Enden blev, at Halvparten maatte udredes af Eftermanden. Vaaren 1806 drog han til Kristiania, hvor han blev en Tid tildels i Elendighed, indtil han 1808 døde i Kjøbenhavn. Han fremlagde en Lægeattest fra en Bataljonskirurg Zahn, der gik ud paa, at Borch havde fortalt, at han paa Oprejsen fra Kjøbenhavn havde havt et apoplektisk Anfald, medens Zahn blot bevidnede, at hans Nervesystem var aldeles svækket de Søndage, han forrettede i Ørkedalen. Det vidste da alle, og det var rimeligt nok. Efter en Ungdomstid af Skuespiller-Liv tildels i ryggesløst Selskab, Brændevinshandel og Kjærlighedshistorier af tvivlsomt Slags,[2]) kunde en stor Omvendelse finde Sted, og den kunde lede til en velsignet Prestegjerning langt borte fra Tumlepladsen for de tidligere Bedrifter, men her ligger det aabent for Dagen, at Prestegjerningen blev betragtet som et Haandverk, man kunde gribe til, naar andre Ting slog fejl, og hvori man ansaa sig som Mester efter en Embedseksamen, der i hine Dage var at faa paa mange Maader. Der taltes meget om Bestikkelser og Lommer fulde af Forelæsningshefter og den yderste Slaphed i Kontrollen, og naar en Mand med en Fortid af ovennævnte Slags under saadanne Forhold tager Eksamen med bedste Karakter, opstaar der mange Spørgsmaal. Det hele ser ud som en Komedie, hvis Opløsning skulde være en aldeles utilbørlig Pensjon til et misligt Subjekt, der havde taget det hellige

[1]) Provst Coldevin til Biskopen 6te Novbr. 1811. (Canc. Indlæg i Rigsark.)
[2]) Fru Dunkers Optegnelser om B.s Ophold hos Even Steen — udeladte i «Gamle Dage».

Embede paa Rov. Historien har ogsaa en anden Side, idet den viser os hvad en Velynder i de Dage havde at sige. Biskopen omtaler at B. havde en saadan,[1]), og da han i det hele behandler den ulykkelige Mand med megen Velvilje, er det rimeligt nok, at det har været Fredrik Moltke.

Naar Bugge i sine første Bispe-Aar kunde behandle en Mand som denne med saa megen Skaansel og Velvilje, har dette ikke havt sin Grund i personlige Forhold. Det er gjennemgaaende i hans Forhold til sine Prester, og der er visselig fuld Sandhed i de Ord, at han paa sin første vidtløftige Visitatsrejse (1805) havde gjort sig det til Pligt at «stræbe ved Beskedenhed og Sagtmodighed at vinde Presteskabets Velvilje og Kjærlighed og mere at se, hvorledes alting var end at rette og mestre. Hvor dette sidste var nødvendigt, skede det i al Stilhed.[2]) Blant dem, han specielt fremhæver — tildels med megen Ros — kan nævnes Smith (Størdalen), Provst Brandt (Værdalen), Provst Midelfart og resid. Kapellan Weisser (Beitstaden), hvilke fremhæves over alle dem, han havde truffet, Provst Luytkis (Kolvereid), J. Rosenvinge (Ytterøen), en Mand af «exemplarisk Vandel», Lund (Lexvigen), en Mand «af megen Erudition, Wessel (Bynæsset), Provst Rønnau (Opdal), P. S. Krag (Røros), resid. Kapellan Nissen (Melhus), J. Darre (Klæbo) — «prædikede ypperlig, en af vore agtværdigste Mænd». Midelfart og Krag synes han at have sat højest, og den sidste fik en varm Anbefaling til Domkirkens resid. Kapellani med Tilføjelse, at Biskopen helst saa ham i et Sognekald, «om et saadant til manges Glæde og end fleres Gavn maatte blive ledigt»[3]) — ved Willes Afgang. Skjønt Almueskolevæsenet naturligvis var Gjenstand for Bugges — som for alle Auktoriteters — ivrige Omsorg i denne Tid, viser det sig dog, at hans Velvilje mod Presterne ingenlunde ret-

---

[1]) Bugge til J. Borch 27de Jan. 1806.

[2]) Do. til Cancelliet 25de August 1807.

[3]) Do. til do. 24de Mai 1805.

tede sig efter Skolevæsenets mer eller mindre gode Tilstand i deres Menigheder. Ganske vist stod baade Midelfart og Krag lysende ogsaa i dette Stykke, men der var adskillige af de andre, der ikke havde saadant Fortrin, men de gjorde sin Pligt og udfyldte sin Stilling med Hæder.

Noget anderledes blev Forholdet, naar nogen af Presterne vilde byde sig imod ham eller pine ham ved passiv Modstand. Han har rimeligvis anset det bedst straks at vise dem, at det første nyttede ikke, og at han i alle Fald vilde gjøre hvad han kunde mod den sidste. Men denne kunde blive for stærk selv for en energisk ung Biskop. I 26 Aar (1790—1816) var J. S. Borch (Hevne) Provst i Fosens Provsti, og i Aarhundredets første 15 Aar var ikke fra ham kommen en eneste af de aarlige Indberetninger og Lister for Aafjorden, Bjørnør og Ørlandet. For at det ikke skulde gaa rent i Stykker med Regnskabsforholdene maatte Biskopen anmode Presterne i Fosen om at sende de offentlige Penge direkte til ham. Det var den yderste Uvidenhed og Udueligbed, der i den gamle Jubilars Person beklædte Provste-Embedet, hvis Pligter og Forretninger i hele 26 Aar betragtedes som ikke tilværende, medens Biskopens skarpe Skrivelser med alt det øvrige gled uaabnet ned i Kasser og Tønder, som det blev hans dygtige Eftermands besværlige Arbejde at udgrave.[1]) Dette er maaske det eneste Tilfælde i den første Periode af Bugges Bispetid, i hvilket han maatte give tabt, — et mærkeligt Eksempel paa hvor stor Frihed, der kunde gives under Enevælden. Anderledes var Forholdet, hvor man forsøgte sig i en aktiv Optræden. Straks efter sin Tiltrædelse havde Biskopen hørt Klage over Sandø Kapels Brøstfældighed. Han anmodede Provst Stub (Vedø) om at begive sig derud og undersøge, om Klagerne havde nogen Grund. Stub svarede med Tvivl om det lovlige i at

---

[1]) Bugge til Cancelliet 13de Decbr. 1804, 29de Marts 1813, til Borch 9de Decbr. 1813, 1ste Decbr. 1816, 12te Decbr. 1816, til Pers. Kap. J. Parelius 12te Decbr. 1816.

sende ham ud i saadan Forretning. Biskopen sendte ham nu en skarp Befaling og lod ham vide, at naar han havde efterkommet denne Ordre, var det Tid at andrage Sagen for Cancelliet, der visselig vilde yde ham den Retfærdighed, han troede at have søgt forgjæves hos sin Biskop.[1]) Den skarpe Skrivelse havde den Virkning, at Stub erkjendte sin Overilelse og forestillede Biskopen det besværlige i en saadan Rejse nu paa Vintertiden, samt bad om Opsættelse til Vaaren, som han straks fik — i de velvilligste Udtryk. Det viser sig her tilfulde, at Bugge ikke fattede Nag mod en Mand, som erkjendte sin Uret. — Sogneprest Hans Henrik Thaulow i Stadsbygden († 1823 som Provst og Sogneprest til Gausdal), der selv skrev Salmer og leverede et og andet om Haugianerne, interesserede sig meget for Indførelsen af den evang. kristelige Salmebog, men havde Møje med at faa den ind i sin Menighed. Bugge maatte nok finde, at dette vidnede om Vankundighed og Fordomme, men dog tillige om, at «disse Folk ikke er ligegyldige ved det, de anser for Religion». Han raadede til Varsomhed og Besindighed og navnlig til ved Katekisationen at gjøre det indlysende, at den nye Bog indeholder samme Tro som den gamle, men kun i tydeligere Fremstilling.[3]) Det viste sig imidlertid, at det var Besindigheden, som havde været borte, og at Presten havde tilladt sig at indføre Salmebogen uden at spørge Menigheden. Biskopen beklagede, at han saaledes havde forløbet sig, men lovede dog at gjøre alt, hvad han kunde for at hævde hans Embedes Anseelse, — raadede fremdeles til Forsigtighed og Blidhed og fremholdt for ham Herrens og hans Apostlers Eksempel.[4]) Det er betegnende, naar Thaulow troede, at han herover turde gjøre sig vittig og fortælle sin Biskop, at han skulde betimelig underrette ham om det, naar han maatte finde Lejlighed til

---

[1]) Bugge til Provst Stub 19de Nvbr. 1804.
[2]) Do. til do. 11te Decbr. 1804.
[3]) Do. til Thaulow 8de Februar 1805.
[4]) Do. til do. 4de Marts 1805.

at «bruge Krabasken». Han fik det tilbage i den skarpeste Advarsel mod al uanstændig Opførsel, medens hans Vittigheder med Lethed kunde overses. Videre forekommer ikke mellem dem, men da Thaulow 1ste April 1808 var udnævnt til Sogneprest i Gausdal, maatte Biskopen udtale Ønsket om, at den forsømte Menighed maatte faa en Prest, hvis Embedsførelse efterhaanden kunde udslette Erindringen om Formandens Ubesindighed. — En anden Prest var aabenbart fornærmet paa Biskopen over sit Uheld ved hans første Visitats. Det var den ovennævnte Sogneprest til Ørkedalen, Provst Just Wiide Coldevin. Ved sin Visitats 1805 har Bugge bemærket: «Ungdommen vankundig. Ej heller sporede jeg i den Menighed nogen Varme for den gode Sag. Saare faae Folk i Kirken og kun 3 Soldater til Katekisation». Visitatsberetningen var ikke afgiven og var naturligvis under alle Omstændigheder Presten ubekjendt, men Ytringer af Misfornøjelse fra Biskopens Side kan jo altid have ladet sig høre. Han skulde da give sin Vrede Luft og benyttede dertil den Konduite-Liste over Ørkedalens kirkelige Personale, han mod Aarets Slutning indsendte. Her fortalte han Biskopen, at det skulde være ham kjært, om Ungdommens Oplysning ved den afholdte Visitats var befunden at være «til Fornøjelse», men at han «iøvrigt hævede sig over Dadel og forlangte ingen Ros». Biskopen vilde ikke anstille Betragtninger over denne Ytring og undersøge om den var «stemmende med den almindelige Høflighed, man venter hos dannede Mænd». Det faldt ham imidlertid noget vanskeligt uden ringeste Opfordring at modtage en «saadan solenne Erklæring og Forsikring om Ringeagt», og skulde han nødes til at dadle noget, var det hans Haab, at han skulde «være istand til at give Dadelen den Vægt, at man ikke lettelig hæver sig over den».[1]) Biskopen anede ikke hvad han skulde faa at dadle hos denne mer end ubesindige Mand. I Begyndelsen af 1813 havde han hørt et Rygte om,

[1]) Bugge til Coldevin 27de Januar 1806.

at Ørkedalens Kirke et Aar iforvejen havde været benyttet til — Ekserserhus. Han vilde ikke tro det, da det jo maatte have været indberettet, om det forholdt sig saa. Det var imidlertid sandt, og da Biskopen trængte paa Coldevin,[1]) for at faa vide, hvem der havde forlangt Kirken oplukket, gav han en Underofficier Skylden. Det var ikke nok med den for Presten og Tiden karakteristiske Kjendsgjerning, men Coldevin forsikrede, at «ingen havde taget Forargelse deraf», hvilket Biskopen nok kunde forklare sig for den store Mængdes Vedkommende, «da en saa vankundig Almue som Ørkedalens desuden ikke har megen Agtelse for Kirken, især naar Presten foregaar den med et skjændigt Eksempel». Der var dog — naturligvis — nogle «sindige Almuefolk», der højligen havde forarget sig, men disse havde ikke talt til Provst Coldevin derom, da de ansaa ham som «letsindig Anstifter af det hele». Biskopen indberettede Sagen til Cancelliet og anbefalede ham til at slippe med en Mulkt og offentlig Afbedelse fra Prædikestolen for «den givne Forargelse, hvilken hos en Mand af hans Alder (54 Aar) neppe lader sig forklare uden af en forbausende Dumhed eller af en determineret Frækhed, eller af begge Dele tilsammen»,[2]) Coldevin tog — efter Erlandsen — Afsked 1825 og døde 1829. Man vil se, at Prester i hine Dage kunde tillade sig meget, og det bliver næsten Smaating, naar Presterne Søren Holck (Edø) og Garlow Grip (Thingvold) ligefrem negtede under den stedfindende Prestenød at hjælpe til med Gudstjenesten i det ledige Aure Kald, saa Biskopen endog maatte true den sidste med Provsteret,[3]) medens han vel maatte skaane Holck, der var gammel, svagelig og nedtrykt af Melankoli.[4]) Paa Standens Ære og Værdighed holdt Bugge strængt, men man kunde dog her byde ham adskilligt, naar det ikke direkte berørte Embedet og dets Kreds. Presten

---

1) Bugge til Coldevin 1ste og 18de Marts 1813.
2) Do. til Cancelliet 6te April 1813.
3) Do. til do. 24de Novbr. 1807.
4) Do. til do. 30te April 1812.

Brodtkorb (Hitteren) spurgte, om der var noget ivejen for, at han selv kunde rejse ind til Trondhjem og sælge den Fisk, han fik i Tiende, saavelsom den, han fiskede selv. Her var jo rig Anledning til at minde om Lovens strænge Forbud mod, at Prester driver Handel, men Bugge svarede blot med Indrømmelse af, at Fisken maatte kunne udbringes til højere Pris, naar Presten selv solgte den, men at Almuen, der ydede Fisken havde Krav paa Prestens Tid og Flid.[1]) Vor Tids Mænd faar ellers ikke dømme strængt om et saadant Spørgsmaal. Landet havde i mer end 3 Aar havt Krig, og vi kan vel neppe forestille os, hvor stor Nøden var for alle, — ikke mindst for Presterne.

Det fremgaar af den første Visitatsberetning, vi har fra Bugges Haand (1805), saavelsom af adskillige Ytringer i hans Breve, at han ansaa Almuen i Stiftet for vankundig, og i det hele ikke satte den højt. Han var derfor kun lidet tilbøjelig til at tage sig af Klager, hvoraf adskillige fremkom. 1803 havde Almuen i Surendalen klaget til Cancelliet over sin Sogneprest, Provst Lars Lund Finckenhagen († 1851, 94 Aar gammel). Biskopen lod Klagen ligge, visiterede i Surendalen 29de Juli 1809 og hørte da intet ufordelagtigt om Manden, hvorfor han androg om, at Klagerne, en Lensmand og en Husmand, maatte blive straffede.[2]) Endnu skarpere tog Biskopen i, da 2 Bønder fra Bjørnør havde klaget over sin Sogneprest Elias Heltberg († 5te Febr. 1840 som Provst og Sogneprest til Stange). Denne Mand kalder Bugge «den mest fortjente Prest, han har kjendt.»[3]) «Hans Menighed var ved hans svinske Formands[4]) forargelige Exempel bragt til den yderste Grad af Fæiskhed, at man end ikke sjelden saa Mennesker ravende af Fuldskab communicere ved Alteret». Heltberg havde faat istand «et ypperlig ordnet Skolevæsen», og man maatte

[1]) Bugge til Brodtkorb 6te Febr. 1811.
[2]) Do. til Cancelliet 25de August 1809.
[3]) Do. til do. 15de August 1808.
[4]) Ernst Røring, Prest i Bjørnør 1785 til sin Død 1799.

«beundre hvad der ved hans kloge og utrættelige Virksomhed var udrettet».[1] At en og anden har fundet Byrderne for store og havt mere Smag i det gamle, er rimeligt nok. Bugges Erklæring paa Klagen er karakteristisk: «Jeg maa tilstaa, at naar en Embedsmand som Hr. Heltberg ikke maa have Ro, ikke maa spise sit tynde og kummerligen fortjente Brød i Fred, saa ved jeg intet andet Raad for den, der ønsker Rolighed end at være en Skurk. Sikkerligen vil han da finde Venner og Deltagere». Han maatte derfor anraabe om Bistand til Paagjældendes Tiltale og Heltbergs Fyldestgjørelse.[2] Anderledes tog han det naturligvis, naar der var noget virkeligt det gjaldt, og et Par sørgelige «Virkeligheder» fandt Sted, hvoraf det ene giver et Indblik i Tidens Prestenød. I Skogn sad en gammel Jyde, Christian v. Haven som resid. Kapellan siden 1777. Straks efter Bugges Ankomst indfandt sig en Deputation af 5 Bønder, der erklærede, at de ikke kunde hjælpe sig med v. Haven. De vilde ikke indgive nogen formelig Klage, men bad Biskopen hjælpe Menigheden til ordentlig Gudstjeneste. Sognekaldet var ledigt, og den nye Sogneprest, Andreas Heide, nylig udnævnt. Bugge skrev da til Provsten med Anmodning om at tilmelde v. Haven, at «hans forargelige Drukkenskab og skandaløse Opførsel var angivet for Biskopen, og raade ham, saafremt han ikke vilde vente Afsættelse, idetmindste at være ædru en Dag om Ugen».[3] Det var en billig Fordring. Ellers maatte Nabopresterne anmodes om at hjælpe den nødstillede Menighed. 1811 klagede en Bonde over Presten Hans Nikolai Rønne (Stadsbygden † 1829), der i Anledning af et Pengespørgsmaal havde udskjeldt ham fra Prædikestolen Skjærthorsdag og Langfredag og den sidste Dag endog nævnt ham ved Navn (!)[4] Her troede Biskopen, at en Provsteret ikke kunde undgaaes, men der høres dog intet

[1]) Bugge til Cancelliet 22de Jan. og 16de Febr. 1808.
[2]) Do. til do. 14de Marts 1808.
[3]) Do. til Provst Wittrup 22de Jan. 1805.
[4]) Do. til Cancelliet 21de Maj 1811.

dertil, saa han vel har sluppet med Mulkt eller forligt sig med Bonden. Det maa have været en Overilelse — men en temmelig grov — af en Prest, om hvem ellers intet ufordelagtigt høres. Han blev Provst før han døde.

At Bugge satte stor Pris paa de dygtige Prester, han havde i sit Stift, er ovenfor bemærket. Vi har ovenfor nævnt en Række af dem, blant hvilke den fint dannede, dygtige Latiner Provst Midelfart, synes at have været hans mest fortrolige Ven. De har visselig havt mange flere Berøringspunkter end Kjærligheden til de klassiske Studier. Ung som Bugge var, da han kom til Trondhjem, er det rimeligt nok, at han heller søgte sine Venner blant de gamle end blant de unge, hos hvilke han ofte nok maatte savne hvad han fandt hos adskillige ældre Prester: «Grundig Lærdom», siger han, «findes sjelden hos de yngre Religionslærere. Det philologiske Studium, som idetmindste vante Ungdommen til stadig Flid, forsømmes altfor meget, og dette har Indflydelse paa deres hele Vandel i Fremtiden».[1]) Stort højere har han ikke sat det theologiske Studium, som det ved Aarhundredets Begyndelse endnu blev drevet. «Vort Universitet», siger han, «har den ubegribelige Indretning, at Candidaterne netop intet lære af det, de nødvendig maa forstaae, hvis de skulle vorde duelige Embedsmænd, nemlig Homiletik og Kateketik, endskjøndt de dog maa aflægge Prøve paa begge Dele, altsaa bevise, at de forstaae hvad de aldrig have lært».[2]) At Homiletik og Kateketik paa denne Tid skulde kunne optages som Discipliner ved Universitetet har han vel aldrig kunnet tænke sig, medens vel Mangelen paa homiletisk og kateketisk Stof, som kun grundige theologiske Studier kan give, har foresvævet ham. Man kunde falde paa, at han med denne Tanke havde lidet tilovers for de Manuduktører, som i denne Tid gjorde Kandidaterne istand, men dette var da i alle Fald ikke Tilfældet med en af dem, der fra 1797 til 1806 havde

---

[1]) Bugge til Cancelliet 30te Decbr. 1804.
[2]) Do. til do. 29de Maj 1807.

været meget søgt i Kjøbenhavn,[1]) Sven Busch Brun[2]) (Snaasen, siden Frosten † 1826). Denne, der maaske er den eneste af Stiftets Prester, der i Bugges første Bispetid sad inde med nogen betydelig theologisk Dygtighed, blev ved Siden af Midelfart hans fortrolige Ven, hvorom mange Skrivelser bærer Vidne. Om Brun, der var en udmærket Kandidat, paa sine ensomme Prestegaarde har kunnet samle sig nogen betydelig Skat af Lærdom, kjender vi ikke til. Lærdom samlede man hos os i hine Dage sjelden i Theologien, der ikke indbød dertil, medens Samfundsordningens Tilstand drog de kundskabsøgende Mænds Tanker ind i praktiske Retninger. Dette laa ikke for Bugge, der i dette Stykke heller vilde handle end læse og skrive, og saadanne Sager som Pædagogik, Statistik, Naturhistorie har aldrig i ham havt nogen Dyrker. Han synes derfor heller ikke at have staat i det fortrolige Forhold til de to Prester, der i disse Ting var udmærkede, som til hine ovennævnte, medens han ellers priste dem højt nok. Den ene var Hans Grøn Bull (Thingvold † 1833 som Jubellærer). Han fortsatte Presten Ebbe Tønders Samlinger til Trondhjems Stifts Preste-Historie, der er benyttet af Erlandsen, var en stor Latiner og vel bevandret i Norges Topografi og Statistik, hvori han leverede flere Arbejder. Bugge ansaa ham for «en af vore største Mænd i litterær- og den nordiske Historie», og mener, at «fra Studeringernes Side maatte vel faae komme ham nær».[3]) Den anden, der ogsaa betegnes som «en af Norges lærdeste Mænd», var Hans Christofer Lund (Lexvigen-Overhalden † 1820). Hans Manuskripter, som Bugge fik læse paa sin Visitats, var i 1811 næsten færdige til Pressen, men er aldrig trykte. Da Erlandsen ikke kjender til dem, maa de rimeligvis være forsvundne. Der var iblant dem «en med

---

[1]) Optegnelser af Provst D. P. Smith, — Personalhist. Tidsskr. 1886.

[2]) Fader til Grundtvigs Biograf. Cand. theol. Hans B. og Farfader til Johannes B. Skuespiller R. St. O. O.

[3]) Bugge til Cancelliet 17de Novbr. 1807.

uhyre Flid og Nøjagtighed samlet Historie over Trondhjems Stifts Gejstlighed lige fra Kristendommens Indførelse og desuden en med en Strøms Kundskaber og i hans Aand forfattet Beskrivelse over Lexvigen». Han havde store botaniske Kundskaber og arbejdede længe paa en Beskrivelse over de vildtvoksende giftige Planter i Norge. Han var derhos en «retskaffen og exemplarisk Religionslærer», men den lange Hensidden i Lexvigens ringe Kald (1792—1811) med Fattigdom og megen Trængsel[1]) har vel gjort ham ængstelig for en offentlig Fremtræden som Forfatter — maaske til stort Tab for de efterfølgende Slægter.

Dette Afsnit om Biskop Bugge og hans Prester kunde føres adskillig videre, men hvad her er leveret maa være nok for vort Øjemed, der kun har været at give et Billede af Bugges Forhold til sine kirkelige Medarbejdere i Almindelighed. Vi har af det her anførte og meget mere ikke kunnet faa Indtrykket af en slem Tugtemester, der idelig «hang i Presternes Forretninger»,[2]) men visselig af en Mand, som passede vel paa og uden Frygt brugte sin Myndighed, hvor det krævedes. Naar det maa siges, at han i denne Periode af sit Bispeliv kom i megen Strid — ja man kan gjerne kalde den en Stridstid! — kan dette ikke siges med Hensyn til hans Forhold til sine Prester, men det er jo muligt, at han ogsaa i dette Stykke har faat et ufortjent Rygte — maaske ved ovennævnte Brev fra Wille.

De gamle Bisper, der lukkede sine Øjne med det 18de Aarhundrede — Tybring (1798), O. Irgens (1803), Chr. Schmidt (1804), Schønheyder (1803) — var alt andet end Reformernes Mænd. Maaske en enkelt af dem — Schøn-

---

[1]) Bugge til Cancelliet 21de Juli 1811.

[2]) H. J. Wille til Nyerup 15de Oktbr. 1805. (L. Daae: Breve til Nyerup 78—81).

heyder — havde en Fornemmelse af, at adskilligt i Kirken maatte fornyes — Forkyndelsens Form og Karakter, de theologiske Studier og vel ogsaa adskilligt paa Administrationens Gebet — men det er i saa Fald blevet derved. Det er Balles og Guldbergs Standpunkt, og disse havde jo øvet stor Indflydelse, medens hine Mænd kom frem til hvad de blev i Kirken. De var nu bortdragende, og Tiden førte det med sig, at de havde nok at gjøre med at holde paa det gamle, der stærkt anfegtedes af Rationalismens og Revolutionens Luftninger, og det kunde ikke blive deres Sag at sætte noget nyt iverk. Rundt om saa de alskens Projekter, der ikke blev til noget, og kirkelige Foranstaltninger, der tildels var Fejlgreb, og det var ikke andet end hvad man kunde vente, at deres Eftermænd vilde følge med i Tidens Bevægelser, naar de selv havde lukket sine Øjne. Det var nu ikke nogen vanskelig Sag at blive Reformator, da der herskede almindelig Enighed om, at det var fra Skolen — nærmest Almueskolen — at Fornyelsen skulde komme, og der her var en Mark at pløje, som længe havde ligget brak. Her kunde man faa frem omtrent hvad man vilde, naar blot Statskassen blev skaanet, men vanskeligere har det vel faldt, naar nogen har villet forsøge sig i Reformer paa den kirkelige Administrations Gebet. Om egentlige Reformer har der nu vel ikke kunnet være Tale under den enevældige Styrelse, men endog smaa Forandringer i de administrative Former var meget vanskelige at drive igjennem, selv om det kun var Forandringer i den herskende Praksis. At en ung dygtig Biskop, der kom til et Stift, hvor kun altfor meget var henstivnet, maatte have mange Ønsker i denne Retning, er rimeligt nok. Det gik — som sagt — glat nok, naar det gjaldt Almueskolevæsenet, og Statstilskud ikke krævedes, men i det kirkelige har det vel ikke gaat saa let. Bugge maa snart have faat Anledning til at ærgre sig over enkelte af sine Provster. Borch gjorde intet og duede til intet, Wittrup var gammel, og Stub var ikke fri for Tilbøjelighed til at lade Sagerne ligge, saa han ofte fik Paamin-

delser. «En vis Grad af Dorskhed blandet med en Smule Insubordination og Ligegyldighed synes at have indsneget sig hos nogle af dem», og Bugge maatte derfor straks efter sin Ankomst fremføre Ønsket om et Reskript, hvori deres Pligter indskjærpedes. Det skulde heri paalægges dem aarlig at visitere naar der ikke var Bispevisitats, og under sine Besøg nøje tilse Kirker og Prestegaarde, der i den foregaaende Tid synes at have været lidet kontrollerede. Det skulde dernæst paalægges dem at holde Provste-Arkivet i Orden, holde Fortegnelse over alle Papirer, Journal og Kopibog, ligesom de skulde forpligtes til at besvare Embedsbreve med omgaaende Post. Han fandt, at Provsters Forsømmelighed havde sin Grund i den ringe Løn, de fik for sit Arbejde, og vilde derfor have deres Løn af Kirkerne fordoblet, og at Sogneprester skulde give dem 4 Rdlr., resid. Kapellaner 3 Rdlr. for hver Forretning i deres Hus.[1]) Snart fik Biskopen Anledning til at udtale sig videre om det kirkelige Tilsyn, da der i 1806 var Tale om Ansættelsen af Amtsprovster. Han ansaa disse nye Embedsmænd ikke blot som ønskelige, men endog aldeles nødvendige,[2]) men han saa ingen Udvej til at skaffe dem tilstrækkelig Løn af Prestekaldene, medmindre de selv havde et Sognekald. De store Kald var ikke mange, og skulde de beklippes, vilde al Udsigt til Befordring spærres for Presterne. I Enevældens Tid forstod alle, hvor vigtigt det var at have dygtige Embedsmænd, samt at Vejen til at afskaffe Dygtigheden var at spærre Adgangen til at opnaa bedre Vilkaar med de tiltagende Aar og Fornødenheder. Bugge havde snart fundet en Udvej til at ordne denne Sag. Foruden Stiftsprovsten, der kun skulde have Trondhjems By, skulde der være 3 Amtsprovster: 1) I søndre Trondhjems Amt skulde det være Sognepresten til Bynæsset, hvis resid. Kapellan kunde forpligtes til at prædike i 2 Kirker paa 1 Søndag, naar Provsten var paa

1) Bugge til Cancelliet 31de Oktbr. 1804.
2) Do. til do. 23de Decbr. 1806.

Rejse. Han skulde have 150 Rdlr. i Tillæg af et eller flere Kald ved indtræffende Ledighed. 2) I n. Trondhjems Amt skulde det være Værdalens Sogneprest, hvis resid. Kapellan skulde have samme Paalæg. Provsten skulde have det samme Tillæg som hans Kollega. Den daværende Sogneprest Brandt ansaaes vel skikket til Embedet. 3) I Romsdals Amt skulde det være Sognepresten til Molde, men da dette Kald var ubetydeligt, maatte han have 200 Rdlr. i Tillæg og 300 Rdlr. til Personelkapellan. Her stod man fast, hvis man ikke kunde faa lagt Søndmøre til Romsdals Amt i gejstlig Henseende. Man kunde da tage 300 Rdlr. af Borgund. Amtsprovsterne maatte have 5 Gange saa meget af Kirkerne, som Provsterne hidtil havde havt. De gamle Provstier burde overgaa til gejstlige Inspektorater, og Inspektor have Ret til at indsætte Prester og for dette erholde nogen Godtgjørelse foruden den gamle Provsteløn og 2 Rdlr. af hver Prest, der hørte under ham. Skulde dette bifaldes, mente Biskopen, at han selv kunde fungere som Amtsprovst i søndre Trondhjems Amt mod at nyde den omtalte Løn, hvortil han højligen trængte. Han var villig, naar han straks fik 5 Gange saa meget af Kirkerne som Provsterne hidtil havde havt, Betaling af Presterne for ministerialia og et Prestekald, som han kunde bestyre ved Vikar. Den eneste Vanskelighed fandt han i Amtsprovstens Stilling som Medlem af Provsteretten, men den hævedes let ved at Inspektor her traadte i hans Sted. Der var vel andre Vanskeligheder. Man havde altfor megen Brug for Presternes Indtægter paa andre Kanter, og man har vel ogsaa havt Betænkeligheder ved den betydelige Forøgelse af Afgifterne for Kirkeejerne, der havde adskilligt paa sig med Vedligeholdelse af de mange forfaldne Gudshuse. Vi skal ikke opholde os ved en Undersøgelse af Grunden til, at Norge ikke fik Amtsprovster, uagtet idetmindste en af Biskoperne (J. N. Brun) foruden Bugge tilraadede Oprettelsen af dette Embede.

En anden Forandring i gejstlige Embedsforhold fore-

slog Bugge efter Stiftsprovst Willès Død.[1]) Ved Indberetningen om Ledigheden i Frue Sognekald maatte han bemærke, at Forholdet mellem Sogneprester og Kapellaner i Byen var skadeligt for det hele Samfund, navnlig fordi «Menigheden ansaa Kapellanen for et Væsen af ringere Art». Han foreslog nu, at begge Prester ved Kirken skulde hede «*compastores*», at de skiftevis skulde udføre alle Gudstjenester, og at den Prest, der om Søndagen havde Aftensangstjeneste, skulde udføre de liturgiske Handlinger om Formiddagen. De faldende Indtægter skulde deles lige mellem dem, og den, der havde været længst ved Kirken, skulde have det bedste Jordegods og den bedste Avlsgaard, der nu laa til Sogneprest-Embedet. Der blev intet Hensyn taget til dette Forslag, der nu vel heller ikke lod sig gjennemføre ved et Pennestrøg. — Et andet Forslag var begrundet i den begyndende Prestenød. Han havde den største Møje med at faa de ledige Kald bestyrede og foreslog derfor[2]) Ansættelsen af en Hjælpeprest, som efter Biskopens Ordre skulde sendes did, hvor der trængtes øjeblikkelig Hjælp. Faa Maaneder efter[3]) gjentog han dette for den da oprettede Regjeringskommissjon. Han havde da 5 Sognekald og 1 residerende Kapellani ubesat i Stiftet. Brevet viser at Bugge af den nye Auktoritet har ventet en bedre Orden i Tingene, medens han tydelig lader forstaa, at intet var at vente af Cancelliet. Han havde netop i denne Tid paadraget sig Regjeringens Mistanke for politiske Bestræbelser i Retning af Norges Selvstændighed.[4]) Det kan ikke have anfegtet ham synderlig og har i alle Fald ikke gjort ham mere tilbageholden overfor Cancelliet. Det her omtalte Forslag tør være den første Antydning til Oprettelse af Stiftskapellan-Embeder i Norge. — Under den herskende Slaphed i den kirkelige Administration og

---

[1]) Bugge til Cancelliet 26de April 1808.
[2]) Do. til do. 24de Novbr. 1807.
[3]) 26de April 1808.
[4]) L. Daae: Breve til Nyerup 89.

den stigende Prestenød maatte Frygten for kommende Dage bringe Biskopen til at tænke paa de theologiske Kandidater og den gamle Bestemmelse om det kirkelige Tilsyn med dem (Frdn. af 1ste Aug. 1708), der under den rationalistiske Tid var bleven upaaagtet. Han begyndte straks ved sin Ankomst til Trondhjem at tage sig af de Kandidater, der boede i Byen, og tilbød dem Bøger fra sit Bibliothek, men havde ikke den Glæde at se dem benytte sig af hans Godhed.[1]) Senere[2]) vilde han have faste Bestemmelser om Tilsyn med dem og foreslog, at enhver Kandidat ved sin Ankomst til et Stift straks skulde melde sig hos Biskopen, — ved hvert Aars Udgang give en Forklaring over hvad han i Aarets Løb havde studeret, — at denne skulde indføres i en særskilt Protokol, hvoraf — Biskopen skulde sende Uddrag til Cancelliet. Dette har formodentlig fundet, at Presterne gav det nok at bestille, om det ikke skulde faa Kandidaterne med, og Forslaget blev henlagt.

Det er bekjendt, at der ved den Tid Bugge kom til Trondhjem omtrentlig var Prestefrihed i liturgisk Henseende. Dette gjælder da nærmest Danmark, thi i Norge har vel Bøndernes Konservatisme paa mange Steder tvunget Presterne til at rette sig efter de gamle Former. Paa sine Steder har maaske Konservatismen gaaet for vidt. Provst Luytkis i Kolvereid havde i en Annekskirke nogle Messeklæder, han skildrede som saa «afskyelige», at han maatte bede om Fritagelse for at bære dem. Anmodningen maatte sendes til Cancelliet,[3]) og Biskopen vidste ikke, om det burde tilstedes, naar Almuen fordrede, at Klæderne skulde bruges. Biskopen greb Lejligheden til at fortælle, at det ikke blot var denne Del af en enkelt Kirkes Inventarium, der var i mindre god Stand. Mange Kirker maa have været elendige Bygninger, da de var tækkede med Bord, der vel ikke havde megen

---

[1]) Bugge til Cancelliet 20de Maj 1809.
[2]) ibid.
[3]) Bugge til Cancelliet 24de Septbr. 1805.

Kraft til at modstaa Regn og Storm. I mange af dem manglede Rækverk om Alterfoden, hvilket maa have været føleligt for gamle og svagelige Folk. Andre Kirker havde et eget Baptisterium, en Tilbygning af Bindingsverk, hvor Kvinderne med de smaa Børn fik føle de nordenfjeldske Stormes Barskhed under en lang Gudstjeneste. I selve Domkirken havde Presterne tilladt sig af Bekvemmeligheds-Hensyn at gjøre en Forandring. Her var to «Skriftestole» (Sakristier), en for Sognepresten og en for Kapellanen. Denne sidste havde fundet sin for liden, saa han for at have saa mange Skriftebørn som muligt paa engang, havde indrettet sig en egen Skriftestol bag Alteret. Herved kom han for nær til den, der benyttedes af Sognepresten, begge Skriftefædre forstyrrede hinanden, og Menigheden klagede.[1]) Biskopen maatte her give Klagerne Ret og foreslog, at Skriftestolen bag Alteret skulde afskaffes. Naar de derimod under Paaberaabelse af alles Lighed for Gud ankede over, at der om Torsdagen holdtes Skriftemaal for «de fornemme» og om Lørdagen for Arbejdsfolk, kunde han ikke være enig, da Adgangen til enhver Tid stod aaben for alle. Naar det i Tidens Løb var blevet almindeligt, at Folk af en finere Opdragelse valgte Torsdagen, Almuen Lørdagen, fandt Biskopen, der ellers ikke var nogen Ynder af det trondhjemske Aristokrati, dette i sin Orden. Just fordi alle er lige for Gud, maatte ogsaa alle have Adgang til «uforstyrret Religionsøvelse», og det kunde ikke blive Tilfældet, naar f. Eks. en fin Dame, der ikke var vant til Lugten af Beg og Tobak, ved Skriftemaalet fik en Matros til Nabo. Biskopen mente ogsaa, at en Prest kunde gjøre mere ud af sin Gjerning, naar han i Skriftestolen havde Adgang til at afsondre de skriftende efter deres Stilling f. Eks. naar han havde for sig nygifte Folk, Konfirmanter, Soldater, som skulde ud i Felten. Ingen Del af Gudstjenesten var vel i denne Tid kommen saaledes i Forfald som Skriftemaalet, og det maa derfor be-

---

[1]) Bugge til Cancelliet 9de Juni 1813.

tragtes som en delvis Tilbagevenden til det gamle, naar Biskopen vilde have Presterne forpligtede til at modtage alene dem, som vilde være for sig selv. Om dette skede af aristokratiske Tilbøjeligheder eller af Hjertets Trang, har han vel regnet til Spørgsmaal *de occultis*. Om Bugge ellers strængt har villet holde Presterne til Ritualet, har han neppe havt Tiden med sig, og han maatte derfor i hele den Tid, han stod under Cancelliet, i alle Fald i et enkelt Stykke finde sig i en aldeles ulovlig Fremgangsmaade. Ved Konfirmationen brugte enkelte Prester at forelægge Børnene andre Spørgsmaal end ved Daaben. Biskopen greb Lejligheden til ved denne Forhandling om Skriftemaalet at udbede sig et almindeligt Paalæg til Presterne om at holde sig til Ritualet.

Om Kirketugt bliver der naturligvis i denne Tid ikke Tale, men der var dog flere Gange Tale om det aabenbare Skriftemaal. Biskopen tilstaar, at han nogle Gange har behandlet Forespørgsler herom paa en Maade, der ellers ikke var hans, — idet han lod dem ligge ubesvarede. Omsider maatte han dog tale, da en Kvinde i 1812 søgte Fritagelse for at staa aabenbart Skrifte. Bugge maatte spørge, om dette kunde finde Sted uden efter Dom. Det var ikke ophævet, men noget mere hensigtsstridigt kunde han ikke finde. Han lod ikke til at vide hvad det var, men skulde det være Straf, saa kunde den kun eksekveres efter Dom, og saa blev jo Presterne en Art — Skarprettere.[1] 2 Gange var der Tale om Negtelse af Altergang, der naturligvis ikke kunde ske uden Henvendelse til Biskopen. Den ene af de spørgende Prester var J. D. Bødtker[2] (Inderøen). Der nævnes ingen Grund til, at han vilde negte et Menighedslem den hellige Nadvere, og skjønt Manden «havde flere Tvistigheder end alle Prester tilsammen», kan han have havt gode Grunde for sig. Bugge fik her Anledning til at udtale som

[1]) Bugge til Cancelliet 1ste Maj 1812.
[2]) Do. til do. 19de Oktbr. 1812.

sin Mening om denne Ting, at det «altid er en unyttig og oftest meget skadelig Handling at afholde Folk fra Alterens Sakramente». Han var «ikke istand til at indse hvad Gavn derved skal fremmes, at man berøver Menneskene et af de mulige Midler til deres Forbedring». Han fandt «heller ikke i det nye Testamente mindste Spor [af], at Kristus nogensinde har tilladt sig at bruge den hellige Nadvere til et Tvangsmiddel», og i 1 Kor. 11, hvor «de skjændigste Uordener omtales ved Nadveren, tillader Apostelen sig dog blot Advarsler». Han kunde ikke ophæve den Myndighed, som Loven i dette Stykke tillægger Presterne, men maatte kun raade til den aller yderste Forsigtighed og erklære, at han «ikke var istand til at se den aller mindste nyttige Følge af denne Myndigheds Udøvelse, — ja» — tilføjer han til Slutning: «at bruge Alterens Sakramente til at revse Folk med er efter min Overbevisning saa aldeles fornuftstridigt, som om nogen vilde bruge Moderens Bryster til at skræmme det diende Barn med».[1]) Det skal ikke negtes, at Biskopen var konsekvent, thi en Maaned efter indløb en lignende Forespørgsel fra Provst Aschenberg (Røros) angaaende en Pige fra Vinger, der sad arresteret og ikke havde Attester. Biskopen kunde ikke skjønne, at Altergang kunde negtes hende, da «hun som Delinqvent vel ikke kunde paalægges at skaffe Altergangsattest. Ogsaa svenske Krigsfanger, Overløbere o. desl. maatte paa Begjæring stedes til Altergang, «naar ikke deres Vandel paa Stedet var saa forargelig, at den negter dem Adgangen dertil». Enkelte Prester havde under vanskelige lokale Forhold ytret Ønske om at maatte betjene sig selv med Sakramentet. Biskopen fandt intet anstødeligt deri, men har formodentlig ikke vovet paa egen Haand at give Tilladelsen, siden han fandt, at han maatte udtale for Cancelliet et Ønske om, at dette maatte

---

[1]) Bugge til Bødtker 10de Januar 1809.
[2]) Do. til Aschenberg 25de Febr. 1809.

blive almindelig tilladt.[1]) Endnu et Nadverspørgsmaal skaffede adskillig Møje. Under Krigsaarene begyndte man at mangle Vin. Den hvide Vin forsvandt, og den ene Prest efter den anden spurgte, om det var lovligt at bruge rød Vin, hvilket naturligvis var let at svare paa.[2]) Men snart blev ogsaa denne vanskelig at erholde. En Prest, Brodtkorb (Hittern) spurgte, om det var nødvendigt at bruge Vin, og fik til Svar, at han skulde miste sit Embede, om han vovede at bruge noget andet.[3]) En anden — Lund (Ørlandet) — var troskyldig nok til at indberette, at Menigheden herefter var villig til at bruge Vand istedenfor Vin, — en Erklæring, der for Biskopen stod som Vidnesbyrd om Menighedens store Vankundighed.[4]) En Kirkeejer vidste at fortælle Biskopen, at dette paa sine Steder var i Brug, men fik til Svar, at hvis det var saa, vilde det medføre Embedsfortabelse. Provst Stub fremsatte et Forslag om at indskrænke Altergangen til en Gang om Aaret, da Kirkeejerne ellers vilde blive ruinerede. Bugge kunde ikke finde sig i denne Samvittighedstvang, men foreslog, at hver Kommunikant skulde paalægges at betale 3 Skilling til Vin — og nu vel ogsaa til Brød, da Korn var en ligesaa kostbar Vare i 1813 — foruden sin Kirketiende.[5]) Tiderne var — som han udtrykker sig — «gyselige», og han frygtede for, at Halvdelen af Stiftets Befolkning vilde sulte ihjel inden Pintse (1813).[6]) Det ser ellers underlig ud, naar Bugge, fuldkommen paa det rene med sin Myndighed til at besvare de mange Spørgsmaal om, hvad der maatte benyttes ved den hellige Nadvere, gaar til Cancelliet med Spørgsmaal om Gyldigheden af en

---

[1]) Bugge til Cancelliet 24de Septbr. 1805.

[2]) Do. til Provst Parelius 12te Febr. 1811, til Sogneprest Brodtkorb 2den Novbr. 1811.

[3]) ibid.

[4]) Bugge til Lund 13de Jan. 1813.

[5]) Do. til Statholderen, Christian Fredrik 24de August 1813.

[6]) Do. til Nyerup 13de Marts 1813. Do. til C. Anker 1ste Jan. 1813 (Ill. Nyhedsblad 1858—83).

Daabshandling. Der sker undertiden ved Nøddaab besynderlige Fejltagelser, der vel ikke altid komme længer end til vedkommende Prest, men det tør vel være omtrentlig enestaaende, at en Bonde, «blot af Ømhed for sit Barn og Vankundighed» har døbt det i — Øl.[1])

Naar man kjender til, at det var den ivrige Pestalozzianer Fredrik Moltke, der endelig vilde have Bugge til Biskop, maa det anses som givet, at Cancelli-Præsidenten har tænkt i ham at finde en Mand, der med Iver vilde tage sig af det i høj Grad forsømte Skolevæsen i Stiftet. Han havde visselig ikke heri taget fejl, og Bugge begyndte straks at sætte sig i Bevægelse. 1794 havde Kongen bestemt at en Del af Renterne af det (1774) ophævede lappiske Seminariums Fond skulde anvendes til Skolevæsenet i Norge, og et aarligt Beløb af 2 500 Rdlr. blev saaledes fordelt til de 4 Stifter, at Akershus fik 600 Rdlr., Bergen 500, Kristiansand 400 og Trondhjem 1 000. Det synes, som Bisperne fik Lov at anvende disse Penge efter sin Smag, og vi ser saaledes at de i Kristiansand blev anvendte til Skolehuse i Stiftstaden og i Mandal, i Bergen til Lønsforbedring for Skolelærere. I Akershus og Trondhjems Stift havde Bisperne i Oprettelsen af Seminarier fundet den hensigtsmæssigste Anvendelse af Pengene, der foreløbig kun var bevilgede for 3 Aar.[2]) Biskop Schønheyder havde allerede udtalt sig herom i sin Visitatsberetning af 18de Decbr. 1790[3]) og ment, at en forbedret Indretning af Trondhjems Waisenhus kunde «blive behjælpelig dertil». Der blev da ogsaa oprettet et Seminarium, og Waisenhus-Læreren, Størker How († 1808), blev dets *factotum.* Denne var en ualmindelig dygtig Mand, der sikkert har gjort hvad han kunde, for at faa noget ud af den nye Indretning. Dette er alt, hvad vi kjender til Schønhey-

---

[1]) Bugge til Sogneprest Lund (Lexvigen) 9de Marts 1807, til Cancelliet 10de Marts 1807.

[2]) Missjonskollegiet til Cancelliet 31te Oktbr. 1799 og 19de Oktbr. 1801. (Trondhjems Bispearkiv — Rigsarkivet).

[3]) Afskrift i Kildeskriftsamlingen.

ders Seminarium, thi da Bugge efterat have modtaget Arkivet søgte efter Planer, Indberetninger o. s. v. for Seminariet, fandt han intet, og da han henvendte sig til Stiftsprest Wille, der var dets Inspektør, for at faa se det og lære det at kjende, blev han kort og godt afvist.[1]) Da han kom, havde det flere Lærere, men kun 1 — en — Elev, og flere kunde ikke optages, da man ikke var vis paa, at man fik beholde Understøttelsen, der ogsaa faldt bort med Udgangen af Aaret 1804. Forudseende dette, og at hans indstændige Anmodninger om at beholde i alle Fald en Del af Pengene vilde være frugtesløse, skrev Bugge straks til samtlige Prester i Stiftet og forlangte Indberetninger om Skolevæsenets Tilstand i deres Menigheder. Han ansaa Seminariet for en ypperlig Indretning, om end Planen var forfejlet. Eleverne fik Afsmag paa det tarvelige Landliv og vænnedes til Bylivets Daarligheder. Man burde indrette sig paa en anden Maade, og han fandt det ønskeligt, at en eller anden Prest vilde tage Bondegutter i Huset og danne dem til Lærere, medens de Vaar og Høst skulde tage Del i Arbejdet paa Prestegaarden og desuden ved den daglige Gjerning være til Tjeneste.[2]) Det synes ikke at have lykkedes med mange. I Biskopens Erklæringer paa Presters Ansøgninger findes det kun anført om en enkelt, Johan Garmann, resid. Kap. til Ørkedalen († 1815 som Sogneprest til Bynæsset), at han med Held havde uddannet Lærere, uagtet han mødte Modstand hos sin Sogneprest, Coldevin.[3]) Samtidig med denne Henvendelse til Presterne indgav Bugge til Cancelliet et Forslag til Oprettelse af en Stiftskolekasse under Biskopens Bestyrelse, der skulde være til Læreres Lønning og Pensjonering. Salgsummen for 3 nedlagte Kappellangaarde skulde danne dens Grundfond, der ved tillagte Renter og nye Afgifter af Presterne skulde vokse til 5 000 Rdlr. Naar dette

[1]) Bugge til Cancelliet 20de Novbr. 1804 o. fl. S. o. S. 74.

[2]) Bugge til Presterne 26de Novbr. 1804.

[3]) Erklæring af 20de Maj 1813.

var sket, skulde den halve Rente benyttes, den anden Halvdel lægges til Kapitalen, til den var bleven 1 000 Rdlr.[1]) Dette Forslag blev i sin Helhed bifaldt ved Reskr. af 22de Febr. 1805, og der er vel ingen Tvivl om, at megen Gavn herved er stiftet. Men det tør have vakt Misnøje hos adskillige Prester, da det var bestemt, at enhver, der forfremmedes til et Sognekald, skulde betale 4 Rdlr. og de resid. Kapellaner 2 Rdlr. til Kassen ved sin Udnævnelse, samt at alle Prester, der ikke betalte Enkepensjon, skulde erlægge 1/10 af dennes Beløb til Kassen. Mange af dem har vel ment, at de havde Skatter nok, om ikke den nye Biskop skulde skaffe dem flere. Han kunde saaledes ikke heller være uforberedt paa, at man vilde tillægge ham Skylden, naar hans Overordnede troede at kunne gaa endnu videre. Cancelliet havde paalagt ham ved Indberetninger om Embeders Ledighed at fremsætte Forslag om hvor stor Afgift man kunde paalægge vedkommende Embede til Seminarie-Fondet. Som Følge heraf havde han efter P. S. Krags Forflyttelse (1805) foreslaat for Røros en Afgift af 12 Rdlr. Cancelliet vilde forstaa Tingen bedre og bestemte den til 50 Rdlr. Den nye Sogneprest, Provst Sven Aschenberg, fandt dette baade haardt og urimeligt og beklagede sig bitterlig herover i en Forestilling til Cancelliet, der sendte den til Bugge. Denne maatte da læse de groveste Bebrejdelser — «at det kom ej Biskopen ved, om Prestens Familje sultede, om hans Børn gik nøgne, om de samtlige manglede Hus» — men dette tog han med rolig Værdighed og kunde ikke undres over, at Manden brugte upassende Udtryk, thi «hvor Næringsorg er tilhuse, kan Sjælen ikke være stemt til Blidhed». Desuden havde andre vist større Uartighed, ja endog Opsætsighed, uden at det har havt videre Følger, hvorfor det vilde være ubilligt, om Hr. Aschenberg derfor skulde have nogen Ubehagelighed». Aschenbergs dristige Udtalelser havde sin Virkning, da han blev fri for Afgiften. Biskopen bad sig fri for saadanne Forslag i Fremtiden, da

[1]) Bugge til Cancelliet 29de Novbr. 1804.

det viste sig, at de aldrig blev fulgte, og maaske flere agtbare Mænd nærede den samme Mistanke som Provst Aschenberg uden at ytre det.[1])

Bugge havde gjort hvad han kunde, da han ved Stiftsskolekassen skaffede Menighederne Adgang til Lærer-Løn. Det vanskelige Spørgsmaal var imidlertid at skaffe Lærere, og her maatte «alt Haab om et forbedret Skolevæsen i Stiftet dø hen»,[2]) da Bidraget til Seminariet blev inddraget. Denne Inddragelse havde gode Grunde, men det vedkommer os ikke her. Biskopen vidste nu ikke andet at gribe til end et Forslag om, at man paa engang skulde opmuntre Prester, der viste sig ivrige for Skolevæsenet, ved Løfte om Befordring, og paalægge dem som Pligt at uddanne Bondegutter til Lærere. Han mente derhos, at man kunde befale Oprettelsen af faste Skoler paa Prestegaardens Grund, hvor Forholdene var saadanne, at ca. 20 Familjer boede i en Afstand af ikke mere end 1/4 Mil fra denne. Der fandtes ingen saadanne i Stiftet ved Bugges Ankomst,[3]) og kun en eneste synes i Aarene 1804—13 at være oprettet af Provst Sven Brun i Snaasen. Det blev Presternes Sag at gjøre hvad de kunde, og der var dem, som glædede Biskopen ved Iver og Nidkjærhed samt gode Resultater. Blant dem maa nævnes foruden S. Brun, Provst Midelfart og hans resid. Kapellan Weisser, Presten P. S. Krag og hans Efterfølger Sv. Aschenberg paa Røros, Elias Heltberg, der ovenfor er omtalt, og hans Eftermand Reinertsen (Bjørnør). Provst Wittrup (Størdalen), Johan Garmann (Ørkedalen), Høyem (Akerø) o. fl. Ganske blottet for dygtige Lærere har vel Stiftet ikke heller været. Ovenfor er nævnt Krøblingen, Størker How, hvis «udmærkede Værd var saa almindelig erkjendt», at Bugge «næsten troede, det endog maatte være bekjendt for det kgl. Cancellie». Han havde aldrig kjendt hans Lige og ansaa hans

[1]) Bugge til Cancelliet 24de Novbr. 1807, til Provst Parelius 24de Febr. 1808.

[2]) Bugge til Cancelliet 8de Aug. 1806.

[3]) Do. til do. 10de April 1806.

Bortgang for «Trondhjems Stifts Skolevæsens sidste Stød».[1]) Ved Henvendelse til Biskop Hansen i Fyen fik han en Seminarist Jakobsen i hans Sted, men denne drog efter faa Aars Forløb tilbage paa Grund af Levestedets Kostbarhed under Krigen, og den før saa blomstrende Waisenhus-Skole blev nu staaende øde.[2]) I Kristiansund var en Skolelærer Peerup, der var saa dygtig, at Sogneprest de Besche spurgte, om han ikke kunde bruge ham til Hjælpeprædikant (!). Biskopen maatte naturligvis svare nej, men maatte erkjende, at Manden var dygtigere end mange af Tidens Kandidater.[3]) Den dygtige Mand maa være død 1811, da Pladsen dette Aar var ledig, og Biskopen maatte erklære sig ude af Stand til at foreslaa nogen Efterfølger. Han vidste ikke engang at skaffe duelige Subjekter til Skoleposterne i Trondhjem,[4]) hvor der indtil Jakobsens Afrejse havde været hele 11 Lærere og 4 Lærerinder.[5]) Krigen og Dyrtiden lagde Hindringer ivejen paa alle Kanter, men der var jo ogsaa ellers Skyggesider nok. I Skogn havde F. J. Bech truffet Foranstaltninger til Oprettelsen af en fast Skole, men efter hans Afrejse (1804) kunde man ingen Vej komme «paa Grund af Presternes Vankundighed».[6]) I Stadsbygden laa Skolevæsenet aldeles nede vel mest paa Grund af den Strid, der havde været mellem Presten Thaulow og hans Menighed. Bugge, der «ikke var uoplagt til populær Katekisation», fik ved sin Visitats ikke et eneste Svar af Børnene. Da han saa fremkaldte den bedste af Lærerne, fik han idel Spørgsmaal og Svar af den kantiske Filosofi (!),[7]) der paa en besynderlig Maade maa have forvildet sig i en stakkels Skolemester-Hjerne heroppe. I Molde fandt han (1807) Ungdommen maadelig oplyst. Der

---

[1]) Bugge til Cancelliet 8de August 1806.
[2]) Bugges Attest af 5te Decbr. 1811. Til Presten Brodtkorb 14de Jan. 1812.
[3]) Bugge til de Besche 23de Juni 1806.
[4]) Do. til Do. 16de Decbr. 1811.
[5]) Do. til Trondhjems Provideringskom. 5te Septbr. 1811.
[6]) Do. til Sv. B. Brun 27de Septbr. 1808.
[7]) Do. til Cancelliet 2den Marts 1810.

var i 2 Aar intet indført i Journalen, og Skolekommissjonen havde i 6½ Aar holdt 3 Møder.[1]) Der har visselig været mange Steder, hvor man under Tidernes Tryk i Fortvivlelse gjorde — intet. Imidlertid fandtes ogsaa Mænd, som gjorde noget eller dog vilde gjøre det. Folk, som tror, at Samfundets Tilstande kan hæves ved Anstaltmagerier, vil findes til alle Tider, og der skal mer end Krig, Dyrtid og Pengenød til at aabne deres Øjne. Der var da ogsaa saadanne i Trondhjems Stift. Presten Rønne i Stadsbygden og Presten Brodtkorb paa Hittern indsendte vidtløftige Planer til Skolevæsenets Ordning og lod dem gjennem Biskopen begrave i Cancelliet.[2]) Biskopen gav den sidste sit fulde Bifald, men sagde ham, at «det fornemste Meuble» i Skolen var Læreren, og Planen indeholdt intet om, hvor han skulde tages fra. Idetmindste 2 Gange maatte man lade Lærere, der havde begaaet Lejermaal, slippe med en Mulkt.[3]) Man havde ingen at miste.

Der kunde være adskilligt mere at anføre af Bugges administrative Foranstaltninger i den Tid, han virkede under Norges Forening med Danmark, men Kapitlet er blevet langt, og det anførte er mere end tilstrækkeligt for vort Øjemed. Har det virkelig været Tilfældet, at Biskop Bugge «ikke likte Embedsskriveriet»,[4]) saa har det i alle Fald ikke været, fordi han manglede Dygtighed dertil, og skulde Meningen være den, at det pastorale Element i Bispe-Embedet mere havde hans Tilbøjelighed end det administrative, saa synes dog det sidste væsentlig at have optaget ham i de her omhandlede Aar, der i mange Henseender blev ham

[1]) Bugge til Cancelliet 15de Aug. 1807.
[2]) Do. til do. 2den Marts 1810, til Brodtkorb 14de Jan. 1812.
[3]) Do. til do. 7de April 1807, til Provst Parelius 10de Febr. 1809.
[4]) F. M. Bugge: Karakt. Træk 6.

urolige. Dette havde sin Grund i Tiden, hvis Barn han var, om han end havde aabent Øje for dens Brøst, — i de Forhold, hvori han havde fundet sin Virkekreds, og vel ikke mindst i et oppositionelt Anlæg hos ham selv og en Tilbøjelighed til Skarphed i Udtryk, der maa have været noget nyt og uvant for Auktoriteterne. Havde han end megen Selvkritik, saa kunde han dog her let føres for vidt, og er det altid en betænkelig Sag at vænne sig til i Embedsskrivelser at kritisere de Overordnedes Forholdsregler og fremholde de vitterlige eller formentlige Fejl ved dem, — saa kan det blive farligt under en absolutistisk Styrelse, selv naar den er saa vel sindet som den, der blev Norges sidste.

Det er ikke rimeligt, at Bugge har fulgt synderlig med i Udviklingen af de norske Forhold, medens han var i Fredericia. Videnskabelige Arbejder optog hans Tid, og ved sit Giftermaal — om end ikke ved Kjærlighed til Nationen — var han knyttet til Danmark, hvor han søgte Embeder, da han mod sit Ønske blev sat paa Trondhjems Bispestol. Har han ikke tidligere kjendt synderlig til de norske Kirkesagers Gang og Behandling, saa fik han snart Indtrykket af, at denne ikke i alle Stykker havde været, som den burde, da han som Biskop skulde have sin Del deri. At man hensynsløst havde beklippet hans eget Embede paa en Tid, da der hvilede 900 Rdlr. Enkepensjon paa det, har vel bidraget sit til at styrke ham i den Overbevisning, at Cancelliet stillede sig fiendtlig overfor Gejstligheden. Foruden Tabet af Lektorat-Godset har han ogsaa personlig faat føle Virkningen af Tiendeforordningen af 1801, og alt som Tidernes Tryk blev tungere, har Cancelliets — formentlig — hensynsløse Fremgangsmaade ved denne Bestemmelse stillet sig værre og værre for hans Betragtning. Uegennyttig, som han var, kunde han vel have set paa sin egen økonomiske Tilbagegang med Rolighed, og den alene havde neppe bevæget ham til en dristig Optræden mod Foranstaltninger, der havde kongeligt Segl, men han maatte være Vidne til overordentlig

stor Nød hos sine Prester, og det var ham tungt, at hans Bestræbelser for at lette dem blev frugtesløse.

I Begyndelsen synes det at have gaat efter Bugges Ønske med Befordring af Stiftets Prester, men det kunde jo ikke altid ske, da Cancelliet havde mange Hensyn at tage, og allerede 5 Maaneder[1]) efter sin Ankomst fandt han sig foranlediget til at klage over, at man ikke tog Hensyn til hans Anbefalinger. Han mente, at dette maatte være nedslaaende for Stiftets Prester, der «naturligvis var spændte for at erfare, om deres nye Biskops Ord ansaaes troværdige». Nu maatte det «formodes, at mange af dem — skjønt uden skjellig Grund — maatte befrygte det modsatte». Det er vel ikke rimeligt, at Cancelliet svarede paa saadanne Skrivelser. Det handlede efter sit Skjøn, og det faldt da stundom sammen med Biskopens Ønsker, stundom ikke. Han fandt sig i det indtil efter 1807, da han maa have vidst, at han var i Unaade, hvilket hos ham ikke kunde fremkalde Underkastelsens Taushed, men meget mere gav ham Frimodighed til at sige sin Mening rent ud om Tingene. Han synes næsten at have søgt Anledningen til rigtig at tilspidse sine Udtryk. En Kandidat Rasmus Parelius Dreyer søgte det resid. Kapellani i Værdalen og havde i sin Henvendelse til Biskopen kaldt ham sin eneste Beskytter. Hans Ansøgning fik den Paategning: «det gjør mig ondt, at han erkjender mig for sin eneste Beskytter, thi da vilde hans Kaar vorde meget tunge, saavelsom de mange andre fortjente Mænd, der ingen anden Anbefalelse have end min». Han anfører derpaa en hel Del til Mandens Ros og slutter: «Dersom disse Grunde befindes at have nogen Vægt og blive hs. Maj. forestillede, vilde de sikkerlig tages i allernaadigst Betragtning af Folkets Fader».[2]) Det hjalp for denne Gang, og Dreyer fik Embedet. En Maaneds Tid efter fik han at indberette Ledighed i Boe. Denne Menighed havde fra 1783 til 1804

[1]) Bugge til Cancelliet 6te Febr. 1805.

[2]) Erkl. 15de Juni 1808.

havt en Sogneprest Ole Lie, der var hengiven til Drik, hvorfor Tilstanden her var elendig.[1]) Eftermanden Joh. Christofer Lohmann, en dansk Mand, holdt kun ud 3 Aar i det haarde Kald, saa «Vankundigheden og Forvildelsen» neppe ved hans Virksomhed er bleven mindre. Det var saaledes af Vigtighed her at faa en Mand, der kunde udrette noget og Bugge anbefalede Elias Heltberg, der i Bjørnør var kommen ind i lignende Forhold og havde virket til en højst glædelig Forandring. Ved Siden af ham stillede han den lærde H. C. Lund i Lexvigen. Ingen af dem fik Embedet, uagtet Biskopen visseligen havde gjort alt, hvad der var ham muligt for dem. Han har neppe havt noget synderligt Haab, siden han fandt at burde ledsage sin Indberetning med en længere Forestilling om «de brave Mænds tunge Kaar, der (med eller uden Grund) tror, at de staae tilbage, fordi jeg er deres Biskop».[2]) Han lader til virkelig at have troet dette og udtalte ligefrem til Provst Midelfart, da han 1811 vilde søge Overhalden, at hans Paategning mere var til Skade end Gavn.[3]) Midelfart vilde dog have den og fik den i al mulig Skarphed: «De i Norge afholdte Tiendekommissjoner, der have gjort Gejstlighedens Kaar saa beklagelige, at det vel endog overgaaer deres værste Fienders Ønske, tvinge ogsaa den værdige Hr. Provst Midelfart til at søge Forflyttelse fra en Menighed, som han inderlig elsker o. s. v.»

Allerede før Unaadens Dage havde Bugge udtalt sig skarpt om Tiendeforordningen for Cancelliet,[4]) der selv havde givet ham Anledning ved et Spørgsmaal, om det «kunde anses passende at betynge Presteskabet med flere Skatter». Bugge sendte Provsternes Erklæringer og henholdt sig til Midelfart. Han udtalte derhos, «at den norske Tiendeforordning var bygget paa ganske andre Principer end den

---

1) Bugge til Cancelliet 30te Oktbr. 1804.
2) Do. til do. 3die Septbr. 1808.
3) Do. til Midelfart 20de Maj 1811.
4) Do. til Cancelliet 3die Febr. 1807.

danske, og at Prestestanden ved den havde tabt utroligt. Selv betalte han over 400 Rdlr. i Skat, Presterne i Forhold dertil, og han maatte grue ved Tanken om, at de skulde have nye Paalæg. Faa Maaneder efter, da Kjøbenhavn var bombarderet og den politiske Stilling vanskelig, fandt den Begivenhed Sted, der maa have paadraget Bugge Kongens Unaade. En svensk Magister Erik Daniel Kidron havde til Videnskabernes Selskab indsendt en dette tilegnet Afhandling: «Försök til en historisk berättelse om de anledningar, som vållat, at Norige förlorad sin sjelfständighet och blifvit regeradt af fremmande Regenter». Selskabets Sekretær, Presten Schavland, gjennemsaa Manuskriptet og sendte det til vice Præses, Biskopen, der «ikke læste Afhandlingen, da han formodede intet synderlig nyt deraf at kunne lære, saasom han tilforn havde læst og tænkt temmelig meget om den Materie». Han sendte den saaledes ulæst tilbage. Den blev derpaa udlaant til Selskabets Medlem, Borghauptmand Heltzen, der kort efter kom op til Biskopen «saare ivrig» med Hilsen fra General v. Krohg, der i Kongens Navn paalagde ham at udlevere den «forræderiske» Afhandling. Bugge negtede at efterkomme dette Paalæg, «da han ikke kunde erkjende hans kongelige Fuldmagt overfor et Selskab med kongelig konfirmerede Statuter, over hvis Ejendom han ikke var raadig. Krohg, Kongens højt betroede Mand, der allerede straks efter Bugges Ankomst var bleven hans Uven,[1]) skikkede ham om Eftermiddagen Bud, at han havde meldt det «svenske Forræderi» til Regjeringskommissjonen og bad instændig, at Afhandlingen maatte blive sendt til denne. Biskopen kunde fremdeles ikke føje ham, men tilbød Generalen at vælge enten at sende Afhandlingen hjem til dens Forfatter eller lægge den hen forseglet med Generalens og Selskabets Segl. Generalen var tilfreds med det sidste, ja var endog fornøjet med Selskabets Segl alene. 23de Septbr. fordrede Regjeringskommissjonen Af-

[1]) F. M. Bugge: Karakt. Træk 29.

handlingen udleveret og sendte Bugge denne Ordre gjennem Stiftamtmanden, der fik den med en vidtløftig Redegjørelse og den Erklæring, at den kun blev sendt, fordi han maatte vige for Magten. 1 Maaned efter blev den med Bugges Skrivelse indsendt til Cancelliet. Biskopen maatte kjende til hvor let en — grundet eller ugrundet — Mistanke i denne Spændingens Tid kunde vækkes paa højeste Sted, og at hans Vægring ved at udlevere «det svenske Forræderi» ikke mindre end hans oven citerede Ytring om sine Studier over Norges Selvstændigheds Tab let kunde blive mistydet. Visselig ikke uden Følelse af Stillingens Usikkerhed sendte han, da han havde faat Regjeringskommissjonens Ordre, til Selskabets Præses, Prinds Christian Fredrik, en Indberetning, aandende den dybeste Harme over den Mistillid, man viste et Selskab, der havde en Prinds af det kongelige Hus til Præses, og den Krænkelse, man herved tilføjede det norske Folk, i hvilket «hver Mand brænder af Iver for Kongehuset».[1])

Efter al Rimelighed har dette Brev til Prinds Christian Fredrik gjort sin Virkning, og der er intet Tegn til, at der blev foretaget noget yderligere i denne Sag, men Bugge er neppe efter denne Tid bleven glemt i Cancelliet og vel endnu mindre hos Kongen. Han undlod ikke heller selv at bringe sig i Erindring som den stadige Opponent og Kritiker over Cancelliets Foranstaltninger. 3die Novbr. 1810 havde Presterne Schavland og Schultz ved Frue Kirke og Krag ved Domkirken — Stiftsprovst Angell var formuende — indgivet en Ansøgning til Kongen om Forbedring i deres Kaar og anvist Udveje dertil. I disse kunde Biskopen ikke være enig, men han fandt det belejligt at sende Majestæten en lang Forestilling om Gejstlighedens mislige Kaar og Grunden dertil. Den første var «de danske Bladskrivere, der har udbredt saa megen Fordærvelse og tildels været Aarsag til at Prestestanden er bleven ringeagtet». De havde gaat

---

[1]) Den hele Forhandling hos L. Daae: Breve til Nyerup 89 ff.

hel listig tilverks ved idelig at forkynde «den i deres Tanker dybsindige Lære, at Religion og Prester ikke er det samme». De forstod, at Mængden ikke vilde taale noget direkte Angreb paa den første, men tillige, at Angrebet som egentlig gjaldt den, allerbedst vilde lykkes, naar de fik bragt Prestestanden i Ringeagt. Dette har da igjen været medvirkende til, at Presternes Indtægter i det sidste Snes Aar er blevne mærkelig beskaarne, saa deres Kaar paa de fleste Steder siden Tiendeforordningen er ynkværdige. I Trondhjems Stift har de uden Tvivl kun faa Steder faat 1/6 af Tiendens sande Værdi. Han klager dernæst over, at ingen erfaren gejstlig Mand havde Sæde i Cancelliet, hvilket dog forekommer ham ligesaa nødvendigt som, at der sidder Sømænd i Admiralitetet. Hans Forslag var, at alle Tiende-Kommissjonsforretninger i Trondhjems Stift underkastes en Revisjon».[1] Maaske har Bugge kjendt til, at Fredrik VI i de første Aar efter sin Thronbestigelse førte et næsten aldeles personligt Regimente, idet alle Sager fra Collegierne sendtes umiddelbart til ham, og kun naar han fandt det fornødent, behandledes i Statsraadet.[2] Han har maaske fundet en saadan Tid belejlig til at fremkomme med en Klage over Cancelliets Sammensætning, men det tør i saa Fald være sikkert nok, at han derved kun har skrevet sig dybere ind i Kongens Unaade, thi disse Ting vilde han bedst forstaa selv. Hvis Bugge ikke allerede har vidst dette, maatte han snart blive bragt til Forstaaelsen deraf. 10de August 1808 blev der givet nye Statuter for Danebrogsordenen, og Sjællands Biskop fik samme Dag sit Ridderkors. Senere blev Ordenen regelmæssig uddelt paa Kongens Fødselsdag 28de Januar og stundom paa en anden Dag i Aaret. Først 28de Jan. 1810 faldt den paa de norske Bisper, Bech, J. N. Brun og Krogh, samt de danske Bloch, Birch og Janson. I Norge stod Bugge, der som Dr. theol. havde Rang foran de øvrige, og Keyser

[1]) Bugge til Kongen 5te Novbr. 1810.
[2]) L. Koch: Den danske Kirkes Hist. 1801– 17. 162.

tilbage. Man skulde tro, at de var gjemte til det følgende Aar, men da var Keyser død (1ste Decbr. 1810), og Bugge stod tilbage, som den eneste udekorerede Biskop i Rigerne, medens 14 Prester, hvoraf 5 norske, fik sit Ridderkors paa Kongens Fødselsdag 1811. Hvor ubetydeligt end dette kan være, ser det jo hel planmæssig ud, og om Bugge end af og til kan komme med Ytringer om det nye Riddervæsen, der ser spottende ud, har dog Spotten skjult en Del Ærgrelse over, at han saaledes var sat paa Forundringsstolen.[1]) Da Bugge selv ikke var funden værdig til at bære Ridderkorset, kunde man naturligvis ikke anmode ham om at foreslaa værdige Mænd blant Presterne dertil, saaledes som man gjorde med Bech og Brun,[2]) og formodentlig har man dertil benyttet Kongens højt betroede Mand, General v. Krohg. Denne har da heller ikke glemt Presterne, og vi finder blant de trondhjemske Riddere Provst C. T. Rønnau (28de Juni 1809), resid. Kap. til Domkirken P. S. Krag (28de Januar 1812), Provst Parelius til Meldalen (28de Januar 1813). Man kan neppe antage, at Cancelliet paa denne Maade vilde straffe Biskopen for al den Møje, det havde med ham. Det maa have været Kongen selv, der paa en iøjnefaldende Maade vilde tilkjendegive ham sin Ugunst.

Vi har maaske lagt for meget i den Tilsidesættelse, Bugge i denne Tid maatte lide, men sikkert er det, at det ærgrede ham, hvor liden Pris han end satte paa det Slags Udmærkelser.[3]) Vi kan heller ikke godt tænke os, at Sagen i sig selv har øvet nogen Indflydelse paa hans Optræden i de sidste Aar af Foreningen med Danmark, men forsaavidt som han derved maatte styrkes i Forvisningen om den kongelige Unaade, synes det, som om det har havt den modsatte Virkning af hvad der maaske var tilsigtet. Har man

---

1) Breve til Carsten Anker 10de Juni 1812, 24de Septbr. 1812, 11te Jan. 1813. Ill. Nyhedsbl. 1858, 63, 131. Til Chr. Fred. 29de Marts 1813 (utrykt).

2) Se I Samling 6, 7, 264.

3) Meddelt af Provst S. B. Bugge. Til Chr. Fred. s. o.

villet bringe Biskopen til Underkastelse og til at lægge mindre Skarphed i sine Skrivelser, saa opnaade man ikke hvad man vilde. Bugge vedblev at skrive som før, og Fremstillingen af Tingene, som de stod for hans Syn, blev ikke mindre skarp end tidligere. Presten Høyem (Akerø) havde en Sag angaaende Tienden af Brygde, som man vilde negte ham. Biskopen holdt med ham, men han tabte Sagen og søgte om fri Sagfører til dens Appel. Biskopen ytrede i sin Erklæring en Formodning om, at Sagen maatte tabes ved det Forum, hvor den havde været behandlet, og at Underdommeren syntes at have været i Forlegenhed med Dommen. Denne Ytring fandt Cancelliet for stærk og affordrede ham — 9de Marts 1811 — en «bestemt Erklæring» om hvad han mente med disse Ytringer. Det synes at være første Gang Cancelliet har sendt Bugge en misbilligende Skrivelse, der vel skulde tjene ham til Advarsel. Det faldt ham ikke vanskeligt at afgive den forlangte Erklæring, der gik ud paa, at han havde Tvivl om Muligheden af at finde en duelig Sagfører paa Stedet, samt at Ytringen om Dommerens «Forlegenhed» ikke var nogen Hentydning til, at han skulde have dømt mod sin Overbevisning, medens det forekom ham (Biskopen) tydeligt, at han maa have følt Modgrundenes Styrke. At Modpartens Indlæg meget lignede Amtmandens Erklæring i Sagen vilde Cancelliet selv finde ved Sammenligning, og heller ikke i denne Ytring kunde der ligge noget fornærmeligt.[1]) Man kunde vel ikke komme videre her, og Sagen har vel gaat sin Gang, — men dette Skridt fra Cancelliets Side synes at vise, at det havde fattet den Beslutning herefter at vise Biskopen tilrette, naar dertil fandtes Grund. Han har vel ikke ventet sig nogen synderlig Beskyttelse efter den Stilling, Cancelliet havde indtaget i Lektoratsagen, der nu endelig var kommen under Paakjendelse, og han fandt den da heller ikke, da han i denne Tid søgte den, efter at man endelig var færdig med Undersøgelsen

[1]) Bugge til Cancelliet 19de Marts 1811.

af Regnskabsforholdene i Stiftsprovst Willes Bo.[1]) Bugge havde under Sagens Gang andraget om, at «en mere virksom Mand» end Justitiarius Rogert, som derhos var hans personlige Uven, maatte blive Kommissjonen tilforordnet. Herom havde denne skrevet, at Biskopens «aabenhjertige Tilstaaelse er ham og hans Hjerte lig, og de vilde ikke tage ham den ilde op, de vidste, at det blev ham givet, at han ikke kunde te sig anderledes». Bugge følte sig krænket over denne «Dom over hans Hjerte» og maatte udbede sig, at Cancelliet fordrede de tvende Herrers Forklaring. Han ventede, at det i sin Tid vilde give ham Besked om, hvorvidt den heri liggende Beskyldning var tilbagekaldt eller ikke.[2]) Han ventede forgjæves. Rimeligvis har Cancelliet fundet, at Sagen som privat var det uvedkommende, og han hørte intet mere til den. Vi har ingen Grund til at antage, at Misstemning over den netop tabte Lektoratsag har havt nogen Del i dette Resultat, men sikkert er det, at denne gav Anledning til, at Biskopen fik endnu en Tilrettevisning inden Aaret var ude. Da han søgte om fri Sagfører ved Højesteret og bad om, at Sagens Dokumenter maatte blive sendte til hans Advokat, da han heller vilde betale sin Sagfører end vente længer paa Afgjørelse, fik han — 26de Oktbr. 1811 — en «Advarsel om at forskaane Cancelliet med slige utidige Skrivelser». Da den samme Skrivelse underrettede ham om, at den fri Sagfører var ham beskikket, fandt han vel, at han burde sluge denne Pille, og det skarpe Svar, han havde opsat, blev ikke sendt.[3])

Aaret 1811 gik tilende, og Bugge var kjendelig i Unaade. 1812 kom, og et stort Uvejr trak op over Trondhjems frittalende Biskop. Om Tiendeforordningen af 1801 havde han selv hørt af en af dens Forfattere R[eventlow?] og Collb[jørnsen?] — at den blev skreven i største Hast for at fore-

---

1) S. o. S. 76 ff.

2) Bugge til Cancelliet 2den Juli 1811.

3) Bugges Kopibog 8de Novbr. 1811.

komme Claus Frimanns hensynsløse Adfærd,[1]) idet han vilde tælle Tienden paa Ageren som i Danmark og kræve den hjembragt i Straaet. I Præmisserne siges, at Presterne bør have fuld Erstatning for hvad Tienden 1801 var værd. Siden siges dog, at hvor Tienden har været bortakkorderet for en vis Penge, skal Yderne beholde den til samme Pris. Men Tiendekommissjonen havde gjort det værre end Forordningen bød. Bugge havde skrevet herom, men «faat korte og studse Svar».[2]) Det kan vel ikke være tvivlsomt, at denne Sag, der hele Tiden laa Biskopen saa meget paa Hjerte, hyppig har været omtalt mellem ham og adskillige Prester, og disse maatte vide, at de i denne Sag kunde gjøre sikker Regning paa hans Bistand. Nu traadte Presterne i østre og vestre Indherreds Provstier sammen og affattede en Ansøgning om, at Tienden maatte beregnes i Korn, men betales i Penge efter Kapitelstakst. Denne sendte de til vice Statholderen, Friedrich af Hessen, med Bøn om, at han vilde indsende den direkte til Kongen, «da de ikke kunde andet end anse Cancelliet for Standens værste Fiende». Det er vel ikke rimeligt, at de har lært dette Udtryk af sin Biskop, men det er sikkert nok, at han selv havde benyttet det i let forstaaelig Hentydning i Skrivelse til Cancelliet selv.[3]) Prindsen maa have fundet Andragendet rimeligt, — har maaske søgt Vejledning hos Biskop Bech, thi han sendte det til Bugges Erklæring «med tydeligt Vink om at tage Bladet fra Munden». Det gjorde han da ogsaa tilstrækkeligen i en vidtløftig Erklæring til Prindsen af 25de Juli 1812. Han bevæger sig vistnok i Formodningernes Form, men de er stærke. Han tillægger Cancelliet den Mening, at Presterne skal «leve af den samme Indkomst, som de havde 1685 NB. efter at den vigtigste Del af deres Rettigheder siden er dem frataget. Da nu Cancelliet maa begribe, at dette er umuligt,

---

[1]) Se 1ste Samling 101.

[2]) Bugge til Carsten Anker 11te Decbr. 1812. Ill. Nyhedsblad 1858. 14.

[3]) 21de Maj 1811. S. o. S. 117. 19.

saa formodes, at Collegiet er ganske ligegyldigt ved at Presterne omkomme af Mangel. Men saaledes tænker sikkerligen ikke vor retfærdige Monark . . . Det er ikkun at beklage, at Prestestanden, som det synes, er i saa megen Ringeagt eller Ugunst hos det Cancellie, hvis Embedspligt det er at beskytte den og tale dens Sag for Thronen». Senere heder det ikke som Formodning, men som aldeles vist, at Cancelliet har approberet Tiendeforeninger og Kommissjonsforretninger, der var aldeles ulovlige og tilsidst anvises en Udvej til Sagens Ordning ved ny Granskning, hvorom der naturligvis aldrig kunde blive Tale i denne Tid. Bugge maa have havt stor Tillid til Prindsen, naar han i den Følgeskrivelse, hvormed han ledsagede sin Erklæring, kunde lade indflyde saadanne Ord som disse: «. . . Det er dette Collegium — Cancelliet — der har voldet den hele Ulykke. Derfor er det, at nu intet Raab maa høres, ingen Bønner komme for Thronen. Prestestanden skal trykkes, det er Tingen, og Collegiets Uretfærdighed skjules». Bugge har uden Tvivl anset denne Følgeskrivelse som privat, ligesom han i den ytrer, at alle Prindsens Bestræbelser vil være frugtesløse, hvis han ikke ved privat Skrivelse til Kongen faar udvirket, at Cancelliets Indvendinger bliver sendte til hans (Prindsens) Besvarelse. Det kan ikke oplyses, om Erklæringen gik alene til Kjøbenhavn, eller om Følgeskrivelsen fulgte med. Rimeligvis har det første været Tilfældet. Biskopen kaldte den selv «drøj men sand». Det trak ud med Svaret, og der er Antydninger til at Drøjheden har gjort ham urolig. Maaske var det for at føle sig for, at han 26de Oktbr. 1812 nævnte den i et Brev til Carsten Anker.[1]) Har han ved dette villet vække hans Lyst til at læse den, saa opnaade han sin Hensigt, da Anker maa have bedet om den. 11te Decbr. sendte han den med den Anmodning, at

[1]) Ill. Nyhedsblad 1858—82.

han «for vigtige Aarsagers Skyld ikke maatte vise den eller omtale den til andre».[1])

Aarsagerne var i Sandhed vigtige nok. I Slutningen af Novbr. 1812 havde Bugge faat Brev fra «en ikke ubetydelig Mand i Hovedstaden», der var hans Ven — Moltke eller Moldenhauer? — og som fortalte ham, at Cancelliet var ifærd eller maaske allerede færdig med at forestille Kongen ham til Afsked paa Grund af de højst ubehagelige Sandheder, han ofte og jevnlig udtalte».[2]) Her har vi altsaa Sikkerhed nok for, at hans Embede stod paa Spil, om det end ikke er kommet saa vidt, som Traditionen vil berette, at General v. Krogh havde Fuldmagt til at suspendere ham efter nærmere Ordre[3]) og konstituere N. S. Schultz i Bispeembedet.[4]) Det synes underligt, at Bugge, der med megen Aabenhed udtaler sig om Sagen til Carsten Anker, ikke kjender til dette sidste: Hans højt staaende Ven i Kjøbenhavn maatte vel have kjendt det ene ligesaa godt som det andet og havde vel ikke Grund til at skjule noget. Bugge siger, at hans Sind er saare roligt ved dette. Han havde ikke bedet om sit Embede, ja han havde kun nødig modtaget det, og han havde ikke Lyst til at blive i det, naar han ikke maatte sige Sandheden efter sin Erkjendelse, naar han dertil blev opfordret.[5]) Det var vel ikke blot dette Forhold til Embedet, der gjorde Bugge rolig, og var det kommet til Alvor, vilde det vel sagtens have vist sig, at det var tungt nok at give Slip paa det. Han tør vel have følt sig sikker paa, at Kongen i denne Tid ikke vilde driste sig til et saadant Skridt. Det norske Folk var om Høsten 1812 i en saa ulykkelig Stilling som muligt, og Forhandlingerne mellem Sverige og Rusland om Norges fremtidige Stilling var ikke Kongen ubekjendte. Det var ikke Tid til ved en

---

[1]) Ill. Nyhedsblad 1858—94.
[2]) ibid.
[3]) L. Daae: Trondhjems Stifts Historie 212.
[4]) L. Daae: Det gamle Kristiania 319.
[5]) Til Carsten Anker 11te Decbr. 1812.

voldsom Regjeringshandling at krænke Folkets Retsfølelse og vække dets Forbitrelse midt under dets Lidelser. Det var jo allerede nok, at der var Tale om den Ting.

Man skulde tro, at det var Erklæringen til Prinds Friederich af Hessen med de stærke Ytringer om Cancelliet, der havde bragt dette til at tage Bugges Afsked under Overvejelse, og at han selv tidlig har havt en Følelse af, at der var Fare paafærde, hvilken maatte gjøre ham forsigtig. Maaske vilde dette ogsaa være blevet Tilfældet, om hans kjøbenhavnske Ven havde været lidt tidligere ude med sine Meddelelser. Disse havde Bugge faat 14 Dage før 11te Decbr. 1812, altsaa omkring 27de Novbr. Men netop denne Dag ses han at have afgivet en Erklæring, der af Cancelliet blev karakteriseret som indeholdende «fornærmende og upassende Ytringer» og af Hs. Majestæt selv erklæret for «upassende». Den vidtløftige Historie er i korte Træk denne. 1803 blev resid. Kapellan til Frue Kirke Lorentz Schawland opflyttet til Sogneprest-Embedet. Han søgte om at maatte for sin Embedstid beholde den Kapellaniet tilhørende Avlsgaard Nardo, hvorimod den nye Kapellan N. S. Schultz skulde beholde Sogneprestens Gaard Sundland, indtil Schawland fratraadte. Herom afgav Bugge sin Erklæring 14de Jan. 1809, fraraadende det foreslagne Bytte, da det vilde have til Følge, at Schultz maatte vente tre Aabodsdisputer istedetfor en. Cancelliet forlangte ikke nærmere Oplysninger, men indstillede Sagen til Kongen efter Schawlands Ønske og underrettede Biskopen herom 16de Maj 1809. Da var Schultz faktisk udnævnt til resid. Kapellan ved Frue Kirke og havde personlig takket Kongen for hans Naade, medens hans Bestalling først blev udfærdiget 19de Maj. Schultz var fattig — brandlidt ved Kjøbenhavns Bombardement — og havde Familje, kom straks ind i Fortrædeligheder og Bekostninger, da han skulde modtage den af Wille i høj Grad mishandlede Sogneprest-Avlsgaard. Den højeste Aabod — 500 Rdlr. — var som intet, og Manden kunde ikke være haard mod en Enke med mange Børn. Schultz søgte Can-

celliet om nogen Lindring, men fik Afslag (2den Febr. 1811). Han søgte atter, men forgjæves (22de Juni 1811). Han blev nu nødt til optage Vidneforhør paa egen Bekostning og indgav derpaa en ny Ansøgning med Bugges Erklæring, hvori forekom de Ord, at «Cancelliet har formaaet Hs. Majestæt til at fratage Hr. Schultz en hans Embede tilhørende Gaard». Cancelliet skrev nu (14de Novbr. 1811) til Biskopen i skarpe Udtryk og «befalede ham at fremkomme med de Grunde, paa hvilke han troede at torde fremkomme med denne Ytring». Biskopen afgav sin Erklæring 27de Novbr. 1811, hvori hans Grunde vistnok er fremsatte med al Tydelighed. Den er ikke indført i Kopibogen, men dens Indhold maa have været en Forklaring af hans Opfatning af Cancelliets Forhold til Kongen, at der i Udtrykket «formaa Kongen til» ikke har ligget nogen Hentydning til mulig Underfundighed, men kun en Betegnelse af Cancelliets Embedspligt, samt at Udtrykket «fratage» betegnede en Handling, der faktisk havde fundet Sted. Denne Erklæring kom da saaledes midt under Forhandlingerne om Bugges Afskedigelse, og hans Stilling er selvfølgelig ikke ved den bleven bedre. Det drog imidlertid hen med disse Forhandlinger, og først 8de Maj 1813 var man kommen til det Resultat, at det fik blive ved en alvorlig Tilrettevisning, hvori Bugge fik vide, at Kongen selv fandt hans Ytringer «upassende». Meningen var naturligvis at bringe Biskopen til at tie og tage de alvorlige Ord til sig, men dette lykkedes ikke. Allerede 22de Maj havde han forfattet en Fremstilling af hele Sagens Gang. Han tilføjede, at han «ikke indsaa, hvori det fornærmende og upassende laa». Det var muligt, at han tog fejl, men han havde sine Grunde. Vi hidsætter et Stykke af hans Brev, da det er blevet bekjendt som hans «Afskedsord til Cancelliet»,[1]) hvad det naturligvis ikke blev, da han endnu havde et halvt Aar tilbage af sin Tjeneste under det «. . . Jeg anseer det for min Samvittigheds Pligt, saa

---

[1]) Provst S. B. Bugges Fortælling.

«længe Kongen betroer mig den Post, hvilken han har befalet «mig at forvalte, ærligen og uden Forbeholdenhed at sige «Sandhed, saavidt jeg erkjender den. Jeg har troet efter den «Grad af historisk Kundskab, jeg har, at bemærke, at enten «smigrende Løgn eller Sandheden saa indhyllet i Slør og «Omsvøb, at den vanskelig kjendtes, til Tider var Kilde til «almeen Elendighed og til at de faderligste Konger ikke «kunde indrette sig til Folkenes Bedste, hvad de gjerne «ønskede. Jeg har altsaa troet, at en Erklæring burde være «sanddru, og Sandheden i den saa lidet forborgen som muligt. «Jeg har troet, at Regjeringen, naar den æskede en Mands «Betænkning, dermed befalede ham at sige ærlig sin Mening «om Tingen uden mindste Forbeholdenhed eller Sminke, og at «her al ufornøden Vidtløftighed burde forbigaaes. I Erklæ-«ringer troede jeg aldrig og troer endnu ikke, at man under «dansk Zepter har at befrygte hvad Gyllenborg siger:

Man i hans djærve Snak for meget Galde fandt,
og hvad dem mest fortrød var at han sagde sandt.
(Svenska Minerva 1795. p. 226).[1])

Har Bugge nogensinde næret nogen Tanke om, at hans Afskedigelse skulde blive til Virkelighed, saa har han visselig nu følt sig temmelig sikker paa, at han skulde faa blive i Ro paa sin Post. Dagen før han skrev sin vidtløftige Fremstilling var den Fyrste stegen iland i Norge, der allerede havde knyttet en Forbindelse med Biskopen, der nu maatte blive af stor Betydning for ham. Bugge omtaler selv 2

---

[1]) Versene er tagne af Grev Gustaf Fredrik Gyllenborgs i sin Tid bekjendte Digt: «Verlds-föraktaren», der synes at sigte blant andet til svenske Rigsdagsforhold 1760 og havde bragt Forfatteren i Yndest hos Adolf Fredriks Dronning. Paa Svensk lyder det saaledes:

Man i hans djerfva tal för mycken galle fant,
och hvad dem mest förtröt, var at han sade sant.
(Vitterhets arbeten af Creutz og Gyllenborg. Stockholm 1795. 2, 113 samt 1, Fortalen).

Gange i 1812, at han har havt Brev fra Christian Fredrik.[1]) Som Præses i Videnskabsselskabet kunde Prindsen let finde Anledning til at sende ham Breve, og at de har indeholdt mere almindelige Ting om norske Forhold tør maaske sluttes af Bugges Ytring til Carsten Anker 24de Septbr. 1812: «Prinds Christian er mit Haab». At Bugge i ham havde en Velynder skulde ogsaa snart vise sig, og med denne Støtte kunde han med Rolighed lade Cancelliet forhandle om hans Person og hans Forhold som Embedsmand. Han mente nu, at han kunde henvende sig til Statholderen med Sager, der efter hans Erfaring ikke vilde have Held med sig i Cancelliet. Da han saaledes endelig fik den ovenfor omtalte Kommissjonsakt fra Rogert og Bendecke med de nærgaaende Ytringer, der ikke var tilbagekaldte, men fremdeles stod der uden Forklaring, sendte han den til Prindsen med den Erklæring, at «Beskyldningen egentlig er taabelig, thi intet fornuftigt Menneske tør vel afsige Dom over den andens Hjerte». Han vilde ikke gjerne nødes til den tredje Proces, uagtet han havde vundet de to foregaaende, men han kunde heller ikke ganske tie til Beskyldningerne, der længe efter hans Død vilde kunne læses i Arkivet. Han indstillede derfor, at det enten maatte paalægges ham at fralægge sig Beskyldningerne ved Dom, eller at Kommissærerne maatte afgive en Erklæring om hvilke sandfærdige Data, de kunde opgive som Grunde til sin Formodning om Biskopens «onde Hjerte», — eller om de maatte faa Tilladelse til at paategne Akten, at Ytringen var skreven i Overilelse, — eller endelig om Prindsen vilde paategne Akten, at den er ham forevist, og at han fritager Biskopen for at paatale Beskyldningen.[2]) Dette sidste er rimeligvis sket, og det meget hurtig, thi allerede 31te Oktbr. 1813 skriver Bugge til en Mand, der efter Brevets Indhold maa være Sogneprest Heide i Skogn:[3])

[1]) Til Carsten Anker 16de Maj og 19de Novbr. 1812. (Ill. Nyhedsblad 1858. 43. 82).
[2]) Bugge til Christian Fredrik 15de Oktbr. 1813.
[3]) Adressen er glemt i Kopiebogen.

«I Fortrolighed kan jeg sige dem (som jeg ej ønsker at maatte blive bekjendt), at jeg har temmelig sikkert Haab om at kunne faa udnævnt en beneficeret Gaard til Enkesæde for min Kone». Om denne Sag havde han tidligere — 5te Maj 1812 — skrevet til Cancelliet uden at faa Svar, og da Sagen laa ham meget paa Hjerte, har denne Taushed neppe gjort hans Stemning overfor Cancelliet blidere. Nu maa han have benyttet Lejligheden til hos Statholderen at faa udvirket hvad han tidligere havde søgt forgjæves i Kjøbenhavn. Her havde vel nu en fornyet Ansøgning fra ham i denne Tid neppe havt nogen Lykke. Regjeringen havde de alvorligste Ting at tænke paa, og store Farer truede Rigerne. Under saadanne Forhold kan den enkelte Borgers Velfærdssag blive en Ubetydelighed for Landets Regjering, og en højt staaende Embedsmands — endog meget frimodige — Ytringer kan lægges hen som Ting, der ikke er værd at tænke paa. Det sidste blev dog ikke Tilfældet for Bugges Vedkommende. Det viser sig nemlig, at man fremdeles havde hans Skrivelse af 22de Maj under Overvejelse, og det drog langt ud paa Aaret, inden man kom til en Afslutning. J. F. Schouw, hvis alsidige Dygtighed i denne Tid blev benyttet til Behandlingen af norske gejstlige Sager i Cancelliet,[1]), skriver nemlig til Professor Rathke — 13de Novbr. 1813 — at «den mellem Cancelliet og Bugge værende Sag nu er endt saaledes, at Kongen gjennem Statholderen har givet den sidste «en fortjent og alvorlig Irettesættelse (Kongens Ord)».[2]) Dette blev da vor gamle Konges Afskedsord til Bugge, og han beholdt sine umilde Tanker om ham længe, efter at Biskopen var løst fra sin Troskabsed.[3]) Christian Fredrik har naturligvis udført Kongens Befaling, men straks vist ham, at det for hans eget Vedkommende var en ganske anden Sag, idet han i Slutningen af Decbr. kaldte Biskopen til Kristiania og

[1]) Schouw til Rathke 28de Marts 1814. L. Daae: Breve fra Danske og Norske 213.

[2]) ibid 207.

[3]) Fredrik Schmidts Dagbog 20/10 1817. S. 316.

«havde den Naade at underrette ham om, at der var sendt Parlamentærer til England for at bevirke Korntilførsel, hvilke var ledsagede af østerrigske Mæglere». Man greb i den haarde Nød efter ethvert Halmstraa, og denne Efterretning, som Bugge sendte Stiftets Prester med Underretning om hans «Tilladelse til at rejse til Kristiania i Jan. 1814» har vel ogsaa vakt Glæde i mange Kredse. Det var Bugges sidste Embedsskrivelse under Foreningen med Danmark.[1])

---

[1]) Bugge til Presterne 30te Decbr. 1813.

V.

Bugge 1814—18. Bugge og Christian Fredrik — Bugge paa Ejdsvold — Efter Ejdsvoldsmødet — Udgangen af 1814 — Bugge og Karl Johan — Storthinget 1815—16 — Bispemøde i Kristiania — Ny Brevveksling med Christian Fredrik — Kirkelige Foranstaltninger 1816—18 — Kroningen 1818.

Det er rimeligt, at Bugge kan have set Christian Fredrik før 1814, da han som Prest i Skullelev har kjendt hans Fader. Han gjorde ogsaa under Opholdet i Kjøbenhavn 1804 sin Opvartning hos Arveprindsen, der spurgte, om han med sin store Familje kunde vente Udkomme i Trondhjem og lovede at tale for ham hos Kongen, om det skulde blive for knapt for ham deroppe.[1]) Rimeligt er det vel ogsaa, at Christian Fredrik har været tilstede ved den højtidelige Bispe-Ordination, men han var da ikke mer end 17 Aar gammel, og noget Bekjendtskab er vel neppe ved denne Lejlighed stiftet mellem ham og den Mand, der skulde stige saa højt i hans Yndest. Det tør være muligt, at den første Interesse for Bugge er vakt hos Prindsen ved Mindetalen over hans Fader.[2]) Bugges Ord, at han i denne Tale «vilde lyve saalidet som muligt», er en af hans løst henkastede Ytringer, der helst kunde været uskrevne, men som ikke kan tages som Vidnesbyrd om, at han havde glemt hvad han skyldte den afdøde.[3]) Ved Faderens Død arvede Christian Fredrik hans Plads som Præses i det trondhjemske Videnskabsselskab,

---

[1]) Bugge til Chr. Fredrik 3die Decbr. 1808. (Afskrift paa Universitets-bibliotheket).

[2]) Sørgetale over Arveprinds Fredrik. T.hjem 1806.

[3]) Bugge til Nyerup i L. Daaes Breve til N. 88.

og i denne Stilling fik han snart Anledning til at gjøre Bekjendtskab med den frimodige Biskop, der med fuld Tillid henvendte sig til ham, da han i 1807 stod som politisk mistænkt.[1]) Man kan let tænke sig, at det Brev, Bugge her sendte den 21aarige Fyrste, maatte gjøre et stærkt Indtryk og give ham Interesse for Biskopens Person. Der har før og efter dette været en stadig Brevveksling mellem dem i Videnskabs-Selskabets Anliggender, og der findes i Christian VIII Papirer hele 53 Breve fra Bugge i Aarene 1806—12. I sine Skrivelser gik Biskopen ofte udenfor det rent forretningsmæssige, og han kom snart til den Tanke, at Christian Fredrik vilde blive en for Rigerne betydningsfuld Personlighed.[2]) Bugge var hele sit Liv uforsigtig med hvad han skrev, og han betroede ofte Prindsen sin indgroede Misfornøjelse med Cancelliets Foranstaltninger, ligesom han med den største Frimodighed skrev herom til Prinds Friederich af Hessen. Dette var ikke noget enkelt staaende Bevis paa Biskopens store Uforsigtighed i denne kritiske Tid. I Slutningen af 1812, da han vidste, at man forhandlede om at give ham Afsked, var der en Englænder i Trondhjem, og denne Mand, med hvis Folk man havde Krig, modtog han i sit Hus og «fik sagtelig hvidsket ham sit rule Brittannia i Øret».[3]) Der var endnu mere. Paa samme Tid indfandt sig i Trondhjem en Svensker, som Biskopen selv «næsten skulde tro var en Spion, saafremt ellers vor Usselhed ikke var saa aabenbar». Ogsaa denne Mand fik Adgang i Bispegaarden en 2—3 Gange, og Bugge «hørte paa ham med en Slags Moro, naar han talte om Gustav IV, hvis Beundrer han var».[4]) Saadant maatte blive bemærket, og det vilde ikke være Bugge uligt, om han for at ærgre gamle General

---

[1]) S. o. S. 120—21.

[2]) Bugge til Carsten Anker 16/5 og 19/11 1812. (Ill. Nyhedsbl. 1858, 43, 63, 82).

[3]) ibid 87.

[4]) ibid 94.

v. Krohg har ladet det Rygte leve, at han stod i Spidsen for et svensk Parti i Trondhjem.[1]) Selv i Sverige synes man en Tid at have antaget noget saadant.[2]) Bugges Strid med Cancelliet har vel tjent til at give dette Rygte Næring. Idetmindste en Mand i Trondhjem — Politimester Lie — var bekjendt for at hylde Grev Wedels Politik, og han har vel ikke staat ganske alene. Det kan da være rimeligt nok, at man henførte Biskopen, der neppe har sparet paa bitre Ord om Regjeringen, til det samme Parti, medens han synes at have været fremmed for enhver Tanke om en ny Ordning af Statens Forhold, — hvor ulykkelig og bitter han end kunde være over den gamle.

I en Nøds-Tid som den, der faldt over vort Land Vinteren 1812—13, da man maatte se de forfærdeligste Ulykker, og Folk nordenfjelds begyndte at dø af Sult før Midtvinter,[3]) er det vel ikke noget overraskende, at meget ondt kommer frem hos Menneskene. Der kunde anføres mange Eksempler, hvoraf her et enkelt. En Bonde havde fældet to Furutræer, for at mætte sig og sine af Barken(!). En Kaptejn, i hvis Skov Træerne stod, drog ham for Forligelseskommissjonen og tvang ham til at vedtage en Mulkt af 1 000 Rdlr.[4]) Det er ikke noget ualmindeligt i vor Historie, at en oppositionel Stemning mod Landets Regjering bliver stærk i saadanne Tider. Man ser sig om efter en Redningsmand. En saadan troede man at have faat, da Christian Fredrik 11te Maj 1813 var udnævnt til Norges Statholder, og neppe har nogen Normand været mere lykkelig over denne Begivenhed end Bugge. Straks ved Efterretningen derom og 4 Dage efter at Prindsen var stegen iland paa Hvaløerne, sendte Biskopen ham sin Velkomsthilsen,[5]) der blev besvaret med det naadigste Tilsagn om Prindsens Beskyttelse samt en Anmodning

---

[1]) Platou: Optegnelser fra 1814 i n. hist. Tidsskrift II, 9.
[2]) Handl. ur Brinckmannska arkifvet I, 327.
[3]) Bugge til C. Anker 11/1 1813 (Ill. Nyhedsbl. 1858. 107).
[4]) Do. til Christian Fredrik 19/3 1813. Fra Biskop Bugges Haand 12.
[5]) Do. til Do. 25/5 1812. Fra Biskop Bugges Haand 14.

om en fortrolig Meddelelse om «Tænkemaaden i det nordenfjeldske» og hvad der kunde gjøres for at «lede den til det bedre». Bugge kan ikke have været mange Dage om at opsætte dette temmelig vidtløftige «Maleri», der allerede var færdigt 18de Juni. Om det fremstiller den almindelige Stemning i det nordenfjeldske, er vel ikke godt at sige, men sikkert er det, at det fremstiller Biskopens egen Opfatning af de store Mangler i de forskjellige Administrationsgrene, de militære «Snyderier», Toldforvaltningen, Justitsvæsenet o. s. v. ikke mindre end den stedfindende Usselhed i de forskjellige Samfundsklasser, navnlig blant Handelsfolk, i de skarpeste Træk. Der er visselig ingen Grund til den Tanke, at det var personlige Fiender, over hvilke Biskopen vilde søge Hævn, naar han nævner en og anden med de groveste Beskyldninger for at have benyttet sig af Landets mislige Stilling til at berige sig, men hermed er dog ikke en saadan Henvendelse til Landets øverste Styrer forsvaret. Meget kan undskyldes ved den bitre Stemning, den almindelige Nød havde fremkaldt, men det er ogsaa det bedste, der kan siges herom. Det kan ellers være rimeligt nok, at for Bugge, der med Skarphed bedømte sin Næstes Fejl, maatte Egennytten stille sig som den mørkeste Plet paa offentlige Mænd, da han selv var saa fri for denne som nogen. Paa samme Tid som han paa det groveste mærker og udhæver «Skurkene», undlader han dog heller ikke at fremhæve de Mænd, paa hvis Redelighed Prindsen kunde stole, og maaske Biskopens Vidnesbyrd om Oberst Sejersted og Grev Schmettau som redelige Mænd, har bidraget sit til den Tillid, der i 1814 blev dem skjænket. Prindsen havde «befalet ham uden Forbeholdenhed at ytre hvad der kunde være ham magtpaaliggende at vide», og han skrev da efter sin Overbevisning, men forlangte ikke at blive troet anderledes end en Overløber bliver det af en klog Feltherre.[1] Det var i

---

[1]) Bugge til Christian Fredrik 22/6 1813 (Fra Biskop Bugges Haand S. 15 f.).

det hele kun administrative Sager og Bemærkninger om enkelte Personer, Bugge gav sig af med i sit «tableau», medens han tillige af sit Hjerte udtalte sig om det Haab, Nationen allerede havde sat til Prindsen, der i forbausende kort Tid var bleven dens «Afgud». Politik vil man ikke finde deri, om der end er Vidnesbyrd om, hvor langt han var fra enhver Tanke om nogen Forandring i den bestaaende Forfatning.

Der er fremført Antydninger til, at Bugge til egen Fordel benyttede den Stilling, han kom til at indtage som Christian Fredriks fortrolige Raadgiver,[1]) hvor vel kjendt end hans Uegennyttighed monne være. Dette er neppe rigtigt. Bugge var en øm Familjefader, og han maatte som saadan tænke paa al den Elendighed, der i hine Nødens Dage truede saa mange Preste-Familjer. Medens Pengene stadig sank, vendte han sine Tanker til Jordejendommene og fæstede specielt sin Opmærksomhed paa Enkesæderne. Han gjorde allerede 30te Juli 1811 et Forsøg paa at faa udlagt en Reserve-Enkegaard i Sognekald, hvor der allerede var Enkesæde, men hvor der kunde blive 2 Enker, — vilde ved samme Lejlighed have udlagt Enkesæder for de residerende Kapellanier og for Presteembederne i Trondhjem, der alle undtagen Frue Sognekald manglede saadanne, men havde adskilligt beneficeret Gods. For Bispestolen var der heller intet, men han vilde opsætte med at tale derom, til der var faldt Højesteretsdom i Lektorat-Sagen. Det tør have været Bugge bekjendt, at der ved Resol. af 6te Juli 1804 var udlagt Enkesæde (Vaalerengen) for Akershus Bispestol, og Sagen maatte allerede af denne Grund forekomme ham rimelig. Da Højesterets Dom faldt 10de April 1812, fik han visselig de 118 Gaarde, der under Navn af Lektoratgods var overdragne Latinskolen, tilbage med deres Afgifter fra 1804 til 1811, — men hans Tab blev overmaade stort, da han maatte tage Beløbet i de hartad værdiløse Bankosedler af

[1]) Jak. Aall: Erindringer 749. L. Daae: T.hjems Stifts g. Hist. 206 ff.

1812. 5te Maj dette Aar indgav han nu Ansøgning om, at et Enkesæde maatte blive udlagt for Bispestolen. Han udpegede 2 Gaarde, nordre Lyng i Værdalen og Vestrum i Skogn, og bad om, at den ene af dem maatte blive udlagt. Hans Hustru var paa denne Tid saa svagelig, at han følte sig forvisset om, at hun aldrig vilde blive Enke, men saa havde han 9 uforsørgede Børn, hvoraf 5 Døtre, og det var ikke uden Bekymring han tænkte paa deres Stilling efter hans Bortgang. Han bad derfor om, at den ene af de nævnte Gaarde, Vestrum, maatte blive ham overdragen til Ejendom for en Kjøbesum af 4 000 Rdlr., som han ved en Vens Bistand kunde betale kontant. Han indrømmede, at Gaarden for Tiden var mere værd, men da den ikke var bygselledig, vilde der indvindes Renter af den indbetalte Kapital, og han mente derhos, at Billighed tilsagde, at han fik nogen Erstatning for det store Tab, han havde lidt. Cancelliet lod Sagen ligge til Aarets Udgang, da det (26de Decbr. 1812) negtede ham nordre Lyngs Udlæggelse til Enkesæde, da den var bragt i Forslag til Amtmandsgaard. Derimod skulde han faa kjøbt Vestrum, men efter en af vedkommende «Landinspektør» sat Takst. Sagen blev nu liggende, og Bugge opgav al Tanke om at faa sit Ønske opfyldt gjennem Cancelliet, men han tog den frem igjen, da han havde faat Christian Fredriks Tilsagn om Beskyttelse. Han fremstillede Sagen for ham[1]) uden synderligt Haab om at faa kjøbt Gaarden Vestrum, men vel om at faa nordre Lyng udlagt til Enkesæde, og for nu tillige at sørge for sine Børn bad han Prindsen ved privat Skrivelse til Kongen udvirke Tilladelse for disse til at bebo Gaarden, saa længe nogen af dem var uforsørget. Bugge kunde «hellig forsikre, at her intet var ivejen til Nogens Fornærmelse», og han fandt, at Biskopen maatte være fuldt saa berettiget som Amtmanden til en Gaard af Bispestolens eget Gods, medens et helt Amts beneficerede Gaarde stod til Valg for denne. Det er

[1]) 22de Juni 1813.

ovenfor anført, at Prindsen maa have givet ham Haab om at faa en af de 2 Gaarde til Enkesæde, men skulde dette ske som en kongelig Naadesbevisning, saa maatte det vel indtil videre staa hen, medens der forhandledes om at tilkjendegive ham Kongens Unaade. Aaret gik tilende. Sagen var gjemt, men ikke glemt.

Christian Fredrik har ikke manglet Raadgivere i Kristiania og nærmeste Omegn, og navnlig havde han sin højt betroede Mand, Carsten Anker, paa Ejdsvold. Han har vel trængt til flere nu, da den danske Hærs Stilling i Holsten var saadan, at Freden med dens uundgaaelige Betingelser snart kunde ventes. Dette har vel været Grunden til, at Bugge i Slutningen af 1813 fik Befaling at begive sig til Kristiania, hvor han ankom 16de Januar 1814. Allerede Dagen efter spiste han ved Prindsens Taffel,[1]) hvor han siden daglig havde Adgang.[2]) Prindsen, der i Bugge fandt «en aandfuld og særdeles dygtig Mand», forhørte sig straks om Stemningen i det nordenfjeldske, hvor Bugge forsikrede, at Befolkningen var bestemt paa ikke at ville være svensk, medens Baandet med Danmark hang i en Traad. Hvad Bugge havde at bestille i Kristiania blev en Hemmelighed for Samtidens Mænd, der lader til væsentlig at have opfattet ham som Selskabsmand, der ved sit Vid opmuntrede Prindsen. Han spillede l'hombre, lod sine Vittigheder flyve og optraadte i Modsætning til sin Kollega i Oslo uden Bispemine.[3]) Det er selvsagt, at Bugge af al Magt har bestyrket Prindsen i det Forsæt at erklære sig for Norges Konge, og han lod allerede nu Bugge i Forening med Bech gjøre Forslag om «Teksten til Prædikenen den Dag, Edsaflæggelsen til den nye Konge finder Sted».[4]) Det er af Ytringer i Bugges Breve klart, at han ansaa dette som det

---

1) Christian VIII Dagbog 4.
2) Pavels Dagbog 23/1 1814.
3) Pavels Dagbog 18/1 1814, Bugge til Biskop Bech 14/2 1814.
4) Christian VIII Dagb. 29/1 1814 S. 15. (Fra Biskop Bugges Haand 65).

første, der maatte gjøres, og han maa have havt en stærk Tro paa, at Nationens Kraft vilde vise sig mægtig til at trodse Farerne, naar den havde en Konge i sin Midte, der kunde føre an og samle Folket om sig i Kjærlighed. Han har visselig været indviet i alt, hvad der forhandledes mellem Prindsen og Carsten Anker og har uden Tvivl under sine Sympathier for England delt Haabet om, at den nye Throne her skulde finde Støtte, naar den først var rejst. Om Prindsens Arveret nærede han ikke Tvivl. At Bugge ikke har havt sine egne Affærer fremme i de 10 Dage han var i Kristiania, er rimeligt, men det synes dog, som om andre Ting end Norges Redning har været paa Bane. Biskopen har i sin frejdige Stemning allerede anset det nye Kongedømme som en given Sag, og Antydninger til administrative Reformer er komne paa Bane. Her har da Kirkens øverste Styrelse ligget den Mand paa Hjerte, som saa længe havde ligget i Strid med den, han hidtil havde havt over sig, og det kunde allerede betragtes som afgjort, at vi skulde faa et «gejstligt Collegium». At Tanken om at gjøre Bugge til Præsident i det gejstlige Collegium allerede nu har været fremme hos Prindsen er vel ligesaa sikkert som, at den stod klar for ham, da han havde antaget Regentskabet.[1])

Bugges Ophold i Kristiania blev pludselig afbrudt. Prindsen besluttede 26de Jan. at rejse til Trondhjem for at vinde Tid, og allerede den følgende Dags Aften Kl. 8 drog han afsted. Han blev paa Ejdsvold fra 28de til 31te, og Bugge drog iforvejen til Trondhjem, hvor Prindsen holdt sit Indtog 5te Februar. Dagen efter prædikede Bugge i Domkirken om «det Haab, som Religionen skjænker os i bevægede Tider som disse, om at alt sker til det bedste og til Menneskenes Forbedring; lykkelige Tider vilde komme, og vort Haab stod til en Fyrste, hvis Bestræbelser til Folkets

---

[1]) Christ. VIII Dagb. 19/2 1814. S. 40.

[2]) ibid. 26/1 1814. S. 11.

Vel Gud velsigne». Man lagde Mærke til, at han ikke bad for Fredrik VI, og Prindsen selv fandt det ikke rigtigt.[1]) Der er intet oplyst, om dette skulde være en Demonstration, eller det var noget, som faldt af sig selv, da Fredrik VI ikke længer var Konge over Norge. I Febr. besøgte Prindsen Videnskabernes Selskab og blev modtagen af Biskopen med en Tale. Om Aftenen var han Gjæst i hans Hus, spillede l'hombre og «drak Venskabs Skaal» under Tonerne af hans opsigtvækkende Sang, der «tydelig hentydede paa den Krone, der ventede» Prindsen. Ejdsvoldsmanden, Overinspektør Schmidt fortæller, at Bugge i Forening med Grev Schmettau og hans Svigersøn, Stiftamtmand Grev Trampe, gjorde alt for at hindre Prindsen fra at komme i nærmere Berørelse med General v. Krogh, men det lykkedes ikke. Fra samme Kilde hidrører Fortællingen om, at Prindsen for Bugges Skyld udførte en souveræn Handling under sit Ophold i Trondhjem, idet han bestemte at Gaarden n. Lyng skulde være Bispe-Enkesæde og bruges af hans Børn, saalænge de var uforsørgede.[2]) Dette er ikke rigtigt. At Sagen har været paa Bane her, tør være muligt, men det var først 18de April Bestemmelsen blev fattet.[3])

Under lysende Udsigter gik Dagene for Bugge efter Prindsens Afrejse, og han maa have været i et straalende Humør. Han har rimeligvis været fuldt forvisset om, at han med det allerførste kunde vente Efterretning om, at Prindsen var udraabt til Norges Konge i Kraft af sin Arveret, men det har vel været uundgaaeligt, at han maatte paavirkes af den i Trondhjem raadende Stemning, der havde givet sig Udtryk i den bekjendte Adresse undertegnet af 58 af Stadens bedste Mænd.[4]) Denne gik — som bekjendt — udenom Arve-Spørgsmaalet, men lagde Vegten paa, at Folket fik en

---

1) Chr. VIII Dagb. 6/2 1814. S. 25. Fra Bugges Haand 65.
2) J. Aall: Erindringer 749. Daae: Tr.hjems Stifts g. Hist. 43.
3) Bugge til 1ste Departement 3de Septbr. 1816.
4) J. Aall: Erindringer 747.

fri Forfatning.[1]) Dette gjorde Biskopen betænkelig, og han fandt, at han burde tilraade Prindsen at give Slip paa Arveretten, medens han i samme Brev (18de Febr.) indstændigen tilskyndede ham til snarest mulig at lade sig udraabe til Konge i Kraft af Folkets Ønske og Vilje. Den offentlige Erklæring om Thronbestigelsen stod for ham som det nødvendige første Skridt. Dette var ham saa klart, at han allerede omtaler den forventede Kroning. Afgjørelsen var sket 2 Dage, før dette Brev blev skrevet, i Ejdsvoldsmødet 16de Febr., hvor Christian Fredrik under Titelen Regent overtog Landets Styrelse, indtil en Rigsforsamling havde bestemt Landets Forfatning. Allerede Dagen efter det betydningsfulde Møde skrev Prindsen til Bugge og bad ham forfatte Udkast til en Konstitution samt indfinde sig hos ham før 5te April. Straks Bugge fik denne Kaldelse skrev han til Professor Rathke[2]) og bad denne bestille Værelser til ham i Nærheden af Palæet til 16de Marts. Brevet er skrevet 25de Februar, og han maa saaledes straks have fastsat sin Rejsedag til 10de Marts, da han virkelig forlod Trondhjem.[3]) Han maa altsaa have anset 14 Dage tilstrækkelige til Udarbejdelsen af et Grundlovs-Udkast, — et Arbejde, hvorpaa han neppe nogensinde havde tænkt. Det blev virkelig udført, og Bugge havde sit Udkast med til Kristiania. Det var da overflødigt eller ikke antageligt. 3die April havde Prindsen læst de af Adler-Falsen og Treschow forfattede Udkast og givet sine Bemærkninger ved dem til sidstnævnte og Generalauditør Bergh, men Bugges Udkast nævnes ikke.[4]) Det bærer Mærker af den Tid og de Forhold, hvori dets Forfatter havde levet, men ikke af den franske Revolutions Ideer. Han vil have Kongemagten saa stærk som muligt, men tager Forbehold for det Tilfælde, at Kongen bliver sindssyg eller Forræder

[1]) Y. Nielsen: Bidrag til Norges Hist. i 1814 I, 5 ff.
[2]) Bugge til Rathke 25/2 1814. (L. Daae: Breve fra Danske og Norske 212).
[3]) Bugge til Provst Rønnau 8/3 1814.
[4]) Chr. VIII Dagb. 3/4 1814. S. 75.

mod Riget. Folket skulde repræsenteres af en Stænder-Forsamling af 1) Gejstlige, 2) Borgere 3) Bønder. Militære kunde ikke have Stemme uden i Egenskab af Jordbrugere — Bugge var i denne Tid meget opsat paa Militær-Etaten — medens Kongens højeste Embedsmænd skulde have Sæde og Stemme paa Rigsdagen uden at høre til nogen Stand. Stændernes Samtykke krævedes til Skattepaalæg, og de skulde have fuld Myndighed over Rigets Bank, men af den lovgivende Magt var ikke meget tiltænkt dem. § 36 gav dem nemlig kun Ret til ved skriftlig Forestilling at ansøge Kongen om at tage under Overvejelse Forslag til Forbedringer i offentlige Anliggender, som ved Stemmeflerhed er erkjendte vel grundede. Det hele Udkast er kun paa 47 §§ og langt fra udtømmende. Et Slags Religionsfrihed kunde Kongen efter § 9 indrømme, men Dissentere maatte ikke have «offentlige Bedehuse eller Kirker». Bugge var en af de faa Nordmænd, der havde havt Anledning til at stifte Bekjendtskab med Dissentere — i Fredericia — og han maa da have fundet, at de havde for stor Frihed.[1])

At Christian Fredrik gjerne vilde vinde Gejstligheden for sig er vel sikkert nok, og det ses ogsaa, at han straks efter Ejdsvoldsmødet 16de Febr. var beskjæftiget med Ordningen af de kirkelige Forhold og det Kollegium, som skulde dannes. Sommerhjelm bragte ham paa den Tanke at lægge Kirkens og Skolens Sager under Konsistoriet ved Universitetet, men dette maatte i saa Fald forstærkes, og Prindsen fik nu den Tanke at gjøre Bugge til *summus theologus* og Bech til Confessionarius og Medlem af Konsistoriet.[2]) Bugge maa vel sagtens have faat vide noget herom, og han har neppe været glad over, at denne Plan strandede. Allerede før hans Ankomst til Kristiania havde man faat andre Tanker, og 2den Marts anordnedes en «Oplysningskomite» bestaaende af Biskop

---

[1]) Udkastet, som har været ukjendt lige til de sidste Aar, findes trykt i Yngv. Nilsens Bidrag til Norges Hist. 1814 I, 51 ff.

[2]) Chr. VIII Dagb. $^{19}/_{2}$ 1814. S. 40.

Bech og Professorerne Treschow og Sverdrup. Denne forefandt Bugge saaledes i Virksomhed, da han kom til Kristiania, og naar det nye og varme Venskab mellem ham og Bech nu temmelig snart kjølnede, og det endog kom til Yderligheder mellem dem,[1]) tør man her søge den første Grund dertil. Bugge fulgte Prindsen til Ejdsvold, og ingen vidste egentlig, hvad han havde at bestille der. Han var med Bech og Sommerhjelm sat til at revidere Fuldmagterne og spiste hver Dag ved Taffelet, — og dette var egentlig alt, hvad man vidste. Der har vel været gjættet paa, at han var der for at opmuntre Selskabet med sit Vid, eller at Prindsen vilde have ham i sin Nærhed, for at han ikke skulde foretage overilede Handlinger i Trondhjem, men det tør vel nu anses for sikkert, at han har havt adskilligt at gjøre der. Man har til de seneste Tider ment, at Prindsen paa Ejdsvold holdt sig ganske udenfor Rigsforsamlingens Forhandlinger, men det er nu oplyst, at han øvede stor Indflydelse paa dem, men saa hemmelig, at Grev Wedel og hans Venner ikke havde Anelse derom.[2]) At Bugge her ofte har været Mellemmand mellem Prindsen og Falsen-Sverdrup og vel tildels med i deres Sammenkomster ligger nær at antage, og naar han stadig gjorde sig bemærket ved sine Indfald og Vittigheder, har han vel under disse skjult den Stilling, han virkelig indtog. For sig selv udvirkede Bugge under sit Ophold hos Christian Fredrik ikke andet end Resolutionen af 18de April om Gaarden Lyngs Udlæggelse til Enkesæde med det Tillæg, at den efter hans Enkes Død skulde beboes af de uforsørgede Døtre. Resolutionen er afgiven i Kristiania, hvor Prindsen opholdt sig 14de—19de April, og da Bugge rimeligvis ikke her var tilstede, fik den en Form, der kunde give Anledning til den Opfatning, at Døtrene ingen Ret skulde have til Gaarden, om Biskopen blev Enkemand. Dette

---

[1]) L. Daae: Det gamle Kristiania 327.

[2]) Yngv. Nielsen: Bidrag til N. Hist. 1814. I, 291 ff.

gav Anledning til adskilligt Skriveri i de følgende Aar.[1]) Ogsaa Stiftets Anliggender havde han fremme, og det lykkedes ham bl. a. at faa Melhus resid. Kapellani besat med Sogneprestens Broder, Christian Nikolai Nissen, Statsraad Rasmus Nissens Fader, der — mod Oplysningskomiteens Indstilling — blev udnævnt 25de Juni 1814. Saavidt vi har kunnet se var nok denne den eneste Udnævnelse af Christian Fredrik, der skyldes Bugges Indflydelse. Den nye Konges Kroning havde — som ovenfor vist — allerede i Februar staat for Bugges Tanke. Han maa efter den bekjendte Ytring ved Slutningsgudstjenesten i Ejdsvold, da han ved Prædikantens, Professor Legangers Ord: «ikke skal min Haand sætte Kronen paa Deres Majestæts Hoved» halvhøjt føjede til: «nej det skal jeg da ogsaa have mig frabedt», have anset det som en given Sag, at Kroningen var hans Embedsgjerning. I Kristiania, hvor han ses at have deltaget i Oplysningskomiteens Forhandlinger, indgav han en Forestilling om, at Domkirken maatte blive oppudset til Højtideligheden, og ved denne Lejlighed maa det vel være kommet til den Strid mellem ham og Bech, der begge mente at være rette Vedkommende, hvortil ovenfor er hentydet. De bragte Striden ind for Kongen, der spøgende sagde dem, at han efter Grundloven ikke havde den dømmende Magt, men henviste til den tilstedeværende Grev Schmettau som Dommer. Det var ham, som havde ladet falde de bekjendte Ord, at «den ene taler ingen vel om, og den anden taler vel om ingen».[2]) Det kom ikke til noget Brud mellem de 2 Bisper, der befandt sig i en højst forskjellig Stilling. Bugge var straalende lykkelig, medens Bech led under den Forbitrelse mod ham, der var bleven almindelig, og vel derhos har havt en Følelse af, at han var alt andet end yndet af Kongen. Den sidste Aften, Bugge var i Kristiania, kom Bech i en ulykkelig Stemning og

---

[1]) Bugge til 1ste Departement 3die Septbr. 1816.

[2]) L. Daae: Det gamle Kristiania 377. Pavels Dagb. 11/6 1814.

tilbød at bytte Embede.[1]) Paa samme Tid som Bech ønskede ham i sin Plads, var der andre, som ønskede ham langt bort. «Da jeg kom ud» — fra Afskeds-Audiensen — siger han — «omringede alle mig, og ønskede mig, at de maatte høre, at jeg var kommen vel hjem, med et saa hjerteligt Haandtryk og en saadan Inderlighed, at jeg visseligen ikke tvivler paa deres Ønskers Oprigtighed. Mine Brandpile saarede mange; det vidste jeg ret godt; men de skulde netop saare, og derved skræmme fra mangt et Canaillerie, som var paatænkt».[2]) Bugge drog hjem i Begyndelsen af Juni, og Rejsen blev besværlig, saa han først 16de var i Størens Prestegaard. Kongen maa snart have savnet ham, da han allerede 9de Juni sendte ham et Brev, som han straks besvarede bl. a. med at fortælle om den Stemning, der havde mødt ham oppe i Gulbrandsdalen. Man havde her den Mening, at Bugge var «den, der fornemmelig havde bidraget til, at vi var blevne ægte Nordmænd og selvstændige, og især ved Rigsforsamlingen havde styrket mange Svage og derved hindret dem fra Fald». Bugge gjorde alt for at faa dem fra disse Tanker, men det nyttede ikke.

Der er vel ingen Tvivl om, at Jubelen over det nationale Kongedømme, den vundne Selvstændighed og den fri Forfatning har været ligesaa stor hos Befolkningen i Trondhjem, som den var i Gulbrandsdalen. Hvad man hører om Bugge i denne Tid tyder da ogsaa paa en straalende Lykke. Biskop Krogh, som var i Trondhjem denne Sommer, fandt ham «saa stolt af sin Gunst, at han var halv utaalelig», saa han endog fandt sig beføjet til engang i et temmelig talrigt Selskab at «dæmpe hans Røst».[3]) I Begyndelsen af Juli fik han atter Brev fra Kongen[4]) og besvarede det straks 8de Juli bl. andet med at sende den Tale, han 4de Juli havde

---

[1]) Bugge til Kongen 16de Juni 1814. Fra Biskop Bugges Haand 52.
[2]) ibid.
[3]) M. B. Krogh til Biskop Bech udateret, men besvaret 3die Marts 1815.
[4]) dat. 30te Juni.

holdt i Videnskabernes Selskab i Anledning af hans Thronbestigelse. Man var færdig til at rive ham istykker for at faa den trykt, men han turde ikke gjøre det uden højeste Bifald. Han er fuld af Frimodighed, og der er ikke en bange Tanke i hans Sjæl. Han vil ikke give sig af med at være Profet, men maa dog bemærke, at han hidtil forud har troet og forud sagt alt, hvad der er sket. Han giver nu en ny Forudsigelse tilbedste, der neppe kan have været den nye Konge behagelig: at det er ude med Danmark, der ganske vist vilde blive delt.[1]) Biskopen benyttede ogsaa Tiden til at tale Presternes Sag og lægge ham deres tunge Stilling paa Hjerte. Det skede ikke uden Sidehug til «d'herrer Critici, der burde paalægges at vise deres eget store Talent», medens man har Presterne at takke for, «hvad den norske Almue er og nu viser sig at være».[2]) Ikke mindre frimodig udtalte han sig for Oplysningskomiteen om denne Sag, der laa ham saa tungt paa Hjerte, og han har visselig havt det bedste Haab om at faa noget udrettet for sit Stift, da — alt brast ved Konventionen til Moss 14de August. Hans glade Stemning slog over i den yderste Forbitrelse, der gav sig Luft i en Tale paa Kongens Fødselsdag 18de Septbr. fuld af de voldsomste Udfald. «Enkelte Mennesker, for hvilke ingen Skjændsel, ingen Straf kan være for haard, have myrdet Norges Ære» . . . . «Forrædernes Minde vil vorde til Afsky mellem Norges Fjelde, saa længe Verden staaer» . . . «Jeg er selv Normand; jeg var stolt af at være det, men nu forekommer det mig næsten som en Vanære . . . Vor nationale Ære er tabt . . . have ikke, o Skjændsel! Fredrikshalds Indvaanere reist Fienden imøde med Troskabsed? o gid det var Usandhed! eller skulde Fædrenes Minde saa gandske være gaaet eder af Glemme, I fejge Uslinger!» Den Trøst, han for Tiden kunde finde, laa i a) Muligheden af en pludselig Lykkens Omskiftning, b) at

---

[1]) Bugge til Kongen 8de Juli 1814.
[2]) Bugge til Kongen 20de Juli 1814 (Kopibogen).

Stemningen i Folket nu var bleven mere fast, efter at den jublende Enthusiasme var vegen, c) at Kongen var befriet fra «de æreløse Forrædere», de «æreløse Bedragere», som han nu havde lært at kjende.[1]) Det tør have været Bugges Lykke, at han med alle sine voldsomme Udtalelser mod «Forræderne» o. s. v. . . afholdt sig fra enhver haanende Ytring om Karl Johan og Svenskerne. Det synes som han til en vis Grad har iagttaget Forsigtighed, medens han visselig ved denne Tale har bidraget ikke lidet til at ophidse Befolkningen, der var langt borte fra Begivenhedernes Skueplads, og meget modtagelig for Rygter.

Har Bugge selv havt nogen Tillid til sine «Trøstegrunde», saa har han snart maattet se deres Uholdbarhed, og den alvorlige Virkelighed traadte ham imøde. Til det overordentlige Storthing vilde han ikke, og de svenske Kommissærer i Kristiania, der visselig holdt gode Øjne med ham, vidste dette allerede 21de Septbr. Man vilde ogsaa her vide, at de trondhjemske Repræsentanter skulde forsynes med Instrukser, ligesom de bergenske, med Paabud om at stemme mod Unionen med Sverige.[2]) Naar man kjender lidt til de Tanker, som i disse Dage bevægede sig hos Biskopen, kan det vække Forundring, at han afslog Valget til det overordentlige Storthing, som han rimeligvis har gjort. Det har vel sagtens havt sin Grund i det Mismod, der havde afløst Forbitrelsen, da det blev ham klart, at Unionen maatte betragtes som uundgaaelig, og at Spørgsmaalet kun blev om Betingelserne.[3]) Han har vel ogsaa vidst, at hans Forhold var vel kjendt, og dette kunde neppe give ham Lyst til at staa Ansigt til Ansigt med Svenskerne. Hans Tanke var nu kun vendt til de indre Anliggender. Hans Erfaring fra

[1]) Trøstegrunde for Norges sande Venner 12—16. Det synes som om Trykningen af Talen er afbrudt — maaske netop der, hvor Omtalen af Svenskerne begynder. I de Eksemplarer, som haves i Kristiania og Trondhjem, mangler Slutningen.

[2]) Y. Nielsen: Essens Breve 69.

[3]) Bugge til Bech 4de Oktbr. 1814. (Fra Biskop Bugges Haand 66).

Ejdsvold maatte sige ham, at her havde hans Indflydelse ikke været stor, og han har vel ikke tænkt sig, at den kunde blive større i den nye Forsamling. Han ansaa Konstitutionen for «elendig», og en Stænder-Forfatning stod endnu for ham som det bedste. Underligt nok ansaa han nu Biskop Bech for Manden, der kunde faa udvirket, hvad han ikke selv vilde forsøge paa: at skaffe Gejstligheden en grundlovmæssig betrygget Stilling, hvori den kunde sikres mod Armod og Underkuelse, have Indkomster, Hæder og en egen Jurisdiktion med flere Herligheder, som man havde i Sverige, men ikke hos os. Bugge har visselig troet, hvad saa mange Kraft-Patrioter i disse Dage frygtede: at vi skulde «blive Svensker», og han har da været betænkt paa at drage det, der for ham stod som det gode i de svenske Forhold, ind til os, medens dertil var Anledning. Bugges Brev til Bech af 4de Oktbr. 1814 er — saavidt vides — den eneste Udtalelse, man har fra ham om vore Forfatningsforhold i de betydningsfulde Oktoberdage. At det ikke kan opfattes som et Forsøg paa at faa den svenske Forfatning indført i Norge, maa vel være klart af hvad der nu er bekjendt: at Stænder-Forfatningen den hele Tid havde staat for ham som den bedste.

Der blev nu intet af. De skjønne Drømme henvejredes atter, og Unionen med Sverige fuldbyrdedes, uden at vi blev Svensker. Det varede længe, inden den virkelige Situation blev klar for de norske Patrioter, men imidlertid skikkede man sig i Tiderne, medens man søgte at finde en og anden lys Side ved de nye Forhold og brød Staven over Christian Fredrik. Bugge var ikke med her. Han delte ikke den almindelige Glæde over vor Konstitution, der nu engang ikke var efter hans Hoved, og for hvis Mangler han maaske har havt det samme skarpe Blik som Ejdsvoldsmanden Grøgaard.[1]) Endog adskillige Aar efter finder vi i hans Breve skarpe Ytringer om Grundloven, og det har vist varet længe, før han

[1]) Se 1 Saml. 203.

forsonede sig med den, — om det nogensinde skede. Heller ikke kunde han som andre af Tidens politiske Prester — J. N. Brun, M. B. Krogh, Pavels — bryde Staven over Christian Fredrik, der fremdeles beholdt sin Plads i hans Hjerte. Han har maaske haabet, at der kunde ske store Forandringer i Danmark, der kunde blive af væsentlig Betydning for ham selv personlig og bringe ham ud af den Stilling, der for Tiden synes at have været ham utaalelig. At han senere nærede saadanne Tanker er sikkert nok, og rimeligt er det, at han gjerne havde fulgt det af Rye og Schleppegrell givne Eksempel, naar han ikke havde spærret sig Adgangen til Ansættelse i Danmark under Fredrik VI's Regjering. Imidlertid stod han der som en Fiende af den nye Regjering uden at kunne naa den og med Bevidstheden om, at ethvert dristigt Skridt var farligt. Ganske kunde han dog ikke holde sin Pen i Ave. Videnskabernes Selskab havde søgt at faa anvist den kongelige Gave af 1 000 Rdlr. S. V., der endnu ikke var udbetalt for 1813 og 14. Han fik til Svar, at man først maatte være forsikret om, at Pengene for 1813 ikke var assignerede paa den danske Postkasse. I en skarp Skrivelse til 5te Departement (Grev Wedel) viste han Urimeligheden af en saadan Formodning, der indeholdt en Mistanke om Uredelighed fra hans Side. Han mindede om, at Direktionen nylig havde sendt Statsraadet en Gjenpart af Kong Christian Fredriks Reskr. af 3die Juni 1814 med Løfte om, at Gaven skal anvises ogsaa for 1813 med Tilføjelse: «Heraf følger, at den til den Dag ikke er anvist, og at den efter den Dag skulde være anvist fra Danmark er mindre rimeligt».[2]) Han har neppe været ubekjendt med, at enhver Mindelse om Christian Fredrik som Konge maatte være Statsraadet — navnlig Grev Wedel — alt andet end behagelig.

[1]) M. B. Krogh til Bech s. o. Pavels Dagb.
[2]) Bugge til 5te Departement 30te Decbr. 1814.

1815 gik op. 7de Januar fandt det bekjendte Stjernefald Sted, da saa mange af Norges Mænd prydedes med de hartad ukjendte svenske Ordener. Det maatte vække Opsigt, at Bugge ikke var blant de dekorerede, og man var straks færdig med den Gjætning, at hans varme Venskab for Christian Fredrik var Grunden til den paafaldende Tilsidesættelse. Her har man dog visselig taget fejl. Der kan vel ikke være Tvivl om, at den samme Naade vilde være bleven vist Bugge, som de i sin Tid ligesaa ivrige Selvstændigheds-Mænd, J. N. Brun og M. B. Krogh, hvis der ikke havde været en afgjørende Hindring for nu at udmærke ham som Kongens Mand. Han havde nemlig endnu ikke aflagt Troskabsed til den nye Konge. Det var hans Mening at samle Eds-Dokumenterne fra hele Stiftets Presteskab og indsende dem under et med sit eget, men der var en af Presterne, Rasmus Parelius Dreyer,[1] der trods gjentagne Paamindelser ikke indsendte sin Ed. Han var en meget ivrig Patriot og bar sig nogle Aar efter som saadan ilde ad, hvilket kom ham dyrt at staa. Om Biskopen har været tilfreds med denne Forsømmelse, der for ham selv medførte Opsættelsen af en Handling, der uden Tvivl faldt ham tung, skal være usagt, men imidlertid gik Maaned efter Maaned, og Biskopens Troskabsed kom ikke. Det er klart, at om Karl Johan, der tiltroede Bisperne en stor politisk Indflydelse, som de ogsaa havde øvet i 1814, vilde have været af med Bugge, saa havde her været en Grund, han kunde støtte sig til. Man gav nøje Agt paa Embedsmændene i disse Dage og holdt skarpt Øje med Trøndelagen. Her maatte det vække den største Opmærksomhed, at General Grev Schmettau fik Afsked — besluttet i Statsraad 12te Januar 1815[2]) — uden at man oppebiede hans Ansøgning. Bugge holdt Modet oppe, og paa en Tid, da Grev Schmettaus Afskedigelse maatte være ham bekjendt, vedblev han med at give Regjeringen

---

[1]) S. o. S. 118.

[2]) M. Birkeland i Morgenbl. 1868 No. 33.

ubehagelige Mindelser. Presten Bendix Støren søgte Skogn. Bugge udtalte sig meget rosende om ham som en virksom og dygtig Prest, der havde havt en mer end almindelig tung Skjæbne. Det danske Cancelli havde lovet ham Befordring, men hindredes ved Rigernes Adskillelse. Saa heder det videre: «Kong Christian Fredrik lovede ham det da ledige Bynæssets Kald og kunde ikke overtales til at bryde dette Løfte, men da han havde forladt Landet, blev Kaldet givet til andre». Det var farlige Ord i en farlig Tid. Snart begyndte man at tale om, at Stiftamtmanden Grev Trampe, Schmettaus Svigersøn, ogsaa skulde afskediges, og nu lader det til, at Bugge begyndte at ane Uraad. Skulde han redde sit Embede, maatte han nærme sig Kronprindsen, og han fandt en Vej. Videnskabsselskabet havde under sin tidligere Organisation havt en Prinds til Præses og — i Regelen — Trondhjems Biskop til vice Præses. Da Christian Fredrik var bleven Konge, beskikkede han 3dje Juni 1814 Bugge til Præses. Han nedlagde nu i Begyndelsen af 1815(?) Præsidiet, og der blev berammet nyt Valg paa Præses og vice Præses til 1ste Marts 1815. Bugge, som «var saa hjertelig kjed af det hele og søgte at drage sig ud af alt», var nu «i en uheldig Stund» valgt til Storthingsrepræsentant, og blant hans «øvrige Uheld» maatte han ogsaa regne dette, at han 1ste Marts blev valgt til Præses i Videnskabsselskabet. Han melder dette i Brev til Biskop Bech 18de Marts og fremfører her den Sidebemærkning, at man vil ansøge Kronprindsen om at være Selskabets Protektor. For ham selv maatte dette blive ubehageligt, bl. andet fordi han ikke kunde et Ord Fransk. Han nævner derpaa Rygtet om, at han skulde have Afsked, som han vilde finde «conseqvent, eftersom man har begyndt», og at D'hrr. Statsraader skal være «særdeles vrede» paa ham, uden at han ved hvorfor.[1]) Han beder Bech give ham et Vink om hans forestaaende

[1]) M. Birkeland s. o. Bugge til Bech 18de Marts 1815. Fra Biskop Bugges Haand 67. Avertissement fra N. S. Schultz i Rigstid. 1815 No. 2.

Skjæbne, hvis noget derom maatte komme til hans Kundskab. Det er nu klart, at Kronprindsens Protektorat over Videnskabsselskabet maa have nødvendiggjort en Forbindelse mellem ham og Selskabets Præses, og saare rimelig bliver den af en af vore kyndigste Historikere fremsatte Formodning, at Bugge har benyttet det nye Forhold til at bringe den høje Protektor sin undersaatlige Hyldest, ligesom han «synes gjennem Venner i Kristiania at have ladet Grev Essen tilflyde orienterende Oplysninger om, hvor han for Tiden var at finde i Politiken».[1]) Er denne Formodning rigtig, saa har rimeligvis Bugges Tilnærmelse til Karl Johan fundet Sted samtidig med hans Valg til Præses (1ste Marts 1815), og nu blev Ventetiden ham lang. Brevet til Bech tyder herpaa og ikke mindre et andet af samme Dag, hvori han indstændig beder Provst Midelfart om at blive staaende i Provste-Embedet. Han beklager Provsten for «de fordrukne Knegte eller Genier, hvad det er, som han har med at bestille», og indrømmende, at han kan længes efter Hvile, tilføjer han: «vær vis paa, at jeg gjør det samme». Tankerne om Troskabseden er ogsaa fremme, da han atter minder om Dreyers Forsømmelse og truer med at indgive en Forestilling til Regjeringen. 3die April fik Biskopen Dreyers Ed, men han ventede lige til 15de Maj med at fremsende den og de øvrige Presters tilligemed sin egen. Den — 30te Novbr. 1814 — paabudne Edsformular[2]) lød paa Troskab 1) med Kong Karl XIII og det kongelige Hus 2) mod Rigets Grundlov af 4de Novbr. 1814. Bugge fandt ikke at kunne aflægge Eden efter denne Formular. Han troede, at han maatte nævne Grundloven først og ved det

[1]) M. Birkeland i Morgenbl. 1868 No. 40. Essen sendte 14/6 1815 Kronprindsen et Brev fra Bugge til en af hans Venner i Kristiania, skrevet før han var bleven R. N. O. Essen tror, at Bugge har holdt paa Sverige indtil Christian Fredriks Tid, hvilket visselig ikke er rigtigt. Se Breve fra H. H. v. Essen til Karl Johan ved Y. Nielsen Kr.ania 1867. 88.

[2]) Findes i T. Stangs Love og Anordninger vedkommende den n. Gejstlighed 190.

kongelige Hus tilføje: efter den antagne Successionsorden, — tilbød imidlertid at aflægge den paany efter den foreskrevne Formular, «saafremt Storthinget erklærer, at Emdedsmænd uden at overtræde Konstitutionen saaledes kan aflægge den». Regjeringen maa ikke have fundet noget at bemærke ved denne Afvigelse, der jo ogsaa var uden Betydning. Indberetning derom er rimeligvis straks sendt til Stockholm, og 24de Maj blev Bugge udnævnt til Medlem af Nordstjerneordenen i Betragtning af hans Værd som Videnskabsmand, hans ivrige Bestræbelser for det Kgl. norske Videnskabsselskab i Trondhjem, hans udmærkede Uegennyttighed i sit Embede og hans Fortjenester af Skole- og Fattigvæsenet. Straks efter — 8de Juni — begav han sig til Kristiania ledsaget af sin Søn, Søren Bugge, der skulde tage artium.

Et Ordenstegn kan have stor Betydning, og for Bugge sagde hans Nordstjerne, at han nu havde Kongens Naade og var sikker paa sin Bispestol. Han maa være kommen til Kristiania i en oprømt Stemning, vel skikket til at vinde Yndest. Den vandt han da ogsaa hos Grev Essen ved det første Møde.[1]) Hans oprømte Sind maatte give sig Luft i Vittigheder, hvor han saa var, og det er saare betegnende, at han som Tilhører ved den første theologiske Eksamen i Norge — P. V. Deinboll, i Tugthuskirken — ikke kunde lade Bechs Latin i Fred, og at han i Forgemakket hos Statholderen gav Vittigheder over Fredrik VI tilbedste for Adjutanterne.[2]) Ogsaa paa Storthinget, hvor han var en ivrig Oppositionsmand, fremkom han med skarpe Udtalelser, der maaske kom af sig selv uden nogen bestemt Hensigt, men som dog nær havde bragt ham ind i en Injurie-Proces. Han mente, at Nordmændenes Kjærlighed til Svenskerne idetmindste paa vestre Side af Glommen endnu ikke kan være stor, og Tank, der aabenbart skulde have Finten, kaldte ham til Regnskab, mindende om hans Ytringer 18de

---

1) Pavels Dagb. 20/6 1815.
2) ibid 19/6 og 12/7 1815.

Septbr. 1814, som han fejlagtigen henlagde til Prædikestolen. Trønderne maatte være sin Biskop taknemmelig for hans Medvirken til, at deres By blev Hovedsædet for Norges Bank, men de fik ogsaa sit af hans hvasse Tunge. Da Jak. Aall mente, at man i Kristiania raadede over den største Kyndighed i Pengesager, svarede Bugge, at han ikke havde mærket nogen særdeles Stupiditet hos Handelsmænd i Trondhjem. De vidste vel sagtens, hvorledes han bedømte dem, om de end ikke kjendte til den alt andet end lystelige Skildring, han giver af dem i det «tableaux», han sendte Christian Fredrik. At Bugges Virksomhed paa Storthinget var betydelig og hans Dygtighed anerkjendt og meget benyttet, er bekjendt. Han gav Stødet til Nedsættelsen af faste Komiteer og fik Broderparten af Komite-Arbejdet som Formand i Kirke- og Konstitutionskomiteen, Medlem af Protokol-Komiteen og Rigsakt-Komiteen. Om Nedsættelsen af en Protokol-Komite var der megen Meningsforskjel, og Bugges Tale — 4de Aug. 1815 — lagde her det betydeligste Lod i Vegtskaalen. Det var ikke hans Mening at lægge nogen Mistænksomhed for Dagen, men at give Storthingsmændene Anledning til at bære hjem et Vidnesbyrd om Ulasteligheden i Regjeringens Handlinger i en Tid, da endnu megen Uro gjærede i Sindene.[1]) Bugge var en af de faa, der med Christie fungerede som Præsident, og han lagde som saadan megen Dygtighed for Dagen. Da han kom til Storthinget, lod han sig forlyde med, at han vilde «sove paa sin Bænk», men dette blev langt fra Tilfældet, og det viste sig i et enkelt Tilfælde, at han var den mest vaagne af alle. Ved Forelæggelsen af Rigsakten var han den, der blev opmærksom paa en Uoverensstemmelse mellem det svenske og det norske Dokument, som han fik rettet.[2]) Det er ikke vor Hensigt at give nogen Udsigt over Bugges Virksomhed som Storthingsmand, der er tilfulde be-

---

[1]) Pavels Dagb. 4/8 1815. F. M. Bugge: Karakt. Træk 32, hvor et Stykke af Talen findes.

[2]) Pavels Dagb. 22/7 og 31/7 1815.

kjendt af mange nyere Skrifter,[1]) men vi skal dog endnu nævne hans Bestræbelser for at faa istand et Indtægts-Regulativ for Gejstligheden, hvis Nød altid laa ham saa meget paa Hjerte. Det var hans Mening, at Indtægterne overalt paa Landet burde reguleres i Korn. Saadant maatte mislykkes i en Tid, da Landets Pengevæsen var fortvivlet. Ligesaa mislykkedes et Forslag om at hindre letsindige Ægteskabs-Skilsmisser ved at forbyde en fraskilt at indtræde i nyt Ægteskab. For dette har han neppe havt synderligt Haab.

Karl Johan opholdt sig i Norge fra 22de Aug. til 6te Novbr. 1815. Fra 3die til 29de Septbr. var han paa Rejse til Trondhjem, hvor han gjorde Bispinde Bugge Visit og forærede hende et Par Ørenringe med Diamanter. Da Karl Johan kom til Kristiania, blev Bugge af Storthinget valgt til at føre Ordet ved Komplimentationen, men han maa ikke have havt Lyst dertil og undskyldte sig med sin Mangel paa Færdighed i det franske Sprog. Det faldt ham da til at komplimentere Prinds Oscar.[3]) Hvis man kan slutte af Pavels's Taushed — og den skarpe Iagttager optegnede nøje hvad der skede — kan ikke Kronprindsen, før han rejste til Trondhjem, have vist Bugge nogen Opmærksomhed. Da han kom tilbage, afløste den ene Fest den anden, men i denne Tid var Bugge syg — mest af politiske Grunde, da han var yderlig misfornøjet med Storthinget, mener Pavels.[4]) Da det lakkede mod Afrejsen, maa derimod Kronprindsen have vist Bugge stor Naade, og denne «parlerede Fransk, saa det havde god Skik, uden næsten at kunne et Ord». Han blev udpeget og havde «næsten» Enetale med den høje Herre.[5]) Dette har vel været ved Afskedsaudiensen, da han med Biskop Sørensen blev kaldt ind til Kronprindsen og

---

[1]) M. Birkeland: Norge 1815—16 i Morgenbl. 1868. Y. Nielsen: Norges Hist. efter 1814. Pavels Dagbøger. Storthingsforhandlinger.

[2]) Pavels Dagb. 11/8 1815 sammenlign. 30/11 og 20/12 1815.

[3]) Bugge til Christian Fredrik 28/1 1816.

[4]) Pavels Dagb. 8/10 1815.

[5]) Bugge til Christian Fredrik 28/1 1816.

havde en «meget lang Conference om Religiøsitetens Fremme i Norge».[1]) Han kom hjem fra dette Møde uudtømmelig i Lovtaler over sin vordende Konge, men det er ikke rigtigt, hvad hans Søn fortæller, at han fra nu af var Karl Johan «uforanderlig hengiven af et oprigtigt og trofast Hjerte».[2]) Han var paa denne Tid yderlig misfornøjet med Storthinget, som han troede vilde føre Nationen til den Yderlighed, at man for at undgaa Anarki maatte ofre Selvstændigheden. Han tiltroede ingenlunde Regjeringen og mindst Kronprindsen Planer i den Retning, men antog, at Svenskerne med hemmelig Glæde saa os gaa vor Undergang imøde.[3])

Det har vist aldrig hændt hverken før eller siden, at 4 af Norges Bisper paa engang har opholdt sig et helt Aar paa samme Sted. Karl Johan, der uden Tvivl gjerne vilde gjøre alt til Fremme af kristelig Oplysning og kristeligt Liv, ligesom han visselig gjerne vilde vinde Gejstligheden for sig, greb Anledningen til for «nogle af dem» at «opdrage nogle Grundlinjer angaaende Oplysningsvæsenet i Norge». Det er ikke bekjendt, hvilke eller hvilken af Bisperne foruden Bech Kronprindsen havde henvendt sig til. Rimeligvis har det været Sørensen, hvis milde Væsen og Færdighed i det franske Sprog sagtens meget snart har banet ham Vej til den store Yndest, hvori han altid stod hos Karl Johan. Dennes «Grundlinjer» er heller ikke bekjendte, men de havde til Følge, at Bech gjorde et Udkast i 6 §§ til Forandringer i den kirkelige Administration, der blev diskutteret mellem de 4 Bisper. Efter dette skulde Stiftsdirektionen ophæves. Fattigvæsenet og milde Stiftelser skulde undergives Stift-

---

1) Pavels Dagb. 5/11 1815.
2) F. M. Bugge: Karakt. Træk 35. Bugge til Chr. Fred. 28/1 1816.
3) Pavels Dagb. 30/11 1815.

amtmandens og Amtmandens Overtilsyn, medens Biskopen skulde have Overopsyn med alt, hvad der var anordnet til «Oplysningens, Religionens og Kirkedisciplinens Fremme». I hvert Stift skulde der oprettes et Konsistorium af 2 Prester, — i Nordland 4 — der skulde have Titel af Konsistorialassessorer og gaa Biskopen tilhaande med Raad og Bistand. De skulde kunne sendes ud til Undersøgelse af Presters Forhold, men i Konsistorialforsamlingen kun have delibererende Stemme. Alle Biskopers Indstillinger skulde forelægges Regjeringen *in extenso*. Konsistoriet skulde bemyndiges til at anvise de til Oplysningsvæsenet fornødne Midler paa Byernes og Kommunernes Kasser. Indberetning om gejstlige Embedsmænds Forhold skulde afgives til Regjeringen hvert Aar. Provsterne skulde lønnes, og Instruks for dem som visitatores skulde udfærdiges af Biskopen. — Biskop Bech vilde straks have dette Forslag indsendt direkte til Kronprindsen, men Bugge — og med ham Krogh og Sørensen — mente, at Bech burde tale med ham og indstille, om ikke Bisperne burde sammentræde og udkaste en saadan Plan nu, da de var her tilstede. Bifaldt han dette, kunde de nogle Dage efter overlevere Planen med Tilføjelse: «efter Hs. Kgl. Højhed Kronprindsens høje Befaling». Bech likte ikke dette og lagde sig syg. Han maa have været glad i sit Arbejde og kunde heller ikke finde sig i Bugges Bemærkninger, at Tilsyn med Latinskolernes Lærere burde nævnes, og Gage for consistoriales foreslaas. Bechs Udkast er dateret 25de Oktbr. 1815. De andre Bispers Bemærkninger — de fleste formelle — kan ikke være fremkomne før et Par Dage efter. Saa blev Bech syg, og Kronprindsen skulde snart rejse. Bugge maa have tænkt sig Muligheden af at faa noget ud af Forslaget, naar man nyttede Tiden, men uden Bech kunde man ingen Vej komme. Han skrev da til denne et meget venskabeligt Brev og tog Gage-Forslaget tilbage «for at undgaa Skin af Egennytte» og gav Bemærkningen om Latinskolerne en ny Form, hvorefter det skulde blive med, at Rektor hvert Aar afgav Indberetning til Biskopen om Lærere og Disciple. «Din

Rosted», siger han, «er ikke min Boye», og han kunde ikke negte, at dette Punkt laa ham meget paa Hjerte.[1]) Der var andre Ting, som ærgrede Bech i disse Dage, da han maatte udstaa et infamt Angreb i en Avis, og lykkedes det ham end at bevise sin Uskyldighed,[2]) saa har dog vel ogsaa denne Historie bidraget sit til, at han ikke havde Lyst til at træde frem for Kronprindsen. Han overlod da ogsaa til Pavels at prædike ved den højtidelige Gudstjeneste 4de Novbr. 1815 samt at holde Kabinetsprædiken den følgende Dag, da Prindserne forlod Kristiania. Sygdommen var dog ikke haardere end, at den tillod ham at indfinde sig til Afskeds-Opvartning efter Kabinetsprædikenens Slutning.[3]) Forslaget til den nye Ordning af vore kirkelige Anliggender kom saaledes ikke frem, men er formodentlig omtalt i den lange Samtale, Kronprindsen denne Dag havde med Bugge og Sørensen. Hvad der var blevet af dette Forslag, om ikke Bech saa ubelejligen var bleven syg, er ikke godt at vide, men det kan optegnes som en interessant Kjendsgjerning, at paa samme Tid som vort Folk traadte frem med en rent demokratisk Statsforfatning, blev der gjort Forsøg paa at skaffe vor Kirke en udpræget episkopal Kirkeforfatning.

Karl Johan havde naturligvis i 1814 maattet faa et stærkt Indtryk af, at den Tingenes Tilstand, der var grundlagt ved Konventionen til Moss og traadte i Virkelighed 4de Novbr., var alt andet end stemmende med Nationens Tilbøjelighed i det store og hele taget. Det var 14de Aug. lovet, at ingen skulde forfølges for sine politiske Meninger og Handlinger

[1]) Forslaget med Bemærkninger og Bugges Brev findes i Kristiania Bispearkiv (Rigsark.).
[2]) Pavels Dagb. 25/10 og 28/10 1815.
[3]) Pavels Dagb. 5/11 1815.

til denne Dag, men siden har Karl Johan betragtet sig som den, der var forpligtet til ikke at taale virkelige — eller formentlige — Stemplinger mod ham og Unionen. Han beholdt længe en Mistanke om, at saadanne fandt Sted, om der end neppe har været nogen eneste Normand, der tænkte paa noget saadant. Men for Kronprindsen stillede sig enhver, ogsaa blot personlig Forbindelse med Christian Fredrik som en farlig Intrige, der bar Forbrydelsens Spire i sig. Til Uheld for Nationen — og neppe til Glæde for Karl Johan selv fik han under Opholdet i Kristiania 1814 Næring for sin Mistanke. Carsten Anker var efter sin Udsendelse af Christian Fredrik forbleven i London og sendte derfra en Skrivelse til Statsraadet dat. 7de—8de Novbr. 1814, handlende om Garanti for den nye Forening med klare Antydninger af Sveriges mulige Upaalidelighed. Statholderen forlangte Brevet af Statsraad Rosenkrantz for at vise det til Kronprindsen. Denne førte et meget stærkt Sprog til den danske Udenrigsministers Broder om den retfærdige Grund, han havde til Misfornøjelse og Mistanke til de Personer, der ikke engang efter Konventionen til Moss havde ophørt med sine Intriger. Han var bestemt paa at tilintetgjøre alle disse Rænker.[1]) Dette Brev ankom til Kristiania 19de Novbr., og kort efter maa da denne Scene have fundet Sted. Karl Johans Vrede var imidlertid snart over, og allerede 28de Novbr. udtalte han for Ankers Søn, Løjnant Erik Anker, sit Haab om, at hans Fader nu vilde slutte sig til ham. Det skede imidlertid ikke saa snart. Han blev Vinteren over i London og stod hele Tiden i livlig Brevveksling med Christian Fredrik, der tilsidst — 27de Marts 1815 — tilkjendegav ham, at han intet havde at udsætte paa, at Anker vendte tilbage til Norge og som norsk Borger svor Konstitutionen og Kongen Lydighed. Men han vilde ikke, at Brevvekslingen skulde ophøre og gav ham Forholdsregler mod en mulig Opdagelse. Det maa have været højlig fornødent, thi der blev passet

---

1) Yngv. Nielsen: Bidrag til Norges Hist. 1814 II, 117.

godt paa baade i Kristiania og Kjøbenhavn, og Kronprindsen var saare vel underrettet om hvad der skede. Der var naturligvis ingen, man passede bedre paa end de Mænd, der havde havt Christian Fredriks Fortrolighed, og Bugge var maaske næst efter hans «Ven»,[1]) Carsten Anker, den, der havde staat ham nærmest. Hvor frittalende Bugge var, og hvor meget han end betroede Papiret, saa maatte han dog nu vogte sig, og hans Brevveksling med Christian Fredrik ophørte med det ovenfor omhandlede af 22de Juli 1814. Naar han nu atter optog denne Brevveksling, om hvis Varighed vi ikke ved noget sikkert, mens vi dog tør antage, at den har varet i flere Aar,[2]) blev han dertil foranlediget af Christian Fredrik selv. Denne sendte ham nemlig 26de Novbr. 1815 et Brev, der ikke kjendes, men hvis Indhold efter Bugges Svar maa have været 1) nogle Ord med en Medalje, Prindsen havde besørget for det trondhjemske Videnskabsselskab, 2) Spørgsmaal om Bugges Forhold til dette, om hans Nedlæggelse og nye Overtagelse af Præsidiet, 3) at det vilde interessere Prindsen at høre noget fra gamle Norge. Brevet kom først Bugge ihænde gjennem Professor Thulstrup 28de Januar 1816, og allerede den Omstændighed, at det havde behøvet mer end 2 Maaneder for at naa fra den høje Brevskriver i Kjøbenhavn til Modtageren i Kristiania, maatte være denne en alvorlig Mindelse om, at Dagene var onde, og den yderste Forsigtighed krævedes. Det er fra Ejdsvoldsdagene bekjendt, at Bugge kunde bære paa Hemmeligheder. Han besvarer nu kortelig de 2 første Punkter i Christian Fredriks Brev, forklarer, at han maatte bide i det sure Æble at overtage Præsidiet paany, men «da det ikke gik an at jeg elendige Stymper var den øverste Bestyrer af et Institut, som havde havt en kgl. Person til Chef, blev det gjort som skeede» (sc. Andragendet om at Karl Johan vilde være Selskabets Protektor). Det skede efter Eksempel af Selskabet

---

[1]) Christian VIII Dagb. $^{13}/_{2}$ 1814.

[2]) Meddelt af Provst S. B. Bugge og Prof. Dr. L. Daae, der med Vished ved, at der findes et Brev fra Bugge 1818.

for Norges Vel «med Prælaten i Spidsen». Det tredje Spørgsmaal besvarer han i sit «jovialske Humeur» og indleder det med en Bemærkning om Prindsens Latter ved Tanken om, at han er bleven forsigtig, hvilket er Grunden til, at han ikke har skrevet tidligere, da «Dagene ere onde». Nu kunde han da sige med fuld Sandhed, at «Naturen gaar over Optugtelsen, og Forsigtigheden ligger under Bordet», og ganske sikkert vilde den «Cassation», han i sit «jovialske Humeur» omtaler som ønsket af det danske Cancelli og paatænkt af den nye Regjering, være bleven til Virkelighed, om dette Brev skulde have forvildet sig paa Rejsen, eller om dets Indhold var kommet til andres Kundskab. Vi sigter ikke her saa meget til hans Omtale af «Vedkommende» (Karl Johan), hvis Nedladenhed, Gavmildhed og Klogskab visselig anerkjendes, men omtales i Ytringer, der ikke tyder paa nogen oprigtig Hengivenhed eller Taknemmelighed,[1]) — endnu mindre til hans Ord om den «sammenrapsede Hob af dumme Mennesker», der danne det «abderitiske Storthing», men til de Fremtidsplaner, han her antyder. Han beder nemlig Prindsen, «naar han engang bliver hvad han bør være», at unde ham en liden Afkrog dernede og nævner specielt Slotskaldet paa Fredriksborg. Efter dette vilde han vel neppe have beholdt sin Bispestol, om det var blevet bekjendt, men til sin Lykke fandt han den største Diskretion. Han kjendte Farerne ved sit Foretagende og bad indstændig om, at Brevet maatte blive en Hemmelighed, men at «hans Sind var ligesaa let som hans Pung,» faar man tydelig at vide, naar dette samme Brev fortæller, at han havde mistet sin ældste Datter, at de mange Omvæltninger havde rystet hans Sundhed og slappet hans Kraft, at han havde faat Stensmerter og et Tilfælde i den højre Haand, der truede med Lamhed. Da Bugge skrev dette Brev, vidste han ikke,

---

[1]) Bugge havde netop i disse Dage modtaget 5000 Rdlr. Rmt. af Karl Johan til sine «personlige Fornødenheder». Yngvar Nielsen: Essens Breve 227. Do.: Essens Breve til Karl Johan 105.

hvorledes han skulde faa det afsted, men en sikker Rejsende er — maaske sent — bleven funden. At han ikke var rolig efter dets Afsendelse kan vel mærkes af hans Ytring imod Slutningen af Storthinget, som han med Længsel imødesaa, at han endnu var i Unaade,[1]) og hans Uro tør vel have været en af Grundene til hans opsigtvækkende Udeblivelse fra Afskedskuren hos Karl Johan efter Opløsningen 6te Juli 1816. For at have et Paaskud havde han sendt sin Ordensdragt iforvejen til Trondhjem.[2])

Maatte Bugge paa Storthinget regnes til Oppositionen, saa kan der neppe være Tvivl om, at han ved sin Hjemkomst til Trondhjem var vel tilfreds med Regjeringen. Han ansaa det for utvivlsomt, at den vilde det gode, men intet kunde udrette efter den «elendige Constitution».[3]) Han var ganske sikker paa, at enhver god Embedsmand i «den retsindige Regjering» havde en Støtte, og at den intet vilde foretage, hvor det gjaldt nogen Mands Velfærd uden at have indhentet Vedkommendes Erklæring.[4]) Denne Opfatning har vel neppe været den almindelige i Trondhjem paa denne Tid, og den Popularitet, Biskopen i 1814 og 15 havde kunnet glæde sig ved, er vel snart bleven borte. Dette har vel ikke anfegtet ham synderlig, da han aldrig jagede efter Popularitet. Værre var det, at han straks maatte bruge sin biskopelige Myndighed mod flere af Stiftets Prester. Sogneprest Bendix Heide i Fosnæs maatte tvinges til at tage Afsked, Eiler Hagerup i Oure maatte under Provsteret og blev afsat. Den samme Skjæbne vilde have rammet

---

[1]) Pavels Dagb. 28/6 1816.

[2]) ibid 6/7 1816.

[3]) Bugge til Provst Stub (Eidsvoldsmanden) 23de Septbr. 1816.

[4]) Bugge til Provst Parelius 12te Maj 1817. Do. til 1ste Departement 2den Januar 1818.

Sognepresten til Ytterøen, Rasmus Dreyer,[1]) men han døde, inden Dommen faldt. Det maatte smerte ham at se «Ladhed, Trodsighed og Laster beherske mange af Presterne», og «hvor aldeles spildt Raad og Vejledning var paa saadanne Mennesker, hvor den gode Vilje mangler». Det laa vel for en Del i Tidsomstændighederne. Udsæden fra Revolutionsaarene bar sine Frugter, medens vort Universitet endnu ikke ret var kommet i Virksomhed, saa Prestenøden kunde afhjælpes. At det saa bedrøvelig ud i Trondhjems Stift havde vel ogsaa sin Grund i Mangelen paa Tilsyn med de kirkelige Sager i disse Aar. Omtrent hele den første Halvdel af 1814 og fra Maj 1815 til Slutningen af Juli 1816 havde Biskopen været i Kristiania, og Stiftsprovsten Jonas Angell var en udlevet Olding. Der havde naturligvis ikke været Tale om Visitats i disse Aar, og der var meget at efterse. 1817 maatte derfor blive Bugge et haardt Aar ikke mindst, da Stensmerterne nu begyndte at gjøre ham Rejserne besværlige. Noget nyt kom ogsaa til. Han havde endnu aldrig indviet en Kirke, og nu var der hele 3 nye Kirker i Hevne, Værdalen og Støren, der ventede paa ham. I Arkivet fandt han intet om saadan Forretning, som det synes, at hans Formand har holdt for overflødig.[2]) Paa Forespørgsel til Departementet blev det ham befalet at indgive Forslag til Ceremoniellet, og det blev da ham, der gav det første Udkast til det Ritual, der senere blev fastsat. 28de Marts 1817 blev det ham tilladt at følge sit eget Udkast, hvorefter der var 10 Prester i Funktion, ingen Læsning i Kordøren og — besynderligt nok — Provstetalen efter Prædikenen. Lektierne var 1) 1 Kong. 8, 22—52, 2) Hbr. 10, 19—29, 3) 1 Kong. 8, 54—61, 4) Ef. 1, 16 ff., 5) 1 Kong. 9, 2—9, 6) 1 Tim. 2, 1—6, 7) Salme 84, 8) 2 Kor. 3, 4, 9) Salme 100, 10) Joh. 17. Det blev bestemt, at Ofring skulde finde Sted, om nogen ønskede det. Biskopen

---

[1]) Se o. S. 118. 153.

[2]) Bugge til Sogneprest Høyem 31te Aug. 1812.

mente, at han maatte have den samme Frihed i dette Stykke som Menigheden og bestemte, at ingen Ofring skulde finde Sted.[1]) Paa Grund af Kirkevielserne maatte han fordele sine Visitatsrejser paa 3 Provstier og tilbragte saaledes Juni Maaned i Fosen, Juli i Indherred og August i Dalerne.

Skjønt Bugge ikke i sit Arkiv fandt noget Hjælpemiddel, har det neppe faldt ham vanskeligt at give dette Udkast til Kirkevielses-Ritual, da han i Kristianssands Stift havde været tilstede ved Indvielsen af en Kirke. Vanskeligere faldt det ham, da han 8de Oktbr. 1816 fik Ordre til at give Udkast til «en med Tiderne stemmende Visitats-Instruks». Statsraad Treschow har vel anset Bugge for den af de 4 Biskoper, der var bedst skikket til saadant Arbejde. Bugge havde imidlertid liden Lyst til det og lod det ligge. Han havde tidligere paa Visitats maattet døje den Paastand af vedkommende Prest, at «han ikke katekiserede for Biskopen, om man trædde paa ham»,[2]) og han havde derfor udvirket den Cancelli-Befaling af 12te Septbr. 1807, der forpligtede Presterne til at katekisere ved Biskopernes Visitats. Han maatte saaledes kjende vel til, at en ny Instruks let kunde vække Misfornøjelse hos adskillige af de Prester, der «beherskedes af Ladhed, Trodsighed og Laster». Han maatte imidlertid give sig ifærd med Arbejdet, da han 3die Decbr. 1817 fik fornyet Ordre, og han var da ikke mange Dage om at gjøre et Udkast istand. Allerede 2den Januar 1818 havde han det færdigt, og det ses i alt væsentligt at være fulgt ved den kongelige Resolution om Visitatser af 26de Oktbr. 1818. Det indeholdt dog et og andet, der ikke blev taget med. Konfirmations-Ordningen synes altid at have staat for ham som mangelfuld, og han havde tænkt sig ved denne Lejlighed at faa den forbedret. Han vilde have en Bestemmelse om, at Provsten paa sine Visitatser skulde afgjøre, hvilke Børn der skulde tages til Konfirma-

[1]) Bugge til 1ste Departement 28de Januar, 28de Febr., 8de April 1817.
[2]) Bugge til Cancelliet 25de Aug. 1807.

tionsforberedelse. Der skulde kun være Konfirmation engang om Aaret, og intet Barn maatte konfirmeres, før det havde fyldt 15 Aar. Som noget nyt vilde han ogsaa have indført et vidtløftigt Dagsregister, hvori bl. andet Presterne skulde indføre Udtog af sine Prædikener og Forhandlinger med uforligelige Ægtefolk. Dette skulde holdes hemmeligt, og naar en Prest gik af, sendes forseglet til Provsten for at opbevares til Eftermandens Ankomst. Han vilde have afskaffet Spørgsmaalet, om Menighed og Prest havde noget at klage paa hinanden, hvilket han selv kun engang havde fremført efter udtrykkelig Befaling af Cancelliet. Ligeledes vilde han have Visitator forskaanet for Tilsyn med Kirker og Prestegaarde, som han mente hensigtsmæssigen kunde overtages af Sorenskriveren.

Neppe færdig med denne vigtige Sag fik Bugge en anden, hvori der ikke blev givet ham Anledning til at gjøre Forslag, men kun til at udtale sig om et saadant. Prestenøden — især i Nordland og Finmarken — havde bragt Treschow paa Tanken om «ustuderede Prester», og Forslag til et Seminarium for dette Slags Folk af 31te Jan. 1818 blev sendt ham til Betænkning. Her tog han da rigtig Bladet fra Munden, skjønt det faldt ham vanskeligt at undertrykke «den modbydelige Følelse, der ved Forslagets Gjennemlæsning saa ganske henrev ham». Han mente, at Kuren vilde blive værre end Sygdommen, og at faa eller ingen vilde underkaste sig et videnskabeligt Studium, naar de paa denne Vej kunde komme ind i Embedet. Han paaviste andre Udveje ved Ansættelse af en tredje Professor i Theologi og de orientalske Sprog, ved ikke at beskikke personelle Kapellaner, medens der var ledige Kald, ved indtil videre at lade nogle Embeder blive ubesatte (sc. Kateket-Embeder og residerende Kapellanier i Byerne). For at hjælpe Studenter til hurtig at faa theologisk Eksamen kunde man ogsaa fritage en og anden for examen philosophicum. Skulde imidlertid denne Ulykke ske, mente han, at disse «ulærde Lærere» heller burde tillades at forrette Sakramenterne end at præ-

dike, medens Departementet vilde have det omvendt. Det kunde heller gaa an, at man fik en duelig Mand til at forfatte en Bog med Perikoper af G. og N. T. med korte Forklaringer. «Heraf kunde et Stykke forelæses af denne ustuderede Mand hver Søndag i Kordøren og derefter over samme katekiseres». Biskopen maatte da sørge for, at «en virkelig Prest» idetmindste 5—6 Gange om Aaret besøgte de Menigheder, der var overladte til en saadan «ustuderet Mand», der ikke maatte ordineres eller bære Preste-Navn, men kaldes «Forstander» og have sin Gjerning med alt civilt Væsen, der paaligger Presten, forberede Konfirmander, katekisere, lyse til Ægteskab og jordfæste Lig. Han ser i Aanden Kirken oversvømmet af «forulykkede Prokuratorer, Skriverkarle, Underofficierer» o. desl., river ubarmhjertigen ned paa Planen til disse «ustuderede» Menneskers Uddannelse og slutter med de Ord: «Saaledes har jeg sagt min ringe Mening om Sagen. Gud holde sin Haand over sin Kirke! Den synes at staa i stor Fare»! [1])

5te Febr. 1818 døde Karl XIII, og der skulde holdes Sørgetale over ham. Bugge bestemte Sørgehøjtiden til Søndag den 17de Maj,[2]) — visselig et Tilfælde, der ser ud som en Tanke. Selv holdt han Talen i Domkirken, og han havde udtrykkelig bestemt, at ingen andre Ceremonier skulde finde Sted end de almindelige. Der er intet hørt om, at denne Tale vakte nogen Forbitrelse, men det er vel muligt, at Dagen, der — som bekjendt — først blev fejret i Trondhjem (1824), allerede 1818 kan være mindet af en og anden patriotisk Borger, der kan have hørt den visselig fuldt loyale Mindetale med Tankerne mere vendte mod Ejdsvold end

[1]) Bugge til 1ste Departement 2den Marts 1818.
[2]) Bugge til Presterne 31te Marts 1818.

mod Stokholm. Har dette været saa, da er det visselig ikke blevet skjult for Biskopen, og det har vel bidraget sit til, at han ønskede at unddrage sig fra den forestaaende Kroning. 17de Juni blev han i Anledning af denne fritagen for Visitats, men Fritagelsen var ikke ledsaget af nogen Ordre om at fungere ved den højtidelige Akt. Han kunde saaledes forstaa, at Bech skulde krone Karl Johan. Aldrig havde Bugge været saa ivrig for at komme ud at rejse som nu. Han skrev til Departementet, at det vilde blive umuligt i 1819 at visitere baade den nordligste og den sydligste Del af Stiftet, og at han derfor maatte tage den ene Del i 1818. Men da kunde han ikke være tilstede ved Kroningen. Skulde dette blive ham paalagt, kunde ikke en vidtløftigere Visitats paalægges ham i 1819 end den, der ellers vilde finde Sted.[1]) Han fik nu Ordre til at holde sig hjemme og ved Kroningen udføre Salvings-Akten og holde Prædiken.

Vi tør maaske sige, at der i vort Land ikke har været holdt en Prædiken, der har vakt saa megen Omtale som denne. Den blev ikke udgivet i Trykken,[2]) men Bugge dikterede den Dagen efter Kroningen til sin Søn Søren, efter at den om Natten var afskreven af Haugianeren Arnt Solem. Teksten var 1ste Kong. 3, 9 og Themaet: «en viis og gudfrygtig Konges Følelser paa sin Kröningsdag». Det er visselig rigtigt, at den var «snarare ett vackert tal än en predikan»,[3]) om den end har alle en Prædikens Former. Allerede i Indgangsbønnen tales om Unionen, at «begge de nordiske Folk ere faldne hinanden i Armene som Venner og Brødre til fælles Lykke, fælles Tryghed og Beskjærmelse». Der tales saa i den lange Indledning om Landets Redning fra en overhængende Fare, og den Normand, som skulde være kold og følesløs ved dette, maatte enten «af Naturen være aldeles ubevæget til at lade sig røre af Noget, eller

---

[1]) Bugge til 1ste Departement 23de Juni 1818.
[2]) Før 1886. Den findes i Bogen: Fra Biskop Bugges Haand 107.
[3]) L. v. Engestrøm: Minnen II, 283.

sit Fædrelands Fiende». Redningen tilskrives Karl Johan, der gav os Friheder og Rettigheder, vi før ikke turde drømme om. Det var ham, som havde Magten, og som brugte den til at gjøre os lykkelige, og det er kun «daarligt Pral, at det var vor store Kraft, der fremtvang disse Rettigheder». Han erkjender, at han selv har havt sine Tvivl «om det ogsaa var en Velgjerning for Norge, at det fik Frihed», naar henses til «Frihedens uanstændige Misbrug», «hvorledes ofte Frihed sammenblandes med Frækhed», og «hvorledes der gives Mennesker, som . . . ansee det groveste Overmod som et Særkjende paa den sande Patriot». Prædikenen handler om Kongens Ansvar, Faren for Smigrere, hans Byrder og Frimodighed ved Haabet paa Gud, hans Omsorg for Undersaatternes Vel og hans Løn i Folkets Kjærlighed. Mod Slutningen kommer han tilbage til Folket, hvor han finder «Sædelighed og sand Gudsfrygt forjaget fra deres Huse, der vil gjøre Paastand paa at høre til den oplyste Verden», — «Laster og Udsvævelser ere blevne til Mode» o. s. v. Vi «have derfor største Aarsag til at forene vore Bønner med Kongens, at Herren vor Gud vil forlene ham Kraft til at føre et forvildet Folk tilbage til Fædres Tro og Retsindighed». I Slutningsbønnen heder det: «Gjør alle dem tilskamme, som hade ham, hvad enten de ere hans aabenbare eller hemmelige Fiender».

Af Tilhørerne har 4 udtalt sig om denne Prædiken, 2 Normænd og 2 Svensker. Den ene af Nordmændene har kun bemærket, at Talen var «temmelig drøj», men indlader sig ikke paa Enkeltheder, da han skrev 30 Aar efter.[1]) Den anden er Professor Hersleb, der fandt, at Talen «indeholdt store, skjønt ubehagelige Sandheder, men som det var upassende at sige her. Hos høje og lave fandt den almindeligt Mishag».[2]) Dette antydes hos Udenrigsministeren Grev Lars v. Engestrøm,[3]) der fandt, at den var «snarare et vackert tal

[1]) Christianiaposten 17de Marts 1851.
[2]) Pavels Dagb. 9/10 1818.
[3]) L. v. Engestrøm: Minnen II, 283.

än en predikan, men aldeles i förmån af nuvarande tider, och innehöll många starka sanningar». Haardere dømmer Grev de la Gardie, hvis Ytringer er bekjendte, at «den var på det högsta sårande för det Norska folket. Det är ei møjligt säga ett helt folk hårdare saker än Biskop Bugge gjorde, och jag kan ej neka, at jag med fägnad såg hos Kronprindsen den rätta känsla, som gjorde, han med mishag anhörde denna predikan».[1]) Det sidste Vidnesbyrd er det betydeligste, og det var kun at ønske, at nogle af de «haarde Sager» havde været citerede. Der tales unegtelig om, at «Laster og Udsvævelser ere blevne til Mode» o. s. v., og det er jo ingen Umulighed, at disse Udtalelser har faat nogen Tilsætning paa Prædikestolen, skjønt det ikke er meget rimeligt. Der var jo ogsaa nok alligevel, der kunde støde et svenskt Øre, i hvilket vel paa denne Dag enhver Kritik over Folket maatte skurre. Imidlertid er der en Bemærkning at gjøre ved den svenske Herres Vidnesbyrd. Han har været alt andet end en fordomsfri Tilhører. I samme Aandedræt fortæller han, at Ytringerne var saa meget mere saarende, som de «kommo från en man, hvilken ej allenaste vid föreningen varit den mest ifrige deremot och skrifvit på ett mindre passande sätt mot nuvarande konungen, utan äfven i religion visat en sådan ombytlighet, at han redan länge burit namnet af *bifrons theologus*». Det tør vel anses som sikkert, at Bugge som Christian Fredriks fortrolige Raadgiver og Foreningens ivrigste Modstander har været vel kjendt blant de høje svenske Herrer, — at disse har hørt ham med spændt Opmærksomhed, og at Bugge vel har overvejet, at det bl. a. var for dem han talede. Naar en eller flere af dem i sin Dom over Talen sluttede sig til dem af de norske Tilhørere — der tilkjendegav sit Mishag ved Stenkast, tør det vel være muligt, at Præmisserne har været forskjellige hos dem. Disse ligger ikke i, hvad der var skrevet paa Papirerne, der fulgte

[1]) de la Gardie'ska arkifvet XIX, 223 f.

med Stenene — «der har du for Prækenen» — «Tak for Talen Bisp! som du har hædret os hædre vi dig igjen!» — «*Bilingvis orator millies atqve millies pereat!*[1]) De kom derimod tydelig nok frem senere. Faa Dage efter Kroningen[2]) opfordrede «mange af hans virkelige Venner» Biskopen til at lade «den overordentlig skjønne Tale» trykke. Det synes som dette har været alvorlig ment, og det blev snart efterfulgt af 3 Smædedigte,[3]) af hvilke de 2 første kun er Ytringer af almindelig Raahed, medens det sidste tydelig nok udtaler de Tanker, der visselig har været meget almindelige i Trondhjem ved denne Lejlighed. Det begynder med en Hentydning til den franske Tale paa Moss, hvoraf vi havde faat en norsk og kraftig Oversættelse. Det gaar dernæst over til, at Storthinget kunde undværes, og at Møllen gaar foruden Grundlov, naar vi blot holder Kongen i Ære, — at det svenske klinger «horribelt skjønt», medens alt, hvad der stammer fra den danske Kilde, «fatalt» o. s. v. Det fremgaar af dette tydelig nok, at det var Talens hele Karakter, hvad den indeholdt og hvad den manglede, og ikke enkelte af dens Ytringer, der havde vakt Forbitrelsen her, hvor Kjærligheden til Sverige og Foreningen endnu kun saa lidet var trængt igjennem. I en politisk Tale — og det maa jo denne Prædiken kaldes — fordrede man at høre Lovprisning over Grundlov og Storthing, og man kunde vel harmes ved den skarpt udtalte Erkjendelse af, at vi skyldte Karl Johan alene den Lykke, vi nød, i en Tid, da mange troede, at vi skyldte os selv den. En Berettigelse mente man vel ogsaa at have til sin Harme, naar saadanne Ytringer kom fra en Mand, der 4 Aar iforvejen havde været hyldet af Befolkningen for sin Trofasthed i den nationale Sag, der antoges at have lidt et stort Nederlag ved den Gjerning, der fuldbyrdedes ved Kroningen.

---

1) F. M. Bugge: Karakt. Træk 35. Pavels Dagb. 21/9 1818.
2) Tr.hjems Adresseavis 15de Septbr. 1818.
3) ibid 6te Oktbr., 13de Novbr., 24de Novbr. 1818.

VI.

Efter 1818. Tilbagevenden til Brødresamfundet. — Bibellæsninger. — Trykte Prædikener. — H. S. Arentz og G. A. Lammers. — Biskopelig Virksomhed, Skolevæsen. — Prestenøden. — Bugge og Kirkedepartementet. — Afsked og Død.

Den egentlige pastorale Side af Bugges Virksomhed som Biskop træder i den første Del af hans Embedstid (1804—18) mere tilbage. Han foretog 1805 og 1807 længere Visitatsrejser, men i Krigsaarene var det kun til de nærmest liggende Prestegjæld han kom, da de trykkende Tider paabød al mulig Økonomi baade for Presterne og de skydsende Bønder. Der blev heller ikke af Cancelliet krævet Visitatsberetninger i disse Aar.[1] 1814, 15, 16 tilbragte han Sommeren i Kristiania, og først 1817 kunde han atter optage de regelmæssige Visitatser. Den eneste fuldstændige Visitatsberetning, vi har fundet fra denne Tid (1805), viser — som man kunde vente — at han fremdeles befandt sig paa det rationalistiske Standpunkt. Det var nærmest Skolevæsenet, der havde hans Interesse, og kun engang — i Nærø — anfører han, hvad Presten, Andreas Wright, havde prædiket om: at Kristi Eksempel var det bedste, vi kunde følge. Han tilføjer, at hans egen Tale gik ud paa «at vise, hvor aldeles umuligt det var at følge dette Exempel, naar man ikke ved Undervisning var bragt til at kjende det og ved fornuftig Eftertanke ledet til at anvende det paa det daglige Liv». Denne Ytring er det eneste, vi har kunnet finde, af hvad Bugge som gejstlig Taler har baaret frem i denne Tid, men

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 14de Septbr. 1838.

den er jo betegnende nok, og ved Siden heraf finder vi ham overalt begunstigende den evangelisk-kristelige Salmebogs Indførelse, medens han er imod Pontoppidans Forklaring. Den lagde — efter hans Mening — Hindringer ivejen for den gavnelystne Religionslærer, men var «særdeles beqvem for den vankundige Skolelærer eller magelige Prest».[1]) Det maa imidlertid siges, at Bugge aldrig som Biskop har arbejdet paa at gjøre de rationalistiske Synsmaader gjældende eller skaffe dem Indgang i Menighederne, og han indtager i saa Henseende en ganske anden Stilling end Biskoperne P. Hansen i Kristiansand og Bech i Kristiania. Balles Lærebog, som han gjerne vilde se benyttet, er — som bekjendt — ingen rationalistisk Bog, og overalt holdt han strængt paa Katekismen som Grundlaget for Undervisningen og paasaa, at der ikke blev veget fra den.[2]) Han ansaa det vistnok for et Tegn paa Vankundighed og Fordomme, naar Menigheden modsatte sig den evangelisk kristelige Salmebogs Indførelse, men tog dog Menighedens Parti og agtede dens Grunde.[3]) Det maa imidlertid bemærkes, at naar Bugge paabød Katekismen i Skolen og tog sig af Menighederne i deres «Fordomme», skede det ingenlunde med nogen Sympati for det, som i denne Tid gjaldt for et lavere Standpunkt. I hele hans Korrespondance fra 1804 til 18 har vi med Sønnens Ytringer om en stedfindende «Spaltning i hans Sjæl» en Strid mellem den aldrig aflagte Barnetro og de rationalistiske Synsmaader[4]) for Øje ikke fundet den ringeste Antydning til nogen saadan. Det kunde imidlertid meget godt i denne Tid gaa an for en rationalistisk Prest at forkynde Kristus og hans Død paa gammel orthodoks Vis, om han end udenfor Prædikestolen handlede og talte efter de herskende Ideer. Den egentlig rationalistiske Prædiken om

[1]) Bugge til Presten Garmann 10de Novbr. 1809.

[2]) Do. til Presten de Besche 7de Maj 1805, til Cancelliet 2den Marts 1810.

[3]) Bugge til Presten H. H. Thaulow 8de Febr. og 4de Marts 1805.

[4]) F. M. Bugge: Karakt. Træk 37 ff.

Dyd o. s. v. har vel snart faldt en saa livlig Aand som Bugges for tør, og han var — hvad der maaske ikke var Tilfældet med nogen af de andre her i Norge — fra sin tidlige Ungdom grundigen indøvet i Forkyndelsen af Kristus. At han til de forskjellige Tider har staat i et forskjelligt Forhold til denne Forkyndelse, har vi ovenfor paavist, og at han, alt som Tiden gik, har nærmet sig mer og mer til det Standpunkt, han i sin Barndom og Ungdom har indtaget, er vel ligesaa rimeligt, som det er sikkert, at han prædikede Kristus adskillig tidligere end efter den Omvæltning, der foregik med ham 1818.[1]) Man kunde maaske ogsaa drage Slutninger i denne Retning af hans Udtalelser om sin Tilbøjelighed til at ombytte Bispestaven med Prestegjerningen,[2]) men dette er dog ikke ganske sikkert, da det er for Christian Fredrik han har udtalt sig saaledes. Det kan maaske have havt sin Grund i hans Lyst til at være i dennes Nærhed, — maaske have været Flyvetanker.

Det maa vel antages, at Bugge, der om Sommeren 1814 var den populæreste Mand nordenfjelds, neppe har havt meget tilbage af Folkegunsten efter 1816, da han havde forsonet sig med Forholdene og maatte antages for Karl Johans Mand. Efter 1816 taler han altid vel om Regjeringen, der i Trondhjem havde mange Modstandere. Men selv dens Venner kunde neppe blive hans, da de vel sagtens ikke let kunde fatte Tillid til ham efter hans Optræden i 1814. Selv Mænd, der i dette Aar stod ved hans Side, var i 1818 hans Modstandere. Dette var f. Eks. Tilfældet med Stiftamtmand Grev Trampe, der endog mistænktes for at have foranlediget den kaade Optræden imod ham paa Kroningsdagens Aften.[3]) Bugge kunde saaledes have god Grund til efter denne Begivenhed at trække sig ud af mange Forhold og give sit Liv en mere indadvendt Retning. Men det var ingenlunde

[1]) Provst S. B. Bugges tydelige Erindring om hans Prædikener før 1815.
[2]) Bugge til Christian Fredrik 28de Septbr. 1813 og 28de Jan. 1816.
[3]) L. v. Engestrøm: Minnen II, 283.

hans personlige Stilling alene, der kunde bringe ham ind paa denne Tanke. Hans Bispegjerning var gaat hen i megen Strid, og han havde faat mange forviklede Sager at ordne, medens hans Stræben efter at bringe Oplysning og Sædelighed frem i Menighederne kun havde havt liden Fremgang. Med sine stærke Ytringer om mange Presters mislige eller endog slette Forhold[1]) har han vel været altfor skarpt seende til alene at søge Skylden her. For ham, der tidlig havde lært Evangeliets Magt at kjende, maatte det ved denne Tid let kunne stille sig saa, at den Vej, man hidtil havde fulgt, blot førte bort fra Maalet, at man maatte slaa ind paa en ny Bane, og at han selv maatte blive den første. Fra gammel Tid har det staat fast for ham, at det gjaldt at forkynde Kristus og hans Død til Synderes Frelse, og han har neppe nogensinde tvivlet om, at dette skede med Renhed og Inderlighed i Brødresamfundet, hvis Mand han engang havde været. Der vaagnede hos ham en Trang til den gamle Forbindelse, og han har maaske havt et Haab om at faa bragt Liv i det døde ved Hjælp af denne. Paa nogen Hjælp af de gamle Prester kunde han ikke tænke, og hans Stilling forbød ham selv at tage nogen indgribende Del i Gjerningen. Han mente da, at han maatte se at faa et «Brødre-Societet» istand i den By, hvis Irreligiøsitet og Usædelighed han saa ofte havde skildret med stærke Farver. Selv kunde han dog ikke her træde frem, og de kirkelige Forhold lagde Hindringer ivejen for den ligefremme Oprettelse af Societetet. Bugge fik da sin Svigersøn, Kjøbmand Hofflund, til at samle en Del Navne under en Ansøgning, han selv havde forfattet, og denne blev sendt ind til Kirkedepartementet. Dette sendte den til Trondhjems Presteskabs Erklæring, der gik ud paa, at Societetet var aldeles overflødigt, og at der intet Hensyn burde tages til Ansøgningen, af hvis Underskrivere kun den første var bekjendt. Bugge havde imidlertid kjøbt et Hus

[1]) Bugge til Midelfart 19de Marts 1815, 14de Jan. 1817, til 1ste Deptmt. 18de Marts 1817, 2den Jan. 1818, til Provst Luytkis 16de April 1817.

og indkaldt en dansk Mand Windekilde og hans Hustru til at forestaa det Societet, der skulde oprettes, men ikke kom istand. Der var dog intet til Hinder for, at Biskopen og hans Familje med enkelte andre dannede en Kreds, der traadte i Forbindelse med Brødrene, og da Presten N. J. Holm var kommen til Kristiania (1821), blev der en livlig Brevveksling mellem ham og Bugge. Windekilde og hans Hustru blev kun faa Aar i Trondhjem, og det er maaske gjennem Holm Biskopen er bleven bevæget til at tænke paa Missjonen, og han er — saavidt vides — den første i dette Aarhundrede, som her i Landet har begyndt at virke for denne Sag, ved at samle Bidrag til Brødremenighedens Missjonærer. Han vedblev med dette hele sit Liv, og mod dets Slutning holdt han oftere Missjonsforedrag. Det norske Missjonsselskabs Stiftelse gjorde ingen Forandring i hans Stilling til den herrnhutiske Missjon, der havde hans første Kjærlighed.

1819 til 1821 havde Bugge visiteret det hele Stift med Undtagelse af Oure, hvor han ikke havde været siden Krigens Tid, og hvor han aldrig siden kom. Han blev 1822 fritagen for Visitats og fandt nu, at han «burde gjøre lidt Nytte hjemme». Han tog sig da paa at holde Bibellæsninger — maaske de første her i Landet — i Bakke Kirke de 3 Søndage i Maaneden, da der ikke var Prædiken. Det er betegnende for de kirkelige Forhold, at han ikke vovede at begynde denne Gjerning uden efter indhentet Tilladelse, skjønt Kirken hørte til hans eget Sognekald.[1]) Han begyndte 3die S. efter Paaske 1822 og fortsatte om Vinteren i Domkirken efter Aftensangen. Det maa have været Bibellæsning i egentligste Forstand med kort og klar Udlæggelse, hvori han var en Mester. Tilhørerne havde sit nye Testamente

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 14de Marts 1822.

med og fulgte ham Vers for Vers, idet han gjerne hver Gang gjennemgik et helt Kapitel. Man kan forstaa, at han paa denne Maade naaede til i faa Aar at faa gjennemgaaet Joh. Luk. Ap. Gjern. Rom. Fil. Kol. Hebr., hvorhos han 2 Aar gjennemgik Lidelseshistorien i Lade Kirke de Søndage der ikke var Gudstjeneste. Han havde aldrig under 800 Tilhørere mest af Borger- og Arbejdsklassen.[1])

Bugge kom saaledes til at udfolde en betydelig pastoral Virksomhed i 1820 Aarene, og der er vel ikke Tvivl om, at den har været til stor Velsignelse, men nogen Forfattervirksomhed skulde han vel ikke have indladt sig paa, hvis ikke en ydre Foranledning havde drevet ham dertil. Man savnede meget en Huspostille til Almuens Brug i Landet, og Bugge selv anbefalede Departementet at optrykke Franckes.[2]) Dette kunde der ikke blive noget af, og Sagen gik over til «Selskabet for Andagtsbøgers Udgivelse». 3 Mænd i Kristiania, Presterne W. A. Wexels og N. J. Holm og Professor Søren Bugge, kom overens om at oversætte den svenske Prest L. C. Retzius' Postille. De oversatte hver Uge sin Prædiken, men paa de Søndage, da den svenske Kirke havde forskjellige Tekster fra vor, fik de Biskop Bugge til at levere en Prædiken.[3]) 10 Prædikener af Bugge blev saaledes trykte i denne Postille, hvis 1ste Oplag udkom 1828.[4]) Man kjender Forfatteren af Postillen fra 1791 igjen i dem, og Forskjellen er mere formel end reel. Det ses tydelig, at han nu har Tilbøjelighed til at give sin Prædiken noget af Bibellæsningens Karakter. Den er en fuldstændig Vækkelsesprædiken med gjennemgaaende Angreb paa Gjernings-Retskaffenheds-Verdsligheds-Tankerne, der vel sagtens i rig Fylde var afsatte af Rationalismen. De maatte falde som en underlig Nyhed for dannede Folk i hine Dage, om nogen af dem faldt paa at tage en for Almuen bestemt Postille i Haanden, — paa

---

[1]) Bugge til Presten Jespersen i Drammen 18de April 1836.

[2]) Do. til Kirkedepartementet 8de Aug. 1822.

[3]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

[4]) 13de Oplag 1874.

samme Tid som de var vel skikkede til at vinde Indgang og skaffe Forfatteren et Navn hos Vækkelsens Mænd, Haugianerne. Dette maatte ikke mindst blive Tilfældet, naar Bugge syntes at gaa dem imøde ved at «henregne til Satans Glæde de mange Slags af de saakaldte Forlystelser, fordi de som oftest ere syndige i sig selv, idetmindste hindre al alvorlig Eftertanke» (5 S. efter H. 3 K.). Vil nogen anføre denne Ytring som Bevis for den Paastand, som hørtes paa denne Tid, at «Biskop Bugge er anden Gang bleven Pietist»,[1]) saa tør vel dette være en Fejltagelse, da her vel nærmest kun er tænkt paa mangt og meget af Tidens selskabelige Væsen.

Det har vel ikke været saa ganske ualmindeligt, at gamle Prester, der havde levet sig ind i Rationalismens Synsmaader, ved denne Tid (1820) begyndte at betragte sin Gjerning med nogen Tvivl[2]) og lidt efter lidt at lægge noget mere positiv kristeligt ind i sin Forkyndelse. Mynster, Claus Harms og Grundtvig havde allerede temmelig længe ladet sig høre, og det var ikke ret vel muligt at blive ganske uberørt af de nye Luftninger, naar man ikke var aldeles forstokket. Vanskeligt har det vel imidlertid været for Prester i Almindelighed at forstaa et saa helt og fuldstændigt Brud med det gamle — eller rettere Tilbagevenden til det gamle — som man fik se hos Bugge. Der var nok kun en af hans trondhjemske Embedsbrødre, Hans Severin Arentz, Prest ved Hospitalet 1815—27, som helt havde Forstaaelsen. Han var Søn af den fromme og lærde Professor Arentz i

---

[1]) J. C. Berg i L. Daaes Tr.hjems Stifts gejstl. Hist. 216. Ytringen skriver sig fra 1825.

[2]) Se D. Thrap: Hyrdebreve fra bergenske Biskoper i Theol. Tidsskr. f. d. luth. K. i Norge N. R. IV, 27.

Bergen, og dette forklarer meget. Han lader til at have staat trofast ved sin Biskops Side og var bl. a. hans Medhjælper i Arbejdet for Missjonen. Han er ogsaa den eneste, til hvem Biskopen ses at have udtalt sig om «den Afgrund, paa hvis Bred han ravede» og sin Redning fra den.[1]) Han er ogsaa den eneste, der fulgte Bugges Eksempel ved at holde Bibellæsninger i Levanger, da han 1827 var bleven Sogneprest her.[2]) Da Bugge mistede Arentz, fik han ham fuldkommen erstattet ved den unge nidkjære og talentfulde Gustav Adolf Lammers, paa hvem han satte megen Pris, ligesom han havde stor Respekt for ham. Det er fortalt, at Biskopen, paa hvis gode Humør og spøgefulde Ytringer de nye Forhold ingenlunde havde lagt Baand, altid var stille, naar Lammers var tilstede,[3]) og der er optegnet Embedshandlinger af Biskopen, der synes at tyde paa, at Lammers — allerede dengang uklar — øvede Indflydelse paa hans Opfatning. Bugge fik ham overmaade kjær, tog ham med paa sin Visitatsrejse 1831 og gjorde alt for at beholde ham i Trondhjem, da Frue Kirkes resid. Kapellani blev ledigt efter Schultz. Det har vel neppe været før efter Lammers's Forflyttelse til Bamble (1835), at han atter fik op til Trondhjem en Herrnhuter-Prest Wolter, der blev heroppe til hans Død og var hans Sjælesørger i hans sidste Stund.

Det er ovenfor paavist, at den nye Kirkestyrelse efter Foreningen med Sverige udfoldede megen Iver for at iverksætte Foranstaltninger, der var fornødne, og at man temmelig snart fik se Frugter af dens Virksomhed. Denne Iver synes

---

[1]) Bugge til H. S. Arentz 26de Marts 1828. Se «Fra Biskop Bugges Haand» 73.

[2]) Bugge til Kirkedepartementet 6te Maj 1828.

[3]) Meddelt af cand. theol. Hans Brun.

at have været lige stor, baade medens Treschow styrede Kirkedepartementet, og efter hans Afgang. Bugge ansaas i denne Tid som den lærdeste og kyndigste af Norges Biskoper,[1]) og det synes, som man ofte har fulgt hans Mening. Et nyt Forslag til Ritual og Alterbog var 1825 forfattet af Biskop Joh. St. Munch, men Bugge erklærede sig ganske imod de af ham foreslagne Forandringer. «Han havde oplevet Forandringer nok, men de fleste maatte han ønske ugjorte». Han tilraadede, at Ritualet blev udgivet paany med en Del Forkortelser.[2]) 3 Aar efter fik han en Forespørgsel, om det ikke skulde være hensigtsmæssigt at indføre flere Festdage, navnlig Bededage. Ogsaa dette erklærede han sig imod. Den eneste Forandring, han ønskede, var at Norge og Sverige skulde have de samme Søndagstekster, og at vi burde forandre vore efter Broderlandets.[3]) Liturgien synes at have ligget Kirkestyrelsen meget paa Hjerte, og efter at Biskop Munchs Forslag var henlagt, spurgte man (8de Decbr. 1828), om ikke Bugge havde Forslag at gjøre. Bugge havde intet hertil at sige, da «Spørgsmaalet ikke gik ud paa, om Tidens Aand og Tænkemaade var gunstig» for den paatænkte Forandring. Han antog, at en Kommissjon burde nedsættes i Kristiania, hvor de bedste Kræfter var at finde.[4]) Departementet ventede længe, før det gik videre i denne Sag, og først 9 Aar efter (11te April 1837) kom det igjen og forlangte Bugges Betænkning om, hvilke Stykker af vor Liturgi der burde komme under Overvejelse til Forandring. Det var kun meget lidet, Bugge her havde at fremføre, men nok til at vise, at han ikke var bange for Forandringer i det bestaaende, og at Spørgsmaalet om disses Fornødenhed ikke egentlig for ham var det afgjørende. Han tænkte sig, at Bønnen i Kordøren burde læses af Presten, at

---

1) Breve fra H. H. v. Essen 88.
2) Bugge til Kirkedepartementet 25de April 1825.
3) Do. til do. 5te Maj 1828.
4) Do. til do. 16de Decbr. 1828.

Messen før Prædikenen kunde falde bort, medens han ikke vilde have den ganske afskaffet. Han vilde have Daaben henlagt til Aftensangen, hvor dertil var Anledning, og for at give Handlingen større Højtidelighed vilde han for Lejligheden have Døbefunten opstillet indenfor Alterringen, hvor Gudmoderen skulde træde ind med Barnet under Daabshandlingen. Overhøringen ved Konfirmationen vilde han have bort, da den neppe høres af 10 Mennesker, og «Menigheden jo heller ikke kan rejicere Barnet». Alt dette — med Undtagelse af det sidste — var fremført uden noget egentligt Ønske om Forandring, og det var vist hans oprigtige Mening, at Tidens Aand og Tænkemaade ikke var heldig for en saadan.

For Skolevæsenet havde Bugge arbejdet meget i de Aar, som gik før 1814, men overalt mødt Hindringer. Her manglede Penge, Lærer-Emner og vel ofte nok Nidkjærhed hos Presterne. Selv til en By — Kristiansund — vidste han i 1811 ikke at skaffe nogen Lærer, og han havde endog Møje ved at finde «duelige Subjekter» til Stiftstaden.[2]) 1812 maatte Waisenhusskolen i Trondhjem lukkes, og han frygtede for, at alt Skolevæsen hos os maatte ophøre.[3]) Paa sin Vis udtrykker han sig til en af sine fortroligste Venner blant Presterne: «Skolevæsenet var til alle Tider en Sag, som hvilte tungt paa Presternes Samvittighed. Da de fleste ingen har, saa blev det og oftest skammelig forsømt».[4]) Tiderne blev ikke bedre efter Krigen, og Skolevæsenet synes i mange Aar at have ligget aldeles nede. Endnu i 1827, da et betydeligt Skridt blev gjort til at hæve Almueskolen, maatte Bugge skrive, at «Skolevæsenet i hele Stiftet var hel maadeligt, Folket nedsunket i Vankundighed og deraf følgende Dorskhed og Dyriskhed», hvortil en af de væsentligste Aar-

---

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 25de April 1837 og 26de Juni 1837.
[2]) Do. til Presten de Besche 16de Decbr. 1811.
[3]) Do. til do. Brodtkorb 14de Jan. 1812.
[4]) Do. til Provst Reinertsen 2den Oktbr. 1811.

sager var Skolelærernes store Uvidenhed.[1]) Det er ogsaa betegnende nok, naar han i et Forslag til Skolevæsenets Forbedring i 1832 lægger en særdeles Vegt paa Adskillelsen mellem Gutter og Piger, hvorved Børnene «praktisk kunde lære, at der eksisterer noget, som kaldes Blufærdighed». Det var en stor Sten at løfte, og noget væsentligt blev vel ikke her udrettet før efter Bugges Tid, da Stiftseminarierne nogen Tid havde været i Virksomhed, og Landets Pengevæsen var kommet i Orden (omkring 1840). Imidlertid havde man meget at kjæmpe imod, og adskilligt blev forsøgt. Hertil hørte Veksel-Undervisningen. Den virksomme General Paul Hansen Birch havde 1827 i Trondhjem oprettet en Lankaster-Skole, hvor 200 fattige Børn havde faat Plads. Bugge var meget glad i den og fandt den navnlig vel skikket til at lære Børnene Subordination i en Tid, «da den moderne Oplysning heller maatte kaldes Opløsning, nemlig af al Beskedenhed og Lydighed».[2])

Veksel-Undervisningen fik ikke lang Levetid i vort Land, men bedre gik det paa et andet Felt af Skolevæsenet, hvor Bugge gik i Spidsen med en Foranstaltning, han fik se gaa fremad, om den end først efter hans Bortgang bar Frugter ud over det hele Land. 1817 var en døvstum Skomager-Søn, Møller, kommen hjem til Trondhjem fra Professor Castbergs Institut i Kjøbenhavn, og Biskopen fandt ham saa flink, at han antog, at der ved ham kunde udrettes noget for dem, der led som han. Han fik trods Tidernes Pinagtighed udvirket en offentlig Understøttelse af 300 Spd. til et forlænget Ophold i Kjøbenhavn for den unge Mand,[3]) der ved sin Hjemkomst blev ansat som Lærer, medens hans Fader blev Økonom og Forstander. Det gik noget langsomt med at faa Institutet i Gang, og først 1822 kunde det begynde med 2 Lærere og 12 Elever. De hermed forbundne Udgifter var

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 14de Febr. 1827.
[2]) Do. til do. 14de Febr. 1827.
[3]) Do. til do. 20de April og 30te Maj 1817.

efter Tidens Forhold ikke smaa, idet de beløb sig til 1 620 Spd. aarlig. Det maa have havt jævn Fremgang, da det ved Udgangen af 1831 havde 27 Elever, af hvilke 7 havde nydt Religionsundervisning, og 3 var konfirmerede.[1])

En betydelig Hindring for Skolevæsenet i denne Tid var Mangelen paa Lærebøger. Ogsaa her var Kirkedepartementet i Virksomhed, og Bugge fik (12te Juli 1828) en Forespørgsel om, hvorledes en hensigtsmæssig Lærebog i Religion kunde skaffes tilveje. Bugge tvivlede paa, at Norge havde nogen Mand, der var istand til at skrive en saadan. Han havde selv i Danmark brugt Balles Lærebog, men maatte tilstaa, at det aldrig havde været ham muligt at bibringe Ungdommen klar Kristendomskundskab efter den. Han foretrak nu Pontoppidan og ønskede, at man vilde overdrage til en Prest at revidere den.[2]) I Bibelhistorie var man uheldigere stillet. Her havde man ingen Lærebog. Bugge maa efter 1818 have faat en fuldstændig Afsky for alt, hvad der havde den mindste Smag af Rationalismen, siden han aldrig nævner Grøgaards Læsebog,[3]) der nu trods alt blev den norske Almues første Lærebog i Bibelhistorie. Han kjendte ingen bedre end den besynderlige «bibelske Historie» i Spørgsmaal og Svar, som 1773 blev udgiven af Joachim Fredrik Horster, en Normand (f. 1741 paa Bredtvedt i Aker, † 1800 som Sogneprest til Strø paa Sjælland). Den tager sig underlig ud og maa have været meget vanskelig at lære, men den tilfredsstillede den strængeste Rettroenheds Krav. Bugge lod den optrykke 1822 og opfordrede Presterne til at benytte den. Det lykkedes, og i 4 Provstier blev der af den indkjøbt 2 344 Eksemplarer. Den er vel temmelig snart bleven fortrængt af Grøgaards Læsebog.

Af mærkelige Skolelærere i Bugges Tid kan mindes Jeremias Willichsen, født 1805. 1822 blev han Skole-

---

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 1ste Febr. 1832.
[2]) Do. til do. 24de Juli 1828.
[3]) Se I Samling 196 ff.

lærer i Nærø, hvor han endnu var 1837, da Bugge tilkjendte ham en Præmie paa 20 Spd. Han havde da paa egen Haand lagt sig efter Latin og Græsk og tilskrevet Biskopen et latinsk Brev, der «vel ikke var fejlfrit, men med Hensyn til Forfatteren kunde vel passere for et Mesterstykke». Han blev Student 1843, cand. theol. 1846 og 3 Aar efter Sogneprest til Lurø, hvorfra han tog Afsked 1867.

Den almindelige Tilstand i vor Kirke og vort Folk var visselig alt andet end glædelig i den nærmeste Tid efter 1814. Rationalismen havde naaet sit Højdepunkt hos os, og der var kun svage Spor til den Reaktion, der i Danmark allerede var temmelig vidt fremskreden. Det kunde visselig siges med fuld Sandhed, at «Folket savnede sand Opbyggelse, og hvad det hører er ikke tilstrækkeligt til at berolige Hjertet». Prestestanden var — om end ikke i sin Helhed rationalistisk — saa dog «for en stor Del kold for Kristendommens Sag, saa der sjelden blev talt af Hjertets Fylde».[1]) Stillingen blev efter Bugges Mening ikke bedre, men end værre, naar adskillige Prester havde fundet paa «det Kunstgreb at rose og ophøje Luther fra Prædikestolen, skjønt de vel aldrig havde læst mere af ham end hans Katekismus. Den uvidende Hob maatte da tro, at disse Folk ogsaa redelig forkyndte Luthers Lære, skjønt de paa den grundigste Maade underminerede Kristendommen».[2]) Bugge befandt sig i en isoleret Stilling, da han var vendt tilbage til det gamle Evangelium, og det kunde ikke være anderledes end, at han maatte se et forfærdeligt Mørke omkring sig. Hans Breve giver altfor ofte et Indtryk af bitter Smerte, naar han skriver om Tilstanden i Menighederne, om han end ikke er uden

---

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 5te Juni 1819.
[2]) Do. til Provst Rønne 4de April 1827.

Haab om bedre Tider, naar Herslebs og Stenersens Disciple i Aarenes Løb maatte komme ud.[1]) De ventedes ogsaa med Længsel i disse Prestenødens Dage, og i 1827 «vidste Bugge ikke hvad Enden skulde blive med alle de ledige Kald». Han havde da paa engang Bjørnør, Opdal, Gryten, Boe, Edø, Nærø, Kristiansund, Kværnæs, Grip, der var uden Prester.[2]) Han maatte se paa, at Fattig- og Skolevæsenet gik tilgrunde, Ungdommen forsømtes, offentlige Kasser var uden Værge, Prestegaardene forfaldt, og Menighederne forvildede.

Havde Bugge sin Møje med at sørge for de Menigheder, der maatte lide under den herskende Preste-Nød, saa havde han ikke mindre Fortrædeligheder med mange af de Prester, der virkede under den sidste Del af hans Embedstid. Der er ingen Tvivl om, at han altid var sine Presters Ven, og at han, hvor det blot var muligt, optraadte til deres Forsvar, men han maatte ikke desto mindre under hele sit Episkopat taale megen Overhørighed, Forsømmelighed og passiv Modstand af adskillige, der forvoldte ham stor Ulejlighed. Drukkenskab var visselig ikke almindelig blant Presterne, men der var dog flere yderlig forfaldne Prester, der maatte tage Afsked eller blive siddende til Fordærvelse for Menighederne. Mere almindelig var den Slaphed i Embedernes administrative Forhold, der i denne Tid vel neppe var ejendommelig for de trondhjemske Prester.[3]) De, der led under denne Svaghed, var tildels meget brave og dygtige Mænd, der ellers kunde fortjene al Ros, men der var jo ogsaa enkelte, der lod alle Ting gaa, som de kunde, uden at de gjentagne biskopelige Paamindelser havde nogen Virkning. Saa kom det til Mulkter og ofte til Provsteret. Det var i det hele Provsteretternes gyldne Tid for Trondhjems Stifts Vedkommende, men det skal siges, at Biskopen gjorde alt

---

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 1ste Juni 1819.

[2]) Do. til Provst Rønne 4de April og 22de Aug. 1827.

[3]) Se D. Thrap: Hyrdebreve fra bergenske Biskoper i Theol. Tidsskr. f. d. luth. K. i Norge N. R. IV, 23.

for at afværge dem. Det synes som de administrative Forhold i vor Kirke paa mange Steder var komne i Forfald under Krigsaarene, og det kostede Møje at faa dem i Orden. Kirkestyrelsen gik nøjagtig frem efter Loven, men det viste sig, at ogsaa den havde en haard Kamp at føre. Det var neppe af Hensyn til den, at Bugge i 1825 siger, at han «gaar frem i sit Embede, som han gaar paa Gløder, vel vidende, at han ikke blev skaanet, om Folk fandt noget at hænge sin Hat paa».[1]) Der var vel ellers nok af dem, som kunde have Lyst til at tage fat paa ham og give ham lidt igjen for de hvasse Ytringer, han saa tidt lod falde. Der er intet Tegn til nogen Uenighed mellem Kirkedepartementet og Biskopen før 1833, da han «levede i næsten idel Mulkter», som Departementet dikterede og paastod, at Stiftsdirektionen skulde inddrive, medens Bugge mente, at Departementet selv maatte besørge dette ved den civile Øvrighed. Han maatte naturligvis adlyde, men kunde ikke undlade at give sin Uvilje Luft i en Ytring om, at det maatte «forekomme ham, som om Kirkedepartementet bestyres af nogle kaade Drenge, der gjerne vil slaae sig til Ridder».[2]) Han troede maaske ikke uden Grund, at Statsraad Diriks ikke tog sig af Sagerne, men at alt blev gjort istand af Ekspeditionssekretæren, Honoratus Bonnevie, med hvem han oftere var utilfreds.[3])

Bugge havde i Aarene 1817—21 visiteret det hele Stift, men fra denne Tid faldt Rejserne ham besværlige paa Grund af hans Stensmerter, og han søgte jævnlig Fritagelse. Fra 1825 maatte han næsten indstille Landrejserne, da han ikke taalte at kjøre i Karjol, og han kom saaledes i Regelen kun did, hvor han kunde komme frem i Baad. Rejsen i 1825 i Namdalen og Fosen tog meget paa hans Kræfter, og da han Aaret efter søgte om Fritagelse, nævnte han for første Gang,

---

[1]) Bugge til Provst Rønne 26de Oktbr. 1825.
[2]) Do. til Amtmand H. M. Krohg 7de Maj 1833.
[3]) Do. til Presten Frost 29de Septbr. 1834 til Presten Nissen 10de Maj 1836.

at han i Tilfælde af Negtelse maatte tænke paa at søge Afsked.[1]) 1827 kom han kun til 3 Kald i Byens Omegn, 1828 kun til enkelte Kald i Fosen, og i 1829 visiterede han de tilbagestaaende Kald i dette Provsti samt Namdalen for sidste Gang. 1830 var han fritagen. Det følgende Aar var han istand til at tage Landevejen og var for sidste Gang paa Røros og Opdal, men 1832 talte han atter om at søge Afsked, hvis han ikke kunde blive fritagen for at rejse dette Aar.[2]) Det følgende Aar havde han i et Brev til Departementet ytret, at han følte Kræfterne tage af,[3]) men han kom dog ud at rejse dette Aar. Han har rimeligvis efter alle disse Hentydninger faat den første Paamindelse om, at det muligens kunde være paa Tiden at nedlægge Embedet, da han nu begyndte at blive misfornøjet med Kirkestyrelsen og tale om, at «mange ønsker at blive af med ham, da han intet kan udrette».[4]) Det blev dog ikke til noget. Han fik være hjemme 1834 og visiterede nogle faa Kald 1835. Det følgende Aar talte han derimod om sin Afsked som nær forestaaende,[5]) men det blev heller ikke nu til noget. Hertil blev han tilskyndet ved et Brev fra sin gamle Ven, Biskop Sørensen, hvori denne indtrængende bad ham blive staaende og afgjøre sin Visitats-Pligt med nogle korte Sørejser.[6]) Det gik paa denne Maade i 1837 og 38, men om Høsten dette Aar erklærede han rent ud, at Sygdom hindrede ham fra flere Rejser, hvorfor han til Vaaren 1839 agtede at søge sig fritagen, og hvis det negtedes — Afsked. Blev han fritagen, saa vilde han søge Afsked 1840.[7]) Departementet har nu

---

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 24de Febr. 1826.
[2]) Do. til do. 6te Febr. 1832.
[3]) Do. til do. 19de Febr. 1833.
[4]) Do. til Provst Arentz 5te Decbr. 1834.
[5]) Do. til do. 22de Febr. og 7de Marts 1836, til Provst Brandt 28de Febr. 1836.
[6]) Bugge til Provst Arentz 14de Jan. 1837, til Presten H. P. S. Krag 14de Juli 1837.
[7]) Bugge til Kirkedepartementet 14de Septbr. 1838.

rimeligvis ventet paa hans Ansøgning, men den kom ikke. Det faldt den gamle Mand tungt at forlade det Hus, hvor han havde boet i saa lang en Aarrække, og istedenfor at søge Afsked meldte han Departementet (28de Septbr. 1840), at hans Helbred havde bedret sig, og at han haabede endnu et Par Aar at kunne blive staaende. Han besluttede 1841 at visitere Namdalen, men det gik uheldig. Han kom til Bjørnør, men her opkom en saa heftig Nordenvind, at han ikke kunde komme videre. Efter flere Dages Ophold besluttede han da at vende tilbage til Trondhjem, hvorfra han saa besøgte Klæbo, Børsen og Bynæsset,[1]) og dette blev hans sidste Visitats. Departementet havde 10de April 1840 givet ham den sidste Paamindelse om at søge Afsked inden Aarets Udgang, men da havde han netop — 7de April — udstedt Rundskrivelse om Visitats i Stør- og Værdalen, og han agtede i 1841 at foretage Rejsen til Namdalen og Fosen. Han bad sig underrettet, om han efter dette havde Befaling til at søge Afsked inden Aarets Udgang, eller om det kunde udsættes til 1842. Han maatte her udbede sig en udtrykkelig Udtalelse af, at man ønskede hans Fratræden.[2]) Der kom ingen saadan, men han var nu bunden til at søge Afsked 1842. Det kan være rimeligt nok, at Departementet fandt, at han blev for længe siddende i Embedet, og muligens har vel Statsraad Holst[3]) ladet ham vide dette, men naar Bugge i denne Tid oftere udtaler sig om, at han «ikke er i Departementets Yndest»,[4]) tør dette vel rimeligere forklares derhen, at han selv ikke yndede sin Foresatte, om hvem han oftere udtalte sig i skarpe Udtryk. Efter adskillig Forhandling om den Pensjon, han maatte vente, indgav Bugge sin Afskedsansøgning i Maj 1842. Den blev sendt til hans Søn

[1]) Bugge til Provst Petersen 12te Juni 1841, til Presten Holtermann 10de Juni 1841.

[2]) Bugge til Kirkedepartementet 18de April 1840.

[3]) P. C. Holsts Optegnelser 308 ff.

[4]) Bugge til Provst Parelius 23de Novbr. 1840, til Romsdals Amt 26de Marts 1842.

daværende Rektor Søren Bugge, der skulde indlevere den, men uheldigvis laa denne syg, og Departementet kom med en ny Paamindelse. 27de Juli blev Sagen foredragen i Regjeringen, og 15de Aug. 1842 fik Bugge Afsked i Naade med 1 600 Spd. i Pensjon efter 54 Embeds-Aar, hvoraf 38 som Biskop i Trondhjem. Indstillingen om hans Afsked er vidtløftig, da den tillige indeholder Forslag til en Regulering af Bispestolens Indtægter, der ved Bugges Afgang beløb sig til nær 5 000 Spd.

Det kan efter ovenstaaende let forstaaes, at Bugge ikke var glad ved at indtræde i det otium, han betragtede som paanødet. Han udtalte sig herom med stor Frimodighed for Deputationer af Landsprester, der kom ind for at komplimentere ham.[1]) Han var bleven vant til sin Sygdom, og den plagede ham ikke, naar han var hjemme, mere end, at han kunde udføre Embedets Forretninger, og han har maaske kunnet mene, at han i sin høje Alder kunde være fritagen for Visitats. Maaske har dette staat for ham som simpel Retfærdighed i Betragtning af hans lange Tjenestetid og ved Tanken om, at Nordahl Brun i sine sidste 4 Aar ikke visiterede. Det er saaledes ogsaa forklarligt, at han ikke var glad i at se sit Embede i en anden Mands Hænder, og han skal have holdt sig ganske borte fra enhver Berørelse med Riddervold. Det faldt ham ogsaa meget tungt at forlade sin Embedsbolig, om han end fik den Glæde at bo overfor Latinskolen, hvor hans Søn Fredrik Bugge var Rektor. I det Hus, han her havde kjøbt kort før han tog Afsked, levede han et stille Liv, der ofte faldt ham langsomt. Han vilde gjerne se og tale med Folk, men følte sig generet overfor fremmede. Af saadanne var der vel ellers ikke faa, der besøgte ham under sit Ophold i Trondhjem, da man vel nødig forlod denne By uden at have set dens mærkeligste Mand. Af «Brødrene» fik han Besøg engang om Ugen, men

[1]) Meddelt af Sogneprest til Bjørnør C. S. F. Houge † 1874 som Sogneprest til Korskirken i Bergen.

det var kun en halv Times Tid ad Gangen.[1]) Skjønt Bugge neppe i sin Alderdom var mere herrnhutisk sindet, end han havde været før, kunde han dog nu med en større Frihed slutte sig til den lille Kreds, hvis Forstander, Wolter, blev hans Sjælesørger og var hos ham i hans sidste Stund. Han nedlagde ikke al gejstlig Virksomhed og holdt navnlig ved sit Arbejde for Missjonen til det sidste. Engang aarlig holdt han Foredrag i Haugianeren Vullums Hus, hvor der indsamledes forholdsvis betydelige Bidrag til Brødremenighedens Missjon.[2]) Efter et kort Sygeleje sov han hen 6te Decbr. 1849, 4 Dage over 85 Aar gammel. Hans sidste Ord var: «Kom Herre Jesus!» Paa hans Gravkors staar: «Kristus var mig Livet og Døden en Vinding».[3])

---

[1]) Bispinde Bugge til Provstinde Karen Bugge 6te Novbr. 1844.
[2]) Meddelt af Provst A. Hauge.
[3]) Christianiaposten 17de Marts 1851.

VII.

Til Bugges Karakteristik. Skarphed. Uforsigtighed. — Kirkeligt Standpunkt — Bispeembedet — Tolerance — Pastoral Virksomhed m. m. — Studier — Berigtigelser.

Vi kan ikke afslutte Skildringen af denne interessante Personlighed, der visselig indtager en af de første Pladse blant Norges højt begavede Mænd i det 19de Aarhundrede, uden at tilføje et og andet, der kan kaste Lys over hans Billede. Vi har imidlertid ikke sat os til Opgave at udtale nogen Dom over hans Karakter, der vel tilfulde maa lyse ud af de oven fremstillede Kjendsgjerninger og den Livsudvikling, der gik frem gjennem saa mange ydre og indre Kampe. Hvad der synes at have været mest fremtrædende hos Biskop Bugge var en gjennemtrængende Skarphed i Opfatning og Kritik. Det var ganske naturligt, at han herved i sin Ungdom førtes ind i eksegetiske Studier og leverede Arbejder, hvori den negative Kritik efter Tidens Mode er fremherskende. At Bugge satte stor Pris paa denne videnskabelige Beskjæftigelse er sikkert, og der var en Tid, da han tænkte sig den som det, der skulde udfylde en stor Del af hans Liv. Det blev da ikke til noget, da han som Biskop fik altfor meget andet at tænke paa til, at der kunde blive Ro til noget theologisk Forfatterskab. Han fik lade sig nøje med at læse, og en meget læsende Mand blev han hele sit Liv. Vi ved ikke, om man med hans Søn tør kalde ham en lærd Theolog,[1]) men at han var en af Danmarks og Norges mest kundskabsrige og dannede Theologer tør vel være hævet over al Tvivl.

---

[1]) F. M. Bugge: Karakteristiske Træk.

Som han selv læste meget, interesserede han sig ogsaa for, at andre skulde følge ham paa denne Vej, tilbød Kandidaterne i Trondhjem Bøger fra sit forholdsvis betydelige Bibliothek, men fik ikke mange til at modtage dette Tilbud. Theologisk Læsning havde nu vel i det hele kun liden Tillokkelse for Kandidaterne fra Revolutions-Decenniet, og kunde ogsaa en og anden have Lyst til at laane en Bog af Biskopens Bibliothek, saa har han vel snart lært at frygte for hans skarpe Tunge og helst holdt sig paa Afstand. De kjære klassiske Studier var komne i Forfald, og det viser sig ved flere Lejligheder, at Bugge bedømte Folks Kundskab og Dygtighed efter deres Forhold til disse.[1]) Det tør have været farligt at underkaste sig en Prøve under en Samtale i Bispegaarden. Skarphed i Domme og Ytringer over Tiden, Forholdene, Personer, Handlinger er gjennemgaaende i hele Bugges Bispe-Tid. Selv frakjender han sig «dette skarpe Blik, der paa engang skuer dybt og overskuer meget»,[2]) men hans Samtid har nok tiltroet ham i høj Grad hvad han selv fandt, at han manglede. Ved nøjagtig Gjennemgaaelse af hans mangfoldige Skrivelser har vi ikke kunnet komme til andet Resultat end, at den har Ret. Netop i at faa frem Sagens Kjærne og behandle den kort og klart synes han at have været en Mester. Han var en Hader af Vidtløftighed, men kunde dog ogsaa bruge mange Ord, hvor Sagerne gjorde det nødvendigt, f. Eks. i den store Strid med Cancelliet 1812—13.

Bugge fik som Biskop tidlig et Ry for Stridbarhed, og det er jo rimeligt nok, da han maatte gjøre sin Indtrædelse i Stiftet med en forbitret Strid med sin Stiftsprovst, Wille, ligesom han siden omtrent den hele Tid under Foreningen med Danmark laa i Strid med Cancelliet. Om den sidste tør man vel sige, at han efter at have ført sit Embedes Sag til Sejer, hvorfor hans Eftermænd i alle Tider vil have at

---

[1]) For Eksempel Skrivelse til Cancelliet 30te Decbr. 1804.

[2]) Bugge til 1ste Departement 2den Januar 1818.

takke ham, havde vanskeligt ved at give efter for en Myndighed, hvis Færd han saa ofte misbilligede. Maaske det i det hele har faldt ham vanskeligt at indtage den rette Stilling i Forhold til Overordnede. Han fordrede som sin Ret at kunne sige Sandhed til dem, men han tog sig ikke altid iagt for at sige Sandheden om dem i de Skrivelser, der skulde bære Sandheden til dem. Dette maatte tage sig slemt ud i en Tid, da man ikke var vant til nogen friere Tone hos højere Embedsmænd. Under saadanne Forhold kan Formen let blive Realitet. Bugge kjendte ikke stort til Regelen «*svaviter in modo, fortiter in re*», fulgte den i alle Fald ikke altid. Der var ofte noget hensynsløst i hans Optræden, og navnlig i Striden med Cancelliet har han neppe havt Øje for dettes yderst vanskelige Stilling i Krigsaarene overfor en absolut Konge, der selv vilde have Del i alt. Man kan ikke undgaa Indtrykket af, at Striden med Cancelliet i Grunden maa have — moret ham. Det ser ud, som han havde givet alt over, intet godt ventede sig, og saa morede sig ved at sige de høje Herrer saa mange Bitterheder som muligt. Vigtige Interesser — Enkesædet — stod paa Spil for ham, og han maatte indse det kloge i at have Cancelliets Herrer til Venner, men han opgav snart Haabet om dem og vedblev at skrive i en Tone, som maatte vække alt andet end blide Følelser. At han kunde skrive paa en anden Maade viser sig af hans Breve i 1814—18. Ogsaa da var der Ting, han maatte underkaste skarp Kritik, men det skede paa en anden Maade. Da stod han jo rigtignok heller ikke som den mistænkte Undersaat, men som den store Auktoritet i kirkelige Sager, paa hvem Regjeringen stolede fremfor nogen anden.

Var Bugge uforsigtig med sin Pen, saa var han det vel i langt højere Grad med sin Tale. Han maa have havt et meget skarpt Blik for det komiske, ligesom Vittighederne løb ham af Munden — ofte uden at han selv vidste hvad der laa i dem. Ofte vidste han dog altfor godt hvad det var for et Vaaben, han var i Besiddelse af, brugte det med

stor Frimodighed[1]) og blev vel ikke snart glemt af dem, det gik ud over. I Trondhjem saa han adskilligt af hvad der for ham stod som aristokratisk Naragtighed — navnlig hos højere Militære, og naar han meget snart kom paa en mindre god Fod med den første af dem, den gamle General v. Krohg, har han maaske derfor havt sig selv at takke. Senere under de fremskridende Krigsaar blev han Vidne — eller troede i alle Fald at blive det — til store militære Bedragerier, og den Frimodighed, hvormed han omtalte dem, har vel skaffet ham mange Fiender. Naar han i 1813 vidtløftigen afdækker disse Misligheder i fortrolige Breve til Christian Fredrik, kan det ikke negtes, at det ser ilde ud, men det viser sig dog, at det ikke blot var i Breve han omtalte dem. 18de Septbr. 1813 udtalte han det samme i den Festtale han holdt i Videnskabernes Selskab. En indgroet Uvane hos ham var det at bruge mindre hædrende Prædikater om de Personer, der var Gjenstand for hans Kritik og ikke holdt Prøve. Vi finder dem hyppig i hans Breve, ja endog i hin ovennævnte højtidelige Tale,[2]) og det kan let sluttes, hvorledes de tankeløst har været indflettede i hans daglige Bemærkninger. De har maaske mere end noget andet bidraget til at skaffe ham Fiender, der jo en Tid var saa talrige, at han næsten kunde siges at staa isoleret[3]) — efter Kroningen 1818. Denne Hensynsløshed i Tale ophørte ikke med den store Forandring, der foregik med ham efter denne Begivenhed. Sin Munterhed kunde han ikke kue, og nu som før fandt han rigelig Anledning til vittige Bemærkninger. Naar han ellers efter Stenkastningen 7de Septbr. 1818 trak sig tilbage fra Omgang med Mennesker, er dette ikke noget nyt hos ham. Vi har fundet ham under lignende Forhold paa Vanse 1795.[4]) Det var overgaaende Stemninger,

[1]) Bugge til Christian Fredrik 16de Juni 1814 — se «fra Biskop Bugges Haand» 52 ff.

[2]) ibid 98.

[3]) F. M. Bugge: Karakt. Træk 40.

[4]) Fra Biskop Bugges Haand 7.

og han var visselig et Stemnings-Menneske. Derfor kunde han ogsaa blive meget vred, hvor han mødte Ladhed og Skjødesløshed hos sine Prester, men han var snart god igjen, naar de gjorde sin Skyldighed.

At bestemme Bugges theologiske Opfatning paa de forskjellige Trin af hans lange Livsbane er ikke vanskeligt, da hans Skrifter og Ytringer i hans Breve her giver os fuld Besked. Vanskeligere vil det vise sig at komme til Klarhed over hans kirkelige Standpunkt. Der blev ikke spurgt efter noget saadant, da han sattes paa Bispestolen, og Rationalismen var den herskende Magt. Som en af dens Repræsentanter blev han sendt op til det afsides liggende Stift, og man gjorde sig vel neppe anden Tanke om en luthersk Biskops Opgave end den, at han havde at fremme Oplysning og vaage over Moraliteten inden Stiftet. Ganske i Tidens Aand maatte han saaledes lægge en Hovedvegt paa Skolevæsenet, for hvilket han arbejdede meget og ofte nok med liden Frugt i en Tid af Krig og Pengemangel. Man kunde maaske ville slutte sig til hans kirkelige Standpunkt, naar man oftere bemærker hans Kjærlighed til Luthers Katekismus, og ikke uden Betydning for Bedømmelsen af hans kirkelige Karakter er det, naar han i 1810 indsender en af Presten Rønne forfattet Skoleplan og heri forlanger Ordene «ukunstlet Christendomslære» forandret til «bibelsk Christendomslære efter den evangelisk christelige Lærebog», samt tilføjer, at «Lærdommens Overensstemmelse med Luthers Katekismus paasees».[1]) Heri maa man imidlertid ikke lægge for meget, thi Bugge var aldrig glad i den Prestefrihed i Forhold til Kirkelære, Ritual m. m., der var saa almindelig hos de Mænd, der havde faat sin Udvikling i Revolutions-

[1]) Bugge til Cancelliet 2den Marts 1810.

tiden. Ellers har han ganske vist i det hele fulgt Strømmen og været enig med dem, der vilde gjælde for Tidens gode Hoveder, i at Fædrene af den gamle Orthodoksi førte Folket til Fordummelse, og at andre Veje maatte betrædes. Han var dog her anderledes stillet end de fleste, da han baade var kristelig opdragen, og som Prest i 10 Aar havde forkyndt Evangeliet med Liv og Kraft. Det var imidlertid en udpræget herrnhutisk Retning, han den hele Tid havde fulgt, og det tør maaske siges, at han ikke kjendte Kristendommen uden fra denne Side. Heraf kan man vel forklare den Sympathi, han hele sit Liv beholdt for private Andagter, saa han kunde se paa dem med Rolighed, endog i den Tid, da Hans Hauge var fængslet og af Biskopen blev karakteriseret som «en Skjelm, der burde behandles som en Skjelm».[1]) Maaske man ogsaa her tør søge Grunden til en vaklende Opfatning af Sakramenterne og de Kirkehandlinger, der staar i Forbindelse med dem, som af og til kommer tilsyne i hans episkopale Foranstaltninger. Han kunde saaledes virkelig være i Tvivl om, hvorledes en Prest havde at forholde sig med et Barn, som en Bonde havde hjemmedøbt, men «af Ømhed for Barnet», i Ø l istedenfor Vand. Han maatte udbede sig Cancelliets(!) Resolution og dristede sig ikke til paa egen Haand at erklære Handlingen for en Nullitet.[2]) I hans seneste Tid forekom et Tilfælde, som for den Tid maa have været en stor Sjeldenhed. 1835 opdagedes i Trondhjem 2 Børn i Alderen 3 og 5 Aar, der ikke var døbte. Her stod Biskopen aldeles raadvild, men det faldt ham ikke ind, at det ene rette var uden Ophold at døbe Børnene. Han mente, at de burde bibringes saa megen Kristendomskundskab, at de kunde antages at have et — om end dunkelt Begreb om Daabshandlingen, og naar de var bragte saa vidt, at «de dog ikke skulde svare paa de dem forelagte Spørgsmaal uden mindste Begreb», formente

[1]) Bugge til Cancelliet 30te Decbr. 1804.
[2]) Bugge til Cancelliet 10de Marts 1807.

han, at de kunde døbes i Tugthuskirken.[1]) Naar man kjender til, at Bugge under Lammers' Ophold i Trondhjem (1827—35) var temmelig stærkt paavirket af denne Mand, og man hører, at det var ham, dette besynderlige Katekumenat skulde betroes, fristes man til at spørge, om det er hans Tanker, der slog ud 1855 i Skien, som her spirer 1835 i Trondhjem. Vi skal ikke tillade os af denne Biskopens besynderlige Opfatning af Barnedaaben som uanvendelig i 3 og 5 Aars Alderen at drage nogen Slutning til hans Opfatning af Daaben i det hele. Den forunderlige Proselytdaab vilde han have udført i Stilhed, uden at Menigheden havde Adgang til den.

Om Altergangen havde Bugge i sin første Tid den Tanke, at det altid var unyttigt at udelukke Folk fra den hellige Nadver, hvilken Herren aldrig har brugt som Tvangsmiddel.[2]) Han maatte ogsaa efter denne Grundsætning tilkjendegive Provst Aschenberg, at en Pige fra Vinger, der sad arresteret paa Røros, ikke maatte negtes Altergang, skjønt hun ingen Attester havde. Ligesaa maatte han antage svenske Fanger, Overløbere o. desl. naar der intet var at udsætte paa deres Vandel paa Stedet.[3]) Underligt er det, at han synes at være bleven staaende ved denne Betragtning ogsaa efter 1818, da hans Syn paa Menighederne og Forholdene i saa mange Ting var et andet. En Prest havde negtet en Gut Altergang, da han havde begaaet Lejermaal, men Biskopen erklærede, at hverken han eller Presten derfor var berettiget til at paalægge ham Straf,[4]) og anderledes saa han ikke Udelukkelsen. Senere har han dog her modificeret sine Anskuelser, og 1831 fandt han, at en Prest ikke kunde være forpligtet til at antage til Nadveren saadanne, som ikke havde den fornødne Kundskab til Selvprøvelse.[5]) Allerede

---

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 7de Maj 1835.
[2]) Do. til Presten Bødtker 10de Jan. 1809.
[3]) Do. til Provst Aschenberg 25de Febr. 1809.
[4]) Do. til Provst Rønne 12te Juni 1824.
[5]) Do. til Presten Bødtker 26de Novbr. 1831.

1822 havde han udtalt sig derhen, at han langtfra ansaa den hellige Nadvere bestemt for alle voksne Kristne, men at han meget mere i denne almindelig antagne Mening saa en af Hovedaarsagerne til Kirkens sørgelige Forfatning.[1] I sin Ungdom holdt Bugge paa Presters Selvkommunion, men der er intet oplyst, om den er praktiseret.

Skriftemaalet ansaa Bugge omtrent som ikke eksisterende. Et Sted kommer han med den mærkelige Ytring, at det aldrig kan have været brugeligt overalt i Kirken efter Ritualets Bydende. Dette fordrer nemlig absolut en Skriftestol (Sakristi), men der var Kirker i Stiftet ældre end 1685, der aldrig havde havt nogen saadan. Ved Skriftemaalshandlingens Overflyttelse fra Sakristiet til Kirken lader han til at anse den for at være Overgangen til noget nyt. Men han gaar endnu videre i sine Konsekvenser. Han finder, at der ikke mere kan være Tale om lønligt Skriftemaal, og at derfor Prestens Fortielses-Pligt med Hensyn til Sager, der var ham meddelte i Fortrolighed, heller ikke mere eksisterede. Stedet N. L. 2—5—19 «taler kun om Bekjendelser i lønligt Skriftemaal, hvilket ikke sker i Prestens Huus. I Kirken sker det jo heller ikke».[2] I sin Betragtning af Konfirmationen har han uden Tvivl aldrig kunnet løsrive sig ganske fra Rationalismen, idet han lige til sine sidste Dage holdt paa, at Overhøringen burde afskaffes. Han synes aldrig at have havt Øje for Betydningen af denne som Bekjendelses-Handling og har kun betragtet den som en afsluttende Prøve paa Børnenes Skolekundskab, der som saadan var overflødig, da kun en liden Del af Menigheden fik høre uden at have Magt til at rejicere noget Barn.[3]

Med Hensyn til det biskopelige Embede er der intet, som tyder paa, at Bugge havde nogen Tilbøjelighed til at søge dets Magt udvidet i Forhold til Prester og Menigheder,

---

[1]) Bugge til Cancelliet 24de Maj 1805.
[2]) Do. til Presten Angell 24de Decbr. 1817.
[3]) Do. til Kirkedepartementet 25de April og 26de Juni 1837.

men da han meget tidlig fattede Mistillid til Kirkens øverste Styrelse, viser der sig ogsaa snart hos ham en Higen efter en mere selvstændig Stilling overfor denne. Ved Christian VII Død skrev han til Nordahl Brun med Anmodning om, at han vilde skrive en Ansøgning om «at faae confirmeret den Stump af Privilegier, man endnu har levnet Geistligheden, for dagligen at træde den under Fødder». Han vilde have Ansøgningen undertegnet af de 4 Bisper, men ikke af Bech, hvem han aabenbart antog for at staa i et Slags Ledtog med «Gejstlighedens værste Fiender» (ɔ: Cancelliet). Intet om denne Sag er fundet i Bruns Kopibog, men Bruns Svar er formodentlig ligesom adskillige andre Breve til Bugge taget ud af Protokollen.[1]) Senere (1811) var atter paatænkt «en Indretning, hvorved Rigets Biskoper kunde sættes i nogen nøjere Forbindelse». Tanken herom var udgaat fra de 3 nye Biskoper Plum, Hjort og Sørensen, men ogsaa Kirkens Primas, Biskop Münter var inde paa den. Det viser sig tydelig nok ved denne Lejlighed, at det var mod Cancelliet man vilde slutte sig sammen, og det synes jo at være en billig Fordring, at «hvad Kirkens Tilsynsmænd andrage til Almengavn bør dog idetmindste værdiges Svar». Dette vilde vel ikke udeblive, naar Sagerne efter at være drøftede i Fællesskab blev forelagte Kongen, af Sjællands Biskop.[2]) Det tør være denne Tanke, der atter kom op ved Bispemødet i Kristiania 1815, for saa at dø hen. Man hører ikke siden noget fra Bugge om Forfatningsanliggender, men hele sit Liv vedblev han at holde den gejstlige Stand højt. Jævnlig klager han over, at Presterne synker i Kundskab og Dygtighed, medens han ser fremad til de bedre Tider, da Frugterne af Universitetet kan komme Kirken tilgode. Han var Lægprædikanternes Ven fremfor nogen i hin Tid og tog

---

[1]) Se 1ste Saml. 3. Bugge til J. N. Brun 4de April 1808.

[2]) Bugge til Biskop Münter 27de Aug. 1811, til Bisperne Hjort, Plum og Sørensen s. D.

dem altid i Beskyttelse mod ivrige Prester,[1]) men Forfærdelse greb ham ved Tanken om, at man vilde besætte Preste-Embederne med Mænd uden dybe og grundige Studier. Det maa siges, at Bugges Liv i den Tid han var Biskop, gik hen i Omsorg for de ham undergivne Prester, hvis sande Ven han altid var. Den største Del af disse 38 Aar var for de norske Prester en Tid af Nød, tildels af den haardeste Trængsel. Bugge gjorde alt, hvad han kunde for dem, skaffede dem Korn af Provideringsmagasinet o. s. v. men det var jo ikke meget, som kunde udrettes. Dette forøgede hans Bitterhed mod Regjeringen, hvis Evne til at hjælpe han ganske vist overvurderede. Det har maaske faldt vanskeligt for Folk, der havde sin Bolig nordenfjelds, at sætte sig ind i hvad en Blokade af Norges sydlige og vestlige Kyst havde at betyde. Bugge fik visselig se sine Presters Kaar forbedrede, men de blev neppe i hans Tid mere end taalelige, og man tør derfor ikke bebrejde ham, at hans Betragtning af disse Forhold var og blev ensidig. Han sørgede saaledes ikke for en forøget gejstlig Betjening, hvor den tiltagende Folkemængde kunde gjøre en saadan ønskelig. Vi ser tvertimod, at Presternes Antal i Stiftet i hans Tid gik ned. 2 Sognekald blev oprettede — Kristiansund og Børsen — men til Gjengjæld nedlagdes 4 residerende Kapellanier — Ørkedalen, Bynæsset, Thingvold, Kværnæs. Til hans Besynderligheder maa det regnes, at han altid gjorde Vanskeligheder, naar gamle Prester vilde have Kapellan. Ogsaa her var det en Ensidighed i Betragtningen, som han ikke kunde komme ud over. Det var Sognepresternes Frihed til at vælge sine Kapellaner, der for ham stod som en Adgang til Kirkens Embede for de daarligste Kandidater. Det var naturligvis først paa sine gamle Dage, da Kandidaterne var mange, og adskillige Prester gamle, han fik Anledning til at gjøre denne Betragtning gjældende. Det kan maaske for en

---

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 5te Juni 1819, til Presten Schaaning 21de Maj 1834.

Del forklares derved, at der var en og anden gammel Prest, han helst ønskede bort fra Embedet, men underligt bliver det jo altid, at han, som i 20 Aar (1810—30) havde set hvad Prestenød vil sige, saa snart kunde glemme, at der kan komme Tider, da det er af stor Vigtighed at have Kapellaner til Disposition.

Som Visitator kan Bugge neppe siges at have havt sin stærke Side. Han var temmelig ivrig i Begyndelsen og gjorde betydelige Rejser i 1805 og 7, men saa kom Krigen, og Folkets sørgelige Tilstand gjorde Rejserne vanskelige, saa han blot kom til de nær liggende Kald. 1814—16 tilbragte han Sommermaanederne søndenfjelds, og det sidste Aar vendte han tilbage med den Sygdom, der for alle Tider gjorde ham Rejserne besværlige. Selve Visitatsen tog han — efter gamle Presters Sigende — med temmelig stor Lethed, men man maa vel ogsaa her huske paa, at Visitatserne dengang ikke var hvad de senere er blevne, og der var vel neppe nogen Biskop, som da gjorde dem synderlig vidtløftige. I sine senere Aar var Bugge kommen paa det rene med, at Visitatserne ikke stiftede den tilsigtede Nytte. Han begyndte paa en Udvikling heraf i det Svar, han gav paa den første Paamindelse om at tage Afsked, men fandt det klogest at slette det ud igjen. Hans Tanke var den, at naar en Prest var hvad han skulde være, behøvede han intet Tilsyn, og var han det ikke, saa vilde han nok sørge for at have alt i Orden, til Bispen kom.[1]) Paa Visitatserne fik han altid indkomne Sager sendt til sig og ekspederede dem paa Rejsen. Han havde aldrig den Lykke at være fornøjet med sin Stiftsprovst. Med Provsterne paa Landet stod han derimod som oftest paa en meget god Fod, havde stor Fortrolighed til dem og gav dem meget aabenhjertige Meddelelser om deres Presters Liv og Forhold. Med Provstevisitatserne var han derimod lang Tid mindre fornøjet. Det samme Aar han tiltraadte Bispestolen, indsendte han en Forestilling om Prov-

---

[1]) F. M. Bugge: Karakt. Træk. 6.

stevisitatserne og Nødvendigheden af en skjærpet Instruks,[1]) men det blev — som meget andet — upaaagtet. Efter Adskillelsen fra Danmark tog han det op igjen og nu med større Held.[2]) Han vilde aldrig blande sig i Provsternes Valg og svarede en Prest, som bad om Raad, at han holdt sig udenfor, og valgte man en daarlig Provst, fik man selv lide derved. Paa sine gamle Dage synes han at have havt Forkjærlighed for unge Provster. En af dem, der stod meget højt hos ham, var Hersleb Birkeland — siden Biskop i Bergen — der 30 Aar gammel blev Provst i Namdalen.

Ganske upaavirket af Revolutionstidens Ideer har Bugge neppe været, men egentlig Frihedsmand blev han aldrig. Sine politiske Synsmaader hentede han ikke fra Frankrig, men fra Sverige, og hans Friheds-Begejstring i 1814 hang nøje sammen med hans Kjærlighed til den Konge, vi i dette Aar fik for en kort Tid. Hans Berørelse med Revolutionstiden kjendes vel mest i hans Tolerance. Han erklærede sig 1804 imod Forfølgelsen af Haugianerne, og naar han ikke desto mindre erklærede Hauge for «en Skjelm, der burde behandles som en Skjelm»,[3]) har han vel nærmest tænkt paa hans Handelsaffærer. Han holdt visselig fast ved det statskirkelige Princip, men han vilde dog i Modsætning til de fleste af den Tids Mænd have Religionsfriheden fastsat i Grundloven.[4]) Tolerancen beholdt han hele Livet igjennem, og han gjorde aldrig noget Skridt mod de hist og her opdukkende Konventikler. Da han selv (1818) paa en Maade blev Konventiklernes Mand, maatte han naturligvis end mere tale Religionsfrihedens Sag, og han blev saaledes den eneste af vore Bisper, der 1836 tilraadede Konventikelplakatens Ophævelse. Ogsaa i et andet Stykke finder vi ham paavirket af Revolutionstidens Ideer, men her blev han vaklende.

---

[1]) Bugge til Cancelliet 31te Oktbr. 1804.

[2]) Do. til Kirkedepartementet 18de Oktbr. 1816. Visitatsberetning 1818.

[3]) Do. til Cancelliet 30de Decbr. 1804.

[4]) Se hans Grundlovs-Udkast ovenfor S. 145.

Han anbefalede vistnok en Censur over religiøse Skrifter i sin Erklæring om H. N. Hauge, men han var dog tidlig en Ven af Trykkefriheden, da han mente, at Paskil-Skriveri ikke laa for vort Folk. Da dette imidlertid snart viste sig nok saa dygtigt i denne Retning, angreb han Trykkefriheden paany, medens han foragtede den lavere Presse og gav Departementet skarpe Svar paa dets Forlangende om Erklæring, naar der forekom Angreb paa hæderlige Prester.[1])

Naar det er sagt,[2]) at det pastorale ved Bispe-Embedet mere interesserede Bugge end det administrative, da har denne Ytring muligens sin Sandhed i Tiden efter 1818. At, det var efter en stærk indre Kamp han i dette Aar vendte tilbage til Brødre-Samfundet kan ikke betvivles, og at han efter denne Tid fik mer og mer Lyst til den pastorale Gjerning er jo ganske naturligt. Det var jo ogsaa paa denne Tid han begyndte med sine ligesaa opsigtvækkende som velsignelsesrige Bibellæsninger. Han var nu ikke bange for at erklære, at han tidligere havde vandret paa Randen af en Afgrund,[3]) og sine gamle Bibelfortolkninger søgte han at faa fat i, hvor han kunde, for at brænde dem.[4]) Han virkede med Iver for Missjonen og var Agent for det britiske Bibelselskab. Man skulde næsten tro, at han ved denne Tid har baaret Tvivl om, at vor Kirke var istand til at belives ved den Kraft, der boede i den, og at han derfor har søgt de belivende Elementer udenfor. Denne hans Betragtning maa dog vel sagtens have forandret sig med Tiden. Det er ovenfor omtalt, at han hjalp til med Udgivelsen af en Postille, der højlig trængtes, og ved denne Tid (1828) — om ikke før — var han traadt i nær Forbindelse med W. A. Wexels. Han maa ellers med sin pastorale Iver for en levende Evangelie-Forkyndelse have været i en ejendommelig

---

1) Bugge til Kirkedepartementet 21de Maj 1833.
2) F. M. Bugge: Karakt. Træk S. 5. 11. 41.
3) Fra Biskop Bugges Haand S. 73.
4) Meddelt af Biskop A. Grimelund.

Stilling. Den ved Mynster og Grundtvig fremkaldte Gjenoplivelse af Evangeliets Forkyndelse i Danmark havde længe været en Kjendsgjerning, før den slog ud i den store Vækkelse 1825, der som andre aandelige Bevægelser — Pietismen, Rationalismen — først en Snes Aar efter kom til Udbrud i Norge. Længe før 1825 mærkedes Vingeslagene af den Mynster-Grundtvig'ske Reaktion paa vore gamle Rationalister heroppe,[1]) uden at det hos dem — maaske med enkelte Undtagelser — kom til noget helt og fuldstændigt Brud med det gamle. Dette blev derimod Tilfældet med Bugge, der med Hjertet bortvendt fra alt dansk neppe i noget Stykke har været paavirket af hine to betydelige Kirkens Mænd. Han gik tilbage til sit gamle Samfund med det fulde Syn paa, at her prædikedes den korsfæstede Kristus, og at dette var hvad man trængte til. Er der nogen af Tidens Mænd, der har havt Indflydelse paa ham, har det vel været Claus Harms, hvis Skrifter fandtes i hans Bibliothek. Med sin gjenopvakte Iver for Evangeliet maatte Bugge blive staaende temmelig isoleret, indtil han en kort Tid (1827—35) fik ved sin Side Lammers, der — allerede dengang stærkt bevæget efter heftig Hjertesorg — tilfulde forstod ham og arbejdede med ham. Det er ikke vor Mening, at Lammers var den eneste af Stiftets Prester, der stod som en Evangeliets Forkynder, men det tør vel siges, at den norske Kirkes aandelige Livsluft i denne Tid (1820—40) var bleven tung, og at Forkyndelsen paa mange Steder faldt lidet beaandet.

Bugge havde en sjelden Gave for den populære Prædiken, hvilket tydelig nok kan ses baade af hans Postille og hans senere (1828) trykte Prædikener. Hans Søn fortæller, at han prædikede uden Forberedelse,[2]) hvilket neppe er rigtigt. At prædike uden at have skrevet var nok under

---

[1]) Se 1ste Samling 169. 210. Theol. Tidsskr. for den luth. K. i Norge. N. R. IV, 27.

[2]) F. M. Bugge: Karakt. Træk 14.

hans hele Preste-Tid næsten uhørt, og at han skrev med stor Lethed ses klart nok af hans Postille, hvis Tilblivelses-Historie[1]) ogsaa beviser det. Fra Tiden før 1814 er der et sikkert Vidnesbyrd om, at han skrev. Han skulde da engang prædike i Domkirken og var gaat tidlig derhen. Ved Kirketid kom hans Familje gaaende derop og mødte Bispen, der kom ud af Kirken, meget ivrig søgende efter sin Prædiken, som han havde tabt paa Vejen. Han fandt den ikke, men den kunde da godt undværes. Senere ytrede Familjen Ønske om at se nogle af hans Prædikener, men han sagde, at han havde brændt dem, naar de var færdige.[2]) Naar hans Søn kan fortælle, at han ikke studerede synderlig paa sine Prædikener, da bliver dette altid et mærkeligt Vidnesbyrd om dem. De maa for denne meget dannede Tilhører have taget sig ud, som om de blev til paa Prædikestolen, og maaske Biskopen har havt den Svaghed, at han intet havde imod saadan Opfatning. Om hans Veltalenhed har der aldrig været mer end en Mening. Han havde et særdeles godt Organ og en smuk Gestikulation. Hans Foredrag var altid mærkelig fængslende, saa man kunde høre ham timevis uden at blive træt. Han traf altid Tekstens Midtpunkt, og hans Tale var altid efter Tilhørernes Behov. Man maatte ofte sige, at han mere snakkede med end talte til sine Tilhørere. «Naar jeg prædiker i Trondhjem», sagde han, «tænker jeg nærmest paa dem i Vadmelskoften paa de nederste Bænke paa Gulvet, og for dem prædiker jeg, men ikke for de fine og fornemme paa Gallerierne». Om Livet i de højere Klasser ytrer han sig ofte meget skarpt,[3]) og saaledes som han selv i længere Tid var stillet overfor dem, kan man faa den Tanke, at han havde opgivet dem som haabløse, men ogsaa de maa dog have følt sig tiltrukne ved hans Forkyndelse. Noget beslægtet med Luthers maa denne

---

[1]) Se o. S. 38.

[2]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.

[3]) Se f. Eks. hans Kronings-Prædiken.

have været. Et Par Ytringer vil vise det. Ved en Reformationsfest kom han med følgende: «... Ja i gamle Dage betalte man dog ofte klækkeligt for at faa sine Synder forladte, men i vore Dage gjør man det meget lettere: man skjænker sig selv Syndsforladelse. Se det koster jo intet». I en Prædiken paa 2den Paaskedag hed det: «Disse Disciple elskede Herren, thi de kunde ikke tale om andet paa Turen til Emmaus, — men I, kjære Venner, naar I spadsere ud over Kalvskindet eller Ilevolden, hvad prate I da om? — Jeg er vis paa, det ikke er om Herren»![1])

At Bugge indtog en meget høj Plads blant Norges videnskabelige Mænd paa hans Tid er sikkert nok, og ingen betænkte sig paa at sætte ham som den første af vore Biskoper i Henseende til Kundskab og Dygtighed. Han studerede med Iver ved Universitetet og vedblev at samle Kundskaber under sin prestelige Virksomhed. Han var vel egentlig kun Bibeltheolog og var i sine Studier mest anlagt paa det praktiske. Derfor blev han vel ogsaa baade som Theolog og som Videnskabsdyrker i Almindelighed en Polyhistor i dette Ords gode Betydning, medens Arbejder, som krævede dybere Tænkning og finere videnskabelige Undersøgelser neppe har ligget for ham. Han har visselig vel benyttet sit ikke ubetydelige Bibliothek (2 172 Bind), der ikke tyder paa Ensidighed i Studier. Her var naturligvis væsentligst Theologi, og alle Discipliner rigelig repræsenterede, — mest «Ascetica» (148 Verker) og den hellige Skrift med Oversættelser, Kommentarer og Parafraser (116 Verker). Man har maaske her havt den rigeste Samling af Brødremenighedens Frembringelser, som har været at finde i Norge. For Resten indeholdt hans Bibliothek mange Slags Sager: Statistik, Politik, Statsøkonomi (28 Verker), Filologi (92 Verker), Skjønlitteratur (45 Verker), Jus (48 Verker), Frimureri

[1]) Hvad her er anført om Bugge som Prædikant skyldes velvillige Meddelelser af Provsterne P. Holtermann, A. T. Deinboll og Sogneprest O. T. Krohg.

(15 Verker), orientalsk Litteratur (21 Verker). Han maa have været en af dem, der samlede paa sjeldne Bøger, og man finder saaledes hos ham 8 Bøger trykte før 1600, blant dem saadanne Sager som Melanchtons Komentar over Daniel (Wittenberg 1543) og Palladii *brevis expositio* (1546). At Bugge havde læst i al denne Mangfoldighed er højst rimeligt. Han var en praktisk Natur og fulgte med Interesse hvad der foregik. «At man kunde lære af ham i Handelsvidenskab», fortællller hans Søn,[1]) og at han gjerne vilde tale med om Handelssager viser hans Indberetning til Christian Fredrik,[2]) men det tør vel være tvivlsomt, om han her talte ud af den rette Indsigt. En anden praktisk Gjerning forstod han bedre. Det var Landbruget, som han hele sin Embedstid — med Undtagelse af Fredericia-Tiden — drev med Iver. Straks efter sin Tiltræden af Bispestolen vilde han udgive et Blad for Almuen af landøkonomisk Indhold. Det er betegnende for Tiden og den herskende Trang til et saadant, naar han kunde faa 1500 Subskribenter, — ikke mindre betegnende, at han maatte lade Sagen fare, da Regjeringen negtede Portofrihed for Bladet.[3])

Naar det er antydet,[4]) at den pastorale Side ved Bispe-Embedet havde Bugges Interesse i højere Grad end den administrative, da har dette neppe nogensinde lagt sig for Dagen i hans Embedsførsel, da han altid ekspederede sine Sager med den største Hurtighed og Nøjagtighed og aldrig skyede det mest ubehagelige Arbejde med at faa efterladne Prester til at gjøre sin Pligt. Visitatserne blev paa Grund af Stensmerterne hans svage Side, og her maatte han erkjende den eneste Forsømmelse, hvori han havde gjort sig skyldig. I Oure var Eiler Hagerup bleven Sogneprest 1808. Efter Klage fra Almuen blev han suspenderet 1817

---

[1]) F. M. Bugge: Karakt. Træk 23.
[2]) Fra Biskop Bugges Haand 25.
[3]) Bugge til Cancelliet 19de Marts 1805.
[4]) Se o. S. 205.

og af Højesteret dømt fra Embedet 1821. Hans Eftermand blev Provst Peder Thams Buschmann, der fandt alt i den ynkeligste Tilstand og bitterlig beklagede sig, samt gav Biskopen Skylden for paa en Maade at have forledet ham til at søge Kaldet. Under de vidtløftige Forhandlinger blev han af Departementet paalagt at tilbagekalde sine Beskyldninger, medens Biskopen maatte erklære sig skyldig i den Forsømmelse, at han ikke i 28 Aar havde visiteret i Oure. Han anførte til sin Undskyldning Kaldets afsides Beliggenhed, Visitatsernes næsten fuldstændige Ophør fra 1808—16, at det i Hagerups Tid «ikke gik an for nogen skikkelig Mand at være i hans Hus», samt at Buschmann, der saa klart havde lagt sit Sindelag for Dagen, ikke kunde klage derover.[1]) I hans sidste Visitatsberammelse var ogsaa Oure indbefattet, men han blev da hindret ved Storm.

Anekdoterne om Bugge er mangfoldige og kunde nok fortjene at opbevares, men det har ligget udenfor Planen med dette Arbejde. Vi maa dog berøre et Par af dem, der beror paa Misforstaaelse. Bugge havde den besynderlige Maner, at han gav sin skarpe Tunge frit Løb, naar han havde for sig Mænd, han syntes om, og det skal saaledes f. Eks. have været en ren Komedie at overvære en Visit af hans Huslæge. Endvidere udtalte han sig ofte paa en saadan Maade om de stedfindende Forhold, at uindviede let kunde faa overdrevne Forestillinger om dem. Saaledes har ganske vist hans skarpe Betegnelser af Kirkedepartementet og dets Chef, Statsraad Holst, i hans sidste Aar kunnet bringe mange paa den Tanke, at han nu havde en Strid at udstaa paa sine gamle Dage, lig den, han i sin Ungdom maatte udkjæmpe med Cancelliet. Dette var langt fra Tilfældet. Det er ovenfor paavist, at det egentlig kun var Mindelserne om hans Afsked, — antydet af ham selv — der vakte hans Misnøje, da han nødig vilde forlade sit Embede og sin Bolig. Han tog imidlertid altid Mindelserne paa en

[1]) Bugge til Kirkedepartementet 14de Septbr. 1838.

meget smuk Maade, og der er ingen Antydning til, at han ved saadanne Lejligheder havde Lyst til at bruge skarpe Udtryk. Meget udbredt har dog den Fortælling været, at en Prest i Slutningen af Bugges Embedstid havde sendt en Ansøgning, hvori han sluttede med de Ord, at han ingen anden havde at haabe paa end Gud i Himmelen og sin Biskop, og at Bugge herpaa tegnede de Ord: «det gjør mig ondt for den stakkels Mand, da ingen af disse to har noget at sige i Kirkedepartementet». Denne Erklæring skulde da have havt til Følge, at han øjeblikkelig fik Tilhold om at søge Afsked. Der er ikke det mindste i dette. Bugges Erklæringer paa Embedsansøgninger er altid indførte i sin Helhed i hans Kopibog, men noget, der ligner dette, findes ikke i Slutningen af hans Embedstid. Fortællingen kan imidlertid godt skrive sig fra Ytringer af Bugge selv om en tidligere Begivenhed, der da af Publikum kan være opfattet som gjældende hans sidste Bispedage. Vi sigter til den ovenomtalte Anbefaling af cand. theol. Rasmus Parelius Dreyer.[1] Dette er — saavidt vi har kunnet se — den første Gang Bugge optræder med nogen Bitterhed mod Cancelliet, og det er rimeligt nok, at han har erindret og paa sine gamle Dage fortalt den skarpe Ytring, hvoraf da igjen den ovenberørte Historie kunde fremkomme.

En anden Historie er den, at han engang rejicerede en Ordinand til Bispe-Eksamen, indberettede dette og fik Befaling at ordinere Manden alligevel, hvorpaa han tilskrev Departementet, at han under saadanne Omstændigheder holdt sig fritagen for herefter at holde Bispe-Eksamen. I denne Historie er der ikke et sandt Ord. Departementet havde 6te Jan. 1830 tilskrevet ham om Preste-Eden og Bispe-Eksamen, og han oplyste da,[2]) at han under Foreningen med Danmark altid havde holdt Bispe-Eksamen og det temmelig alvorlig, da han gav Kandidaterne hele 8 Opgaver i de forskjellige

[1]) S. o. S. 118.

[2]) Bugge til Kirkedepartementet 12te Jan. 1830.

theologiske Discipliner. Han ansaa det imidlertid uden Nytte, da han maatte ordinere dem, hvor usle de end var. Han anfører derpaa, at 2 Prester, der endnu sad i gode Kald, efter Sigende var rejicerede af Biskop Schønheyder, uden at dette havde havt anden Følge end, at Biskopen fik Befaling at ordinere dem. En Mand vidste han var rejiceret af Biskop Hagerup i Kristiansand, men var siden død som Stiftsprovst i et andet Stift. Bugge havde, da han kjendte dette, aldrig rejiceret nogen, men trofast holdt Bispe-Eksamen indtil 1814. Fra denne Tid udfærdigedes Kaldsbrevene ubetinget, og han maatte derfor anse det for en «ren Uforskammethed» at eksaminere Kandidaterne ved Ordinationen. Dette havde han tidligere tilkjendegivet Departementet, og da han intet Svar fik, maatte han anse Tausheden som Bifald. Os kan det forekomme besynderligt, at en Biskop, der i saa høj Grad interesserede sig for sine Presters videnskabelige Dannelse, ikke greb den Lejlighed, en Bispe-Eksamen kunde frembyde, til at gjøre sig bekjendt med de unge Presters Kundskaber og videnskabelige Standpunkt. Har denne Prøve siden 1660 ikke havt nogen Betydning ved at aabne Adgang til Embedet, saa har den visselig altid kunnet være af Betydning — for Biskopen selv.

Idet vi hermed forlader den interessante Personlighed, hvis Livshistorie saa længe har beskjæftiget os, skal vi kun bemærke, at vi ikke har opholdt os ved Bugges Forhold til Videnskabsselskabet, da dette forhaabentlig engang vil finde sin Historiograf inden Kredsen af sine Medlemmer. Heller ikke har vi dvælet ved hans Familjeforhold og hans private Liv, der er skildret af hans Søn. Bugges Enke levede næsten 20 Aar efter ham og døde først 14de Jan. 1869. Hun skal have gaaet videre i Herrnhutismen end hendes Mand.

NORDLANDSKE FORHOLD

OG

DEN FØRSTE NORDLANDSBISKOP.

I.

Nicolaus Christian Friis.

Tanken om at gjøre Nordland og Finmarken til et eget Bispedømme er saa gammel som Finnemissjonen. Allerede før den var traadt i Gang, havde Hans Skanke udtalt sig i den Retning, og Tanken herom har senere neppe nogensinde ganske været borte, om der end gik næsten 100 Aar hen under megen Famlen, mange Kampe og vel ikke saa ganske faa Fejltagelser, før den vandt frem. Naar vi nu betragter Sagen, maa vi finde det underligt, at ikke Trondhjems Biskoper gjorde alt, hvad der stod i deres Magt for at faa sit overordentlig vidtstrakte Bispedømme delt, men man gav i hine Tider nødig Slip paa noget af sin Myndighed, og der tør have været større Indtægter forbundne med den nordlige Del af Stiftet, end man skulde tro efter de officielle Opgaver [1]). Der blev saaledes intet foretaget fra de trondhjemske Biskopers Side for at faa istand en Ordning, der synes at have maattet fremstille sig som den naturligste, medens deres Forhold til Finnemissjonen ligesom denne selv undergik adskillige Forandringer i Tidens Løb.

Under *Eiler Hagerup*, til hvem Regjeringen havde den største Tillid, var det slaaet fast, at Trondhjems Biskop som Medlem af Missjonskollegiet, skulde være den egentlige Ordner

[1]) Cfr. N. C. Friis: Illustration til Bispevisitatserne, Kbh. 1771. Bogen er naturligvis ikke et paalideligt Aktstykke, og dens Tale om «Douceurer» er overdreven, men at disse spillede en ikke liden Rolle er sikkert.

af det hele, men Forretningsførelsen lod dog snart adskilligt tilbage at ønske, og man kom lidt efter lidt ind paa en anden Vej, idet man væsentlig overlod denne til Kassereren. Efter Hagerups Død har man nu sagtens ment at have truffet det rette, da man fandt en gejstlig Mand, til hvem Kassen kunde overdrages, medens han tillige som Nordlands-Prest maatte antages at have den fornødne Indsigt i Tingene. Efter alt, hvad der forelaa, maatte man tro, at *Nicolaus Christian Friis* var Manden til denne Gjerning. Han havde et meget godt Ord for pastoral Iver, Dygtighed og Dannelse[1]) og fik derhos snart en betydelig Formue. Man maatte med Sikkerhed kunne betro en saadan Mand baade Missjonens Ledelse og dens Pengesager.

Friis var født i Kristianssund («Lille-Fosen») 1ste Februar 1714. Hans Fader, Christian Friis, var Tolder, og Moderen Susanna Kaasbøll, Datter af Præsident Peder Kaasbøll, hørte til Trondhjems højere Familjer. Han blev Student 1731 og 20de Septbr. 1737 resid. Kapellan til Alstadhoug, hvor han tillige paatog sig at være Missjonær for Finnerne her og i Vefsen. Han stod i et godt Forhold til sin Sogneprest, og fik Ros af Biskop Hagerup for sin Flid i at katekisere og sin Iver for at holde god Orden i sin Menighed. Hagerup maa have sat ham højt, og det gode Vidnesbyrd for grundig Lærdom og ustraffelig Vandel, Missjonskollegiet fik om ham, kan ikke skrive sig fra nogen anden end Biskopen. Han blev derfor ogsaa af Kollegiet indstillet til Bodø store Sognekald, efterat han havde tilbudt sig at være Missjonens Vikarius uden Løn. Han blev udnævnt 6te Marts 1744. Det gjør ikke noget godt Indtryk, naar det viser sig, at han straks følte sig som den Overordnede, saa han endnu ikke 9 Maaneder efter sin Udnævnelse fandt sig tilskyndet til at ansøge om «et Trin for[an] underhavende», da dette vilde være ham «til mere Gehør». Han fik sit Ønske opfyldt og blev udnævnt til Konsistorialassessor 22de Januar 1745.

---

[1]) E. Hagerups Visitatsberetning 1742.

Samme Aar indtraadte han i Ægteskab med Sophie a Möinichen Kolderup, der var 21 Aar ældre end han. Hun var Enke efter den rige Foged Søren Randulph («Sølvfuten» † 1743) og bragte Friis en Formue paa 50000 Rdlr., hvori Bodø Gaard. Hans Selvfølelse er neppe herved bleven mindre, og snart finder vi ham som den, der betragtede sit Sognekald som en Præbende, der ganske blev overladt til hans Kapellan, medens han selv syslede med Missjonens Anliggender og forvaltede sine Midler. Det viste sig snart, at han havde vanskeligt ved at finde sig tilrette med sin nærmeste Foresatte, Trondhjems Biskop, og allerede 1747 havde han Stridigheder med Biskop Harboe. De mange Kirkereparationer, der altid krævedes i Missjonsdistriktet, maatte bringe ham i Berørelse med Biskopen og kunde let give ham Anledning til at optræde egenmægtig, og dette saa meget mere, som Missjonskollegiet viste ham stor Tillid og tog meget Hensyn til hans Anbefalinger. Han har ganske vist ogsaa udrettet adskilligt til Gavn for Missjonens Økonomi i de første Aar, han fungerede som dens Vikar. Efter 8 Aars Forløb, siger han selv, at han har sat istand 24 forfaldne Kirker og bestyret Kassen saaledes, at dens aarlige Indtægter var forøgede med 500 Rdlr., og der var et betydeligt Fond tilbage uagtet de store Reparationsudgifter[1]). Hans Anseelse var stor, og som en mægtig Mand turde han nok gjøre sig Haab om en højere Stilling i Kirken, meldte sig derfor til Lektoratet i Bergen, der nu 3 Gange havde været en Stige til Bispestolen, og søgte 1748 efter Ludvig Harboe den ledige Bispestol i Trondhjem. Den blev betroet Fredrik Nannestad, med hvem han snart kom i Strid, som han paastod foranlediget af personlige Fiender, der bragte Biskopen til at fremføre Beskyldninger mod ham for Kollegiet[2]). Tanken om at opnaa en Bispestol har han vel nu opgivet — i alle Fald for en Tid, men han fandt en Udvej til at

---

[1]) Friis til Kongen 28/12 1752.

[2]) Missjonskollegiets Register 1747—50.

naa Titelen, om han end ikke kunde faa Embedet. I Slutningen af 1752 meldte han, at han stod i Begreb med at kjøbe et adeligt Gods i Nordland, hvis Statuter krævede, at Ejeren stod i 3dje Rangklasse, hvorfor han søgte om Udnævnelse til Biskop. Han tilbød sig straks at betale 2000 Rdlr. til offentligt Brug og ved Testamente at skjænke 6000 Rdlr. efter sin Død. Man drøftede denne Sag temmelig længe — ikke for Mandens og Titelens Skyld, men for Pengenes. Tilsidst tilbød man Friis Titel af Overkonsistorialraad med Rang som Biskop, mod at han straks gav 4000 Rdlr. til Opbyggelse af en Kirke i Bergen og stillede Sikkerhed for et lignende Beløb. Herpaa gik Friis ind, uagtet det omhandlede Gods neppe vilde kaste saa meget af sig, at han kunde faa denne Sum igjen i sin Levetid. Han ønskede helst Titel af Biskop og fik Bestalling som saadan 17de Maj 1754. Han havde fire Aar tidligere faaet udvirket et Reskript (af 20de Novbr. 1750), hvorved han fik Myndighed til at bruge Presterne som sine Kommissjonærer ved Reparationer og Opførelse af Kirker og Istandsættelse af Kirkegaarde. Det blev Presterne til stort Besvær, da de maatte bestille Materialier, skaffe Arbejdsfolk og gjøre Beregning over Udgifterne. Man kan tænke sig, at han fik adskillige Modstandere blant sine Embedsbrødre, og Bispetitelen kunde være ham tjenlig overfor dem.

Da Friis havde naaet det høje Trin paa Rangstigen, var det forbi med hans Lykke. Han havde havt flere Processer, der havde gjort Lagmanden, Justitsraad Peter Thams til hans Fiende, og han stod som saadan ikke alene. Friis gjorde hvad han kunde for at paaføre Lagmanden Ubehageligheder, men det lykkedes ikke[1]). Omsider fik han dog en Lejlighed til at komme sin Uven tillivs, men det blev en farlig Sag for ham selv. 1754 hændte det, at en Bonde fra Vefsen, Ole Søfding med 2 Ledsagere var ude paa en Rejse. For Storm maatte de lægge op paa en Ø, hvor Biskop Friis

[1]) Friis til Amtmand Hagerup 26/8 1754, til Oversekretæren 28/8 1754.

havde en Del Okser gaaende. Stormen holdt ved og de 3 Bønder maatte blive liggende. Provianten slap op for dem, og for at faa Mad maatte de tage en af Biskopens Okser og slagte den. Friis anklagede nu Ole Søfding for Tyveri, og ved Overhofretten blev han dømt fra Livet. Sagen blev appelleret til Højesteret, og Ole Søfdings Fader, der var en rig Mand, sendte Lagmanden 100 Rdlr. for at skaffe Sagfører-Hjælp i Kjøbenhavn, hvilket ogsaa skede. Nu sendte Friis 24de Juli 1755 en Memorial til Kongen, hvori han bl. a. meldte, at Ole Søfdings Fader havde givet Lagmanden Penge for at skaffe et godt Udfald i Sagen og staa for Korrespondancen. Det kunde synes, som det var Biskopen om at gjøre at faa Dødsdommen stadfæstet, men det lader ikke til, at man saa — eller vilde se — denne Nederdrægtighed i hans Forhold, hvorimod man fandt en Sigtelse mod Højesteret og det visselig med Rette paa Grund af hans uforsigtige Skrivemaade. Ved Højesterets Dom 26de Novbr. 1757 blev Bonden frikjendt og Biskopen tilfunden at erstatte ham hans lidte Skade med nogle hundrede Rdlr. mod at erholde 20 Rdlr. som Værdi for den slagtede Okse. Kongen skaanede den mægtige Mand for Generalfiskalens Tiltale, men ilagde ham en Mulkt af 1500 Rdlr. til lige Deling mellem Seminarium Lapponicum, Seminarium Fredericianum i Bergen, og gudelige Indretninger paa Island. Friis har formodentlig fundet det utaaleligt at blive hjemme efter dette og drog til Kjøbenhavn for at bede om Naade. Fra Helsingør skrev han 16de Septbr. 1758 til Kongen et ydmygt Andragende, hvori han siger, at han i Trondhjem har tilbudt at aflægge Ed paa, at han aldrig i Sagen har sigtet nogen anden end Lagmanden, som efter egen Tilstaaelse har modtaget Penge i Sagen, før han dømte i den. Ildebranden i Bergen 1756 havde paaført ham store Tab, og Mulkten var høj. Den blev da nedsat til 900 Rdlr.

Efter dette kunde Agtelsen for Biskop Friis ikke blive stor, — saa meget mere, som der skal have hersket en

almindelig Mistanke om, at hans Bestyrelse af Missjonens Pengesager var mislig[1]). Her kunde han ikke kontrolleres, men Talen herom blev mere og mere højlydt. Med Biskop Gunnerus var han tidlig bleven uenig, vilde gjerne være fri for enhver Forbindelse med ham og gjorde Skridt i denne Retning, men uden Virkning[2]). Det berettes i Bodø Kaldsbog, at Gunnerus var den, der først havde fattet Mistanke til Friis' Forvaltning, og det er maaske Kundskaben herom, der bragte ham til at værge sig ved at sende Kollegiet Angivelser om sin Biskop[3]). Der er vel sagtens flere Eksempler paa, at han behandlede denne paa en mindre hensynsfuld Maade. 1767 fik han saaledes Kollegiet til at indgaa til Kongen med en Forestilling om Forandring af Sognegrændserne i Vefsen og Alstadhoug, som blev bifaldt 6te Marts 1767, uden at det kan ses, at Biskopen har havt med Sagen at gjøre. Det kunde endnu have gaat, hvis han ikke havde skaffet sig en farlig Modstander i sin Vice-Pastor i Skjærstad og Saltdalen, den retsindige Christian Fredrik Hagerup, der, uagtet han var Provstiets yngste Prest og ikke havde noget eget Sognekald, 1768 blev valgt til Provst i Salten. Det fortælles, at Friis fremkom med grove Sigtelser mod Hagerup[4]), og sikkert er det, at han fornærmede ham ved at negte ham Provste-Titelen i en officiel Skrivelse[5]), hvori han undertegnede sig: «velærværdige og højtærede Hr. Fætters ærbødige Tjener». Man var stræng i Embedsforhold i hine Dage, og Hagerup taalte det ikke, men lod ham vide, at han skulde faa sine Breve uaabnede tilbage, om de herefter viste sig at ligne dette, samt at Fætter-Titelen kunde spares til en Tid, da det kunde anses for en større Lykke at bære den[6]). Her maa naturligvis

---

1) J. F. Lampe i Morgenbl. 184, 1845.

2) Missjonskollegiets Register 1767.

3) Do. 1769.

4) J. F. Lampe s. o.

5) Friis til Hagerup 27/2 1769.

6) Hagerup til Friis 28/2 1769.

have ligget betydeligere Ting under, men det var vel først i sin Egenskab af Provst, at Hagerup fandt sig forpligtet til at indberette til Biskopen, hvad der var ham bekjendt om Friis' mislige Forhold. 1759, da Hagerup var Missjonær for Skjærstads og Saltdalens Finner, blev Skjærstads gamle Kirke nedreven og en ny og rummeligere opført. Kun Kirkens nordre og søndre Kors blev opført af nyt. For at faa dette Arbejde istand, maatte efter Friis' Befaling hver af Sognets 272 Gaardbrugere gjøre 6 Dages Pligtarbejde eller i Mangel deraf erlægge 1 Rigsort pr. Dag, foruden at enhver af dem maatte yde 3 Rdlr. og enhver Fin 1 Rdlr. til Kirkens Bygning og endelig enhver Gaardbruger 4 Mark til Kirkens Ornamenter. Ikke desto mindre blev Omkostningerne ved Kirkens Opførelse belastet Missjonskassen med 1400 Rdlr. Foruden dette indberettede Hagerup ogsaa de Misligheder, som havde fundet Sted ved Forpagtningen af Kirkens Tiende 1764[1]). Det var ikke Smaating, her var Tale om. Efter en Erklæring fra Stiftamtmand Osten og Biskop Gunnerus af 22de Maj 1773 var det bevisligt, at han under fremmede og tildels fingerede Personers Navn havde ladet sig tilslaa Kirkernes Indkomster til Forpagtning for ubetydelige Summer. Det viste sig ved Undersøgelsen, at de Mænd, han havde opstillet, intet kjendte til det hele. For Friis var Resultatet glimrende. I hans Tid indkom der i Forpagtning af Helgelands, Saltens, Vesteraalens og Lofotens Kirke-Indkomster aarlig 1570 Rdlr., — efter hans Tid 3410 Rdlr. Det kunde saaledes regnes, at Missjonskassen i de 3 Forpagtningsperioder — hver paa 6 Aar —, da Friis raadede uforstyrret og Fiskerierne var rigere, end de siden blev, har lidt et Tab af 33120 Rdlr. Friis maa have mærket Uraad, da han skrev til Missjonskollegiet og frasagde sig Kasserer-Tjenesten endnu 1769, før Resultatet af Gunnerus' Indberetning kunde være ham bekjendt[2]). Kollegiet androg Kongen

[1]) J. F. Lampe efter Skjærstads Kaldsbog.

[2]) Missjonskollegiets Register 1769.

om, at hans Forhold maatte undersøges, og 8de Decbr. 1769 paalagdes Nordlands Amtmand, at besigtige alle de Kirker, som Friis havde havt nogen Befatning med. Nu blev Friis alvorlig bange og drog til Kjøbenhavn for muligens at afvende det truende Uvejr. Det lod til, at han fik sit Mod igjen, da han var kommen ned til Hovedstaden, thi han indledede en vidtløftig Korrespondance, hvori han forlangte Kvittering for sin Tjeneste og vilde have den indrettet paa en egen Maade. Dette var dog vel kun Indledning til det Tilbud, hvorved han haabede at kunne kjøbe sig fri. 3000 Rdlr. leverede han straks til Missjonen, og efter dette kom han snart til Enighed med Kollegiet, saa der 29de Novbr. 1770 blev afsluttet en «Konvention», hvori Friis forpligtede sig til at føre Kassen til Indtægt 4000 Rdlr., naar han kunde faa Kvittering paa sine Regnskaber for 1764—67, — hvorhos han endvidere testamenterede Missjonskassen 9000 Rdlr. For at faa denne Konvention stadfæstet af Kongen, maatte Kollegiet fremstille Sagen saaledes, at Pengefordelen var øjensynlig, og det lykkedes ogsaa at faa den approberet 25de Marts 1771.

Medens Forhandlingerne stod paa, var Friis som sagt igjen bleven modig, og efter det store Offer, han havde bragt, kunde han vente fuld Oprejsning. Han kan neppe have taget sin Ulykke som en Ydmygelse og gav straks sin Hevngjerrighed frit Løb, idet han benyttede Tiden til at skrive en liden Brochure «Illustration til Bispevisitatserne i Nordland og Finmarken», som ikke er andet end en Samling af hadefulde Beskyldninger mod Gunnerus. Det siges her — kun slet tilhyllet —, at han i 12 Aar ikke har været i Finmarken, og at Indsamling af Naturalier laa ham væsentlig paa Hjerte, at han førte med sig 6—7 Personer, der ligesom han selv skulde have «Douceur» — mest hos Prester af slet Forhold eller saadanne, som havde Sønner, for hvilke de tiltrængte Bispens Gunst. Til Skyds maatte 24 Mand være rede paa ethvert Sted lige til Vadsø, medens man sjelden kom længer end til Tromsø. En Biskop — det siges ikke

hvilken — havde tilbragt 1 Uge i Hadsel, da Visitats var berammet i alle Lofotens Sogne. Samtlige Prester fik da Befaling at møde med sine Menigheder i Vaagen. Enkelte kom, men Bispen drog forbi.

2den Septbr. 1770 blev Domkirkens Sognekald i Bergen ledigt ved Jens Rennords Død, og Friis søgte Embedet. Det blev dog givet til Korskirkepresten Dr. Hans Mossin, men til dennes Embede blev Friis udnævnt 27de April 1771. Da Friis kom til Kjøbenhavn, maatte han straks frasige sig Bodø Kald, som man imidlertid ikke besatte med nogen anden, men lod bestyre af Kapellanen Jesper Andreas Kolderup, der snart efter døde. Omsider fandt dog Missjonskollegiet, at det maatte besættes og fik 31te Maj 1770 Søren Bang udnævnt uden at betinge nogen Pensjon til Friis. Denne var imidlertid forbleven i Kjøbenhavn, ventende paa bedre Tider, og for ham oprandt de under Struensees Regimente. Han kunde for den mægtige Minister fremstille sig som den fortjente Mand, der i 26 Aar havde sat alle Missjonens Kirker istand — 50 i Tallet — gjort Missjonen store Pengeforskud og bragt Kirkerne en Del af deres Jordegods tilbage, tilsat sine egne Indtægter og sin Helbred paa de haarde Sørejser i et Embede uden Løn. Han dristede sig endog til at paaberaabe sig et 20 Aar gammelt Løfte af Missjonskollegiet om passende Befordring[1]). Han havde fundet sin Mand, og hans Ansøgning fik 27de Febr. 1771 saadan Paategning: «Hands Majestæt vil, at herom fra det Danske Cancelli forderligst skeer Forestilling. Struensee». Udnævnelsen til Korskirkens Sognekald fulgte 27de April.

Friis ventede længe med at tiltræde sit nye Embede, som han efter Biskop Arentz' Erklæring neppe havde søgt for i det at arbejde som Prest[2]). Han gjorde Sommeren 1772 en Rejse til Nordland for at varetage sit Tarv. Han fik i Kjøbenhavn udviklet en Resolution af 5te Juni 1771,

[1]) Ansøgning om Korskirken 16de Febr. 1771.

[2]) Fr. Arentz' Erkl. $^{16}/_{11}$ 1773.

hvorefter han skulde være fri for alt Ansvar, og hvad der for ham kunde være fornærmeligt i Undersøgelsen om Kirkebygningerne skulde udelades. Missjonskollegiet mente, at dette ikke burde ske, før han havde opfyldt sine Forpligtelser, og dette skede ikke før i Slutningen af 1771. Imidlertid var de fornødne Ordres afsendte og satte iverk. Resolutionen af 5te Juni 1771 indtraf først i Trondhjem 27de December, Nordlandsposten gik 4 Dage efter, og Stiftamtmand og Biskop kunde ikke faa de fornødne Rundskrivelser færdige. De mente ogsaa, at det ikke havde synderlig Hast med «denne tilkjøbte befrielses og benaadnings bekjendtgjørelse». Der gik ingen Post før 10de Februar 1772, da Rundskrivelserne blev sendte til alle Steder undtagen Salten og en Del af Helgeland, hvorfra alle Akter var indkomne til Stiftet. Det beroede nu paa Kongens Naade, om de skulde kasseres, eller om de Dele af deres Indhold, som var Friis ubehagelige, skulde tages ud. Var han ellers forlegen for nogen Bekjendtgjørelse, saa tilbød Stiftamtmanden at tjene ham med saadan fra alle Kirkebakker i Stiftet, medens Biskopen tilføjede: «fra Prædikestolene kan saadan Forkyndelse neppe have Sted, med mindre det maatte indtræffe paa 9de Søndag efter Trinitatis» [1]). Man kom efter de skarpe og vel grundede Erklæringer i Forlegenhed, og Knuden blev omsider hugget over ved en almindelig Mortifikations-Erklæring 27de Oktbr. 1773.

Efter sin Sommertur drog Friis til Bergen og lod sig indsætte i Korskirken 15de Trin. 1772. Han erkjendte, at det ingenlunde var hans Mening at bestyre sit Embede, men at han maatte have en Hjelpeprest, og her var han yderst uheldig. Den residerende Kapellan Johan Whitte var under retslig Forfølgelse for sine Uregelmæssigheder [2]), og den personelle Kapellan, Christian Mossin, var en skikkelig Mand af meget smaa Evner. Han fik da den fra Davikens Sognekald entledigede Provst Thomas Georg Krog til at paatage

[1]) Erkl. af Stiftamtmand Grambow og Biskop Gunnerus af 11/7 1772.

[2]) Luth. Ugeskrift 1877, II S. 154 ff.

sig Embedets Bestyrelse og indgav Ansøgning om Afsked med 300 Rdlr. i Pensjon 14de Septbr. 1773. Efter en lang Forhandling, hvorunder det viste sig, at Forholdene i Bergen efter de mange Ildebrande og daarlige Aar var sørgelige og Indtægterne for Presterne i høj Grad reducerede, fik han Afsked 6te Januar 1774 med 200 Rdlr. i Pensjon, der blev en stor Byrde paa hans Eftermand J. N. Brun.

I Bodø havde Friis ført et stort Hus og udført betydelige Bygningsarbejder. I Bergen ejede han en af Byens største Bygninger, det store Stenhus, der i mange Aar blev benyttet som Tvangsarbejdsanstalt[1]), indtil den 1870 blev nedreven. Her døde han 1777 — begraven 4de Juni med stor Højtidelighed. Biskop Hagerup holdt Ligtalen over ham, og kan man tro Adresseavisen, maa han ved sin Biskops-Titel og sin Formue have vidst at skaffe sig Anseelse i den bergenske Befolkning. Hans Hustru, der var 21 Aar ældre end sin Mand, overlevede ham og døde først 22de Januar 1779, 86 Aar gammel.

---

[1]) Det antages, at han havde opført den store Bygning, men det kan ikke ses af Protokollerne andet end, at han har kjøbt Ejendommen, der efter hans Enkes Død blev solgt til Sorenskriver Johannes Haberdorph (Meddelelse fra Byskriver Galtung 7de Septbr. 1889).

II.

Erik Gerhard Schytte.

Uden Forbindelse med Missjonen, men ikke ganske uden Forbindelse med Bispestolen i Nordlandene staar en anden Bodø-Prest i forrige Aarhundrede, hvis Navn er kommet til Efterslægten med en ganske anden Klang end hans Næstformands. Erik Gerhard Schytte er født 30te Juni 1729[1]) paa Vægø, hvor Faderen, Arnoldus Schytte, da var Sogneprest. Han var en nordlandsk Preste-Søn, og hans Hustru Lucie Bonsach var Datter af Stiftsprovst Mag. Giert Bonsach i Trondhjem. Erik Schytte var et lyst Hoved, blev undervist af sin Fader og af ham dimitteret 1742. Aaret efter tog han examen philosophicum med Karakteren «*laudabilis cum prima in philosophia laurea*. Han kom i Huset til Professor Dr. Georg Detharding, en Pommeraner, der havde vundet et bekjendt Navn som Mediciner. Han var ogsaa Forfatter til et oftere oplagt Opbyggelsesskrift: «Kennzeichen eines wahren Christen», hvilket vel har bidraget sit til at henlede Chistian VI Opmærksomhed paa ham, saa han 1742 blev kaldet til Kjøbenhavn som Professor, uagtet han allerede var 71 Aar gammel. Schyttes Tilbøjelighed og ikke mindre den daglige Omgang med den lærde Professor førte ham til det medicinske Studium, som han dog ikke fik fuldende med Doktorgraden, da hans Velynder døde 1747, og han maatte

[1]) Saaledes Ministerialbogen. Erlandsens Angivelse 7de Juni 1728 kan ikke være rigtig.

ud for at tjene sit Brød. Han tog da som Huslærer til Presten Johannes Høeg i Tingelef i Slesvig, hvorfra han kunde gjøre Besøg i Altona og høre Professor Maternus de Cilianus's fysiske Forelæsninger. Han kom derpaa til Bergen og var i 2 Aar Huslærer hos den bekjendte Nykirke-Prest Mathias Albert Haberdorph. I disse Aar var han tillige en Tid konstitueret Stadsfysikus i Bergen. Efter Faderens Anmodning drog han saa hjem til ham, der siden 1733 var Prest i Lødingen, og som en lydig Søn begyndte han nu at studere Theologi mere for at føje sig efter Faderens Ønske end af Tilbøjelighed. 11te Marts 1754 tog han theologisk Eksamen med non cont. og prædikede til Dimis (haud). Allerede Aaret efter (22de August 1755) blev han efter Biskop Nannestads Anbefaling kaldet til Missjonær i Lyngen og dertil ordineret paa Tromsø. Hans Navn var vel kjendt, og Missjonskollegiet vidste, at han «for sine smukke Videnskabers Skyld fortjente at forfremmes til en bedre Station», men han blev dog i denne Stilling hele 7 Aar. Da formaaede han ikke mere og underrettede om, at han maatte frasige sig Tjenesten, hvis han ikke kunde befordres. Han blev da Sogneprest til Buksnæs i Lofoten 24de Decbr. 1762. 1770 foreslog N. C. Friis ham til sin Adjunkt med Successjon paa Bodø, men Missjonskollegiet tog intet Hensyn hertil og udnævnte Søren Bang, da Friis 1767 havde formelig resigneret Bodø. Han skal da have faat Tilbud om Skjærstads Sognekald efter Chr. Fr. Hagerup, men vilde ikke modtage det. Ytringer i hans Breve efter denne Tid lader formode, at han ikke havde Lyst til at komme i noget nærmere Forhold til Biskop Friis, — som man vel fremdeles har ventet tilbage, — om han end havde vist sig som dennes Ven ved at raade ham til at befri sig fra den sidste store Anklage ved at tilbyde Penge. 1774 blev han Provst i Lofotens Provsti, hvor der i 4 Bispers Tid forgjæves var gjort Forsøg paa at bringe Skolevæsenet i en ordentlig og varig Forfatning [1]).

---

[1]) Schytte til Biskop Bang $^{15}/_{12}$ 1775.

Med al sin opofrende Iver for Skolevæsenet har Schytte her ikke kunnet udrette mere end sine Formænd. Det var naturligvis Pengespørgsmaalet, det gjaldt, og han formaaede ikke at yde andet end Flid og Arbejde. Siden viste han, at han ogsaa havde Hjerte til at gjøre Pengeopofrelser, da han var istand dertil. Han havde ikke vovet at søge Bodø, da det blev ledigt efter Biskop Friis. Det var et farligt Sted at komme. Friis havde opført en Prestebolig af betydelig Størrelse og med saa kostbar Indredning, at man maatte have sine Financer i god Orden, naar man skulde paatage sig at holde den vedlige. Menighedens Tilstand var ogsaa alt andet end indbydende[1]). Friis' Eftermand Søren Bang blev der dog kun kort, da han allerede døde 1ste Septbr. 1775, og nu søgte Schytte Embedet, skjønt ikke uden Betænkelighed og fik det 18de Januar 1776. 1778 blev han konstitueret og 1779 beskikket til Provst i Saltens Provsti[2]), og som saadan vedblev han i 30 Aar til sin Død. Det ser underligt ud. En Mand som han, der med Rette omtales som «en af Stiftets lærdeste»[3]), der uafbrudt drev sine Studier og en betydelig Læge-Praksis, — synes at have kunnet trænge til Ro, medens Provste-Embedet krævede vidtløftige Rejser. Imidlertid kan det nok forstaaes, da Skolevæsenet havde hans varme Interesse, og den opofrende Mand vel gjerne har villet udstrække sin Lægevirksomhed, der kun for en meget ringe Del blev betalt, saa vidt som muligt. En Mand som Schytte har vel ogsaa trængt til Omgang med dannede Mænd, og saadanne savnede han ikke i sit Provsti. Det lader til, at han har undersøgt Presternes Bogsamlinger og deres Benyttelse af disse, og vi faar saaledes af hans Visitatsberetning 1782 vide, at der var flere Prester, som — maaske efter Gunnerus' Opmuntring — lagde sig efter Filosofi, Naturvidenskab, Historie. Som saadanne nævner

[1]) Schytte til Biskop Bang 15/12 1775.

[2]) Erlandsens Angivelse i Tromsø Stifts Gejstlighed 100 er fejlagtig, da O. Hjort aldrig var Provst her.

[3]) Biskop Bangs Indberetning 1784.

han Andreas Hoff i Saltdalen († 1792), Henning Junghans Kaurin i Stegen († 1797 som Sogneprest til Sparboen), og — mærkeligt nok — Peder Arctander, der levede i den ynkeligste Armod som Prest i Ofoten (afsk. 1801, † 1807). En lovende ung Mand var ogsaa Mentz Carlsen, personel Kapellan til Lødingen, der døde 1782. Der fandtes Bogsamlinger hos alle disse Mænd, der sikkerlig har benyttet dem vel. Paa et enkelt Sted — Ofoten — bemærker han, at der var en meget ordentlig Ministerialbog, hvori ogsaa Dispositioner til Prædikener for en Del Aar og en ordentlig Kopibog. Dette har vel været en Sjeldenhed, siden det kun her nævnes. Preste-Arkiverne var nok i det hele en af den kirkelige Gjernings svage Sider i Slutningen af 18de Aarhundrede. I Ofoten og Lødingen fandtes Kirkestole fra 1627, der forhaabentlig er opbevarede. Medens Arkivet i Ofoten var i saa god Stand, var Skolevæsenet her nedlagt. Almuen vilde ikke lønne Lærere. Schytte antog 2 Mænd dertil, men maatte selv kautionere for Lønnen. Ogsaa i Folden var Skolevæsenet nedlagt. Anderledes var det i Stegen, hvor det var i den bedste Drift og Ungdommen meget vel oplyst. Schytte gik videre end til det rent embedsmæssige. Han ansaa det for en af de vigtigste Provstepligter at tage sig af Presternes Enker og Børn. Det kunde vel ofte nok trænges. 1784 døde en af hans Sogneprester, hvis Fattigdom var saa stor, at hans 2 Sønner — den ældste 14 Aar — ikke havde lært at skrive, Døtrene kun det groveste Haandarbejde. Et andet Sted maatte han ogsaa tage sig af Presten, Jonas Sidenius (i Folden), engang en dygtig Mand, men i sin Alderdom saa skrøbelig, at Provsten maatte «fatte den Resolution at ophæve hans Husholdning» og formaa Kapellanen til at paatage sig hans Pligt i et og alt[1]).

Det var ikke at vente, at en Provst, der i hine Tider saa længe var i Tjenesten, skulde undgaa Ubehageligheder. Oftere maatte han paaminde en og anden af sine Prester om For-

---

[1]) Schytte til Biskop Bang 10/9 1784.

sigtighed i Levemaade, men kun en enkelt Gang synes det at være kommet til Provsteret. Det var Presten til Vaagen, Olav Josefson Hjort, en af de faa Islændere i det norske Presteskab efter Reformationen, der voldte adskilligt Bryderi. Han kom til Vaagen 1781 efter tidligere at have været i Kautokeino, hvor han havde indlagt sig Fortjeneste ved at foræere Kongen 35 Rensdyr, der blev overførte til Island. Det var maaske til Belønning for denne Gave han fik det store Kald, hvor han først begyndte et forargeligt Liv med Drukkenskab og Slagsmaal[1]). Menigheden taalte det længe, men 1787 kom han under Provsteret, der skulde været sat om Høsten 1787, men paa Grund af Storm maatte opsættes til 21de Maj 1788. Provsten maatte da rejse 11 Mil i stormende Vejr til ingen Nytte, da ingen af Anklagerne mødte. Sagen faldt bort, da Hjort indsendte paalideligt Vidnesbyrd om Forbedring og erklærede sig villig til at modtage en Personelkapellan. Imidlertid blev han flyttet til Rødø 6te Marts 1789 og døde i Novbr. samme Aar. Fra Missjonskollegiet fik Schytte en Bevidnelse af dets Tilfredshed med hans hele Forhold i denne Sag, der maa have havt sine Vanskeligheder, siden Hjort 26de Juli 1786 fik Medaljen *pro meritis* i Anledning af sine Rensdyr.

Professor Schytte maa regnes blant vor Kirkes mærkeligste og betydeligste Mænd. Det fortælles i Bodø Kaldsbog, at Nordlands Bispestol var ham tilbudt, da den efter Schønheyders Død (1803) blev oprettet, men at han undslog sig paa Grund af sin høje Alder. Dette er ikke rigtigt, men Fejlen ligger i Tidsangivelsen, da det er sikkert nok, at man tænkte paa ham til Biskop. 27de Decbr. 1793 fortæller han selv[2]), at han engang gjennem den Cancelli-Deputerede Aagaard fik et Spørgsmaal, om han vilde være Biskop i Nordland. Der kan efter den hele Forbindelse kun være Tale om dette Sted; men han «svarede med fuld Overbevisning og Selvfølelse:

---

[1]) Schytte til Biskop Schønheyder 14/8 1788.

[2]) Til Biskop Schønheyder.

Domine non sum dignus». Det er et mærkeligt Vidnesbyrd om Mandens store Beskedenhed, thi det var i hine Dage ikke let at afslaa Tilbudet om en Bispestol. Skulde nogen gjøre dette, maatte det være en Mand som Schytte, der egentlig hele Tiden i sin gejstlige Stilling følte sig paa fremmed Grund, om han end altid røgtede sit Embede med ubrødelig Troskab og Nidkjærhed. Han siger selv, at han «uskyldigen kom til at blive Prest», at han i Begyndelsen forrettede sit Embede med megen Kummer, da han snart fik erfare, at det er et at være candidatus s. m., et andet at være en Kristen og endnu et andet at være en taalelig Lærer. Hver ny Embedsforretning var ham en ny Pinsel og fremkaldte Samvittighedsnag over, at han havde paataget sig den hellige Gjerning uden indre Kald og uden at behøve derved at søge Livsophold, som han langt bedre havde kunnet skaffe sig ved sine medicinske Kundskaber. Ved Bøn og meget Arbejde overstred han disse Vanskeligheder, saa han 1771[1]) kunde sige, at han «endog har havt den Fornøjelse ikke at savne den guddommelige Velsignelse ved Embedets Førelse». Den beskedne Mand kalder sig «en meget maadelig Prest», men dette var ingenlunde hans Menigheders og hans Foresattes Mening, om han end ikke var nogen begavet Taler. At han ved sin Humanitet, Klogskab og Forsigtighed var en udmærket Provst fremgaar af alt, hvad man finder af Forhandlinger mellem ham og hans Biskoper, der samtlige satte megen Pris paa ham. Hvor vanskelige end Forholdene var for en Provst, der skulde sørge for Skolevæsenet i hine Dage, høres der intet om, at Schyttes Iver i dette Stykke berøvede ham Menighedens Kjærlighed. Den maatte ogsaa overalt erfare, at hans Iver var opofrende. Et smukt Minde satte han sig ogsaa ved sin Iver for Gudstjenestens Højtidelighed. Nordlands første Orgel til Bodø Kirke blev 1792 bygget i hans Hus og for en stor Del paa hans Bekostning[2]).

---

1) Til Provst S. Bang.

2) Schytte til Biskop Schønheyder 23/3 1792.

Uagtet Professor Schytte saaledes nød en vel fortjent Anseelse som dygtig og nidkjær Prest og Provst, var det dog især som Læge og naturkyndig han fik saa stort Ry, og som saadan blev han til Velsignelse i vide Kredse. Er det end maaske en Overdrivelse, naar L. Smith fortæller, at han som Læge søgtes af Folk fra det hele Land[1]), saa er det dog sikkert nok, at Lidende fra det hele Nordland stadig søgte til ham, og at hans Prestegaard altid for en væsentlig Del var Hospital. Allerede som Sogneprest til Buksnæs havde han faat indført Vaccinationen, og der høres intet om, at han mødte nogen Modstand, som adskillige Embedsbrødre i det sydlige. Efter hans Foranstaltning blev der endelig oprettet et Hospital og et Apothek paa Bodø, der højlig kunde tiltrænges for de mange, som ved bergenske Søfolk blev befængte med vederstyggelige Sygdomme. 1789 havde Schytte herom gjort Forestilling, der ledede til Udnævnelsen af en Distriktskirurg for Nordland. Det var den danske Kandidat Georg Jessen, der blev udnævnt 12te Febr. 1790 med Forpligtelse til at tage Bolig paa Alstadhoug og der oprette Hospitalet. Han var en Mand af ypperlige theoretiske og praktiske Indsigter, men da han var ukjendt med det nordlandske Klima, Folkets Konstitution og Levemaade o. s. v., var han ikke heldig i sine Kure, og noget Hospital fik han ikke istand. Han drog efter 2 Aars Forløb tilbage til Danmark. Amtmanden søgte nu Cancelliets Tilladelse til, at Hospitalet maatte blive opført paa Bodø, og at Direktionen over det saavelsom over den hele Medicinalindretning i Nordland maatte overdrages Professor Schytte, som dertil erklærede sig villig, da han ved det betydelige Overskud af den paalagte Medicinalafgift mente at faa den bedste Lejlighed til at virke for Skolevæsenet[2]). Dette blev kun delvis bifaldt, idet Reskr. af 11te Juli 1794 bestemte, at et Sygehus skulde opføres paa Bodø, men at der skulde ansættes en Distrikts-

---

[1]) L. Daae: Af Bülows Papirer 195.

[2]) Schytte til Biskop Schønheyder $^{2}/_{8}$ 1792. Norges Læger 226.

kirurg, der dog ved Indkjøb af Medicin og de syges Behandling havde at raadføre sig med Professor Schytte. J. P. Weisse, en Tydsker blev beskikket til Distriktskirurg, men tiltraadte ikke. Embedet blev først 20de Marts 1795 besat med Johan Friederich Winther, ogsaa en Tydsker, der slog sig ned her, fik et Hospital istand og blev i Nordland til sin Død 1846. Han blev som Enkemand 67 Aar gammel 1834 gift med Professor Schyttes Datter Sara, hvis tredje Mand han var. Hun døde Aaret før ham. Schytte fik saaledes istand et Hospital, men om at anvende Overskudet af Medicinalafgiften til Skolevæsenet blev der ikke Tale i de kongelige Reskripter om denne Sag. Det var uden alt Hensyn til egen Fordel Schytte drev denne Sag saavelsom hele sin Lægevirksomhed. Da han var paa Buksnæs, skrev han, at det kostede ham 100 Rdlr. aarlig at redde nogle Menneskers Liv og Helbred, og han har neppe senere tjent synderlig som Læge, da han i Almindelighed kun tog sig betalt for Medikamenterne[1]).

At en Mand med Professor Schyttes Anlæg, der laa Linnés Tid saa nær, ogsaa maatte føle sig hendragen til andre Grene af Naturvidenskaben end Medicinen, siger sig selv, men han maatte dog tidlig opgive sine Studier i Botanik og Zoologi paa Grund af Øjensvaghed. I Mineralogien mente han, at han kunde præstere noget, men han havde det Uheld at «man[2]) med truende Høflighed et Par Gange havde udplyndret hans Mineralsamling» og derved gjort ham kjed af Sagen, saa han ikke vilde begynde forfra igjen. I Bodø fik han som Prest, Provst og Læge formeget at bestille til, at han kunde tænke paa noget Specialstudium ved Siden af.

Alle, som har kjendt Professor Schytte, var enige i at prise ham som en aaben, ligefrem, velvillig og uegennyttig Mand. Uden Forfængelighed og Ærgjærrighed var han altid tilfreds med sin Livsstilling, selv da han fandt sig afsondret

---

1) Schytte til Provst Bang 11/11 1771.
2) Ibidem. Man kan her ikke tænke paa nogen anden end Gunnerus.

fra selskabelig Omgang, hvorpaa han satte Pris. Han var nøjsom og tilfreds med sine Indtægter, da de var knappe, og eftergivende mod Almuen, da de blev større, saa han ikke efterlod nogen synderlig Formue. Han var meget livlig og munter i Omgang, og efter Landets Skik maatte han modtage mange Gjæster, da rejsende Folk altid havde Herberge paa Prestegaarden. Blant disse var ogsaa en fyrstelig Person, Ludvig Philip, der 1795—96 havde sit Standkvarter paa hans Prestegaard. Da han skulde rejse, optællede han en stor Sum i Guld, som Schytte med Uvilje viste tilbage. Der har uden Tvivl været mere at fortælle fra dette Fyrstebesøg. Vi har kun hørt foruden ovenstaaende, at den unge Prinds var meget livlig og bevægelig. Engang var han ude at sejle, og der opkom en Storm, men Prindsen, der ikke forstod Faren, vedblev med at fare hid og did i Baaden, indtil Høvedsmanden trykkede ham ned paa Toften og sagde med en Ed: «nu skal du sidde i Mag!»[1])

Schytte var gift med Anna Jentoft, født 1743 i Buksnæs, hvor Faderen var Handelsmand. Hun overlevede sin Mand og døde paa Bodø 9de Juni 1818. Sønnen Arnoldus Schytte blev hans Eftermand og døde 27de April 1834. Foruden ham havde han 1 Søn og 2 Døtre. Professor Schytte døde 26de Juli 1808.

---

[1]) Meddelt af Schyttes Datterdatter, Fru Sara Lied.

III.

Finnemissjonen efter Thomas v. Westen.

Det er ovenfor nævnt, at Tanken om at oprette den nordlandske Bispestol først er fremført af Hans Skanke, da Interessen for Finnemissjonen fik nogen større Magt. Da Missjonen kom i Gang, kan det siges, at Thomas v. Westen øvede et Slags biskopelig Myndighed paa Missjonens Omraade, der endnu i hans Levetid blev betydelig udvidet. Han vilde imidlertid ikke have Nordland og Finmarken skilt fra Trondhjems Stift, men antog Sagen bedst ordnet, naar den trondhjemske Biskop var Medlem af Missjonskollegiet. Vi tør ikke antage, at denne hans Mening havde sin Grund i nogen Tanke hos ham om, at han selv skulde blive Biskop Peder Krogs Eftermand, men vel heller i hans Kjendskab til de nordlige Egne, hvor det bl. a. paa den Tid maatte være meget vanskeligt at finde et Sted, hvor en Biskop kunde bo, — endnu vanskeligere at skaffe en saadan Embedsmand passende Lønning. Tanken om at gjøre Trondhjems Biskop til Medlem af Missjons-Kollegiet greb man, da man mente at have Manden i Eiler Hagerup. Thomas v. Westens Embede som Kollegiets Vikar blev nu inddraget, og alt Missjonen vedkommende i Norge overdraget til Biskopen, der under sig havde sin Fætter, Borgermester Hans Hagerup som Kasserer. Indretningen fra v. Westens Tid med det nordlige Norges Inddeling i 15 Missjonsdistrikter — 2 i Finmarken, 11 i Nordland, 2 i det nuværende Trondhjems Stift — blev

staaende, men det var allerede i Hagerups Instruks betydet ham, at man ansaa en Forandring i mangt og meget for ønskelig. Specielt mente man, at et Hovedformaal maatte være, at Finnerne lærte det norske Sprog, og at saaledes den egentlige Missjonsgjerning efterhaanden kunde overtages af Presterne. Det er maaske Hagerup selv, der har givet Kollegiet denne Tanke. Det er bekjendt, at en alvorlig Strid fandt Sted mellem ham og v. Westen under dennes Ophold i Danmark 1719, da han besøgte sin gamle Medstrider i Syvstjernen i Kallundborg. Hagerup hørte til dem, der nærede Afsky for Finnerne, og personlig befattede han sig aldrig med dem. Før han blev Biskop betragtede han sin Stilling væsentlig som en Administrators og vilde nødig foretage den Rejse, hvortil han havde forpligtet sig. Han maatte dog endelig til 1729, men udrettede intet. At det ikke vilde gaa let med at faa Finnerne til at lære Norsk havde han straks faaet vide, og allerede 23de Oktbr. 1728 maatte han meddele Kollegiet, at han havde faaet Underretning fra Nordlandene om, at alle Missjonærer maa lære det finske Sprog. Paa sin første store Bispevisitats, da han naaede til Kjelvig, samlede han Finnerne, hvor han kunde, og formanede dem til at lære «Dansk», hvilket de lovede ham, medens Skolemestrene og Missjonærerne katekiserede i det Sprog, som han kalder «qvænsk», men som vel har været finsk. Der er vel ikke Tvivl om, at Hagerup paa denne Rejse maa have kunnet overbevise sig om, at det maatte være et meget besværligt Arbejde at bringe Finnerne til at lære et nyt Sprog, men han lader til væsentlig kun at have havt Tanken for dette, og det er derfor ikke paafaldende, at han i sin vidtløftige Indberetning intet nævner om den Begivenhed i Finnemissjonen, at man 1728 havde faaet Katekismen oversat af Morten Lund — visselig det første Skrift i det finske Sprog, der hos os er trykt.

Da Biskop Hagerup døde 15de April 1743, var Missjonen i Forfald. Det havde vel ikke fra Begyndelsen været Meningen, at der skulde være en Missjonær i hvert Distrikt,

da nogle af de nordlandske vel kunde bestyres af Presterne med Finne-Skolelærere, men allerede 1734 ses det, at der kun var 2 ordinerede Missjonærer i de nordlandske Distrikter Astafjord og søndre Salten og 1 uordineret — den dygtige Jens Kildal — i Tysfjorden, samt 1 i Østfinmarken og 1 i Vestfinmarken. Ved Hagerups Død var der kun en eneste, den oven nævnte Jens Kildal, der endnu virkede som et levende Minde om Thomas v. Westens berømmelige Gjerning. Efter Hagerups Død varede det 3 Aar, før den nye Biskop Ludvig Harboe tiltraadte sit Embede. Denne dygtige Mand blev her kun i 2 Aar, men gjennemrejste dog i 1747 det hele Stift og fik ved sin Hjemkomst Anledning til at berømme Missjonær Thomas Sylows Virksomhed i Østfinmarken[1]). I sin Visitatsberetning udtalte han sig derhos med fuld Anerkjendelse om, at Presterne skulde betragte Finnerne som sine Menighedslemmer, men paaviste tillige Umuligheden af at tage sig af dem ved Siden af al den øvrige Embeds-Gjerning. Skulde noget her udrettes, saa maatte man — ligesom i Missjonens første Tid — lægge sig efter Finnernes Sprog[2]). Hvor alvorlig han mente det, viser sig ogsaa deri, at han i sin korte Funktionstid fik ansat 6 Missjonærer. Man maatte tage dem, der tilbød sig, og det kunde saaledes ikke undgaaes, at enkelte var uheldige. I den danske Prest Hans Frugaard (1746), fik man saaledes en Mand, der blev en ivrig Bekjæmper af det finske Sprog, og Johan Whitte (1747) tilbragte i Lyngen kun en kort Tid, i hvilken han gjorde Begyndelsen til sit paa Uefterretteligheder saa frugtbare Presteliv[3]). Da Harboe 1748 blev Peder Hersleb adjungeret i Kjøbenhavn, har han sikkert nok gjort sine Meninger om Finnemissjonen gjældende i Kollegiet, og det ses ogsaa, at det ved denne Tid var gjennemtrængt af Iver for, at Evangeliet kunde bringes Finnerne i deres eget Sprog. Man maa

---

[1]) Harboe til Missjonskoll. 16/9 1747. Sylow var T. v. Westens Søstersøn.

[2]) Cit. af J. A. Friis i Christianiaposten 403, 1849.

[3]) Om ham se Bergenske Kirkeforhold efter Pontoppidan i Luth. Ugeskrift 1877. 2 H. S. 154 ff.

næsten antage, at Tanken herom var bleven ganske borte, naar Missjonens egen Vikarius N. Friis 1750 kunde udtale sin fuldstændige Uvidenhed om, at Kollegiet havde gjort Anstalter til, at Prester og Missjonærer skulde lægge sig efter det[1]). At noget saadant kunde være til Nytte for Guds Riges Sag hos Finnefolket, kan saaledes neppe have faldt ham ind. Efter hvad der kan ses af Missjonskollegiets Register, synes det at have været Provst Johan Falch i Alten-Talvig, der fremkom med et Forslag om Paalæg til Gejstligheden i Missjonsdistriktet, og naar dette saa snart blev approberet[2]), har vel Biskop Harboe havt sin Del deri.

Man maatte nu gribe til nye Forholdsregler. Skulde Missjonærer — og Prester — kunne det finske Sprog, saa maatte man have en Undervisningsanstalt. Man var lykkelig nok til at finde en Mand, der var selvskreven til dens Bestyrer, i Knud Leem, der havde faaet sin prestelige Opdragelse i «Syvstjernen» som Medhjælper hos Provst Mag. Jens Juell, derpaa fulgt T. v. Westen paa hans tredje Rejse og saa fra 1725—34 virket i Finmarken, 3 Aar som Missjonær i Porsanger og 6 Aar som Sogneprest til Alten-Talvig. Han havde hele denne Tid prædiket og katekiseret for Finnerne i deres Modersmaal[3]). Han havde vist sig at være vel hjemme i Sproget, om han end nu i 16 Aar som Sogneprest til Avaldsnæs havde været borte fra de Egne, hvor det taltes, da han 1748 udgav en lappisk Grammatik. Der forhandledes nu om det nye Institut indtil 24de Marts 1752, da *Seminarium Lapponicum* oprettedes i Trondhjem, og Leem med Titel af Professor sattes til dets Forstander. Det var en Lykke for det nye Institut, at Biskoperne Fredrik Nannestad (1748—58) og Johan Ernst Gunnerus (1758—73) havde Interesse for dets Gjerning og var fuldt forvissede om, at Evangeliet maatte forkyndes Finnerne i deres eget Sprog. Det maatte da blive Opgaven for det nye Seminar a) at un-

[1]) N. C. Friis til Missjonskollegiet 16/4 1750.
[2]) J. Falch til Missjonskollegiet 5/9 1750.
[3]) K. Leem: Nachrichten v. d. Lappen. Leipzig 1771. 21.

dervise vordende Missjonærer i Finnernes Sprog, b) at levere Oversættelser af de fornødne Bøger. Der er udtalt en Formodning om, at Seminariet blev mindre heldig bestyret[1]), og at man heri har at søge Grunden til dets Ophævelse 1774. Det lidet, man kjender til dets Virksomhed, tør maaske bestyrke denne Formodning, om det end maa bemærkes, at her — som ellers — er vel meget, som var godt, blevet upaaagtet, medens Efterverdenen har faaet Kundskab om, hvad der var mindre heldigt. Det var Mesterlektianerne i Trondhjems Skole, der skulde rekrutere Seminariet, og det har vist ikke manglet Alumner i de 22 Aar, det bestod. Det ses, at Skolen i disse Aar dimitterede 146 Studenter, hvoraf mindst 70 blev Prester. Af disse findes mindst 12, der i kortere eller længere Tid virkede som Missjonærer i Nordland og Finmarken. Det er vel rimeligt, at de allerfleste af dem, som studerede Theologi, har været Seminariets Alumner. Til disse maa henregnes foruden de 70 Prester de ikke faa, der ingen Eksamen tog, men virkede som «Hørere» eller Klokkere. Som Seminarister var de nemlig selvskrevne til betydelige Beneficier ved Universitetet, og disse maatte altid staa lokkende for fattige Studenter. Der var naturligvis mange, som aldrig mere tænkte paa Finnerne og deres Sprog, naar de var komne til Kjøbenhavn, og mange, som undlod at vedligeholde sine Sprogkundskaber i den Tanke, at de let kunde opfriske dem, naar de kom ud blant Finnerne. Ved denne som ved andre Undervisningsanstalter har vel de udmærkede været faa, men det er sikkert nok, at de har været der. Anders Porsanger, den eneste Fin, der er bleven Prest i Norge, var virkelig en meget dygtig Mand og i mange Aar uundværlig for Seminariet som Leems Medhjælper 1764—70. Visselig ytrer Biskop Bang Tvivl om hans Dygtighed til at levere en Oversættelse af den hele Bibel[2]), men denne Biskop er ikke noget paali-

[1]) J. A. Friis i Christianiaposten 1849. 403 ff.

[2]) Bang til Missjonskollegiet 3dje Dcbr. 1774.

deligt Vidne, da han nærede en stærk Fordom mod Finnernes Sprog og aldrig kunde udstaa Porsangers Person. Denne havde ikke formaaet at tilegne sig en civiliseret Levemaade, hvilket bragte Bang til ved Biskop Gunnerus at hindre hans Ansættelse som Prest ved Trondhjems Domkirke [1]). Han virkede siden som Provst og Sogneprest til Vadsø til 1780, da han paa Rejse til Kjøbenhavn med hele sin Familje fandt Døden i Bølgerne udenfor Risør 10de Oktober. Ved hans Side maa nævnes Trønderen Gerhard Sandberg (død 1804 som Sogneprest til Os) [2]), Michael Baade (død 1799 som Sogneprest til Vikedal) og Ole Tronæs, en Bondesøn fra Værdalen (død 1791 som Sogneprest til Fosnæs). Disse Mænd har ved sin Iver for Finnernes Frelse og sit trofaste Arbejde under haarde Vilkaar gjort sig fortjente til altid at mindes blant de troeste Tjenere, den norske Kirke har ejet i det 18de Aarhundrede. Hvor meget disse Mænd skylder Seminariet, og hvor meget de har tilegnet sig af Dygtighed til at virke blant Finnerne under sit Ophold hos dem, er naturligvis ikke muligt at afgjøre. Det er bekjendt nok, at der var dem, som aldrig havde frekventeret Seminariet, men tillagde sig megen Færdighed i Finnernes Sprog ved at leve mellem dem. Den mærkeligste tør vel være Christian Weldingh, en dansk Mand, der 1759 i sit 31te Aar gik som Missjonær til Varanger, blev heroppe — fra 1761 Sogneprest til Maasø, 1767 til Vadsø — hele 12 Aar og led meget ondt. Han blev 1771 Professor Leem adjungeret — da Porsanger ved sit stridige Sind var bleven den gamle Mand besværlig — og døde 1801 som Sogneprest til Inderøen. Han er den første, der har oversat Salmer i Finnernes Sprog (1763) [3]). —

Med den anden Opgave, der forelaa Seminariet, Udgivelsen af finske Skrifter, gik det mindre heldig. Der blev unegtelig arbejdet meget paa saadanne baade i Trondhjem og de finmarkske Prestegaarde, men at faa Sa-

---

[1]) Gunnerus til Kongen 21de Oktbr. 1771.

[2]) Se 1 Samling. 10.

[3]) Paany udgivne af P. V. Deinboll 1821.

gerne trykte synes at have faldt meget vanskeligt. Leem begyndte straks paa sit Leksikon, men hans Liv gik hen, uden at det blev udgivet. Det var vel ikke blot Arbejdets Vanskelighed i og for sig, der saaledes forsinkede det. Det er bekjendt, hvorledes man i T. v. Westens sidste Leveaar drev paa med at faa ham til at levere den Beskrivelse over Finmarken, som han havde lovet. Det synes, som denne Sag er tagen op igjen nu, da en af hans dygtigste Disciple havde faaet en rolig Stilling i Trondhjem. Det kan visselig ikke afgjøres, om det var af Tilbøjelighed eller efter Paavirkning fra oven, at Leem temmelig snart efter sin Ansættelse ved Seminariet tog fat paa den Beskrivelse af Finmarken, som han 1767 udgav, men sikkert er det, at Gunnerus ofrede dette Arbejde megen Interesse, ligesom han berigede det med naturhistoriske Anmærkninger. At dette Arbejde har taget megen Tid og bidraget sit til at sinke de vigtige Oversætter-Arbejder, siger sig selv. Af Smaabøger for Finnerne havde man hidtil kun en eneste, nemlig Morten Lunds Katekismus, men det lader ikke til, at man har havt Øje for Vigtigheden af, at saadanne Bøger udbredtes blant Finnerne, uagtet det maatte være bekjendt, at disse var meget glade i dem. Det er ovenfor berørt, at Biskop Hagerup ikke nævner Lunds Katekismus efter sin første Finmarks-Rejse 1734, da den altsaa var en forholdsvis ny Bog. Han har maaske ikke kjendt den. Maaske har man ikke heller turdet nævne den for ham, naar man kjendte hans Tanker. Den blev paany optrykt 1757 i Kjøbenhavn, men man har neppe været meget ivrig for at faa den udbredt, da Gunnerus 1759 i en Skrivelse til Kollegiet siger, at Finnerne burde forsynes med et tilstrækkeligt Antal af den. At den 10 Aar senere var forsvunden, maa anses for sikkert. Leem kan ikke have anset det for at være af Vigtighed at bruge de faa Midler, han havde, til at trykke Bøger, som Lunds Katekismus eller en Omarbejdelse af den, thi hvad der blev trykt i det finske Sprog i Seminariets første Tid var ganske andre Sager. 1755—58 blev der hvert Aar trykt en

Tale i det finske Sprog paa Kongens Fødselsdag. Den første — af Seminaristen Michael Baade[1]) — blev af Biskop Nannestad i 200 Eksemplarer sendt til Kjøbenhavn, — hvor den sikkert har gjort megen Nytte! — Samtidig med disse Taler udgav Leem en finsk Nomenclator (1756), og saa kom intet fra hans Haand før den — visselig meget vigtige — finske Bønnebog 1764 Aaret efter Presten Weldinghs lille Salmesamling. Det maa have været meget vanskeligt at faa saadanne Sager trykte paa denne Tid, og man maa beundre de nidkjære Mænd, som ufortrødent fortsatte sit Arbejde og sendte sine Manuskripter til Kjøbenhavn, hvor de blev vel gjemte og tilsidst gik tilgrunde ved Ildebranden 1795. Det var vel over alt Pengene, der blev spurgt efter, og de var vanskelige at finde i Midten af forrige Aarhundrede. Maaske Leems Leksikon aldrig havde set Lyset, hvis ikke hans Svigersøn Jens Lemvig i sin Ansøgning om Opdal (1763) havde tilbudt 400 Rdlr. til dets Trykning, om han fik Kaldet. Det ses, at han indbetalte dette for hin Tid betydelige Beløb Aaret efter.

Det har sin Interesse at se, hvad der af finmarkske Prester og Missjonærer blev arbejdet i denne Tid, om det end er bedrøveligt at erfare, at de ingen Støtte fandt, saa kun lidet blev udrettet, og de fleste maatte se sin Møje spildt. Biskop Hagerup var — som antydet — alt andet end en Støtte for Missjonen, og han maa siges at have gjort sit til dens Ødelæggelse ikke blot ved sin Mangel paa Interesse for den. 1737 fandt man, at Missjonen havde Overflod af Indtægter, og det blev bestemt, at en Del af dem skulde anvendes paa Missjonen i Grønland. Det burde have været Trondhjems Biskops Sag at forhindre et saadant Overgreb, og med den store Anseelse, hvori Hagerup stod hos Chrisian VI, maatte han have kunnet det. Penge, som udelukkende blev udredede af det fattige Nordland, burde her alene have havt sin Anvendelse. Hans Søn, Christian Fredrik

[1]) Den findes ikke omtalt hos Nyerup.

Hagerup lignede ikke sin Fader i Forholdet til Finnerne. Han blev 1758 Missjonær i Skjærstad, og her brugte han Tiden til at skrive en finsk Grammatik og et Glossarium foruden adskillige Oversættelser, som ikke nærmere betegnes[1]). 1760 sendte Michael Baade og Anders Porsanger Kollegiet en Oversættelse af Johannes' Breve[2]). 1772 sendte Kollegiet Saxtorphs Udtog af Pontoppidans Forklaring til Gerhard Sandbergs Betænkning, og det ses, at han i alle Fald havde en Oversættelse deraf under Arbejde[3]). Han var ligesaa flittig som kyndig i Sproget, saa der kan neppe være Tvivl om, at han fik Arbejdet færdigt, men han havde faaet vide, hvor vanskeligt det var at faa noget trykt til Finnernes Brug. Fra 1768 til 1776 skrev han atter og atter til Kollegiet om det uforsvarlige i at lade Finnerne være uden Bøger, og saa opnaaede han endelig at faa sin Katekismus trykt. Oplaget blev liggende i Kjøbenhavn, hvorfra Presterne nu og da fik nogle Eksemplarer op til Finmarken[4]). Sidste Gang omtales en saadan Sending 1788 til Provst Tronæs. Denne Mand, der omtales som en formelig Beundrer af det finske Sprog, havde 1780 nedsendt en ny Oversættelse af Johannes' Breve og 1789 havde han udarbejdet en Oversættelse af Katekismen «med fornødne Anmærkninger» samt en finsk ABC[5]), — vistnok noget af det mest fornødne[6]). 1785 havde denne nidkjære Mand tilbudt sig at oversætte Kollekterne, Epistlerne, Evangelierne og Pontoppidans Forklaring — rimeligvis Saxtorphs Udtog —, om Kollegiet vilde bekoste Trykningen, men der ses intet til, at det er sket[7]). Provst Weldingh lovede 1766 at levere en Oversættelse af

---

1) Sønnens Meddelelser i Fallesens Mag. VII, 396.
2) Baade og Porsanger til Missjonskollegiet 7/1 1760.
3) G. Sandberg til Missjonskollegiet 20/7 1772 og 8/6 1776.
4) G. Sandbergs Katekismus oversat paa Finsk (hos Nyerup staar: paa Grønlandsk). Fortalen dat. 30/6 1776.
5) Provst J. C. Frimann til Biskop Schønheyder 12/8 1789.
6) Tronæs til Missjonskollegiet 1/6 1780, 28/1 og 17/3 1789.
7) Tronæs til Missjonskollegiet 27/11 1785.

hele det nye Testamente, om han kunde faa Sucessjon paa Vadsø Sognekald, hvilket han fik. Det synes efter en Skrivelse fra Gunnerus, at han allerede havde Arbejdet færdigt[1]). Hvad Tronæs tilbød, blev i al Stilhed udført af Sogneprest Rasmus Schjelderup, der under sit Ophold i Kautokejno 1765—72 virkelig oversatte Alterbogen paa Finsk[2]). At en betydelig Mængde Materiale til en Skolelitteratur for Finnerne blev indsamlet i denne Tid er klart nok af ovenstaaende Fortegnelse over utrykte Arbejder, der endnu kan suppleres. Det ses saaledes[3]), at M. Baade havde oversat Mathæi Evang. 1—6, Leem hele Johannes' Evang., Porsanger Apostl. Gj., Sandberg Romerbrevet og 2 Kor., Hjort 1 Kor., Weldingh «Galaterbrevet med følgende saavelsom Apocalypsis Johannis». Her mangler altsaa ikke meget paa en fuldstændig Oversættelse af det nye Testamente. Foruden ovenstaaende var der ogsaa af forskjellige Seminarister leveret nogle Prøver, der ikke antoges at have noget Værd. Det blev alt henlagt i Kjøbenhavn, hvor det vel neppe er blevet set af nogen. Midlertidig laa en hel Del i Trondhjem, hvor dog egentlig alt hørte hjemme. Det blev formodentlig altsammen — sendt til Kjøbenhavn i Kasser 1777[4]). Biskop Bang vilde helst være fri for ethvert Spørgsmaal om det finske Sprog. Han udtalte den Mening, at det vilde skade Finmarkens Handel, om man holdt Finnerne til deres eget Sprog, da det i saa Fald blev uudholdeligt for Nordmænd deroppe[5]). Det er med Smerte, den norske Kirke ser tilbage paa alt dette trofaste Arbejde, hvoraf ethvert Spor er udslettet, og hvis det kun er Ligegyldighed og Mangel paa Kjendskab til Forholdene hos Kolle-

[1]) Gunnerus til Missjonskollegiet 12/7 1766.

[2]) R. Schjelderup til Gunnerus 5/4 1769.

[3]) K. Leem til M. F. Bang 11te Septbr. 1773.

[4]) Biskop Bang til Missjonskollegiet 18/4 1777. Kasserne indeholdt Manuskript til Leems Leksikon. Det er kun en rimelig Formodning, at de andre Sager er sendte med.

[5]) Bang til Missjonskollegiet 18de Juli 1777.

giet, der er Grunden, maa man visselig billige den haarde Dom over det, som lød i dets sidste Dage. «Missjonen har opspist Landet», skriver Envold Falsen[1]). Vi faar imidlertid her være lidt forsigtige, da vi ikke tilfulde kjender det Tryk af andre Auktoriteter, hvorunder det kan have lidt.

Professor Leem døde 24de Febr. 1774, og Biskop Bang gjorde straks de forberedende Skridt til at faa *Seminarium Lapponicum* ophævet. Det havde ikke baaret de Frugter, man havde haabet, da Seminaristerne glemte det finske Sprog i Kjøbenhavn, og det derhos havde vist sig, at Mænd, der var aldeles ukyndige deri, kunde lære det, naar de kom op imellem Finnerne (Weldingh). Det var derhos ønskeligere i alle Henseender, at man opdrog Finnernes Ungdom i det norske Sprog. Biskop Bang havde været Prest i Trondhjem siden 1739 og havde i lang Tid — som Stiftsprovst — maattet kjende til Finmarkens Sager, om hvilke han sagtens tidlig har dannet sig en Mening. Ønsket om at Finnerne skulde lære det norske Sprog har jo altid været oppe, og Tanken om at det kunde lade sig gjøre med større eller mindre Lethed har altid havt sine Talsmænd siden Eiler Hagerups Dage. Den ivrigste i denne Retning af dem, som kunde have nogen Mening, synes at have været Provst Hans Frugaard[2]) en dansk Mand, der, efter at have været Missjonær i Nordland (1746—51), var Prest i Kjøllefjord (1751—57), og i Alten-Talvik (1757—67). Han indgav 1759 et Forslag om, at man ved Tvang skulde bringe Finnerne til at lære det norske Sprog, og det paa en Tid, da *Seminarium Lapponicum* var i sin Blomstring. Han fik Bistand af Amtmand Hammer, men Gunnerus var imod det, og det ledede ikke til andet end en indtrængende Forestilling om Nødvendigheden af at forsyne Finnerne med Bøger i deres eget Sprog og Missjonærer, der kunde tale det. Provst Frugaard stod ikke alene med sin Mening. Morten Sommer, der

[1]) S. K. Jentoft i Lærde Efterretninger 1797.

[2]) Bang til Missjonskollegiet 21/3 1774.

havde været Missjonær i Næsne og fra 1733 til sin Død 1765 (eller 66) var Prest i Alstadhoug skrev samme Aar til Gunnerus, at Finnerne nu var bragte saa vidt, at der ikke længer burde gjøres Forskjel paa dem og andre Bygdefolk, hvorfor han vilde have Missjonærerne afskaffede[1]). Han har dog neppe kjendt til Forholdene i det egentlige Finmarken. Gunnerus kjendte dem og handlede efter hvad han vidste og forstod.

Vi skal vel vogte os for at udtale nogen Mening i en Sag som denne, men det synes, som om Iveren for Finnerne i forrige Aarhundrede hos Trondhjems Biskoper har staat i nøje Sammenhæng med Iveren for deres Sprog. Paa den anden Side har Nidkjærheden for at faa dem oplærte i «Dansk» paaviselig hos Biskoperne Hagerup og Schønheyder været forenet med Afsky og Foragt for Folket selv. Er det rigtigt hvad der fortælles om Biskop Bang, at han har tilladt sig den formastelige Ytring, at Gud ikke vilde høre Finnernes Bønner, naar de bad i sit eget Sprog[2]), saa har vel det samme været Tilfældet med ham. Da Bang havde opholdt sig en Række af Aar i Trondhjem og var en dygtig Mand, maatte hans Mening have Vegt, og hans Bestræbelser for at faa *Seminarium Lapponicum* ophævet lykkedes ved Resolutionen af 5te Novbr. 1774, uagtet man i Professor Leems Amanuensis, daværende Hospitalsprest Weldingh, havde en Mand, som kunde have fortsat hans Gjerning. I Resolutionen blev det bestemt, at Leems finske Leksikon, hvis første Del var udkommen 1768, og som laa færdigt ved hans Død, skulde udgives, og til den Ende blev Gerhard Sandberg kaldt ned til Kjøbenhavn. Han havde i 8 Aar ufortrødent bedet om, at Finnerne maatte forsynes med Bøger, uden at det skede. Ved sin personlige Nærværelse i Kjøbenhavn har han bedre kunnet gjøre sine Meninger gjældende, og han havde ikke været længe dernede, før det lykkedes ham at faa sin Katekismus trykt. Paa Leksikon'ets 2den Del

---

[1]) M. Sommer til Gunnerus 13/8 1759.
[2]) Meddelt af Provst A. J. Fleischer i Stockfleths Bog om Finnerne, 60.

maatte han arbejde længere, og det blev ikke færdigt før 1781. Det havde ikke været hans eneste Arbejde i Kjøbenhavn i disse 5 Aar. Han fik Bolig i Waisenhuset og fortsatte her Leems Gjerning med at undervise Studenter i det finske Sprog. Det manglede ikke paa saadanne, da det ses, at 13 Studenter i de 5 Aar søgte om at maatte antages til Seminarister. Det kan ikke oplyses, om disse fik sit Ønske opfyldt, men der har vel ikke været nogen Grund til at negte dem det. Imidlertid kom ikke en eneste af dem til Finmarken. Did ønskede vel ikke mange at komme, medens vel adskillige har tænkt sig til Nordland, hvor det jo ikke paa langt nær var saa besværligt at leve og virke. Her var imidlertid Missjonærernes Tid forbi, og dette kan man maaske tilskrive den ellers for Finnerne varmt følende Gunnerus. Det er ovenfor omtalt, at Alstadhoug-Presten Morten Sommer 1759 meddelte Biskopen sine Tanker, at «begge — Finner og Nordmænd — bør regnes for indlemmede med hverandre herefter, att icke nogen udvortes Separatismus formedelst separate beskickede Lærere aarsager meer nogen jalousie mellem begge Slags Børn». Hvor stor Vegt Gunnerus har tillagt denne Ytring af en gammel erfaren Nordlandsprest og forhenværende Missjonær, kan ikke vides, men sikkert er det, at Biskopen 1765 foreslog[1]), at Missjonærposterne i Nordland skulde forenes med Kapellan-Tjenesten i vedkommende Prestegjæld, og dette Forslag vandt Bifald, da man i den efterfølgende Tid finder de fleste Missjonariater forenede enten med Kapellan-Tjenesten eller med Sogneprest-Embedet. Ansøgere til Missjonær-Poster meldte sig hvert Aar lige ned til 1799. Kollegiet anbragte de brugbare i smaa Sognekald eller Kapellanier i Missjonsdistriktet, men ved 1780 fandtes der ikke mer end 3 Missjonærer, der var satte til alene at tage sig af Finnerne, 1 i Skjærvø, 1 i Kjelvig, hvis Missjonariat Aaret efter blev forenet med Sognekaldet i Kautokejno, og 1 i Vadsø, hvor Missjonstjenesten vedvarede Aarhundredet

---

1) Gunnerus til Missjonskoll. 18/7 1765.

ud. Den sidste, Johan Fredrik Broust, en Kjøbenhavner, blev ansat 1798 og fungerede som saadan til 1808, da han tillige blev Sogneprest til Vadsø. 1816 blev han removeret for umoralsk Forhold[1]). Blant de sidste Ansøgere til Missjonærposter var Johan Christian Brestrup, der døde som theologisk Kandidat 1807 kort efter at have udgivet en Skildring af sine «Ungdoms Daarligheder», — 10 Studenteraar væsentlig tilbragte i Kjældere med Udsvævelser og Gadevise-Digtning[2]).

Skjønt det kan ses, at Biskop Bang holdt sig nøje underrettet om Forholdene i Nordland og Finmarken, havde dog Missjonskollegiet sine væsentligste Efterretninger fra de i Nordland bosatte Kasserere, Justitsraad Rist, der fungerede fra N. C. Friis' Fratræden (1771) til sin Død 3dje Decbr. 1787, og Foged Jens Holmboe, den sidste Indehaver af dette Embede († 1804). Disse Indberetninger angik selvfølgelig kun Kirkereparationer og andet til det økonomiske henhørende, og Biskopen, der ikke havde været i Nordland siden 1775, kunde blot meddele, hvad der var ham indberettet. I hans sidste Aar blev der Tale om at sende en Visitator derop, og det maa vel anses for sikkert, at det var paatænkt at betro dette Hverv til Trondhjems Rektor Professor Laurids Smith. I Begyndelsen afværgede han det, men da den gamle Biskop 1785 fik en Paamindelse om at visitere, var hans Stilling bleven en anden. Han var bleven Prest i Veile og havde nu faat Lyst. Den hele Tid havde han talt om, at Stiftsprovst Dr. Chr. Fr. Hagerup skulde blive Bangs Efterfølger paa Bispestolen som en given Sag. Der blev intet af Smiths Visitationsrejse — muligens fordi Bangs Resignation maatte anses nær forestaaende. Da denne fandt Sted — Septbr. 1787 — havde Smith faat en brændende Lyst til at blive Prest i Kjøbenhavn, og han skrev nu til

---

1) P. O. Bugge til Stiftsprovst Angell 12/12 1816.

2) J. C. Brestrup: Mine Ungdoms Daarligheder Kbhvn. 1807. Personalhist. Tidsskr. II R. 2, 8.

Joh. Bülow, at han fandt Hagerup uskikket til at være Biskop og omtalte det som selvfølgeligt, at en af Kjøbenhavns Sogneprester maatte blive Manden[1]. Vi hører ikke til dem, der fremtræder med Beklagelser over, at danske Mænd blev sendte op til de højere Embeder i Norge, da vi ikke er uvidende om, at Nationalitetsspørgsmaalet i saadanne Tilfælde intet havde at sige, og at netop ved denne Tid Nordmænd fandtes i de højeste Embeder i Danmark. Hvis det imidlertid nogensinde og nogensteds havde været betimeligt at sætte en Nordmand paa en norsk Bispestol, saa var det her. Under de forhaandenværende Omstændigheder krævedes her mere end nogensteds i Rigerne et Lokalkjendskab og en Kraft til at udholde de besværligste Rejser i det arktiske Klima, der ikke let kunde forudsættes hos en dansk Mand. Har Stiftsprovst Hagerup virkelig været den dygtige Mand, som han ansaaes for, og det er der ingen Grund til at betvivle, saa har der maattet stærke Grunde til for at forbigaa ham, der havde været Missjonær og Nordlandsprest og var ualmindelig kyndig i Finnernes Sprog. Grunde maa der vel imidlertid have været, og Kjøbenhavns Stiftsprovst Dr. Joh. Chr. Schønheyder blev Bangs Eftermand 8de Febr. 1788. Om Missjonskollegiet har gjort noget for at faa Bispestolen besat med en anden Mand, kjender vi ikke til. Rimeligvis har det ikke været Tilfældet, da Kollegiet paa denne Tid lidet eller intet udrettede og havde tabt sin Auktoritet. Faa Aar efter kunde man offentlig i stærke Ord udtale sig om dets unyttige Tilværelse[2].

Der er intet Tegn til, at Schønheyder blev modtaget med Misnøje. Tvertimod: han ansaaes for at være — og var visselig — en ærlig, alvorlig, kraftfuld og lærd Mand[3], og en saadan Mand tog den loyale Befolkning gjerne imod. Han kom til Trondhjem i Septbr. 1788 — som det synes

---

1) L. Daae: Af Bülows Papirer 148, 49, 51, 52, 89.

2) S. K. Jentoft i Lærde Eft. 1797.

3) L. Smith til Bülow 1/2 1788.

— med Paalæg om snarest muligt at gjennemrejse Nordland og Finmarken. Han kunde dog ikke komme afsted før 1790. Det var en Begivenhed! Siden 1775 havde Nordlandene ikke set en Biskop, og de hjerteligste Velkomstbreve sendtes ham nordfra. Professor Schytte gav ham en vidtløftig Fremstilling af Klimatets Ejendommeligheder og hvad han for sin Helbreds Skyld maatte vogte sig for, samt sendte ham en Finmut med hjertelig Bøn om, at denne Dristighed maatte tilgives ham, om den var for stor. Han drog ud 15de April og kom hjem de sidste Dage af Septbr. og fik tilfulde vide, hvad det vilde sige at kjæmpe med Storm og Uvejr paa sin Baad langs den vidtstrakte Kyst. Biskopen havde med priselig Omhu skaffet sig Underretning om Forholdene i Finmarken fra Provst Isaac Frimann[1]) i Alten-Talvik og var af ham[2]) bleven bestyrket i sine Tanker om, at Finnerne burde lære det norske Sprog, og at det af den Grund vilde være skadeligt at foranstalte et nyt Oplag af den finske Katekismus, der altsaa i Løbet af 13 Aar var forsvunden. Han var sikker nok i sin Sag, og hvad han paa Rejsen oplevede, var ikke istand til at rokke ham eller bringe ham til at se den fra en anden Side. Rejsen var i det hele ikke skikket til at sætte Biskopen i Humør. Megen Middelmaadighed fandt han hos Presterne, og en enkelt, Christian Olsen i Loppen, der var en sørgelig Mand, synes at have optraadt paa Prædikestolen i beruset Tilstand. Han prædikede «bedrøveligt Gallimathias, som neppe en ædru Mand skulde have fremført». Selv hos den højt skattede Provst Frimann fandt han nogle voksne, som næsten intet vidste. Hidtil havde han dog ikke havt den Smerte at høre det finske Sprog, da alle Finner indtil Alten-Talvik forstod Norsk. Paa dette Sted maatte han blive i 8 Dage for Storm og rejste saa 21de Juni i 13 Timer til Hammerfest. Her og

---

[1]) † 1811 som Sogneprest til Overhalden, Broder til Claus og Peder Harboe Fr.

[2]) Frimann til Schønheyder 12/8 1789.

siden hele Finmarken igjennem fik han se, «hvilken ulykkelig Hindring for Lappenationens Dyrkelse dette Sprog er, hvorved disse forløbne Stammer af Tatarer eller Samojeder have udelukt sig fra at optages blandt lykkeligere Folkeslag og endnu unddrage sig fra Forening med Landets Folk og fra Fordelen ved dets Dyrkelse». Finneskolemesterne maatte blive «Ungdommens Sprogmestere i det danske Sprog». Man kan vide, med hvilke Følelser han drog ud til det Prestegjæld, der bærer det betegnende Navn Maasø[1]). At han her traf en af Nordlandenes dygtigste og nidkjæreste yngre Prester kunde ikke virke opløftende paa ham, da denne — Simon Kildal, siden Provst og Sogneprest til Trondenæs, 1813 Ridder af Danebrogen — talte Finnernes Sprog med Færdighed, men dog til Lykke var den eneste af Finmarkens Prester, der mente paa denne Maade at kunne virke til sin Menigheds Frelse. Det vandt slet ikke Biskopens Behag, — det blot «smigrede Folkets Ladhed i at lære Dansk, uden hvilket de dog ingen ret Christendoms-Kundskab ud af Bibelen kan faae, ikke heller tage Deel i Gudstjenesten». Det kunde ikke negtes, at Kildal med Flid og Kjærlighed lærte Ungdommen paa dens eget Sprog, men der fandtes dog Mangel af ret bibelsk Kundskab. Hvad de vidste var mindre Sprog af Bibelen end Religionstalemaader og «Sætninger af Lærebøger». Heller ikke forstod de sig paa Salmevers og Gudstjenestens Handlinger. I Kirken havde Synet af Finnerne været ham en Ynk, men det lader ikke til, at han stillede saa ganske ringe Fordringer til de stakkels Folk. Kildal var — som sagt — den eneste Prest, der bedrøvede Biskopen ved sin Færdighed i Finnernes Sprog. Man maa forundres over, at der ikke var flere, — mest over Kautokejno-Presten Samuel Bugge Budde, der var Nordlænding og kan have havt Anledning til at høre Sproget i sin Barndom. Som ung Mand kom han 1786 til Kautokeino, hvor kun 6—7 af Menigheden talte andet end Finsk, men skjønt han var vel

---

[1]) ɔ: Maagernes Ø.

begavet og vel studeret, lærte han ikke selv Sproget, medens han idelig klagede over Vanskeligheden ved at bibringe Kautokejnos Fjeldfinner Kundskab i det norske Sprog.

I sin vidtløftige Indberetning til Kongen[1]) — ikke til Missjonskollegiet — klagede Schønheyder meget over Nordlandenes Almue, der stod langt tilbage i «Oplysning og Dyrkelse». Finnerne var ingenlunde Hedninger, Afgudsdyrkere eller Troldfolk, men det var alene «det forhadte Sprog, som holdt Dyrkelse og Religionsundervisning borte fra dem». De var «uvidende og lade og faldt let hen til at foragte det, de ikke gad lært, og heraf kom Lappernes Nationalstolthed og Kjærlighed til deres eget Sprog og gamle Levemaade». Ikke mildere er han med de 3 Prester G. Sandberg, O. Tronæs og S. Kildal, der «af undskyldelig Forfængelighed havde fattet Kjærlighed til det lappiske Sprog». «Det er noget ganske andet» — mener han — «at harangere (Gud ved hvor sprogret og forstaaeligt) paa Lappisk for saadanne Tilhørere og (sic) at bringe virkelige Ideer ind i deres Forstand og Hukommelse». Den vidtløftige Indberetning har sin Interesse, men maa for os staa som en Uvidenhedens og Fordommens Kritik over Bestræbelser, som den strænge og nidkjære Biskop ikke forstod, og over Forhold, han ikke kjendte. Han kan ikke have læst Leems Beskrivelse over Finmarken, naar han kan fremføre som en Bebrejdelse mod Fjeldfinnerne, at «de ikke vil lære en ordentlig Fædrifts Husholdning med maadelig Flytning, men lade sig lede vildt hen efter deres Rensdyr istedetfor at være disses Ledere», samt at de ikke vil lære «nogen anden Kunst og Videnskab, fornemmelig Musik og Sang». For at faa dem til dette og fremfor alt til at afskaffe sit Sprog foreslog han, at Presterne skulde have Øvrigheds Myndighed. «Presterne kunne være Kirkefogder og Skolemestrene Skolefogder». Da her ikke længer skulde eller kunde være Tale om Missjon,

[1]) Dat. 18de Decbr. 1790. Findes i Sorø Akademis Manuskriptsamling No. 61. Afskrift i Rigsarkivet.

burde den mod Trondhjems Stift og hele Norge uretfærdige Missjonskasse gaa over til at blive en «Religionskasse» for Trondhjems Stift. Ved dens Indtægter kunde man forbedre Skolevæsenet, oprette faste Skoler og derhos understøtte de videnskabelige Stiftelser i Trondhjem.

Her var unegtelig begaaet adskillige Fejl, og uden at driste os til at gjøre Bemærkning om, hvorledes det skulde have været; faar vi gjentage den gamle Sætning: *humanum est errare*. Man vil maaske finde den største Fejl deri, at hele Missjonsvæsenet skulde dirigeres fra Kjøbenhavn. Det havde visselig været T. v. Westens Mening, at den egentlig dirigerende skulde være Kollegiets Medlem i Trondhjem, og at Kollegiet i Kjøbenhavn skulde være en approberende Myndighed. Dette kunde under de herskende Forhold ikke gaa. Fra Kjøbenhavn maatte alt i denne Tid dirigeres. Endnu i Hagerups Tid havde Missjonen saa betydelige Indtægter, at man fandt det hensigtsmæssigt at tage noget deraf til den grønlandske Missjon (1737). Vi kjender ikke til, om Hagerup har modsat sig dette eller gjort noget for at hindre det. Rimeligvis har han ikke gjort det, da han ingen Interesse havde for Finnerne. At det var et stort Misgreb, fik man snart se, da Hungers-Aarene 1742—43 oprandt over Landet, og Nøden i Nordlandene var forfærdelig. Senere gik man videre og tog endnu mere til den indiske Missjon[1]). Kollegiet, der i Aarenes Løb var blevet meget tamt, ses efter Biskop Bangs Afsked at have gjort et Forsøg paa at beholde Missjonens Indtægter til Brug i Landet (ɔ: Nordland), men fra Rentekammeret fik det den Besked, at det ikke var muligt at anvende de kongelige Indtrader af Nordlandene til Udgifter der i Landet, følgelig heller ikke Missjonens[2]). Saa kom Schønheyder med sin indtrængende Forestilling om at anvende Missjonskassens Overskud til Skolevæsenet ganske i Tidens Aand og Smag, og dette lyk-

[1]) S. K. Jentoft i lærde Eft. 1797, 828.

[2]) Rentekammeret til Missjonskoll. 11/1 1788.

kedes saa godt, at man fik et Beløb til hvert Stift, der blev mer eller mindre heldig anvendt. Faa Maaneder efter Schønheyders Indberetning kom Cancelliet med en Forespørgsel, om Missjonskassen kunde bidrage til en ny islandsk Bibeloversættelse, som Kandidaterne Geir Vidalin og Einar Gudmundsøn havde tilbudt at udføre[1]). Det var jo en fuldstændig Plyndring, og de fattige Nordlandes Penge blev vidt adspredte. Missjonskollegiet maatte bemærke, at dets Opløsning stundede til, at den betydeligste Del af de Kapitaler, som Norge i Almindelighed, Nordland og Finmarken i Særdeleshed, har udredet til Missjonen, er brugte til Grønland og Ostindien[2]). Biskop Bang havde vistnok indberettet om Ole Tronæs[3]), at han som Missjonær havde ligesaa store Indtægter som nogen Sogneprest deroppe, men der var vel andre, som kunde trænge til mer end de havde, og Skolemesternes Løn var gjennemgaaende ringe.

Foruden denne uheldige Omgang med Missjonens Penge, maa det vel ogsaa anses for en Fejl, at man havde beholdt Navnet Missjon og Missjonær længe efterat det egentlige Missjonsarbejde var ophørt. Det var paa Grund af Forholdene nødvendigt at have egne Lærere for Finnerne i de Prestegjæld, hvor de holdt til. De var i Virkeligheden intet andet end Hjælpeprester, der rejste med sine Finner, hvad Sognepresterne ikke kunde gjøre. Man kunde vistnok ikke gjøre dem til Kapellaner, da saadanne i denne Tid var ganske i Sognepresternes Magt, men de burde have været kaldt hvad de var: Hjælpeprester. Da Gunnerus 1765 fik indrettet det saa, at Missjonariaterne i Nordland, blev forenede med Kapellan-Tjenesten, er der al Grund til at antage, at Sognepresterne betragtede — og behandlede sine Missjonær-Kapellaner ganske som Personelkapellaner, og saadanne havde

---

[1]) Cancelliet til Missjonskoll. 28/5 1791. Der findes intet om den hos Nyerup.

[2]) Bang: Indberetning om Missjonskassen 1780.

[3]) Collegialtidenden 1802, 361 ff.

stræng Tjeneste i denne Tid[1]). I Finmarken vedblev Missjonær-Posterne at bestaa, og det har maaske været til Skade, naar Biskoper som Schønheyder og tildels Bang, der var saa aldeles ukjendte med Finnernes Forhold, hørte denne Missjonær-Titel og paa samme Tid erfarede, at her ikke mer var Tale om Hedninger, men om Kristne paa et barnligt Standpunkt.

Det er meget rimeligt, at Missjonskollegiet, der havde 3 Missjonsmarker at forsyne, uden Betænkelighed med Støtte af kongelig Tilladelse har brugt Overskudet af den enes Indtægter til at dække, hvad der manglede paa de 2 andre. Ligesaa rimeligt er det, at det har behandlet Finnernes Sager med en vis Sorgløshed, saa længe det i Biskop Friis havde en Vikar, til hvem det havde megen Tillid, og som paa en Maade kunde gjælde som et Slags Nordlands-Biskop. Man fik dog se Tiderne forandre sig. Friis svigtede Kollegiets Tillid, og man maatte faa en Tanke om, at meget heroppe i det nordlige Norge ikke var, som det skulde være. Det norske Element begyndte at gjøre sig gjældende i Kjøbenhavn, Raabene paa et norsk Universitet begyndte. Gunnerus tænkte endog at se det realiseret. Alt bidrog til, at Auktoriteterne maatte begynde at skjænke de norske Forhold noget mere Opmærksomhed. For første Gang siden T. von Westens Dage hørte man da atter det Ord offentlig udtalt, at Nordlandene burde have sin egen Biskop. Det var Biskop Friis, som fremførte denne Tanke i sit Smædeskrift om Gunnerus' Visitatser 1771. Efter Gunnerus' Død blev det gjentaget af Schøning[2]) samtidig med, at den store Forandring foregik i Missjonsvæsenet ved Ophævelsen af *Seminarium Lapponicum*. Dette har dog kun været Ytringer af rent privat Natur, der sagtens under den Guldberg'ske Styrelse ikke er paaagtede. Saa kom de Aar, da man i Kjøbenhavn havde Gerhard Sandberg arbejdende paa finske Skrifter og undervisende Missjo-

---

[1]) Se Luthersk Ugeskrift 1877, II. 99.

[2]) Schøning til Suhm i Suhms saml. Skr. XV, 444.

nærer. At meget i denne Tid er hørt om Forholdene i Finmarken og Trangen til et omhyggeligere Tilsyn deroppe, kan man vide, og det fremlyser tilfulde af de Skrivelser, der indløb til Kollegiet. I denne Tid tænkte man for Alvor inden Kollegiet og maaske paa højere Steder paa Oprettelsen af den nordlandske Bispestol — maaske fordi man mente at have en Mand dertil, — hvad man vel tidligere har manglet. Konferentsraad Peter Aagaard, der 1779 blev Formand i Missjonskollegiet, henvendte sig i Biskop Bangs Tid til Professor Schytte med Spørgsmaal, om han vilde være Biskop over Nordlandene, men den beskedne Mand svarede nej, — visselig et i hine Tider sjeldent Tilfælde [1]). Man har vel havt en stærk Følelse af, at her maatte en Mand til, der var kjendt med Forholdene, og at man umulig kunde besætte denne Bispestol paa samme Maade som de andre. Om Schønheyder har kjendt til disse Kollegiets Tanker, da han drog op til sin Bispestol, kan man ikke vide, men det synes jo rimeligt, at han ikke rejste op til det ubekjendte uden at have skaffet sig al den Oplysning han kunde faa om de nordlandske Sager. Man kan forundres over, at han ikke selv havde Øje for Nødvendigheden af Nordlandenes Fraskillelse fra hans Bispedømme, efterat han ved sin Visitats 1790 havde overbevist sig om, hvor meget her var at opbygge, men hans Blik var kun fæstet paa det uheldige i, at man havde lagt den betydelige Del af Stiftet under Missjonskollegiet, betragtet og behandlet Gjerningen heroppe som Missjon. Herom udtalte han sig skarpt i sin Visitatsberetning og fik som ovenfor anført for en Del Medhold. Hans Forslag blev Begyndelsen til Missjonens Ophævelse, men gav tillige Anledning til det første alvorlige Skridt til Oprettelsen af den nordlandske Bispestol. Missjonskollegiet fik Visitatsberetningen til Erklæring og udtalte sig nu derhen, at «Missjonsverket i Nordlandene og Finmarken aldrig rigtig vil kunne befordres, medmindre det bliver adskilt fra Trond-

---

[1]) E. G. Schytte til Schønheyder $^{27}/_{12}$ 1793.

hjems Stift og faar sin egen Biskop, hvorom Kollegiet forbeholdt sig i sin Tid at indkomme med allerunderdanigst Forestilling»[1]). Det var sikkerlig Kollegiets alvorlige Mening her at foretage et afgjørende Skridt, men det kunde vel ikke ske, saa længe Schønheyder indehavde Trondhjems Bispestol, naar han ikke frivillig gav Slip paa Nordlandene. Man skulde ikke have troet, at det var ham saa meget om at gjøre at beholde det vidtløftige Stift udelt, da Indtægterne af Nordlandene var en Ubetydelighed, og Rejserne deroppe var afskrækkende, men man satte Pris paa en udstrakt Embedsmyndighed i hine Tider, og — Indtægterne var heller ikke at foragte. Efter Schønheyders Død fandt Biskop Bugge mellem hans Papirer en Seddel, hvorpaa stod skrevet: «Paa Nordlandsrejsen tjent 900 Rdlr.»[2]). Det er bekjendt nok, at Biskoper i hine Tider ved Visitatserne modtog Gaver i Form af «Douceur» ved sin Afrejse eller som Offer ved Visitatsgudstjenesten, og det ses her, at det kunde blive til noget klækkeligt. I Begyndelsen af 1793 maa der imidlertid have været Udsigt til en Forandring, da det saa ud til, at Akershus Bispestol skulde blive ledig, og det var et almindeligt Rygte i Nordland, at Schønheyder skulde forflyttes did[3]). Om noget har ligget til Grund for dette, er vel ikke nu godt at komme efter, men sikkert er det, at i April Maaned gav Kollegiet Provst Matthias Bonsach Krogh, da Sogneprest i Vaagen, Ordre til at indfinde sig i Kjøbenhavn, og der gik snart Rygte om, at han skulde komme tilbage som Biskop[4]). Schønheyder, som naturligvis var underrettet om denne Ordre, skrev til Krogh, at han frygtede for Kabaler og nævnede en Mand, som efter hans Mening kunde mistænkes for saadanne. Krogh skrev tilbage, at der ingen Kabaler var at frygte, og at han under alle Omstændigheder vilde gjøre fælles Sag med Biskopen, der havde antydet, at han

[1]) Meddelt fra Kongerigets Arkiv ved Kontorchef Kringelbach.
[2]) Meddelt af Provst S. B. Bugge.
[3]) E. G. Schytte til Schønheyder s. o.
[4]) Ibidem.

ogsaa selv vilde rejse til Kjøbenhavn. Biskopen brugte Sommeren og var allerede hjemme i Trondhjem 13de August. Krogh kunde ikke forlade sit Hjem før ved denne Tid og kom først i September til Kjøbenhavn. Her synes Kollegiet nu at have været i Forlegenhed med ham, og han maatte tilsidst i en skarp Skrivelse — 5te Oktbr. — anmode om, at de Sager maatte blive foretagne, som man havde kaldt ham ned for. Man fandt da paa at udbede sig hans Raad angaaende Kirketiendernes Forpagtning og Opførelse af Skolehuse i hans Provsti, — hvilke Sager han ligesaa godt kunde have behandlet paa sin Prestegaard. Han drog meget skuffet og ikke mildelig stemt til sit Hjem. Aaret efter viste det sig tydelig nok hvad her var foregaaet. Ved Resolution af 7de November 1794 blev det bestemt, at Cancelliet og Missjonskollegiet skulde indkomme med Forslag til Deling af Trondhjems Bispedømme, naar det blev ledigt. Den Antagelse ligger nær, at Missjonskollegiet har tænkt sig Stiftet delt snarest muligt, og at det har ment i Provst Krogh at have havt Manden til den nye Bispestol, men at Schønheyder har forhindret det og faat Sagen opsat. Megen Skade er vel herved forvoldt. Da Tiden kom, at Bispestolen blev oprettet, kom Krig og Elendighed med det samme og meget maatte forsømmes, som kunde have været udrettet 10 Aar tidligere.

IV.

Mathias Bonsach Krogh.

Mathias Bonsach Krogh blev født 4de Oktbr. 1754 paa Vadsø, hvor Faderen, Truls Krogh var Underbetjent ved den kongelige Handel. Han blev siden Foged i Lofoten, hvor han 90 Aar gammel døde 1804, det Aar Sønnen blev Biskop. Moderen, Else Marie Bonsach, var Datter af Sognepresten til Trondenæs, Mathias Bonsach. 1758 forflyttedes Truls Krogh som Foged til Lofoten, og her tilbragte da Sønnen sin Barndom og fik Undervisning af Farbroderen Eiler Hagerup Krogh, der 1787 fik Fogedembedet efter sin Broder. Denne Undervisning begyndte, da han var 9½ Aar gammel, og det gik hurtig og let, saa han allerede i sit 14de Aar — 1768 — kunde tage examen artium, privat dimitteret af Bergenseren Arent Nicolai Aasheim, der da selv var en 19-aarig Student [1]). Aaret efter fik han examen philosophicum med bedste Karakter. Med sit lyse Hoved og sit glade Sind er han sikkerlig kommen for tidlig til Universitetet, hvor det synes, som han havde vanskeligt ved at finde sig tilrette i Studierne. Han siger selv, at han havde Lyst til Medicinen, hvilket maaske tør skyldes hans Forbindelse med sin dygtige Landsmand Aasheim, der blev hans Lærer i det franske Sprog. Han fik imidlertid ikke Tilladelse af sin Fader til at gaa denne Vej, men skulde endelig studere Theologi, hvilket slet

---

1) † 1800 som Professor i Fysik.

ikke behagede ham. Det har vel været Faderens Modstand mod hans medicinske Tilbøjelighed, der fremkaldte en stærk Lyst til Sølivet hos ham. Der laa en russisk Eskadre i Kjøbenhavn, og paa denne skaffede han sig Ansættelse, men han maatte have Penge til sin Udrustning. Han gik til den Mand, der havde at udbetale hans tarvelige Maanedspenge, men denne satte ham uden videre i Husarrest, til de russiske Skibe var borte. Herover blev han saa ærgerlig, at han i et helt Aar ikke tog en Bog i Haand[1]). Han siger selv, at han havde «et flygtigt, levende og muntert Sind», og at han «for en stor Del fjasede bort» de 3 Aar efter examen philosophicum, han tilbragte i Kjøbenhavn. Det er bekjendt nok, at han var «den gladeste blant de glade», og selv siger han, at hans religiøse Tænkemaade i denne Tid ikke fik nogen fordelagtig Retning. Her var dog ikke Tale om Udsvævelser, da hans Fattigdom værnede ham mod saadant. Han gik det helt kummerlig igjennem. En Tid boede han sammen med en anden nordlandsk Student, Roald Schytte, Professor E. G. Schyttes Broder. De havde et Par Benklæder tilsammen og maatte saaledes gaa ud efter Tur. Da Krogh var bleven Biskop, traf han sin gamle Kontubernal som Klokker i Vefsen. Den gamle Historie kom frem ved Visitatsselskabet og vakte stor Munterhed[2]). For at faa lidt til sin Underholdning, gav han Informationer, og uagtet Universitets-Forholdene ikke tiltrak ham, søgte han dog enkelte Forelæsninger. Ved Begyndelsen af 1773 synes det, som han begyndte at blive virkelig flittig. Balle var netop kommen til Kjøbenhavn som Professor, og samtidig fik Mag. Johan Henrik Tauber Befaling at holde theologiske Forelæsninger. Tauber, der aldrig kom til at glimre som Theolog, men som en af Danmarks mest navnkundige Skolemænd, maa efter sine egne Meddelelser have været en af de første i Landet,

---

[1]) Efter Sønnens Fortælling meddelt af dennes Enke, Fru Dorothea Krogh † 23de April 1888.

[2]) Meddelt af Sogneprest J. O. H. Walnum, en af Biskop Kroghs sidste Ordinander.

der tillod sig en noget friere Kritik i sin Behandling af Systemet og i Forskningen af det nye Testamente. Dette kom for Dagen i hans Forelæsning fra Januar—Juli 1773 over Ernestis *institutio* og Hebræerbrevet. Han lader til ikke ret at have slaaet an, da hans Tilhøreres Antal snart svandt ind til 6. Blant disse, der hel trofast fulgte ham, var Krogh, og til ham sluttede sig den snart efter saa ilde bekjendte Niels Riegels. Denne kom ved sin skamløse Optræden snart i et afgjort Misforhold til den unge Professor Balle og fremkaldte et spændt Forhold mellem denne og hans Ven Tauber[1]). Tauber blev til sin Død Rationalist[2]), og naar Krogh fandt sig tiltrukken af hans Foredrag, ligger det nær at tænke paa hans ovennævnte Ytring om, at hans religiøse Tænkemaade i de foregaaende Aar fik en ikke fordelagtig Retning. Der har ganske vist hos ham været en Trang til grundigere Tænkning og et mere indgaaende Studium, som han ikke fik tilfredsstillet i sine første Aar, da Peder Holm og C. B. Studsgaard styrede alene paa gammel Vis. Sin Trang kunde han derimod finde til en vis Grad tilfredsstillet hos Tauber og ikke mindre hos Balle, der, hvor meget han end holdt paa sin Rettroenhed, dog havde fulgt med Theologiens Udvikling og i alle Fald vilde behandle Studiet paa en friere Maade. Han fik personlig Adgang til Balle, og dennes Samtaler med den unge Student bidrog til at bringe ham bort fra hans tidligere Meninger. Krogh kunde visselig snart have været færdig fra Universitetet, om han havde villet tage Tingen som de fleste af hans Landsmænd var nødte til, og lægge op til Karakteren non contemnendus, men han vilde videre frem og maatte derfor have mere Tid. Da fik han ulykkeligvis netop som han havde gjort den gode Begyndelse, Brev fra sin Fader, der meldte, at han ikke kunde understøtte ham længer end til Aarets Udgang. Han besluttede sig da til at rejse hjem

---

1) Steenstrup: Dansk Maanedsskrift 1865, I, 454 ff.

2) Kirkehist. Saml. III R., 3 B. 661.

og drog i September fra Kjøbenhavn tilsøs. Efter 3 Dages Storm strandede Fartøjet paa Norges Kyst, og Krogh maatte drage til Bergen, hvor han forblev, til han 1774 kunde komme op til Lofoten. Hans Ophold her blev kun kort, da Faderen straks lovede at understøtte ham endnu 1 Aar paa den Betingelse, at han i dette skulde gjøre sig færdig, og han sejlede nu tilbage til Bergen, hvor han ankom i August 1774. Saasnart han fandt en Lejlighed begav han sig paa Rejsen til Kjøbenhavn, men September var ham en farlig Maaned. Skibet drev over til Shetlandsøerne og strandede her. Han havde — formodentlig ved Skibbruddet — faat Skade paa sin ene Arm, og skibbruden, syg og fattig saa han en sørgelig Tid imøde, men han fik en god Modtagelse hos flere Ejendomsbesiddere deroppe, navnlig hos J. T. Henry. Han havde i Kjøbenhavn paa egen Haand lært sig lidt af det engelske Sprog og fik nu i Henrys Hus under sit ufrivillige Vinterophold temmelig megen Øvelse i at tale det. Efter 1 Aars Ophold herude paa Øerne kom han 1775 tilbage til Bergen — naturligvis blottet for alt. Han drog op til Askevold til Presten Lars Møllerup, med hvis Datter Nicoline Antoniette han blev forlovet. Efter alt, hvad vi kjender til Krogh og hans stærkt udviklede Sands for al mandig Idræt, som han lige op til sine gamle Dage øvede paa en temmelig hensynsløs Maade, er det rimeligvis ham, der efter Claus Frimanns Ytring[1]) skal have gjort Forsøg paa at bestige Hornelen. Det vilde passe godt til hvad der ellers kjendes om ham, naar han her som Gjæst hos den gamle hæderlige Pontoppidaner havde fundet paa en og anden Fornøjelse af halsbrækkende Art. Det blev kun et kort Sommerophold hos sin forlovede, Krogh fik nyde. Han drog atter til Kjøbenhavn med 50 Rdlr. i Lommen. Da han naaede Universitetsstaden, havde kun lidt over 20 igjen, og Udsigterne var mørke. Han maatte skaffe sig Livsophold og kunde nu driste sig til at avertere, at han gav Information i det engelske Sprog.

[1]) Molbech: Antologi I, 129.

Han fik adskillige Elever og snart tillige Kommunitetet og Walkendorphs Kollegium. Fra de engelske Informationer gik han nu snart over til at manuducere til examen philosophicum og theologicum og havde nok at leve af — fremdeles den gladeste af de glade og den bedste Kammerat, der mer end gjerne manuducerede fattige Landsmænd gratis. Med hans egne Studier gik det visselig ikke langsomt, men han hastede ikke med at gjøre sig færdig. Han hørte Balle, Janson og Hornemann. Hos Hornemann hørte han private Forelæsninger over Arabisk og hos N. C. Kall over Syrisk. Sprogstudiet har vel neppe været ham en Hovedsag, men han synes væsentlig at have befattet sig med filosofiske og dogmatiske Undersøgelser. En Prøve herpaa var han nødt til at afgive i en *Disputatio, qva existentia divina e motu naturae probatur.* Han havde her foresat sig at levere en længere og fuldstændig Udvikling imod den naturalistiske Verdensanskuelse, men det er vel uvist, om den nogensinde blev fuldført. Begyndelsen af den lod han trykke 1778. Det var det første af de 3 Kapitler, hvoraf den skulde bestaa, og giver Grunde for, at man i den hellige Skrift ikke finder noget filosofisk Bevis for Guds Tilværelse. Han finder disse Grunde i Skriftens Hovedøjemed: at fremsætte Frelsens Lærdomme saaledes, at alle opmærksomme Læsere kunde fatte den sande Religions Hovedindhold. Den maatte derfor støtte sine Sandheder ved selvklare Beviser, afpassede efter Tid, Sted og Læsere. Afhandlingen viser, at dens Forfatter har studeret Semler, og naar han derpaa fremhæver Naturbetragtningen som ledende til at finde Beviser for Guds Fuldkommenheder, viser det sig, at han er vel kjendt med de store Naturforskeres Arbejder. Hans Standpunkt er supranaturalistisk, hvad der stemmer godt med de Tidsforhold, hvorunder han studerede. Det var i det norske Selskabs Blomstringstid han laa i Kjøbenhavn, men uagtet det siges, at «Lærdom, Digtergeist og Nordmands Mod» besjælede ham, nævnes han ikke i den lille Kreds af Landsmænd, der er bleven saa navnkundig. Denne har imidlertid ikke været den eneste Kreds

af norske Studenter i hine Dage i Kjøbenhavn. Der var en anden, der samlede sig dels i en Gaard, der kaldtes «den blaa Bod» i St. Pedersstræde, et bekjendt Studenter-Logis, dels hos en Klubvært ved Navn Munch. Blant Deltagerne nævnes Sommer, Hysing (Ahlert, Stiftsprovst i Bergen?), Frimann (Isaach, Provst og Sogneprest til Overhalden?), Bull (Hans Grønn, Sogneprest til Thingvold?), Klem. Det har sikkert her gaat muntert til, og Krogh har visselig været Sjælen i det lille Samfund[1]). Efterat han saaledes i 3 Aar havde brugt sin Tid til Studier, Manuduktioner og Lystighed, fandt han, at han var færdig til at tage Eksamen, som han fik med laudabilis 27de Oktbr. 1778[2]). Om denne Begivenhed har Traditionen opbevaret en ret fornøjelig Historie. Krogh havde manuduceret en ung Mand og sagt ham, at han nu kunde gaa op til Eksamen. Han var ynkelig forknyt og blev rejiceret væsentlig ved Hornemanns Dom. Krogh blev herover meget vred og sendte Professoren det Bud, at om 1 Maaned vilde han selv gaa op til Eksamen, og da skulde han faa vide noget andet. Der gik Ry af Krogh, og mange Tilhørere indfandt sig ved hans Eksamen, der skal have gaaet saaledes for sig, at Krogh blev den spørgende og Hornemann den svarende. Han blev vel efter dette endnu mere søgt som Manuduktør, og hans gode Hjerte fornegtede sig ikke overfor fattige Landsmænd[3]). Denne Virksomhed maa have skaffet ham gode Indtægter, siden han kunde beslutte sig til at indtræde i Ægtestanden, før han havde faat Embede. Han blev 2den Januar 1781 paa Askevold gift med Nicoline Antoniette Møllerup. Det varede nu ikke længe, inden han ogsaa fik Embede, da han ved Aarets Slutning meldte sig til Lenvigs Sognekald, hvortil han efter Indstilling fra Missjons-Kollegiet blev udnævnt 19de Decbr. 1781.

I Lenvig siger Krogh, at han levede et virkelig lykkeligt Liv, om end Indtægterne var smaa, og hans Gjæld tiltog,

---

1) Iris og Hebe. 1804. 3 H. 260.

2) Efter Protokollen i Kjøbenhavns Universitetsbibl. Erlandsen og Nekrologen i Morgenbladet 1828 har urigtigt Aarstal.

3) Personalhist. Tidsskr. I, 170.

medens Familjen blev større. Af hans egne Optegnelser kunde man let faa et Indtryk af, at hans væsentlige Beskjæftigelse var Jagt og Fiskeri, naar han siger, at han brugte den Tid, han havde tilovers fra disse, til Studeringer, ligesom han for at spare Penge sejlede til de langt bortliggende Skove, huggede sit Tømmer og førte det hjem for dermed at reparere sin forfaldne Prestegaard[1]). At det friske Idræts-Liv behagede den kraftige Mand, hvis Uforfærdethed paa Søen endnu omtales deroppe, kan ikke betvivles, men han varetog tilfulde sit Embede og drog al Omsorg for sin Menighed og sin Udvikling ved Siden af. Af Bøger havde han en Del, og hvad han ikke havde, fik han hos Professor Schytte. Der var stor Fattigdom i Menigheden, og dette var vel en væsentlig Grund til, at der ingen Skolelærer fandtes i de første Aar af hans Embedstid. Krogh foreslog da, at Skolekassen (14 Rdlr.) skulde tages til Indtægt for Fattigkassen, der kun ejede 19 Rdlr. og var aldeles utilstrækkelig for de mange Trængende. At faa en Skolelærer var umuligt, da enhver ung Mand kunde tjene mere ved at drive Fiskeri. Noget synderligt vilde en saadan ikke heller kunne udrette, da Forældrene rundt omkring maatte skaffe sig Næring af Søen, og Børnene maatte drive det Arbejde, som var at udføre hjemme. Han paalagde nu Forældrene at undervise sine Børn i Guds Kundskab og foreholdt dem i sine Prædikener Vigtigheden af denne Pligt, tvang derhos alle ugifte Folk til at møde frem ved Katekisationen, som han drev med stor Iver. «Megen Knur», siger han, «har jeg over dette taalt, men ingen Besværlighed skal bringe mig fra Arbejdets Fortsættelse»[2]). Han har visselig ikke manglet Arbejde, men snart begyndte anden Mangel at blive ham trykkende, og han maatte se sig om efter et bedre Embede. 1785 søgte han med sin Svigerfaders Tilladelse Successjon paa hans Kald, Askevold, senere flere Embeder, men uden

---

[1]) Morgenbladet 1828. 338.
[2]) Krogh til Biskop Bang 9/7 1783.

Held. Imidlertid havde Missjonskollegiet ham i Erindring, og da Sognepresten til Vaagen Olavius Hjort 6te Marts 1789 mod sin Vilje maatte flytte til Rødø, fik Krogh samme Dag hans store Embede.

I Vaagen blev Krogh valgt til Provst i Lofotens og Vesteraalens Provsti, og han fik saaledes en udvidet Virkekreds, hvortil han visselig trængte. Befordringen var naturligvis meget heldig for hans personlige Velvære, da han nu kunde betale sin Gjæld, lægge sig til Bøger og gjøre Opofrelser for Menighedens aldeles forsømte Skolevæsen. Som Embedsmand kunde han derimod ikke finde sig ubetinget tilfreds ved Byttet, da han forlod en fattig og ordentlig Menighed for at betjene en, han selv skildrer som «højst fordærvet og trodsig». Han fik visselig mærke dette under sit Arbejde paa at faa den aldeles forsømte Katekisation indført, hvilket lykkedes, da han tog sig af Tingen med Alvor, og man vel snart har lært ham at kjende som den kraftige Mand. Paa et andet Felt var han mindre heldig, da han maatte se den forfærdelige Brændevinsdrik snarere tiltage end aftage, og hele sin Tid heroppe maatte han kjæmpe forgjæves for at faa Brændevinshandelen fjernet fra Kirkernes Naboskab. Om et Idrætsliv som i Lenvig kunde der naturligvis nu med hans stærkt forøgede Arbejde ikke blive Tale, men han tog dog med, hvad han kunde og er maaske den eneste Nordlandsprest, der selv har roet Fisket som Høvedsmand paa Baaden[1]). Det gik an i den Tid og kunde ikke i mindste Maade svække hans Anseelse.

Det viste sig snart, da han fra Missjonskollegiet fik et Brev dateret 26de Januar 1793 med Anmodning om at komme til Kjøbenhavn, «da man havde Ting af Vigtighed, som ønskedes afhandlede med ham nærværende». Det er ovenfor omtalt, at man nogle Aar tidligere havde spurgt Professor Schytte, om han vilde være Biskop, og at Sagen var stillet i Bero, da han ikke vilde. Man har neppe havt nogen an-

---

1) Meddelt af Sogneprest J. O. H. Walnum.

den, til hvem en Biskops Embede i Nordlandene kunde betroes, men nu, da man havde Krogh, er Tanken kommen frem paany. Saa antog man i alle Fald heroppe[1]), og at ikke Missjonens almindelige Anliggender kunde fremkalde en saa overordentlig og saa kostbar Foranstaltning, maatte jo være klart for enhver. At Biskop Schønheyder fra Kjøbenhavn blev underrettet om, hvad man havde gjort, er en Selvfølge, — at han havde faaet vide hvad man vilde, er muligt, at han idetmindste anede det, er sikkert nok. Postgangen var langsom i hine Dage, og før Krogh kunde faa Anledning til at besvare Missjons-Kollegiets Brev, havde Biskopen tilskrevet ham med Advarsel mod Rejsen og talt om en Mand i Kjøbenhavn («H. V.»), fra hvem han frygtede Kabaler. Først 15de April kunde Krogh besvare Kollegiets Brev af 26de Januar og melde, at han vilde sejle med Høststævnen (i August) og saa tage fra Trondhjem Landvejen til Kjøbenhavn. Samme Dag skrev han til Biskopen, at han intet kunde vove ved en Rejse efter Kaldelse af et kongeligt Kollegium, og at han «for den gode Sag rejste til Verdens Ende, hvor besværligt det end kunde være». Om nogen Kabale kunde der ikke være Tale, da han kjendte den omtalte Mand som velsindet, og han selv ikke ved nogen Magt lod sig tvinge til at handle mod sin Samvittighed. Biskopen har imidlertid ikke fundet sig rolig og rejste til Kjøbenhavn 24de Marts efter at have meldt Presteskabet, at han vilde søge at faa istand en hedre Skole-Ordning i Stiftet. Krogh havde glædet sig til at træffe sin Biskop i Kjøbenhavn, men denne tog allerede i Begyndelsen af Juli tilbage til Trondhjem, og Krogh kom efter sin Bestemmelse først i September. Schønheyder maa have benyttet Tiden vel hernede og har vel havt sin store Andel i den ovennævnte Resolution af 1794[2]), hvorefter det skulde udstaa med Bispedømmets Deling til hans Afgang. Da Krogh kom til Kjøben-

[1]) Se o. S. 230. 57.
[2]) Se o. S. 258.

havn, var man øjensynlig i stor Forlegenhed med ham. Hele September Maaned gik hen, uden at han fik vide, hvad man vilde ham. Da tabte han Taalmodigheden og sendte 5te Oktbr. Kollegiet en Anmodning om, at man vilde foretage de Sager, han var nedkaldt for. Kollegiet maatte nu — som det synes — finde paa noget og spurgte ham efter smigrende Udtalelser om hans Indsigt og Kjendskab til de lokale Forhold, «om det ikke skulde være gavnligt at træffe en anden Forpagtningsmaade af Missjonens Tiender»[1]). Om Krogh besvarede dette Spørgsmaal, der sikkerlig kunde været behandlet paa en lettere Maade, vides ikke, men 5 Dage efter sendte han Kollegiet Regning over sine Rejseomkostninger, og 18de Oktbr. føjede han hertil en Skrivelse, hvori han «ytrede sin store Misfornøielse over, at han er nedkaldt og bad, at hans Regning maatte blive betalt, der dog kun var en liden Erstatning for den Leeg, der er spillet med hans Liv og Helbred»[2]). Han begav sig nu hjem. For sin Rejse fik han udbetalt 766 Rdlr., og dertil maatte han lægge 600 Rdlr. af sin egen Kasse. Fra Trondhjem maatte han i den haardeste Vintertid drage paa Baad nordefter og lide meget ondt. Han glemte aldrig den Rejse, og synes at have ærgret sig over den hele sit Liv[3]).

Medens Missjonskollegiet var i Forlegenhed med den kraftige Nordlands-Provst, der betragtede sig som narret til den lange og farlige Rejse, benyttede denne Anledningen til at virke for sin Menighed hvad han kunde. Han indberettede, at 5 Kirker i hans Provsti maatte nedrives, og 2 snarest mulig sættes istand, og det blev alt hurtig besørget. Ligesaa foreslog han, at der skulde bygges Skolehuse, og her tog han ordentlig i, saa han blev bemyndiget til at lade opføre hele 13 Skolehuse i de forskjellige Prestegjæld. Der blev bevilget 130 Rdlr. til hvert af disse med Undtagelse af 2, der skulde opføres af de gamle Kirkers Tømmer. Kolle-

[1]) Missjonskollegiet til Krogh 8/10 1793.
[2]) Kollegiets Register.
[3]) Morgenbladet 1828, No. 338.

giet haabede, at Almuen i hvert Prestegjæld vilde tilskyde 70 Rdlr. til hver Skolebygnings Opførelse[1]. Der blev dog kun lidet af alt dette. Dels har vel Anslagssummerne været for smaa, dels Almuen uvillig til at give Penge ud, dels manglede man Lærere. I Borge, Buksnæs, Flakstad og Hassel var der ingen[2]. Af Skolehuse blev der kun opført et i Bø af den nidkjære Provst Colban, og Krogh selv opførte et i Vaagen for en væsentlig Del paa sin egen Bekostning. Han har ganske vist glædet sig til at faa udført alt dette, men snart maattet give tabt, og i sin ærgerlige Stemning skriver han til sin Biskop, at han er kjed af Nordland, hvor han ikke kunde udrette noget, da han savnede al Understøttelse i Kampen mod de herskende Laster[3]. Han vilde prøve et sydligere Klima og søgte Ørlandet, et langt ringere Kald end Vaagen, og blev dertil udnævnt 23de Maj 1798. Her maatte han gaa det tungt igjennem under 2 paa hinanden følgende Misvækst-Aar, der forarmede Almuen og følgelig berøvede ham den væsentligste Del af hans Indtægter. Paa hans Opraab kom der visselig Hjælp fra Trondhjem, og Kongen selv bidrog til at lindre Nøden, men det var kun lidet mod, hvad der under saadanne Omstændigheder kunde trænges. Her saa han det nye Aarhundrede rinde op, og Slaget 2den April 1801 opflammede ham som saa mange. Han havde den Smerte, at 2 af hans Menighed faldt i Slaget, og for dem hængte han en Mindetavle op i Kirken. Sin Tale i Anledning af den store Begivenhed lod han trykke og fik ved Salget af den lille Bog indsamlet 900 Rdlr. til de saarede og de faldnes efterladte.

14de April 1803 døde Biskop Schønheyder, og det var nu en afgjort Sag, at hans vidtløftige Stift skulde deles. Trondhjems Stiftsdirektion, Stiftamtmand Adler og Stiftsprovst Wille, havde foreslaaet en Deling i 3, idet man vilde oprette en Bispestol for Nordland og en for Finmarken.

[1] Missjonskollegiet til Krogh 26/6 1794.
[2] Krogh til Biskop Schønheyder 12/9 1794.
[3] Krogh til Biskop Schønheyder 24/7 1794.

Til Løn vidste man ikke at finde andet end et stort Sognekald og noget Tilskud, da den biskopelige Indtægt af Nordland og Finmarken kun udgjorde 59 Rdlr. 56 β. Til Biskop i Nordlandene foreslog man Fredrik Julius Bech, der skulde beholde sit Sognekald Skogn og have 1000 Rdlr. i Løn. Finmarkens Biskop skulde være Simon Kildal, Sogneprest i Stegen. Han skulde flyttes til Trondenæs, naar dette blev ledigt og have samme Løn som Nordlandsbispen. Besynderligt nok faldt Stiftsdirektionen ikke paa Krogh, der synes at have været den eneste, Regjeringen har tænkt paa. Denne lod det blive ved at dele Stiftet i to og indstillede 23de Dcbr. 1803, at Nordland og Finmarken skulde blive et eget Bispedømme med Krogh som Biskop. Han skulde vedblive at være Sogneprest til Ørlandet, til et passende Kald i det nye Stift blev ledigt, og derhos have en Løn af 1000 Rdlr. Dette blev bifaldt 30te December 1803 og Krogh udnævnt 6te Januar 1804. Han blev ordineret af Balle Kristi Himmelfartsdag 10de Maj s. A. og maatte blive i Kjøbenhavn til ud i Juli Maaned, da man sagtens havde meget at afhandle med ham angaaende nordlandske Forhold. Han fik Underholdningspenge af det nordlandske Kirke- og Skolefond, som Missjonsfondet nu hed, uden derom at have søgt. I Slutningen af Juli kom han tilbage til Ørlandet, men blev allerede 12te Septbr. udnævnt til Sogneprest til Alstadhoug, hvorhen han begav sig 1805. For tredje Gang maatte han nu prøve et Forlis. Skibet kom i en heftig Storm paa Grund, og det var kun med største Livsfare, det lykkedes at faa hans Hustru og Børn iland. Selv blev han ombord, til det lykkedes at faa det ilde medtagne Skib af Grunden. Det var hans anden Indvielse til et Bispeliv, hvori han skulde kjæmpe mangen Dyst med de haarde Storme. Det lod ikke til, at han anfegtedes derved ligesaa lidt som ved det store Tab — 1500 Rdlr. —, som Skibbrudet medførte, og som Kongen lindrede ved en Gratifikation paa 600 Rdlr.[1]).

[1]) Morgenbladet 1828, 140.

Ligesom Missjonskollegiet var ophævet, da Nordlandene fik sin egen Biskop, saaledes var det ogsaa paa en Maade forbi med Missjonen. Der blev ikke mere ansat Missjonærer, og Omsorgen for Finnerne var gaaet over til de Sogneprester, der havde dem i sine Menigheder. Hvad der endnu stod tilbage, var Missjonsfondet, hvis Kasserer havde stort Arbejde med at sørge for Reparation af brøstfældige Kirker og Opbyggelse af nye, hvor Stormen eller Tiden havde ødelagt de gamle. Paa Grund af de ejendommelige Forhold heroppe, maatte dette blive et stort Arbejde, og det kunde visselig for den nye Biskop have været heldigt, om det i nogle Aar havde gaaet i de gamle Spor, men til Uheld for ham døde den sidste Missjonskasserer, Foged Jens Holmboe, i December 1804, medens Krogh endnu boede paa Ørlandet. Det gik langsomt med Posten i de Dage, og først 5te Marts 1805 kunde Biskopen indberette Dødsfaldet. I Slutningen af 1803 havde Holmboe hele 10 Kirker under Bygning eller Reparation, — i Regnskabet af 1ste Maj 1801 anførtes 14687 Rdlr. som uapproberede Udgifter, og man vidste nu kun om en Beholdning af 1355 Rdlr. Krogh opholdt sig paa sin Visitatsrejse flere Dage paa Holmboes Gaard, Ervigen, og det saa da ud til, at Ansvaret var mindre, da der var visse Lønninger, som man ikke vidste, om han havde udbetalt eller ikke. Boet sluttedes ikke før 1819. Man søgte nu forgjæves efter en Kasserer. Biskopen beskikkede en Mand ved Navn Peter Brandt til midlertidig at overtage Kassen, men han kunde ikke skaffe Kaution, og saa var der ingen anden Udvej end, at Krogh selv maatte paatage sig det besværlige Embede. Det stod ikke for ham som saa farligt. Han havde havt det til 26de August 1806 uden Løn og erklærede sig nu villig til for Fremtiden at bestyre Fondet for en billig Godtgjørelse af 300 Rdlr. der naturligvis straks blev bevilget. Han havde som Provst i Lofoten havt adskilligt med Bygning af Kirker og Skolehuse at gjøre og havde vel ikke noget imod fremdeles at arbejde med saadant, — men han fik vide, hvad det vilde sige at have

offentlige Midler under Hænder i vanskelige Tider. Krigsaarene kom og Nøden med dem. Allerede 1810 maatte han bede sig fritagen for Kasserer-Embedet, der tog 3 Gange saa megen Tid som Bispeembedet [1]). Han skulde se til at finde en brugbar Mand, der maatte lønnes med 600 Rdlr., men der var ingen. Under den store Elendighed i 1811—12 skriver han [2]), at Fondet var i Underballance. 1813 kunde han ikke selv erholde sin Gage og ikke udbetale de Lønninger, som skulde gaa af Fondet [3]). Cancelliet mente [4]) — aldeles ukjendt med Forholdene —, at Kirkerne efterhaanden burde sælges, men paa den Tid kunde jo ingen Betaling ventes. Vanskelighederne blev end større efter 1814 under den trykkende Pengemangel i Landet. Krogh bad atter og atter om at blive befriet fra Kasserer-Byrden, men det nyttede ikke. 1820 skrev han, at han havde maattet tømme sin private Kasse i den Grad, at han ikke kunde bestride sine huslige Udgifter og trykkedes af Kreditorer uden at kunne erholde noget af Indtægter hos Forpagterne. Hvad han skulde have udbetalt fra Statskassen, blev der ikke Tale om [5]). Ved Udgangen af 1819 havde Arbejdsfolk tilgode 1566 Spd. for Kirkebygning, og Biskopen stod der og maatte svare til deres Krav, at han selv i et halvt Aar havde ventet paa sin Gage. Der var intet at gjøre, og Kirkerne forfaldt. Ved at forbruge hvad han ejede til sidste Skilling og personlig at stifte Gjæld, stod han 1821 i et Forskud paa 7000 Spd., og han havde sikkerlig Ret til at tale om sin beklagelige Stilling, medens han skildrede Kirkernes Tilstand som «foragtelig» og var omgiven af Pensionister og Betjente, der raabte paa sit Tilgodehavende, men raabte forgjæves [6]). Det blev endnu værre. Man fattede Mistanke

---

1) Krogh til Cancelliet 26/6 1810.
2) Krogh til Provsterne 3/4 1812.
3) Krogh til Cancelliet 12/8 1813.
4) Cancelliet til Krogh 7/3 1812.
5) Krogh til Dept. 15/6 1820.
6) Krogh til Dept. 8/6 1821.

til hans Redelighed, og han skrev til Departementet, at han var nødt til ved offentlig Kundgjørelse at aftvætte Mistanken, og han kunde da i Slutningen af 1821 fortælle, at han i 2 Aar ikke havde faaet sin Gage[1]. Der var ved denne Tid Tale om, at en Mand F. H. — hans Svigersøn Proprietær Holst? — vilde paatage sig Byrden, men det blev intet af. 1822 sendte han en Ansøgning til Kongen[2] om Hjælp. Han havde da tilgode 8567 Spd., hvori 2 Aars Gage, og samtidig[3] meldte han Departementet, at han maatte rejse paa Visitats til Tromsø uden at være forsynet med hvad en saadan Rejse krævede. Det var haarde Vilkaar for en Biskop. I de følgende Aar fik han vistnok lidt efter lidt hvad han skulde have, og der kom mere Orden i Sagerne, men fuldstændig kunde den jo ikke blive, og store Restancer foranledigedes ved upaalidelige Befuldmægtigede i de mange ledige Kald, uefterrettelige Lensmænd og vel ogsaa ved Prester, der var mindre anlagte paa den administrative end paa den kirkelige Gjerning. Fra 1822 var der saaledes ikke indsendt Kirkeregnskaber for Øst-Finmarken. —

Det tør antages for sikkert, at Regjeringen ved Oprettelsen af Nordlandenes Bispestol har været opfyldt af Tanken om, at disse Landsdele var forsømte — vel mest paa Grund af dens Ubekjendtskab med Forholdene deroppe. Siden Gunnerus' Tid havde ingen Biskop havt nogen synderlig Interesse for Nordlandene, og det var vel kun fra en saadan Embedsmand nøjagtigere Oplysninger var at vente. De juridiske Embedsmænd blev ikke længe i de umilde Egne, og de var vel ikke heller altid istand til at skaffe sig noget paalideligt Indtryk af Forholdene paa de forskjellige Steder. Presterne var indskrænkede til sin snævre Virkekreds, men en Biskop, der hvert Aar gjorde vidtløftige Visitatsrejser, maatte kunne se og fortælle meget. Krogh har uden Tvivl faat Anmodning om at give saa fuldstændige Oplysninger

[1]) Krogh til 1ste Dept. 6/10 1821.
[2]) 30/5 1822.
[3]) 20/6 1822.

om Nordland og Finmarken som muligt, og man havde al Grund til at vente noget ganske andet af denne Nordlandenes Søn end saadanne Raad, som hans Formand havde givet: at man burde lære Finnerne en ordentlig Landhusholdning, saa de kunde holde op med sit omflakkende Liv (!). Man maa antage dette, naar man læser Kroghs Indberetninger fra de første Visitatser. 1806 visiterede han Senjen og Tromsø Provstier, 1807 Vesteraalen og Lofoten, og navnlig fra disse Visitatsrejser foreligger der meget vidtløftige Indberetninger. De er ikke af det sædvanlige Slags, der mere eller mindre omstændelig karakteriserer Presters og Læreres Forhold, Kirkers og Skolers Tilstand, men her leveres en temmelig fuldstændig geografisk-statistisk Skildring af Forholdene i hvert enkelt Prestegjæld. Der blev visselig intet glemt af hvad Cancelliet kunde trænge til at vide om de kirkelige Forhold, og man fik saaledes høre, at jydske Prester ikke burde sendes herop, da det var umuligt at forstaa dem, at Finnerne ikke vilde gaa frem i Oplysning, naar de ikke blev underviste paa sit eget Sprog. Man fik vide, at der oppe i det høje Norden fandtes udmærket dygtige Prester, som Gunner Berg i Ibbestad og Niels Normann i Tranø, E. A. Colban i Vaagen, Simon Kildal i Stegen, og at der var adskillige mindre heldige, til hvilke han vel ogsaa henregnede dem, der prædikede «forslidt Mystik». Det var den gamle Johan Lorentz Burchard, der fremkom med denne. Han blev Student 1755, Kandidat 1758[1]), og hørte saaledes til de gamle Pontoppidanere, — visselig den sidste i Norge. Der var i hans Menighed, Kvædfjord, intet Skolevæsen, men alligevel var Ungdommen ikke ilde oplyst. Ogsaa en anden Prest, Erik Dreier i Skjærstad, hørte den gamle pietistiske Tid til og optraaadte som en ivrig Forsvarer af det gamle og ligesaa ivrig Modstander mod hvad han kaldte «den nye Tro». «Mystiken var det Middelpunkt, hvorom al hans Tale

[1]) Erlandsen: Tromsø Stifts Gejstlighed 153. Han døde 1824, 91 Aar gammel. Visitatsberetning for 1806.

drejede sig», og der var hos ham ikke Tale om anden Lærebog end Saxtorphs Udtog af Pontoppidans Forklaring, som den gamle Prest krævede lært efter Bogstaven[1]). Biskopen maatte opgive Haabet om Oplysningens Fremgang i en saadan Menighed. Man faar vide, at der i denne Tid, da det var saa vanskeligt at finde Skolelærere for de nordlandske Menigheder, dog var hele 3 akademiske Borgere, der virkede i saadan Stilling og udfyldte den vel, Møller i Alstadhoug, Falster i Vaagen, Roald Schytte i Vefsen. I flere Menigheder havde nidkjære Prester oprettet Almuebibliotheker, saaledes i Hammerø og Tranø. I Borge og Buksnæs havde Presterne tilladt sig at indrette Alteret efter Balles Ide, saa de bestandig vendte Ansigtet til Menigheden, hvilket i høj Grad behagede Biskopen. End mere glædede det ham at se den nye evangelisk-kristelige Salmebog indført, men det ses ikke at være sket i mer end en Menighed, Tranø. Paa andre Steder klager han over, at Guldbergs Salmebog var i Brug og hindrede Indførelsen af den nye.

Cancelliet har dog neppe havt saa stor Interresse af disse Ting som af de geografisk-økonomiske Meddelelser om hvert enkelt Prestegjæld. Det lod ogsaa denne Del af hans Visitatsberetning for 1806 trykke i Collegialtidenden (1807, 277 ff.), og der kom visselig her adskilligt frem, der var nyt for danske og norske Læsere. Skildringen af Folkets Levemaade, Sæder og Bedrift er for hvert enkelt Prestegjæld udført med en saa stor Nøjagtighed og i et saa tiltrækkende Sprog, at det maatte vække almindelig Interesse. Krogh lægger her for Dagen hvor grundig han kjendte Nordlændingerne, og hvilket skarpt Blik han havde for alt, hvad der var ejendommeligt heroppe. Disse Skildringer er tiltrækkende, — ikke mindst den Del, der omhandler de endnu temmelig unge Kolonier i Bardo- og Molselvedalen[2]), hvor Biskopen fandt

[1]) Erlandsen: Tromsø Stifts Gejstlighed 135. E. Dreier † 1805. Visitatsberetning. 1807.

[2]) Denne Del er ikke offentliggjort.

et smukt Forhold og god Orden, hvorfor han ydede Foged Holmboes Minde al fortjent Anerkjendelse. Ved Kroghs Omsorg blev et Forsamlingshus her opført. Af Enkeltheder skal vi her kun anføre, at det synes som Røgstuerne ved denne Tid var forsvundne fra Nordland paa et enkelt Sted nær. Det var Saltdalen. Her fandt han en Almue, der til det yderste holdt paa sine gamle Skikke, ligesom den var meget flittig og paaholden. Børnene maatte — om muligt — døbes paa sin Fødselsdag, og Lig blev lagte i Kiste et Par Timer efterat de var blevne det. Næsten overalt var der Brændevinsudsalg ved Kirkerne. Mærkeligt nok omtales aldrig Uordener som Følge af denne Mislighed, og de har maaske ikke været saa almindelige, som man skulde tro. Biskopen klager heller ikke saa meget over dette specielle Forhold som over Udstrækningen af Brændevinshandelen i Almindelighed. Der er endog Udtalelser af ham om det rimelige i, at den kirkesøgende Almue efter en lang og besværlig Sørejse maa have lidt af den farlige Medicin, — kun at det sker med Maade og under Ansvar for Sælgerne. For Finnerne var den ikke kraftig nok. De maatte have *asa foetida* i den. — Om den nylig oprettede Kjøbstad Tromsø udtalte han sig med megen Ringeagt. Der var visselig adskillige stadselige Huse, men ingen Regelmæssighed i det hele Anlæg. Midt i Byen var der en Sump. Der var 3—4 Borgere, der kaldte sig Kjøbmænd, hvilket vilde sige, at de havde noget andet til Salg end Brændevin og Tobak. Ogsaa disse holdt dog — som de andre Handelsmænd — Brændevinsudskjænkning.

Der er vel ikke Tvivl om, at Kroghs Visitatser med Indberetning om Tilstandene skulde have været fortsatte, da Manden stod i sin kraftigste Alder og var en Helt til at sejle, men denne Del af hans Virksomhed blev nu fuldstændig afbrudt ved Krigen. 1809 begav han sig paa Rejse til Finmarken, men paa Vejen erfarede han, at Englænderne havde beskudt Hammerfest og udplyndret Sognepresten, Christian Qvale, der maatte tage Flugten «af Mangel paa

Proviant». Biskopen vendte da om, og til Finmarken kom han aldrig siden. Han maatte paa Grund af Omstændighederne i mere end 10 Aar ophøre med at være Visitator. Tingene maatte gaa sin Gang.

Da Krogh ikke kunde blive en meget rejsende Biskop, blev han en meget skrivende, og man ventede ikke længe paa hans Ekspeditioner og Erklæringer. Han førte Pennen med Lethed og tog selv nøjagtige Kopier af sine Skrivelser. Ogsaa heri viser han sig som Forretningsmanden, at han aldrig indfører personlige eller private Sager i Kopibogen, men lader denne udelukkende tilhøre Embedet. Den er herved bleven mindre interessant og mindre indholdsrig som historisk Kilde, men den bliver jo et Vidnesbyrd mere om Kroghs rigtige Opfatning af hvad der hørte Embedet til. Af betydningsfulde Sager fik han under Foreningen med Danmark kun to at erklære sig over. Den ene var om Amtsprovsters Ansættelse. Han kunde nok indrømme, at disse havde sin Nytte, men de vilde blive altfor kostbare her oppe ved de idelige og lange Sørejser. Han kunde dog maaske tilraade en Amtsprovst for Finmarken, hvis der ikke her skulde blive oprettet en egen Bispestol. Han maatte bo i Talvik og være Bispens fulde Vikar[1]). Den anden Sag var om det beneficerede Gods. Han udtalte sig her imod Regjeringens priselige Hensigt at gjøre Bønderne til Selvejere bl. a. af den Grund, at de ikke havde Lyst til at være det. De var bange for, at Ejendommene snart vilde gaa over til Kreditorerne, og det beneficerede Gods gaa over til at blive Proprietærgods[2]). — Ellers er det væsentlig Presternes elendige Forfatning og de ulykkelige Tilstande under Krigen, der fremkaldte mangfoldige Skrivelser fra Biskopens Haand. Gjentagende sendte Kongen Pengesummer til Fordeling mellem de nødlidende, men det forslog lidet, da Mangelen var stor og Pengenes Værdi ringe. Det saa ofte nok

[1]) Krogh til Cancelliet $^{21}/_{1}$ 1807.
[2]) Krogh til Cancelliet $^{28}/_{9}$ 1809.

hel lovløst ud, da Nøden tvang Prester til at forlade sine Menigheder uden at indhente Tilladelse. En af dem, Broust i Vadsø, søgte Rejsetilladelse. Den blev ham negtet, men inden Meddelelsen herom kunde naa frem, havde han begivet sig afsted. Krogh undskylder ham som alle de andre og er altid fremme med sine Forbønner for disse Mænd, der maatte lide saa stor Trængsel. Det hjalp i mange Tilfælde, men ved Tilbageblik paa Tiden før 1814 maatte Biskopen beklage, at det næsten var gjort til Lov ikke at befordre nogen Nordlandsprest udenfor Stiftet[1]. Der er vel ikke Tvivl om, at Cancelliet, der havde stor Tillid til Biskopen, gjerne lyttede til hans Anbefalinger, men Afstanden gjorde vel ogsaa sit til, at en og anden kunde blive rent forglemt. Dette maa f. Eks. have været Tilfældet med Presten Struve i Loppen, der blev siddende 12 Aar i dette haarde Kald, hvor enhver Anneksrejse var en Lidelse. Uden at der forelaa nogen Ansøgning meldte Biskopen dette[2] — 10 Dage efterat den stakkels Mand var afgaaet ved Døden, hvilket han først 4 Maaneder efter blev istand til at indberette. Dette var før Krigen. Man kan da gjøre sig en Forestilling om, hvor vanskelig Forbindelsen mellem Biskop og Prester maatte blive, da fiendtlige Krydsere gjorde al Fart langs Kysten betænkelig.

Vi skal ikke indlade os paa at granske efter Aarsagerne til den Prestenød, som i de 3 første Decennier af vort Aarhundrede blev saa følelig i Bergens, Trondhjems og Nordlandenes Stifter. Mange Ting kan vel her have samvirket, og man faar være forsigtig med at dømme. Af de 3 Stifter led naturligvis det nordligste mest, og det saa paa sine Steder saaledes ud, at man maa forundres over, at ikke alt faldt sammen. Værø blev ledigt 2den Novbr. 1804, og Biskopen vidste ingen at faa til det ensomme Kald. Der kom dog en Mand, Jonas Kirsebom Dahl (udn. 2den Maj

---

[1]) Krogh til Oplysningskomiteen 26/1 1815.
[2]) 26/2 1807.

1805) og han blev her i hele 14 Aar. Det anfegtede ham ikke, at han under Krigen paa Rejse til sit Hjem i Stavanger blev opbragt af Englænderne, ført fangen til Leith og led haard Behandling samt et Tab af 3000 Rdlr.[1]) Han blev siddende lige til 1819, da han forflyttedes til Klep. Saa havde Kaldet ingen Prest fra 1819 til 1831. Til Loppen udnævntes 13de April 1808 en dansk Kandidat Andreas Hansen Kjeldberg. Han saa ikke sit Embede. Af Frygt for fiendtlige Krydsere kunde han ikke komme frem, og Biskopen beholdt ham som Vikar i andre Kald, til han 6te Aug. 1813 tog Afsked, hvorpaa han 1815 blev Sogneprest til Harrebjerg paa Sjælland. I Loppen var man heldig nok til st finde en Eftermand i Thomas Hee, der som 20 Aars Kandidat fik det haarde Kald 1815. 8de Oktbr. 1824 indberetter Krogh, at hele Finmarken ejede kun en eneste Prest, nemlig Hee i Loppen, «der ej engang forstod at regne de 4 Species!» Dette varede temmelig længe, thi 14de Maj 1825 maatte Biskopen paalægge Hee at holde en Gudstjeneste i Løbet af Aaret i Hammerfest, en i Maasø og — om muligt — en i Kistrand. I Lebesby blev Sognepresten Ove Daae 1809 ynkeligen plyndret — efter sin egen Indberetning — af russiske Røvere. Biskopen antog — som rimeligt —, at det har været Englændere, der netop i de samme Dage havde gjort Ulykker paa andre Steder i Nærheden. Manden blev paa det dybeste rystet ved Begivenheden, men holdt sig dog paa Stedet til 1812, da han drog til Bergen uden at oppebie Tilladelse. Biskopen undskyldte ham paa det bedste, og 1814 blev han Sogneprest til Hafslo. Lebesby havde nu ingen Prest fra 1812 til 1828, da Stockfleth overtog Kaldet. Det kunde blive for vidtløftigt her at opregne alt, og vi faar standse ved Biskopens Indberetning i Maj og Juni 1814. Da var følgende Kald ledige: Brønø resid. Kapellani, Øxnæs, Berg, Loppen, Hammerfest, Lebesby, Vadsø, Vardø, Hemnæs, Dverberg, Lødin-

[1]) Krogh til Oplysningskomiteen $^{5}/_{12}$ 1814.

gen. Vegø, der Aaret efter blev ledigt (til 1823), bestyrede Biskopen selv i disse Aar mod at oppebære de accidentelle Indtægter. Resten samlede han ind til Forbedring af Menighedens Skolevæsen. 1816 maatte P. V. Deinboll, Sogneprest til Vadsø, konstitueres til Provst over Øst-Finmarken, hvor han var eneste Prest. Hans Gjerning blev at rejse om i samtlige Prestegjæld og holde Gudstjeneste, hvorved der kom Orden i de ministerielle Forretninger, der paa sine Steder i aarevis havde hvilet. Da Deinboll var paa Storthinget 1821 og 1824, var her ingen.

Man kan ikke undres over, at Regjeringen under saa fortvivlede Forhold saa sig om efter Udveje til at afhjælpe Nøden. Tanken om «ustuderede» Prester kom op. Maaske Krogh er en af dem, der først kom til at bringe denne Tanke frem. I Begyndelsen af 1815 fik han en Ansøgning fra en Student og Almueskolelærer i Bergen, Benjamin Rein, om Øxnæs Sognekald, der havde staaet ledigt i 4 Aar. Krogh anbefalede Ansøgningen og mente, at Manden, der havde meget gode Vidnesbyrd, maatte kunne bruges uden Eksamen i det Kald, han søgte[1]). Rein blev ikke ansat, men Departementet tog Sagen under Overvejelse. Da Krogh 1815 var paa Storthinget, fik han Opfordring[2]) til at udtale sig om, hvorvidt det kunde lade sig gjøre at ansætte Prester uden Embedseksamen. Han brugte ikke lang Tid til at faa istand et Forslag. Allerede 4 Dage efter var han færdig, og det gik ud paa: 1) Studenter kan ansøge om Tilladelse til at tage Eksamen i Modersmaalet, 2) Studenter, som er langt borte fra Kristiania, kan eksamineres af Biskopen og 2 Prester, 3) man har at undersøge Vedkommendes Bibelkundskab, om han kan fortolke det nye Testamente grammatisk og historisk uden lærdere Eksegese, — om han er bekjendt med det theologiske System, Symbolerne, det populære af den naturlige Theologi og Moral

---

[1]) Krogh til Oplysningskomiteen. 30/3 1815.

[2]) 11/11 1815.

samt et Overblik over Kirkehistorien. 4) Der sker Indberetning til Fakultetet, naar Eksamen ikke holdes i Kristiania. 5) Et vist Antal Kald i ethvert Stift bestemmes for saadanne Studenter. 6) De bedste Kald forbeholdes de studerede. 7) Saadanne Kald, som skal betjenes af ustuderede, bør ikke ligge i Nærheden af Byer. 8) De ustuderede kaldes «ordinerede Lærere». De har alle Kaldets Rettigheder. Fortjener de Befordring, faar de Titel af Prester. 9) De, som har Lyst til at erhverve disse Kundskaber, maa henvende sig til Fakultetet, der vil lade dem høre passende Forelæsninger paa Norsk, eksaminere dem og give dem Vidnesbyrd. — Det maa have været under Trykket af den store Prestenød, Krogh afgav dette Forslag, hvori han var gaaet videre end han egentlig vilde, da han ogsaa havde fremsat Tanken om, at aldeles ustuderede Mænd kunde tilstedes Adgang til den omhandlede Prøve. Da Departementet i Begyndelsen af 1818[1]) fremkom med Forslag til et Seminarium for ustuderede, havde han forandret Mening og fandt, at det vilde lede til, at man fik en Hob flere Ignoranter i den Klasse, hvor man mest skulde vente Videnskabens Hæder, end der ved forrige Tiders Lemfældighed er skudt ind i samme. Det havde kun været hans Mening at tale om Studenter med 1 eller 2 examina, da han 1815 gjorde Forslag. Hvad mere han her kom til at sige, maatte han erklære for urigtigt. Skulde saadant Seminarium komme istand, maatte der kun blive Tale om Studenter fra Kristiania eller Kjøbenhavn. $2^1/_2$ Aars Forberedelse var — mente han — for kort, medens 3 var passende. Imidlertid maatte han udtale Ønsket om, at man snart maatte se flere Kandidater, saa at dette sørgelige Nødmiddel kunde undgaaes. Det ser besynderligt ud, naar man af disse «ustuderede» vilde kræve en Forberedelsestid af $2^1/_2$—3 Aar, — en Tid, i hvilken man sagtens i hine Dage uden synderlig Vanskelighed kunde tage den theologiske Eksamen. Maaske

---

[1]) Se. o. S. 168.

man har tænkt paa gamle Studenter, der opholdt sig hist og her i Landet som Klokkere og Lærere, og som var komne for langt bort i det praktiske Liv til at kunne tænke paa at optage et videnskabeligt Studium. Man skulde tro det, siden Studenter fra Kjøbenhavn udtrykkelig nævnes blant det paatænkte Seminariums Elever. —

At det med Skolevæsenet saa hel sørgeligt ud i det nye Stift kunde vel ingen bedre kjende til end dets nye Biskop. 10 Aar før han blev Biskop havde han i en Indberetning[1]) omtalt Skolevæsenets bedrøvelige Tilstand i sit Provsti, Lofoten og Vesteraalen. Her var i 11 Prestegjæld kun 6 Lærere. Overalt maatte Klokkeren til, men det var vel paa de fleste Steder, som det udtrykkelig siges om Borge, Buksnæs og Flakstad, at al Undervisning indskrænkede sig til «en meget simpel Overhøring hver Søndag Morgen». Der var fra Missjonskollegiets Side gjort betydelige Opofrelser for at faa Skolehuse byggede, men det lykkedes ikke uden i Bø, hvor Colban fik et opført, og i Kroghs eget Kald, Vaagen, hvor han selv byggede et Skolehus[2]). Han kunde da ogsaa glæde sig ved at have en Skolelærer foruden Klokkeren. Kun 2 Steder omtaler han duelige Lærere, den ene i Sortland, — den anden i Dverberg, hvor han tillige var Klokker efter i 40 Aar at have tjent som Lærer.

Var det saaledes i dette Provsti, hvor 2 for Skolevæsenet saa varmt interesserede Provster som E. G. Schytte og Krogh havde virket i længere Tid, saa kan man vel antage, at det ikke var bedre paa andre Kanter, og i de 10 Aar, som hengik, inden Stiftets Deling, var det neppe gaaet fremad. Krogh begyndte ogsaa straks med at give Presten Castberg i Sand en alvorlig Paamindelse om at forfatte Ligning over hvad Almuen maatte sammenskyde til Skolehold, da her ingen Skolekasse var, og al Undervisning var ophørt[3]). Aaret gik hen, og Biskopen maatte indberette, at

---

[1]) Krogh til Schønheyder 12/9 1794.

[2]) S. o. S. 269

[3]) Krogh til Castberg 15/1 1805.

Skolevæsenet i det hele var i Forfald. Der manglede faste Skoler og Lærere. Lønnen var for liden, og man foretrak at være Fisker. Det kunde ikke nytte at sende Seminarister herop, da man maatte have Folk, der var vante til Klimaet og Levemaaden. Biskopen saa ingen anden Udvej til at faa Folk end, at Presterne paatog sig at uddanne dem, og disse kunde ikke gjøre det uden en passende Løn[1]). Cancelliet gik ind paa Tanken, men Tiderne blev vanskelige, og der blev ikke Tale om Løn. Biskopen sendte Cancelliets Skrivelse til de Prester, han ansaa skikkede til saadan Gjerning[2]), og havde den Glæde at finde dem alle villige til Gjerningen, men det blev intet af, dels paa Grund af Tidernes Tryk, der gjorde det umuligt for de nødlidende Prester at underholde de vordende Lærere i sit Hus, dels paa Grund af Vanskeligheden ved at finde unge Mænd, der kunde og vilde ofre sig til Gjerningen. Det gik dog paa et Sted. I Kautokejno oplærte Sogneprest Andreas Dass Lund 3 Fjeldfinnegutter til særdeles duelige Lærere[3]). Paa en Maade har man nu vel hjulpet sig paa de Steder, hvor Prestekaldene stadig var besatte, og et Slags Skolevæsen kom vel efterhaanden istand overalt. Den sidste Gang, der høres om et Prestegjæld, hvor der intet Skolevæsen fandtes, var 1811, og Stedet var et af de bedre Kald i Nordland, Lødingen[4]).

Krogh var tidlig kommen paa det rene med, at det var unyttigt at forsøge paa at tvinge Finnerne til at lære Norsk, hvorfor de burde have Lærere, der var hjemme i deres Sprog[5]). At Presterne skulde forstaa det, var kun et fromt Ønske. Der var jo heller ingen Anledning til at skaffe Kandidater nogen Undervisning deri. Det er rimeligt nok, at Biskopen, der lige til han blev en gammel Mand var af-

1) Krogh til Cancelliet 2/12 1805.
2) 28/3 1810.
3) Krogh til Cancelliet 31/8 1809.
4) Krogh til Sogneprest Jakob Parelius Schytte 23/2 1811.
5) Krogh til Cancelliet 8/5 1809.

skaaren fra Finmarken, ikke kunde virke for denne Sag saaledes, som han maaske har ønsket. Først i hans sidste Aar kom Spørgsmaalet om det finske Sprog op. Provst Simon Kildal havde allerede tænkt paa en Oversættelse af Bibelen paa Finsk[1]), men han døde allerede 19de Juli 1822. Aaret efter havde en af Provst Simon Kildal oplært Finneskolelærer paa Maasø Nils Gundersen fremlagt Oversættelser af Kildals «Melk for Børn» og af Katekismen[2]). Biskopen meldte dette til Departementet, der straks sendte Gundersen en Forespørgsel, om han var villig til at oversætte det nye Testamente — eller Dele deraf — og mulig det gamle Testamente med, hvorhos Departementet ønskede sig de ovennævnte Arbejder overladte. Der var kommen Fart i Tingene, og det før Stockfleth endnu var bleven Kandidat, og da vel neppe nogen anede, at han vilde gaa til Finmarken. Biskopen fik Ordre til at skaffe frem et Eksemplar af de gamle finske Bøger, og det lykkedes ham at faa fat i Leems Grammatik og Nomenclator, Weldinghs Salmer og G. Sandbergs Katekismus[3]). Leems Leksikon og Morten Lunds Katekisme, som Departementet ogsaa ønskede, var ikke at finde. N. Gundersen var villig til at oversætte det nye Testamente[4]).

Om Skoler, der laa noget højere end Almueskolen, blev der først Tale i Hammerfest, hvor Amtmand Krohg foreslog en Borgerskole oprettet[5]). Biskopen mente, at det ikke kunde ske paa anden Maade, end at Stedets Prest blev Lærer, og at Menigheden bidrog 200 Rdlr. til hans Lønning som saadan. Det har vel varet en Stund, før denne Tanke blev optaget igjen. I Juli Maaned maatte Sognepresten, Qvale, forlade Stedet, efterat Englænderne havde plyndret

---

[1]) Det n. Bibelselskabs 6te Aarsberetning.

[2]) Krogh til Presten Kildal (maaske Provst K.s Søn) 11/3 1823.

[3]) Disse Bøger burde vel indlemmes i Universitetsbibliotheket, om de kunde findes frem.

[4]) Krogh til N. Gundersen 27/11 1824 og til Departementet 18/8 1825.

[5]) Biskop Kroghs Skrivelse 8/5 1809.

hans Hus. En Lykke for Stedet midt i al Ulykken var det, at Presten Nils Dreyer ud paa Aaret maatte forlade sit Kald Maasø «af Mangel paa Tilhørere» og tage Ophold paa Hammerfest som Huslærer hos en Kjøbmand. Der har da vel sagtens flere Familjer faaet godt af hans Lærervirksomhed, og Menigheden er vel heller ikke forsømt, da Biskopen roser ham som en brav Mand, udrustet med herlige Evner, hvoraf han gjør den værdigste Brug[1]). Paa Tromsø vilde man 1820 have oprettet en «Skole med højere Undervisning», men Forholdene var her vanskelige, og det synes ikke at være blevet til noget, medens man havde faaet oprettet en fast Almueskole under en dygtig Lærer, Dahl. Alle administrative Sager laa nede her paa Grund af Presten Henning Junghans's Uefterretteliged[2]). Det første Stifts-Seminarium fik Krogh se oprettet i sit Bispedømme. Dets Oprettelse blev allerede besluttet ved kongelig Resolution af 4de Maj 1822, og senere arbejdede Krogh og Provst Deinboll paa at faa det istand. Det skyldes vel nærmest den sidste, at Trondenæs blev valgt til Sted for Seminariet, om end Biskopen med sin store Afsky for Kjøbstadliv heri straks maatte være enig. Seminariet traadte ikke i Virksomhed før ud paa Aaret 1826. De Bøger, man benyttede, var Sagens Læsebog og Stilebog, Badens danske Grammatik, Herslebs store Bibelhistorie, Holcks Regler for den kateketiske Undervisning, Boisens bibelske Fortællinger[3]).

Det vilde føre os for vidt, om vi her skulde dvæle noget længere ved Nøden og Elendigheden i Nordland i Krigens Tid. Skildringen deraf har imidlertid sin Interesse for Biskop Kroghs Karakteristik. Allerede om Sommeren 1808 fik man her føle Virkningerne af Blokaden, og det saa ud til Hungersnød[4]). Kun 2 Handelsmænd havde noget Korn, men de kunde ikke give Kredit, med mindre Regjeringen sikrede dem,

---

1) Krogh til Cancelliet 31/8 1809 og 9/4 1810. Visitatsberetning 1819.
2) Krogh til 1. Departement 9/5 1819.
3) Krogh til 1. Departement 13/6 1826.
4) Krogh til Cancelliet 1/6 1808.

og det havde jo sine Vanskeligheder. Noget maatte det vel hjælpe, at Kongen sendte 6000 Rdlr. som Gave til de mest nødlidende. 1808 fik hele Helgeland en velsignet Høst, men man vilde ikke have Sædekorn til Vaaren. En god Høst havde naturligvis sin Betydning ogsaa her i det høje Norden, men stort kunde den ikke forslaa. Alstadhoug Sognekald gav Krogh efter Fradrag af Skatter og Lønninger en Indtægt af 4—500 Rdlr., men han maatte kjøbe Korn for det dobbelte [1]). Det blev værre og værre. 10de September 1810 skriver Biskopen, at der er Udsigt til almindelig Hungersnød. Vinteren havde meldt sig for et Par Uger siden, Kornet var grønt, og 3 Ugers Regn umuliggjorde Høbjerging. Kongen havde atter sendt 6000 Rdlr., men det forslog lidet. Til Kornmangelen kom ogsaa Mangel paa Hamp, saa man snart ikke havde noget at tage Havets Velsignelse med. 1811 blev neppe $^1/_3$ af Helgeland tilsaaet. Der var Fodertrang og misligt Vinterfiske. Mennesker døde af Hunger. Der berettedes gruelige Ting. I Vesteraalen havde en Mand dræbt sin Søn for at slippe at underholde ham, og en Kone havde sat sit Barn ud paa en Holme [2]). Alene i Alstadhoug var bevislig 28 Mennesker døde af Hunger, og $^1/_3$ af Menigheden gik om og betlede. Krogh havde vovet paa egen Haand at forskrive Korn fra Trondhjem for 1600 Rdlr., — om der var noget at faa [3]). Andre Fornødenheds-Artikler stod naturligvis i Forhold til Kornpriserne. 1 Anker Kirkevin betaltes i 1811 med 71—86 Rdlr. efter i Trondhjem at være fortyndet til det yderste. En svagere Sjæl end Biskop Krogh kunde under saadanne Forhold have været fristet til at ønske sig bort. Det var imidlertid saa langt fra Tilfældet her, at han endog afslog et Tilbud, der maatte forekomme enhver anden som det bedste, der kunde gjøres. Under de tunge Tider havde han faaet Erfaring for Ulejligheden ved Bispe-Embedets Forening

---

1) Krogh til Cancelliet $^{21}/_1$ og $^{28}/_9$ 1809.
2) Krogh til Cancelliet $^{19}/_4$ 1811.
3) Krogh til Amtmand Hegge $^{20}/_5$ 1811.

med Alstadhoug Sognekald, ikke for Preste-Embedets Skyld, men — for Gaardsbrugets. Det bragte ham betydelige Tab, og han bad sig — 23de November 1810 — fritaget for Sognekaldet mod at erholde en hertil svarende Gage. Det er rimeligt, at Regjeringen, der satte megen Pris paa Krogh, gjerne har villet gjøre ham denne Indrømmelse, hvor vanskeligt det end i denne Tid faldt at udrede en ny og betydelig Gage. Det er ogsaa muligt, at dette sidste Hensyn ikke har havt noget at betyde for Cancelliet, men at dette kun i Anerkjendelse af Kroghs Dygtighed og Krav paa en bedre Stilling har svaret med at tilbyde ham Kristianssands Bispestol, der netop var bleven ledig ved Keysers Død (1ste December 1810). Krogh kunde ikke modtage dette Tilbud. Kjøbstadlivet var blevet ham modbydeligt, da han omtrent sit hele Liv havde levet paa Landet. Han var en Hader af al «Etikette og Forfængelighed», — vidste «uden at smigre sig selv, at han just her var paa sin Post og kunde med Tiden udrette noget, hvad han andet Sted neppe kunde». «Nordlandene vil jeg ofre min Kraft, og her skal mit Støv hvile», tilføjer han[1]). Han fik nu ved Resolution af 11te Maj 1811 en fast Gage af 3700 Rdlr. af det nordlandske Kirke- og Skolefond, og Aaret efter fik han kjøbt for 120 Rdlr. Gaarden Belsvaag, der tillaa Alstadhoug Prestegaard. Den er endnu i hans Familje.

Krogh har ganske vist altid havt Trang til videnskabelig Sysselsættelse, og i sine Breve til P. V. Deinboll i sine senere Aar beklager han ofte, at han ikke har nogen at føre en filosofisk Samtale med. Han har visselig med Glæde grebet Lejligheden til at behandle et fædrelandsk Anliggende, hvor det netop gjaldt Videnskaben og dens Fremvækst i Folket. Hans Afhandling om Universitetet vandt — som bekjendt — Censorernes Bifald, om den end ikke vandt den udsatte Pris. Den er kun halvt saa lang som Wergelands og er langt

---

[1]) Krogh til Justitsraad Wadum 2/3 1811. Brevet findes i Norske Indlæg 1811. Rigsarkivet. Det er ikke indført i Kopibogen.

behageligere at læse. I sin Fremhævelse af Nordmændenes — formentlig — herlige Egenskaber staar han ved Wergelands Side, men her er ikke nogen Polemik mod Danmark og Regjeringen, — kun mod Kjøbenhavn, hvis Fristelser og Fornøjelser han godt kjendte fra sin Ungdom. At han nu efter at have tilbragt en Aarrække i en Afkrog saa dem i Forstørrelsesglas, er rimeligt nok. Han har derhos neppe nogensinde ganske forvundet Ærgrelsen over sin Rejse til Kjøbenhavn 1793. Han skildrer Staden med mørke Farver. «Støder man ikke paa altfor mange Selskaber her, hvor umandig Kjælenhed, krybende Smiger kaldes fin Klogskab og stortalende Canape Pral tages for Heltemod? — Men der, o der maa dog vore Ynglinge altfor let udsættes for at tabe det Charakter-Præg, hvormed de forlode Fødelandets Favn». Denne National-Karakter hos vore Ynglinger har han skildret saa ideel som muligt, og Rousseaus Aand gaar kjendelig igjennem det hele. Her maa han dog efter det stærke Udfald paa Hovedstaden gjøre et Forbehold. Det er Almuen, alle de skjønne Egenskaber tilhører. Ogsaa de norske Kjøbstæder har «adskilligt, der har virket til de unges Gemytsfordærvelse». Imidlertid trøster han sig med, at man i dem alle sætter Pris paa den norske Nationalaand. Afhandlingen er ellers grej og praktisk, som den er kort. Den praktiske og den videnskabelige Interesse fremtræder i en stærk Sammenblanding hos denne Musernes Yndling. Er det Frugten af det bestandige, med det praktiske stærkt optagne Landliv, eller maaske af Nøden og Elendigheden, der raabte omkring ham, medens han skrev? Afhandlingen bærer ikke Præg af Theologen. Den er skreven fra et fuldstændig rationalistisk Standpunkt. Den vidner ikke paa nogen Maade om en videnskabelig Aristokrat. Det er Folkets Oplysning og dets Ophjælpelse i praktisk Retning det gjælder. Der er foreløbig ingen Plads for Latin og Græsk — der maatte læres i Skolerne — Historie, orientalske Sprog, Astronomi ved Kroghs Universitet. Ved Udeladelsen af Astronomien maa den praktiske Aand have slumret, og Tanken om Folkets økonomiske Opkomst været

borte. Den har nok en Del Betydning for Søfarten, og Sømændene plejede denne djærve Sejler ikke at glemme. Universitetet skulde have 18 Lærere. Kateketik og Pastoraltheologi skulde foredrages af en Prest, og det mineralogiske Studium skulde henlægges til Kongsberg. Paa Botanik lagde Krogh megen Vegt, ligesom han selv havde betydelige Kundskaber deri. Han er ikke ganske sikker paa, om Fakultets-Inddelingen bør opretholdes, og mener, at alt, hvad der vedkommer Universitetet, bør være alles Sag. Her maatte dog være et Senat af Professorer, hvoraf nogle maatte have Befatning med det økonomiske, andre med det videnskabelige o. s. v. Han vil ingen examen philologicum et philosophicum have, — examen artium burde ikke være lemfældig, og Embedseksamen burde være skarp. Hos alle Embedskandidater skulde undersøges, om de havde lært at tænke filosofisk. Han ønsker naturligvis helst, at Universitetet skal ligge paa Landet — fremdeles Rousseau —, men indser, at Vanskelighederne vilde blive overvældende. Skal man endelig til en By, saa kunde der ikke blive Tale om andre end Kristiania, Bergen, Trondhjem eller Tønsberg. De 3 første vilde ved sin Yppighed (!) bringe Moraliteten i Fare, og Tønsberg maatte foretrækkes. Krogh var fuld af Fordom mod Byerne og Bylivet, men kunde ellers vise sig fordomsfri nok. Han mente nok, at Universitetslærere kunde findes i Danmark og Norge, men fandtes der ikke her nok af saadanne, kunde man søge dem i — Sverige. Han vilde ikke have dem fra Tyskland, da han frygtede tysk Vindighed. Han havde jo levet i Kjøbenhavn i den Tid, da det hed: «Al vor Fortræd er tysk».

Kroghs Universitets-Afhandling er vel det betydeligste Vidnesbyrd om hans dybe og inderlige Fædrelandskjærlighed. Han var visselig en af dem, som yndede patriotiske Demonstrationer, men man vilde neppe fælde en rigtig Dom om Manden, hvis man antog, at han betragtede disse som en Hovedsag. Paa Ørlandet fik han ophængt Mindetavler over 2 der hjemmehørende Matroser, der faldt 2den April 1801, —

men han fik ogsaa samlet en betydelig Sum til de faldne Heltes efterladte. Af hans Demonstrationer er Forslaget i 1813 om, at der i alle Landets Kirker skulde holdes aarlig Mindefest for dem, der havde udmærket sig i Krigen, mest bekjendt. Der var Patriotisme nok i Landet, men saadant kunde ikke gaa[1]). I 1814 er han begejstret og skriver kraftige — om end ikke meget poetiske — Vers[2]). Man skulde have troet, at Christian Fredrik ved sin Optræden havde gjort et dybt Indtryk paa ham, der sad saa langt borte fra Skuepladsen, men han lader til slet ikke at have havt Tillid til Prindsen, og i det patriotiske Digt, han skrev i Maj 1814, nævnes han ikke. Han udtaler sig ogsaa i Slutningen af det betydningsfulde Aar derhen, at han ikke har havt høje Tanker om Prindsen, paa samme Tid som han slet ikke tør fritage sig for Delagtighed i den overspændte Patriotismes Hede. Denne maatte nu afkjøles, og han fandt som sit Fædrelands Ven Foreningen med Sverige bifaldsværdig. Han gjorde hvad han kunde for at skaffe denne Tanke Indgang hos de mange i hans Kreds, der var «mistroiske», skrev en Afhandling «Mine Beroligelser under Norges Forening med Sverige», der i Afskrifter sendtes om blant de «vantro». Til at trykke den havde han ikke Raad[3]). Disse vantro har vel ikke havt stor Indflydelse og kunde i alle Fald ikke hindre, at Biskopen blev valgt til det første ordentlige Storthing. Her har han neppe gjort sig meget bemærket. Han fremsatte et Forslag om Oprettelse af Milits i Nordlandene og Finmarken, hvor han vilde have Landet delt i Sø- og Landlægder, og de sidstes Mandskaber oplærte af Underofficierer. Han havde imidlertid udtalt sig derhen, at alle Mand her oppe var søvante, og i Komiteen fæstede man sig ved denne Ytring og henviste Forslaget til Regjeringen. Han vilde ogsaa have Finnerne til Soldater, men de maatte indøves afsondrede fra Nordmændene,

---

[1]) Pavels Dagbog 9/3 1813.

[2]) «Tiden» 11/5 1814.

[3]) Krogh til Biskop Bech 11/11 1814 og et senere Brev til samme fra 1814 men uden Datum, begge i Rigsarkivet.

da deres Levemaade var saa forskjellig fra disses. 2 smaa Krigsfartøjer maatte stationeres deroppe, og Garnison maatte holdes paa Tromsø og Hammerfest foruden Vardøhus. Det var naturligvis altfor kostbart til, at man kunde tænke derpaa[1]). Krogh er visselig vedbleven at være en Ven af Foreningen hele sit Liv. Har han havt Brug for Folkegunst, saa har han vel sagtens forspildt den ved sin Brochure om Trykkefriheden (1821), indeholdende væsentlig almindelige Betragtninger samt Anmærkninger ved de kongelige Forslag om Tillæg til Rigsakten. Han udtaler sig her skarpt imod de paa den Tid saa hyppige Udfald mod Sverige og dets Regjering. Senere fattede han dog Mistanke til «den listige svenske Politik, der ufejlbarligen arbejder paa at incorporere os som Provinds». Det synes at være P. A. Heiberg, som ved sine «*lettres d'un Norvegien*» (1823) har bragt ham ind paa disse Tanker. Han gjorde et Udtog af disse og sendte det til de valgte Storthingsmænd Presterne A. Schytte og P. V. Deinboll[2]).

Som Theolog har Krogh visselig fra sin tidlige Ungdom sluttet sig til den rationalistiske Retning[3]). Hornemann regnede ham ogsaa til sine bedste Disciple[4]). Fra dette Standpunkt kom han straks til at fælde en haard Dom over «den haugianske Galenskab». «Vor Erkjendelse af Christi Værd beror vel paa Overbevisningen om, hvad han var som Menneskets Lærer», skriver han til F. J. Bech, der havde sendt ham sit Skrift mod Haugianerne[5]). I samme Brev fortæller han, at han har forsøgt at faa den evangelisk kristelige Salmebog indført, men han siger ikke om det er lykkedes. Derimod var Balles Lærebog bleven almindelig. Han har vel havt sin Møje med denne Bog, om han end sætter den højt over Pontoppidans Forklaring. Han hører aabenbart til de Rational-

---

1) Finmarkens Amtstidende 1832. 50 ff.

2) Krogh til Deinboll 1/2 og 15/9 1823. Brevene er i Provst A. T. Deinbolls Eje.

3) S. o. S. 261.

4) Fallesen, Mag. IV, 608.

5) 25/10 1802. Brevet findes mellem Bechs Papirer i Rigsarkivet.

ister, der vil virke gjennem Følelsen, og den første Fordring, han stiller til en Lærebog, er, at den maa «stemme Hjerterne til Kjærlighed til Religionen». Den maatte derfor indeholde en «kort Oversigt over Religionens og Kristendommens Værd med Hensyn til Menneskets Trang til dens Bistand i Livets forskjellige Stillinger», hvorimod han var bange for at «bygge et Lærebegreb paa visse i Skriften forekommende figurlige Udtryk og Talemaader» [1]). Da man manglede hensigtsmæssige Bøger, vovede han at fremkomme med et Projekt. Han vilde, at man skulde indfatte Religionssandhederne i korte Sange, saavidt muligt i Bibelens Udtryk og Sprog — omtrent som i No. 22 i evangelisk kristelig Salmebog (Birgitte Boyes: «Alvidende dit Øje mig randsager», efter Dav. Slm. 136). Dette havde han selv forsøgt i 2 Aar — formodentlig paa Ørlandet —, da han havde Forraad af Salmebøger. Han havde aldrig havt flinkere Børn [2]). Det kunde vel gaa for Krogh, som med Lethed skrev Vers og var en livlig Aand, men det vilde vel ikke gaa saa let for almindelige Folk. Biskop Bugge fortæller, at han brugte en lignende Fremgangsmaade paa Vanse. Det synes som han indfattede kristelige Sandheder i korte Vers, og han fortæller, at han ofte paa sine Rejser kunde møde Gutter og Piger, syngende de smaa Vers, han saaledes havde givet dem med paa Vejen. Krogh har nu vel tænkt sig noget andet og mere, og det anførte Eksempel viser, at han har tænkt sig Salmerne som et Slags Lærebogs-Kapitler, der let kunde læres paa Grund af Versformen. Der maatte jo efter den rationalistiske Betragtning intet gaa tilspilde, men alt maatte benyttes i Oplysningens Tjeneste. Uheldigvis blev der dog altid her noget svævende, og det er saaledes hel trist at læse det Hyrdebrev, Krogh udsendte til sit Stifts Menigheder 1806. Det handlede blot om Skolevæsenet og den nye Salmebog. Man kunde her have ønsket, at Biskopen vilde have ladet det blive med at opregne de ham vel kjendte Indvendinger mod et bedre

[1]) Krogh til 1 Departement 5/6 1818.

[2]) Visitatsberetning af 15/5 1821.

Skolevæsen og gjendrive dem, — istedenfor at fremføre en lang Indledning om «sand Religion», der i det væsentlige kun bliver en Udvikling af «Dyden, som den bydes og læres af Fornuft og Kristendom» m. m. af samme Slags, der laa langt udenfor den enfoldige Kristendom og langt over Almuens Fatteevne. Noget lignende gjælder Brevets anden Del med den vidtløftige Udvikling af Andagtens Begreb og Fordringerne til «gudelige Sange», at de indeholde «saadanne Religionssandheder, formedelst hvis Betragtning hine hellige og for vor Dyd gavnlige Følelser opvaagne i Sjælen». Saa kommer de skarpe kritiske Bemærkninger om den gamle Salmebog — at den indeholder Tanker, der er ængstende, ledende til Sikkerhed og uværdige Forestillinger om Gud, overtroiske, vækkende Mismod o. s. v.

Det kan være hel bedrøveligt at læse, hvad vore rationalistiske Fædre har skrevet, men vi tør vel nu antage, at deres Skrifter ingenlunde altid var en tro Afspejling af deres indre Forhold til Gud. Der er neppe mange af dem — om nogen —, der har været fuldt ud konsekvente. Krogh var det ikke. Man har fra 1818 en Udtalelse af ham om de paatænkte «ustuderede» Prester, at de burde være saa vidt komne, at de kunde have Forstand paa, «hvad der i sildigere Theologers religiøse Meninger er Sandhed (hvilke sidste just ikke altid forkynde Tro paa Belial)». Krogh paaviser dette ved at citere en Afhandling i Nationalbladet (1817, 9de Hefte, No. 9—12), der gaar stærkt tilfelts mod Forslaget om ustuderede Prester — fra et fuldstændig kristeligt og kirkeligt Standpunkt. Afhandlingen er et meget interessant Bidrag til vor Kirkes Historie og er et af Vidnesbyrdene om, at Rationalismen var knækket hos os ligesaa tidlig som i de andre lutherske Lande, skjønt vi meget senere fik den op til os. Krogh er ikke den eneste af denne Tids kirkelige Ordførere hos os, der kom til at se med Tvivl paa meget og mangt af det, han tidligere havde holdt fast paa[1]).

[1]) cfr. Theol. Tidsskr. f. d. luth. K. i Norge. N. R. IV, 28.

I Kirken optraadte Krogh med megen Værdighed og bevægede sig smukt i sin Gjerning. Han talte med stor Lethed og altid frit. Overfor de kirkelige Anordninger synes han ikke at have taget det nøje. Han holdt Ordinationer hvor det faldt sig. Det synes endog, som han gjerne holdt dem i andre Kirker end den, hvori de efter Loven skulde holdes. En af hans sidste Ordinander, J. O. H. Walnum, blev saaledes ordineret i Annekskirken Dønnæs, da han i dette Sogn havde sin Familje. Pavels fortæller efter en forhenværende Nordlandsprests Meddelelse, at Krogh aldrig ordinerede, — at han endog drev det saa vidt, at han var paa Bodø med en Kandidat, der skulde ordineres, men befalede Provst Schytte at udføre Handlingen og rejste selv. Saadant kan godt være sket en og maaske flere Gange, og man kan ikke vide, hvad der kunde foranledige en hurtig Afrejse der oppe, hvor Afstandene er lange og Farerne mange, men ellers er Ytringen ikke sand. Han holdt Ordinationer lige til sine sidste Dage, men omtrent under hele Kroghs Episkopat var Ordinationer en Sjeldenhed. En af hans Ordinander har givet en ret karakteristisk Fortælling om, hvorledes det gik ham, da han skulde ordineres. Efter at have staaet ledig fra 1816 blev Vægø i Slutningen af 1823 besat med Cand. theol. Hans Lund. Han begav sig til Biskopens Bolig, men fik den Besked, at han var paa Tjøtø hos Proprietær Johan Brodtkorb. Lund tog øjeblikkelig derhen, blev vist ind i en stor Stue, i hvis ene Ende der var et Kortparti. Han blev forestillet for de spillende, af hvilke Biskopen var den ene. Han henvendte sig til Lund med de Ord: Ja nu har denne Skriveren gjort mig to Beter, og nu faar de tage mine Kort og se til at oprette mit Tab, — de spiller naturligvis Kort? Jo — Kandidaten kjendte denne Kunst, tog Kortene og var heldig nok til i kort Tid at oprette Biskopens Tab. Saa blev Spillet hævet, og Lund kaldt ind til Biskopen i et Sideværelse. Denne havde i flere Aar bestyret Vægø Sognekald og kunde fortælle den nye Sogneprest, hvor godt han havde sat alt istand til ham derude, hvorfor

Lund hjertelig takkede. Biskopen tog derpaa tilorde: «Iovermorgen bliver de ordineret». Lund studsede og indvendte, at han skulde prædike og var lidet øvet, — men det havde intet at betyde. Han havde sagtens prædiket i Kristiania og kunde nu tage en Prædiken derfra og sætte den lidt tilrette. Men Lund maatte endnu spørge om Bispeeksamen. «Ja», svarede Biskopen, «med den er vi færdige nu»[1]). — Paa sin Hjemrejse fra Vægø en Søndag, da han havde været derude og udført Gudstjeneste, mødte han en Baad, der kom ud fra en Hytte paa Stranden, og Manden bad Biskopen være saa god at komme ind og døbe et sygt Barn. Ja — det gjorde han naturligvis, men blev staaende i sin Rejsedragt og udførte Daabshandlingen efter det hele Ritual for Daab i Kirken. Bonden og hans Hustru blev forskrækkede og mente blot, at Barnet skulde hjemmedøbes, for siden at bringes i Kirken, — men Bispen mente, at de gjerne kunde spare sig den Umage. Der behøvedes nu ikke mere end dette[2]). I Krigens Tid, da Nøden var stor, og Vin til Brug ved den hellige Nadverd næsten ikke var at faa for Penge — en Prest havde 1811 givet 260 Rdlr. for en Tønde —, mente han, at man kunde blande Vinen med Bærsaft[3]). Der staar intet om, at dette nogensteds blev gjort, men derimod var der mange Prester, som protesterede[4]).

Det er ovenfor bemærket, at Kroghs Visitats-Gjerning omtrent blev afbrudt i Krigsaarene, hvorpaa fulgte de 2 Sommere 1815—16, da han var paa Storthinget. At han efter denne Tid skulde blive nogen ivrig Visitator var vel ikke at vente, men Fortællingen i Pavels' Brev til Neumann (24/7 1819), at han «aldrig rejste paa Visitats, men kun rejste i egne Anliggender», stemmer ikke med de vidtløftige Visitatsberetninger, han indgav for 1819 og 1820 og de spredte Bemærkninger fra Visitatsen 1818. Den ene af Pavels'

---

1) Meddelt af Provst S. B. Bugge 27/2 1883 efter Provst H. Lunds Fortælling.

2) Meddelt af Sogneprest J. O. H. Walnum.

3) Krogh til Cancelliet 9/12 1811, til Provsterne 8/4 1812.

4) Krogh til Cancelliet 28/12 1811.

Hjemmelsmænd var Presten Gabriel Severin Heiberg, der fortalte, at han 5 Gange havde havt Besøg af Krogh, men aldrig som Biskop. Her maa være en Hukommelsesfejl eller en Misforstaaelse hos Pavels. Heiberg kom til Lenvik 1806, samme Aar som Krogh her havde holdt Visitats 6te Trinitatis, og han forlod Stedet som Sogneprest til Askevold 1816. I disse 10 Aar har Krogh ikke kunnet gjøre nogen Rejse til et saa langt bortliggende Sted. 1807—14 har det ikke ladet sig gjøre paa Grund af fiendtlige Krydsere og Folkets Elendighed, 1815—16 var han i Kristiania. Det er bemærket, at han aldrig naaede Finmarken, og han er neppe kommen længere mod Nord end til Tromsø og de nærmest denne Stad liggende Prestegjæld. 1818 begyndte han sin Rejse 27de Juli og tænkte at naa Skjærvø ɔ: 58 Mile frem og ligesaa langt tilbage. Han synes ikke at have naaet saa langt.

Krogh var en stout og imponerende Skikkelse, der gjorde Indtryk baade ved sin Mandighed og sin Skjønhed[1]). Der maa hos ham have været en næsten overstrømmende Fylde af Kraft og Mandemod, og man maa næsten forundres over, at det altid gik godt, naar man hører, hvorledes han udfordrede Faren og glædede sig i Stormens Hyl og den vilde Baadsejlads eller svømmede over store Vandflader — ofte for Spas. Med berettiget Selvfølelse kunde han da sige, da der var Tale om Ansættelse af Amtsprovster, at det ingenlunde var af Magelighed, han kunde tænke paa at faa en Amtsprovst over Finmarken. «Jeg ræddes ej for Storm og Bølger og er vel vant med Strabadser», føjer han til[2]). At en saadan Mand kunde være tilbøjelig til at bruge strænge Midler, kan ikke forundre, om han end ellers med al sin Kraft var den milde og venlige Foresatte og Embedsbroder. Nordland faar vel ikke let en Biskop, der kjendte Befolkningen og dens Ejendommeligheder saa godt som Krogh. Men kjendte han Nordlændingerne, saa afgiver han

[1]) Boje: Reise durch Norwegen 1817. 93.

[2]) Krogh til Cancelliet $^{21}/_{1}$ 1807.

ogsaa flere Vidnesbyrd om, at han ikke altid betragtede dem med synderlig Agtelse[1]). Det kunde jo ofte se saaledes ud, at han ikke kunde tænke sig andet end strænge Midler anvendelige. Her kunde han gjøre alvorlige Fejlgreb, som i 1819 da nogle Prester havde negtet nogle elendige Brudepar Vielse, og Biskopen tog sine Presters Parti[2]). Stillingen maa ellers have været hel forfærdelig. 1819 var der i Alstadhoug 114 Børn at give Opfostringsbidrag til. Der er vist ikke Tvivl om, at Kroghs Mandemod ogsaa har præget hans Karakter. Det synes ikke at have været betvivlet af andre end hans Kollega Biskop Bugge, der talte om ham som den, der higede efter Bifald, men Bugges skarpe Tunge var jo bekjendt, og i 1814 — i de varme Sommerdage — var de komne i politisk Strid i Trondhjem[3]).

Er Biskop Krogh bleven erindret som den kraftige Søhelt, saa er han det ikke mindre som den fornøjelige, muntre Personlighed, der i det selskabelige Liv vel ikke sjelden gik til Yderligheder og ikke altid gav tilstrækkelig Agt paa, hvor han befandt sig. Dette viste sig under hans Ophold i Kristiania ved Storthinget 1815—16, hvor en overgiven Spasnær havde endt hans Dage i Bogstadvandet[4]). Han var en Komiker, og naar han var i det overgivne Lune, kunde han finde paa hel besynderlige Ting. Dette var især Tilfældet, naar han havde været længe i sit Hjem, og han saa slap ud paa en Rejse eller i et Besøg. Hans Hustru blev tidlig sygelig — en af Grundene til, at han 1811 afslog Kristiansands Bispestol —, og hendes Humør led under Svagheden, saa han ofte havde det trist i Hjemmet. Naar han da kom ud, kunde det vel hænde, at han med sin Trang til Liv og Munterhed kunde give sig vel meget hen. Ogsaa i Forretninger kunde det stundom blive fristende for ham. I en Menighed

[1]) Krogh til 1 Departement 16/2 1818 og flere Steder navnlig i hans Visitatsberetninger.

[2]) Krogh til 1 Departement 2/8 1819.

[3]) S. o. S. 148.

[4]) Pavels Dagbog 26/3 og 28/6 1816.

havde man gjentagende klaget over Kirkesangeren, der havde for svag Røst. Biskopen havde ikke hørt paa dette, men givet dem gode Ord. Saa kom atter Klagen frem paa et Visitatsmøde fra en Medhjælper, der sad ved Biskopens Side, og denne svarede efter nogen Betænkning: «Ja Du kan faa en nede fra Alstadhoug, der har en saa stærk Røst, at man har givet ham Navnet «Storkjæft-Jakob». De vil gjerne være af med ham, fordi han synger altfor højt. Nu skal Du faa høre, hvorledes han synger». Biskopen satte derpaa sin Mund i Nærheden af Medhjælperens Øre og istemte et Vers med en saa voldsom Røst, at hele Forsamlingen maatte holde for Ørene og bede om at faa beholde den Mand, de havde [1]).

Kroghs litterære Virksomhed er ikke betydelig. Længst vil han vel blive erindret ved sin Afhandling om Universitetet. Ved nogen enkelt Gren af Theologien har han neppe fæstet sig, men han var en Tænker og søgte gjerne filosofisk Læsning. Han skal have været meget hjemme i Botaniken og var en dygtig Jordbruger. Vers skrev han med Lethed og adskillige Digte af ham findes i Minerva og andre Tidsskrifter og Blade. En meget flittig Brevskriver var han, og med flere af sit Stifts Prester stod han paa denne Maade i stadig Forbindelse. Vi har truffet flere af disse, og de omtalte ham med stor Kjærlighed. En enkelt vilde intet meddele om Biskopen, hvem han maaske havde truffet i et altfor overgivent Lune. Det kunde — som ovenfor nævnt — her gaa til Yderligheder.

Ved Begyndelsen af 1828 følte Krogh sig svag og tænkte paa at tage Afsked. Han mente dog, at han burde blive staaende Aaret ud for at have alt i Orden for Eftermanden. Han døde imidlertid 2den Septbr. 1828. Efter ham fandt man Gravskrift og Gravsang fra hans Haand. Det er fortalt, at han ogsaa havde skrevet Gravtale over

---

[1]) Meddelt af Sogneprest R. M. Dometius.

sig selv [1]), men den er — trods Efterspørgsel — ikke funden. Paa Gravskriften har han sat, at han var Biskop over Nordland og Finmarken fra 1805—1828. Det heder dernæst efter Omtalen af Børn — 1 Søn og 4 Døtre, 6 døde — og Børnebørn — 13: «Efter mange alvorlige Undersøgelser fandt han i Jesu Evangelium det Lys, som opklarede hans Tvivl, den Trøst, som ene beroligede hans Hjerte. Og i Troen paa den Frelser, der forligte Syndere med Gud, gik han frimodig ind til den bedre Verden. I mangehaande Livsfarer beskjærmede ham den algode Faders almægtige Haand. Hans Sorger bleve formildede ved mange Glæder. Han efterlader sig hverken Rigdom eller Uvenner. Hans Eftermæle overlades til dem, som nøje kjendte ham, at bestemme, den retfærdige, men og milde Dommer at veje hans Daad; med Haanden paa Hjertet sukker han: Gud være mig Synder naadig!» — Vi tillader os ved Siden af disse hjertelige, mandige og enfoldige Ord at hidsætte hans til Begravelsen skrevne Sang, der ikke blev funden før senere:

Nu dysset ind i Dødens Slummer
Mit Støv i Graven sænkes ned,
Nu skal ej Jordens Sorg og Kummer
Forstyrre mer mit Hjertes Fred.
Min Kamp er endt. Pris skee dig Gud!
Du løste mig fra Striden ud.

En Olding jeg fra Verden træder,
Og mæt af Aar forlader den,
Du skabte mig for Evigheder,
Der mod mit Maal jeg iler hen;
Lovsyngende din Kjærlighed,
Jeg Vandringstaven lægger ned.

O milde Fader! mig min Brøde
Tilgive Du! Og i din Troe
Paa ham, som for min Frelse døde,

---

[1]) Meddelt af Provst S. B. Bugge efter Fortælling af Provst Hans Lund til Hole, der selv har læst den.

Mit Hjerte finder Trøst og Ro.
Fro ved det Haab, som han mig gav,
Jeg ræddes ej for Død og Grav.

I Kjære! jeg her efterlader,
I sørge ikke ved mit Savn!
Jeg gaar til min og eders Fader,
Snart sluttet i hinandens Favn,
Vi samles der, hvor Dødens Haand
Ej mere løser Venskabs Baand[1]).

---

[1]) Gravskriften og Sangen staar i Morgenbladet 108, 1829. En længere Nekrolog væsentlig efter Kroghs egne Optegnelser i samme Blad 338, 1828.

DEN SIDSTE PONTOPPIDANER.

Den sidste Pontoppidaner.

I Norge lukkede den sidste Kandidat fra Kjøbenhavns Universitet under Foreningen med Danmark, sine Øjne den 2den August 1889. Gamle Stiftsprovst Paul Winsnæs var den sidste i begge Riger, som kunde fortælle om, hvorledes Dansker og Nordmænd «camperede» broderligen paa «Studiegaarden» i Kjøbenhavn.

Det har været antaget, at vort Land ogsaa gjemte Støvet af den sidste Prest fra Christian den sjettes og Pontoppidans Dage, og at dette var Johan Sebastian Cammermeyer[1]). I en vis Forstand har han været det, da han rimeligvis af den, der naaede en saa høj Alder, var den mærkeligste og mest udprægede Repræsentant for den gamle pietistiske Skole. Han er maaske den, der for begge de gamle Tvillingriger staar som et Afskedsord fra den gamle Tid, raabende langt ind i den ny. Men der var flere, som levede længer og var endnu ældre end han. I Danmark finder vi Jochum Evald, Sogneprest til Hviding, død 12te August 1826, 101 Aar gammel, Andreas Rhoed Sogneprest til Sedem, der døde en Maaned efter Cammermeyer 9de Marts 1819 nær sit 91de Aar, og endelig Fredrik Lütkens Thanch, der 86 Aar gammel 1815 tog Afsked fra sit Sognekald, Skjelskjør, og døde 12te

[1]) J. F. Lampe i hans Optegnelser til Bergens Prestehistorie.

Februar 1820[1]). Ogsaa i Norge var der en af dem, som overlevede ham. —

Man kalder dem her de gamle Pontoppidanere efter ham, der blev Lærer for mange af dem, og som her i Landet blev den mest kjendte af hin Tids fremragende Personligheder. De fik opleve meget disse gamle Tjenere, der i sin Ungdom havde set Holberg og Peder Hersleb og fik afslutte sine Dage, da Øhlenschläger og Grundtvig ikke længer var unge, og 7 Konger havde ført Scepteret over deres Fædreneland. Den sidste af dem i Norge kjender vi ikke meget til. Det var Johan Lorentz Burchard født 1733 død 1824, som entlediget Prest i Kvædfjord i Nordland. I denne Afkrog var han gjemt, og vi hører ikke andet om ham end, at han til det sidste med Ihærdighed holdt paa det gamle og satte sig imod enhver Forandring, saa han blev til Sorg for sin sidste Biskop, M. B. Krogh, ligesom denne var ham til liden Glæde. Den sidste, der staar som et fuldstændigt Billede fra den pietistiske Tid, og som bar dens Præg gjennem alle Tidernes Omskiftelser, kjender vi mere til, da hans Virksomhed gjennem en lang Række af Aar faldt i en større Stads bevægede Liv, hvor han med alt, hvad han gjemte fra sin Ungdom, stod som den ærværdige Personlighed, fra hvem Kritiken holdt sig borte i den Slægt, der var vokset op under ganske forskjellige Forhold.

Mange vil erindre de gribende Skildringer, Welhaven i sine Forelæsninger om Evald og de norske Digtere gav os af Personer og Forhold i hine Dage. Vi mindes, hvorledes hans Stemme brast, da han afsluttede Skildringen af Wessel, og vel ikke mindre den hartad andagtvækkende Tone, hvori han afmalede Evalds Barndomshjem og hans Faders mørke Studerekammer i Waisenhuset, hvor den gamle sad fordybet under Crucifixet, arbejdende paa sin «uhyre Konkordans», omgiven af de støvede Folianter. Efter de nyeste Undersøgelser kan denne Skildring neppe være historisk[2]), og det

[1]) Wibergs Prestehistorie.

[2]) Cfr. A. D. Jørgensen: Johannes Evald 16.

ligger nær at antage, at Digteren har omgivet det lidet, man dengang kjendte fra Evalds Barndom, med Billeder hentede fra sin egen, da han i sin Bedstefader havde en Mand fra hine Dage, og det maatte ligge ham nær at tænke sig dennes Hus som en tro Afspejling af en Prestebolig paa Christian den sjettes Tid. Vi har faat høre lidt om denne[1]), og det skal indflettes i en Skildring, saadan som den nu kan gives af den Mand, vi har tilladt os at kalde den sidste Pontoppidaner.

Johan Sebastian Cammermeyer blev født i Kjøbenhavn 31te Marts 1730. Hans Fader, Siegfried Cammermeyer var Hof-Brokadeskrædder, maaske af slesvigsk Familje. Man finder i alle Fald Navnet igjen her i Sebastian Cammermeyer, der 1636 var Diakonus i Emmelsbüttel og 1638 i Enstedt i Tøndern. Moderen hed Anna Margrethe Tank. Han blev Student 1750 og theologisk Kandidat med haud illaudabilis 1754. For sin Dimisprædiken fik han laudabilis. Samme Aar blev han kaldet til Bergen som privat Lærer. Latinskolen havde i lang Tid været i Forfald, og den private Undervisning havde floreret, navnlig ved den bekjendte Filolog Ole Camstrup, der havde et stort Navn som Stadspoet. Camstrups Skolevirksomhed synes paa denne Tid at være ophørt, og Latinskolen var kommen i bedre Orden, men der har vel endnu været dem, der har anset sine Børn mest betryggede ved Undervisning i Hjemmet. Cammermeyer maa have vist sig som en dygtig Lærer, saa han snart fik nok at bestille, og i de 5 Aar, han tilbragte i Bergen, fik han dimitteret 8 unge Mennesker til Universitetet. Flere maatte han rejse fra, deriblant Claus Fasting. Han maa ved sin Undervisning og vel ogsaa ved at prædike for Betaling, som dengang var almindeligt, have tjent godt, saa han allerede 2 Aar efter sin Ankomst til Bergen — 26de August 1756 — kunde indtræde i Ægteskab med Anna Christine Gude. Med hende og 2 Børn flyttede han 1759

[1]) Af Datterdatteren, Forfatterinden Elisabeth Welhaven.

til Fane som Personelkapellan hos Sogneprest Lyder Fasting, der som han selv tilhørte den pietistiske Skole. Her fik han sin Bolig i et af Prestegaardens Huse, der endnu stod 1870. Cammermeyers Studereværelse var her endnu at se. Der var mørkt inde i det lille Rum. Et eneste lidet Vindue med de bekjendte smaa i Bly indfattede Ruder, som vi finder i «Dyvekes Hus» i Oslo, sad højt oppe paa Væggen, og al den Udsigt, det gav, var Skyerne. Han behøvede ingen anden, medens hans Tanker altid søgte ham, som bor over dem, og her kunde han sidde i Ro mellem sine Bøger, uden at Verdens Larm forstyrrede ham. Dog — engang skal det have været slemt. Larmen fra Folkestuen naaede ind til ham, og han maatte ud. Han fandt Folkene ifærd med Kortspil. Da tog han sit Lommetørklæde op, ragede Kortene sammen i dette og gik under Folkenes dybe Taushed hen og kastede det hele paa Ilden, hvorpaa han stille og højtidelig som han var kommen forføjede sig tilbage til sit ensomme Studierum[1]). En anden Gang var han mindre heldig. Han vilde øve Kirkens Disciplin mod en af de store i Menigheden. Manden var Prestegaardens Nabo, og hans Syndeliv var vel bekjendt, men Presten maatte bitterlig erfare, at der maa Bevis og ikke blot Rygter til, naar det gjælder et Menighedslems vigtigste Anliggende, og hvor højt end Biskop Ole Tidemand satte ham, kunde han dog ikke give ham den Ret, som han ihærdigen paastod[2]).

Lyder Fasting døde allerede 1763. Cammermeyer søgte Embedet, men var for ung. Det blev givet til J. Mariager, hos hvem han forblev som Kapellan. Da ogsaa denne døde 1764, haabede Cammermeyer vist at faa blive hans Eftermand, men udnævnt blev Jørgen Meldahl, der kom med en stor Børneflok og ikke havde Brug for Kapellan. Han havde derimod Brug for alt, hvad der var af Hus, og Kapellanen maatte flytte. Han stod nu der i en meget ulykkelig Stilling, men der var ikke andet at gjøre end at forlade

[1]) Tradition fra Fane, meddelt af Stiftsprovst Claus Daae.

[2]) Cfr. Luth. Ugeskrift 1877, 2det Halvaar. 145.

Hustru og 4 Børn og drage til Kjøbenhavn for at søge Embede. Han maatte blive her i 1¼ Aar og søgte atter og atter, men forgjæves, indtil det endelig lykkedes ham 8de August 1766 at blive udnævnt til residerende Kapellan til Sund. Det maa have været overmaade vanskelige Tider for Embedsansøgere, naar en Mand som Cammermeyer efter 12 Kandidataar maatte være tilfreds med et af de mindste residerende Kapellanier i et af Norges mest søhaarde Kald. Her blev han i 9 Aar og gik — som han selv siger — meget igjennem. Rejserne var farefulde, Indtægterne yderst smaa, og Familjen voksede, saa der var 9 Børn, da han slap derfra. Tryk og indskrænkede Forhold har vel været Grunden til, at den ømme Fader ikke begyndte paa sin ældste Søns Undervisning, før denne var 15 Aar gammel. Det var vistnok saa, at han ikke vilde, at Børnene skulde lære andet end Guds Ord, men den ældste Søn maatte dog frem, og da Faderen omsider tog fat, skede det med utrættelig Flid, saa han efter 3 Aars Forløb, da de flyttede til Bergen, kunde sættes i Mesterlektien. Karakteristisk nok anfører Sønnen[1]), at han gjorde Fremgang i alle Skolevidenskaber, men især i Græsk og Hebraisk. Det har aabenbart været Guds Ord, som for ham har været Centralfaget, ligesom det for hans Søstre var det eneste.

Fra sit haarde Embede paa Sund blev Cammermeyer befriet, da han 20de September 1775 fik Korskirkens residerende Kapellani i Bergen. Dette Embede havde i længere Tid været meget uheldig besat med Johan Whitte, der døde 5te Juni 1775 efter i længere Tid at have været suspenderet og tiltalt for sin tøjlesløse Færd. Cammermeyer kom visselig her paa en Plads, hvor man højlig tiltrængte en alvorlig, dygtig og nidkjær Prest, og det har neppe krænket den beskedne og fromme Mand, at han maatte se ved sin Side som Sogneprest Johan Nordahl Brun, der var 15 Aar yngre. Denne var jo allerede den navnkundige Taler med en litterær Be-

[1]) I Indvikens Kaldsbog.

rømmelse, for hvilken man i hine Dage havde stor Respekt. Efter nær 30 Aars Samvirken kunde Brun i sin Afskedsprædiken (1804) udtale for Menigheden sin Tak for den trofaste Kjærlighed og vidne, at de to ikke havde kivedes paa Vejen, og to gejstlige Mænd, hvis Interesser gik mere fra hinanden, kan man vel neppe tænke sig. Hos Nordahl Brun var der megen Anvendelse for Kortspil, men ikke for Cammermeyers Lommetørklæde. Kjærligheden til den gamle Medbroder i Embedet har vel ogsaa været en medvirkende Grund til, at Brun tog hans Søn Johan Siegfried Cammermeyer til Kapellan straks denne var færdig fra Universitetet 1783. Han forblev i den Stilling til 1794. Efter hans Forflyttelse til det residerende Kapellani i Os kom Carl Hjort Stuvitz, der 1800 blev forflyttet til Helsingør og afløstes af Christen Brun, der var i Tjenesten ved Faderens Opstigen paa Bispestolen. Det er fortalt, at den nye Biskop søgte at overtale sin gamle Medbroder til at søge det ledige Sognekald, hvorved han sagtens turde haabe, som den højt begunstigede Mand, at faa se sin Søn som hans Eftermand i Kapellaniet. Det lod sig imidlertid ikke gjøre. Cammermeyer fandt, et han i sit 74de Aar var for gammel til at forlade det tilvante og overtage nye Forretninger. Saa fik han da Christen Brun til Medhjælper, og Hjorth Stuvitz vendte tilbage som Sogneprest. Alt gik godt, men Christen Brun fik stor Familje og led Nød. Biskopen havde haabet at faa ham befordret, da Nykirkens Sognekald blev ledigt ved Stiftsprovst Philip Fleischers Død 1808, men det lykkedes ikke, da dette Embede blev besat med en udenbys Prest, Jonas Rein. Han beklagede sig i et Brev til Cancelliepræsidenten F. J. Kaas over, at Cammermeyer, som da var halvblind, ikke kunde tvinges til at resignere, men da han havde fyldt sit 80de Aar og havde tabt Synet, maatte han 22de August 1810 søge Afsked, som han fik med 400 Rdlr. i Pensjon af Eftermanden, Christen Brun. Det blev naturligvis en stor Byrde for denne, og 1814 fik Biskopen udvirket, at det halve Beløb skulde udredes af Statskassen. Saa kom 1816 en Lov,

hvorefter intet Embede skulde afgive større Pensjon end Halvdelen af dets virkelige Indtægt. Christen Brun beregnede sine Embeds Indtægter saaledes, at den virkelige Indtægt kun udgjorde 200 Rdlr. (160 Spd.) og den gamle Formands Pensjon blev da reduceret med en Tredjedel[1]). Den gamle mente nu, at han havde lidt stor Uret, da han selv af mer end 30aarig Erfaring kjendte Embedets Indtægter, og Loven efter hans Formening tvert imod Grundlovens Bud havde faaet tilbagevirkende Kraft. Han græmmede sig herover til sin Død. Han havde visselig hele sit Liv været en Forsagelsens Mand, men derhos en meget god Husholder.

Da Cammermeyer 1775 kom til Bergen, havde han — som oven nævnt — stor Familje, Hustru og 9 Børn. Hans første Aar var tunge, da han mistede 3 af Børnene og i Juli 1778 sin Hustru. Til at vogte en Børneflok var han lidet skikket, og allerede Aaret efter indtraadte han i nyt Ægteskab med Maren Heiberg, Datter af Presten Anders Heiberg i Gryten og Halvsøster til Peter Andreas Heibergs Fader. Det er fortalt i Familjen, at han ved sit Giftermaal udskiftede 2000 Rdlr. i Sølv til hver af de 6 Børn[2]), men det tør vel antages, at det har været til dem alle tilsammen og bliver alligevel noget betydeligt og et stærkt Vidnesbyrd om, at denne Mand, der forstod sig saa lidt paa Verden, dog havde god Forstand paa dens Gods. Sin Forsigtighed i dette Stykke viste han ogsaa ved straks efter sit andet Giftermaal, at oprette et Testamente[3]) med sin Hustru, hvorefter det hele Bo skulde tilfalde ham, om han atter blev Enkemand, og hun ikke fik Børn. Hun fik imidlertid 2 Døtre. Den ældste hed Kathrine og døde ung, den yngste

---

[1]) Pavels Dagbog 10/9 1817.

[2]) De var [1]) Johan Siegfried (f. 3dje Aug. 1757 † 16de April 1849 som afskediget Prest til Indviken R. N. O.). [2]) Christian Martin. [3]) Eva Margaretha (f. 1759 † i Indviken 22de Febr. 1845). [4]) Friderica Gerhardina. [5]) Anna Christine. [6]) Caroline Mathilde.

[3]) Oprettet 27de Octbr. 1779, Konfirm. 7de Juli 1780.

Else Margrethe blev født 1785. Hun og den ældste Broder har forplantet hans Slægt.

Cammermeyer, der ikke taalte den mindste Luksus, maatte naturligvis under den lykkelige Handelsperiode i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede blive en Velstandsmand. Han ejede saaledes sit eget Hus, der ikke mere er at finde, da det maatte give Plads for Bankbygningen ved Torvet. Det var som de fleste Huse i Bergen paa den Tid lidet, og man nøjede sig med faa Rum. Værelset ovenpaa var Prestens Studerekammer, og her tilbragte han den meste Tid af sit Liv. Det var mørkt og trist og maatte ikke gjøres rent, saa Vinduerne snart saa ud som om de smaa Ruder var af Horn. Her førte han sit Eneboerliv i sin Lænestol ved et stort Bord bedækket med gamle Folianter og Kvarter fra Mariakirkens Bibliothek, der neppe har havt nogen flittigere Laantager. Det var farligt for Børnene og andre at komme Bordet nær. Det var en Helligdom, som ikke maatte røres. Han var en Asket. Alt omkring ham maatte være Stilhed, og kun Rokkehjulets ensformige Lyd trængte fra Dagligstuen op i hans Ensomhed. Denne blev naturligvis endnu strængere, da han ikke mere havde nogen Embedsgjerning, og han anden Gang blev Enkemand (29de Juli 1812). Samtidig havde han ogsaa en anden Rystelse. Med en Ungdomsven, der var Officier havde han ved sin Afrejse fra Kjøbenhavn aftalt, at den af dem, som først døde, skulde give den anden Varsel, om Gud vilde tillade det. Vennen havde den Vane at frembringe en klirrende Lyd ved at lade Fingrene gaa op og ned over Uniformens Knapper. En Aften sad den gamle i sin Lænestol og hørte denne Lyd ude paa Gangen. Han noterede Tid og Time, og det var hans Vens Døds-Øjeblik. Det var vel ved denne Tid, at Familjen en Aften blev forskrækket ved at høre en Stønnen oppe paa Studerekammeret. Datteren ilede derop og fandt sin Fader ifærd med at martre sig selv ved Pidskeslag.

Man skulde neppe kunne tænke sig, at et saadant Preste-

liv kunde have noget Træk, der kunde fremkalde et Smil hos dem, der ved at skatte dets Værd, men det manglede dog ikke ganske. I hans Hus var al Luksus ukjendt og strængelig forbudt. Levemaaden var den aller tarveligste; han havde ingen Tanke om, at Døtrene maatte opdrages som en Embedsmands Børn, de kom aldrig ud uden paa Spadsereture og i Kirken, lærte intet uden Guds Ord. Enkelte af dem lærte sig selv Tydsk for at kunne gaa i Mariakirken, hvor der prædikedes paa dette Sprog. I Huset var naturligvis den strængeste Orden. Den gamle Tjenestepige, Serenne, som havde været der i 20 Aar, vovede aldrig at gaa ind gjennem Stuedøren, men maatte altid søge Bagdøren, naar hun kom fra Fisketorvet, vel omtrent det eneste Sted, hun sendtes hen. Engang fandt hun Bagdøren lukket, da hun kom fra Torvet med en Kurv fuld af levende Hummer, dengang en almindelig Ret i Bergen. Hun maatte da aabne Stuedøren og satte Kurven fra sig i Gangen, medens hun søgte at faa sin egen Dør aabnet. Presten kom imens ned ad Trappen, fik se Kurven og nogle af dens midlertidige Beboere krøbne ud paa Gulvet. Han satte i et Angstraab: Serenne! hvad er dette for afskyelige sorte Bæster, der kryber omkring her! faa dem bort! — Pigen kom og forklarede, at det var Hummer, og at de maatte blive det trods den gamles Protest og hans Paastand, at Hummer var rød.

Man skulde ikke have troet, at noget Pust af Livlighed og Munterhed kunde trænge ind i dette Stilhedens Hjem, men det kunde dog ikke undgaaes, at den gamle Historie, der altid bliver ny, ogsaa maatte fortælles op igjen i den ensomme Familje. Den yngste Datter, Else Margrethe, var meget smuk. Siddende ved sin Rok, kunde hun stjæle sig til at se ud af Vinduet, og det medens Faderen var i Stuen. Han skred højtidelig hen og trak Halvgardinet for. Hun havde lært sig det tydske Sprog og gik gjerne i Mariakirken, altid ledsaget af sin 26 Aar ældre Søster, Eva, der aldrig slap hende afsyne. Engang sad de i Kirken, da Tje-

nesten udførtes af Hospitalets unge Kapellan Johan Ernst Welhaven. Han saa fra Alteret den smukke Else og var ikke Herre over sine Øjne, saa hun anede hvor de vilde hen, da der mødte hende et strængt Ord fra Søsterens Læber: «Else! se i din Salmebog»! Den unge Kapellan kunde let skaffe sig Anledning til at faa et Ærinde til Cammermeyer, der blev kaldt ned fra Studerekammeret og modtog ham med Spørgsmaalet: er det Welhaven? — ja — Sæt sig ned! — Else blev distraheret og saa paa den fremmede, men Søsteren var der straks med sit: «Else pas din Rok!» og til Rokkehjulets Lyd blev den unge Mand siddende med den livligste Tale, der trak ud til Middagen, som han maatte nyde med, — alt uden at kunne faa et Ord henvendt til sin udvalgte. Han maatte passe hende op paa hendes Spadsereture, og endelig lykkedes det ham engang, da hun med sin strænge Søster var standset ved en Lygtepæl[1]), hvor denne talede med en Bekjendt, at komme bag Pælen og liste et Brev i hendes Haand. At faa dette besvaret var en meget vanskelig Sag for den unge Pige, der aldrig var ubevogtet, men Kjærligheden er opfindsom, og det skede da omsider ved en velvillig Kirketjener eller paa anden Maade. Welhaven kom da igjen, fortalte den gamle Prest, at det var afgjort mellem hans Datter og ham, og udbad sig hans faderlige Velsignelse. Cammermeyer svarede: «ja Else har bekjendt det for mig», men det havde sine store Vanskeligheder ikke blot paa Grund af hans ringe Stilling og lange Udsigter, men aller mest fordi han var en Mand, som tog Del i det selskabelige Liv og baade dandsede og spillede Kort. Det maatte dog gaa, og allerede i sit 21de Aar blev Else gift med sin Kapellan 15de April 1806.

Welhaven satte stor Pris paa sin Svigerfader og kunde spøge med ham, der med al sin Strænghed havde et vindende Væsen. At han stod højt i Menighedens Agtelse og skattedes af de 6 Bisper, under hvilke han tjente, er selvsagt.

---

[1]) De gamle Lygtepæle saa ud omtrent som Skilderhuse.

Biskop Arentz omtaler ham i hans Ungdom som den, der er «mægtig at opvække sovende, trøste bekymrede, vejlede vildfarende, styrke de svage» [1]), og Nordahl Brun skriver paa hans Afskedsansøgning, at han «i mere end et halvt Aarhundrede har arbejdet med Iver og Troskab, altid været sig selv lig og altid med Levnet og Lærdom prydet sit hellige Kald» [2]). Han har intet skriftligt efterladt. En stor Mangfoldighed af Prædikener fandt man efter hans Bortgang nedpakkede i en Tønde. De var meget smukt skrevne og utrolig lange. Ingen af dem er opbevarede. I Bergen lever han vel endnu som en Sagnfigur. Endnu for et Snes Aar tilbage kunde vi af gamle Almuesfolk høre Fortællinger om, at han blev hentet, naar Djævelen drev sit Spil paa et Loft, i en Bagerovn e. dsl., og at han altid var villig til at udføre den manende Gjerning. Ligesom han ofte blev hentet, fik han ogsaa Besøg i samme Anledning. Engang blev han vækket midt paa Natten af en Bonde, der ikke gav sig, før han kom ind for hans Seng med en Sæk paa Ryggen og i den yderste Angst raabte, at han havde Djævelen paa Ryggen, og at Far maatte hjælpe ham af med den onde. Cammermeyer hjalp ham pænt af med Sækken og sendte ham bort. At han selv i dette Stykke hørte til de troende er ikke urimeligt. Pietisternes Opfatning af Djævelen og hans Spil var ikke væsentlig forskjellig fra det 17de Aarhundredes, men de var fri for den Frygt, der fremkaldte Hekseprocesserne.

Svigersønnen taler i sin Gravskrift om hans «Dødsseng», men dette Udtryk er ikke at tage bogstavelig. Han hensov stille i sin Lænestol 7de Februar 1819. Det var en Søndag Formiddag.

---

[1]) Attest 29de September 1763.

[2]) Attest 25de August 1810.

FRA DEN NYERE TID.

I.

Lyder Bruns Optræden i Bergen.

1845—47.

Det 5te Decennium af vort Aarhundrede er betegnet ved store Forandringer inden vor Kirke. Af de 5 Bispestole var de 3 blevne besatte med Mænd i sin bedste Alder, der længe i den almindelige Mening var udpegede som vordende Indehavere af en styrende Stilling i Kirken. Den ene af disse, Riddervold, indtraadte 1848 i Kongens Raad, og Kirkens Styrelse kom for første Gang i en gejstlig Mands Haand. Det skede midt under brændende Strid, hvortil den af Wexels, Kaurin og Keyser omarbejdede Katekismus-Forklaring (1843) havde givet Anledning. Af Reformer saa man i denne Tid, foruden den nye Lærebog, Dissenterloven (1845) og Ophævelsen af Konventikelplakaten (1842). Af den sidste fik man snart se Resultater, idet Lægprædikanterne, der paa denne Tid neppe var ret mange, aandede friere, og en enkelt endog ved Avertissement i Aviserne bekjendtgjorde sine Foredrag, som han fik holde i Latinskolens Festivitetslokale i Kristiania. Paa Østlandet blev vel ellers disse Folks Betydning ikke stor i hine Dage, men anderledes var Forholdet paa Vestlandet, navnlig paa Stavangerkanten, og her maa man da ogsaa søge den ydre Foranledning til den Begivenhed, der øvede en saa afgjørende Virkning for

lange Tider. Vi sigter til Lyder Bruns Optræden i Bergen (1845—47), og da denne oftere nævnes i de efterfølgende Biografier, har vi troet at burde forudskikke en kort Fremstilling af den, saa vidt de forhaanden værende Kilder dertil giver Adgang. Hvorvidt den kan siges at have sin Rod i Haugianismen eller ikke, skal vi her ikke udtale os nærmere om, men til nogle Bemærkninger om dennes Stilling henimod Aarhundredets Midte tør her være Plads.

Diskussjonen om Hauge og Haugianismens Betydning for det opvaagnende Kirkeliv i vort Aarhundrede er ikke afsluttet, og man tør vel neppe her endnu udtale afgjørende Domme, medens man er ganske paa det rene med, at den mærkelige Mand og hans Gjerning har Krav paa fuld Agtelse, hvad enten man stiller sig i Rækken af hans Beundrere, eller man finder Plads for den Kritik, der hidtil kun lidet har ladet sig høre. At Hauges Tanker oprindelig kun gik ud paa at vække Liv i Menighederne er vel ligesaa sikkert, som at Dannelsen af et afsluttet Samfund har foresvævet ham ved den Tid, Fængslingen satte en Stopper for hans Ungdomsvirksomhed (1804). Om den bekjendte Samfundskasse, der i hin Tid maatte tildrage sig Auktoriteternes Opmærksomhed, søgte vi 1870 at faa en nærmere Besked af en af de faa da levende Indskydere, Amund Helland. Han negtede at give Oplysning derom, men sagde dog, at der var Hemmeligheder ved den, som skulde gaa i Graven med ham. Det er at antage, at den gamle Mand, der ikke for nogen Pris vilde tænke eller sige noget til Hauges Dadel, neppe har sigtet til nogen Omstændighed, der kunde være krænkende for hans faderlige Vens Minde, men det har vel nærmest været Organisationsspørgsmaal e. l., der til alle Tider skulde blive en Hemmelighed for de udenfor staaende. Samfundsideen blev med Samfundskassen bortvejret ved Hauges Fængsling og den efterfølgende Krigstid, men en Sammenslutning mellem Hauge og hans Venner maa vel siges at have fundet Sted i de 10 Aar (1814—24), han efter sin Løsladelse levede som en hædret Gaardbruger

i Aker. Hvorvidt det kan siges, at disse Venner, til hvilke han skrev sit Testamente, har dannet et afsluttet Samfund indenfor Kirken eller ikke, skal vi her ikke indlade os paa. Det blev paastaaet af en af de videst gaaende i Kredsen, Olaus Nielsen, men benegtet af en anden, Arnt Solem[1]), der stillede sig som hans Modstander, efterat han forlængst havde tilkjendegivet sig som en af de Haugianere, der nærmede sig til Grundtvigianismen. Det tør vel antages, at Olaus Nielsen i sine Breve har udtalt et Ønske, der for ham stod som en Realitet, om det end tør være sikkert, at disse Mænd, der i Almindelighed var kirkelig sindede, omslyngedes af Baand og ledede efter Regler, der var vel kjendte og respekterede af alle, uden at nogen Afslutning med det ringeste Præg af Separatisme fandt Sted. Man kunde tænke sig, at denne Afsluttethed i Haugianernes Kredse i de forskjellige Egne af Landet har gjort dem uskikkede til at øve nogen betydelig Indflydelse paa det aandelige Liv i Menighederne, hvor meget det end kan siges, at de ved at være hvad de var, har staaet som et Salt, der kun i enkelte Tilfælde mistede sin Kraft[2]). Vi har Underretning fra en af vor Kirkes Biskoper[3]), der betjente en Lands-Menighed i Trondhjems Stift faa Aar efter Hauges Bortgang. Der fandtes i hans Menighed et Par Familjer, der hørte til Hauges Venner, men de gjorde aldeles intet af sig, førte et stille Liv og var i enhver Henseende trofaste Menighedslemmer. Saaledes tør det vel have været paa adskillige Steder i Landet.

Et andet Spørgsmaal tør have ligesaa stor Interesse som det om Samfundskarakteren i de haugianske Kredse. Man faar ved det, som i de senere Aar er talt og skrevet, let et Indtryk af, at Haugianerne har været en forholdsvis stor Mængde, spredt over det hele Land. Dersom man turde

---

[1]) Tvende Breve vexlede m. O. Nielsen paa Frhald. og Nogle i Thjem. Thjem. 1852. 5. 23.

[2]) Cfr. Bang: H. N. Hauge S. 510 ff. Biografisk Lex. I, S. 390.

[3]) Biskop P. H. G. Birkeland, Sogneprest i Fosnæs 1833—41.

antage, at Hauge vandt Tilhængere overalt, hvor han kom, vilde dette — i alle Fald for hans Vandringstids Vedkommende — være rigtigt, da han kom vidt omkring i Landets Bygder. Men vi tør neppe antage noget saadant, der heller ikke lader sig paavise. Hans Ophold paa de forskjellige Steder var i Almindelighed meget kort, og var der end altid dem, som hørte paa ham, saa blev vel da — som ellers — de fleste drevne af Nyhedens Interesse, og der har vel været mere af Rystelse end af Opvækkelse og Omvendelse. Men — de maa nu have været mange eller faa: i Aarene 1804—14 maatte vel mange sammenstødende Omstændigheder bringe Antallet af dem til at svinde ind, og de trofaste, der mødte Hauge ved hans Løsladelse, har neppe været mange, og naar vi her taler om, hvor mange Haugianerne har været i Landet, tænker vi nærmest paa de sidste 10 Aar af Hauges Liv, og den derpaa følgende Tid. Det er fra denne Tid man maaske endnu kan erholde nogen Oplysning om Haugianernes Antal, Virken og Indflydelse, og vi tror, at den, som vilde paatage sig en saadan Undersøgelse, vilde fortjene stor Tak. Her kan blot fremsættes nogle Antydninger.

I 1832 gjorde en Skotlænder, Dr. Paterson fra Edinburg en Rejse i Norge i den Hensigt at faa oprettet Traktatselskaber. Han kom visselig i rette Tid og paa rette Sted, da Trangen til Andagtsbøger var stor og ikke afhjulpen ved de fra Hauges Haand udgangne Skrifter. Det lykkedes ham at faa saadanne Selskaber oprettede i Kristiansand, Stavanger og Bergen. Om Forholdene paa det første Sted har vi ingen Oplysning, men i Stavanger er det bekjendt, at kristne Mænd af herrnhuttisk Retning tog sig af Sagen [1]), og mellem disse og Haugianerne var der paa denne Tid ingen Forbindelse. Wexels siger endog, at der var en skarp Modsætning [2]). I Bergen var det anderledes.

---

1) Cfr. Sandberg i Wexels' Tidsskrift for Kirkekrønike og Theologi III, 16.
2) Ibid. 173.

Her havde Herrnhuttismen kun ganske enkelte Repræsentanter, og Sagen blev tagen op af Haugianerne. Selskabet blev her stiftet 17de September 1832, og Aaret efter udkom den første Aarsberetning. Den har kun faa historiske Oplysninger, og de væsentligste er at søge i den fattige Fortegnelse over Selskabets Medlemmer. Den viser, at Haugianerne her gav et — maaske det første — Tegn til en Virksomhed, der gik ud over deres egen Kreds. I Spidsen stod Amund Helland, der var kommen til Bergen med Hauge 1803 og allerede længe havde været anerkjendt som den første blant Hauges Venner der i Staden. Foruden ham findes 12 Mænd, der var kjendte som hørende til dem. Det maa have været alle, da det neppe er tænkeligt, at nogen af Kredsen skulde undslaa sig for at være med paa et Foretagende, der var sat i Gang af Helland. Det samme gjælder visselig det hele Stift, hvor Opraabet kom til at lyde, og hvor neppe nogen udenfor Haugianernes Kredse paa den Tid kunde tænkes at have Interresse for saadanne Ting. Her finder vi da paa Vos 6 Mænd, i Søndfjord 3 Mænd og 1 Kvinde, i Aalfjord 2 Mænd, i Hardanger 1, i Lyster 1, i Fjelberg 1 og i Tysnæs 1 Mand. Der tør vel have været flere i Landsbygderne, der af forskjellige Grunde — t. Eks. den endnu herskende Pengetrang — har holdt sig tilbage, men mange kan det ikke have været, og vi ved specielt, at der i Hardanger var yderst faa[1]). Efter Opgaver, der vel er saa paalidelige, som de nu kan erholdes, var der i Stavanger 13[2]). I Landdistrikterne heromkring har der været adskillige, men Antallet kan vel ikke nu endog tilnærmelsesvis opgives. I Kristiania erindres[3]) 4, i Aker 4, i Drammen 7, paa Eker 3, i Trondhjem 7, i Strinden 2. Dette er de Efterretninger, vi har, og som tør anses for nogenlunde sikre. Vi ved intet om Antallet i Smaalenenes Byer og Bygder,

[1]) N. Hertzberg i Budstikken III, 162.

[2]) Meddelt af Sogneprest O. Bergesen, der i sin Barndom stod Haugianernes Kreds nær.

[3]) Meddelt af Provst Andreas Hauge.

Arendals- og Kristiansandskanten. I det sydlige Norge har vel udenforstaaende slaaet alle, hvis Liv havde en fremtrædende religiøs Karakter, sammen under Navn af Haugianere, men det har vel sagtens mest været Folk af herrnhuttisk Retning, der direkte eller indirekte havde sit Udspring fra den mægtige Bevægelse i Vanse i det 18de Aarhundredes Slutning[1]). De fandt i og omkring Stavanger sine Ledere i nogle af N. J. Holms Disciple.

Det er ikke let at sige noget bestemt om disse Forhold, men det tør vel være muligt, at en betydelig Del — maaske Halvdelen — af de virkelige Haugianere er nævnt i ovenstaaende Tal. Spørges der saa om Haugianernes Udbredelse over Landet, da tør det neppe antages, at de fandtes i de fleste af dets Bygder. I Bergens Stift synes det efter hvad ovenfor er anført kun at have været faa Prestegjæld, der havde dem inden sine Grændser. Visselig vandrede de udsendte unge og gamle Mænd flittig omkring, men deres Gjerning som Forkyndere havde sjelden noget Præg af Offentlighed[2]). De holdt sig der, hvor de traf Venner. Til deres Opbyggelsesforsamlinger i Husene kom vel adskillige, men det er jo ikke dermed sagt, at de gik hjem som Tilhængere, eller at de vedblev længe som saadanne. Hauges Venner var ikke en Kreds, som udvidede sig. Paa 2 Kanter af Landet kom de i nærmere Berørelse med Herrnhutterne. I Trondhjem har de vist temmelig tidlig smeltet sammen med dem, da de maatte føle sig dragne til deres Høvding, Biskop Bugge, og vel end mere til den stærkt i denne Retning gaaende G. A. Lammers[3]). I Stavanger gik det langsommere, og det kan vel neppe være sket, før Missjonssagen havde faaet nogen betydeligere Styrke. Som det var Herrnhutterne med Biskop Bugge i Spidsen, der vakte den tillive i Trondhjem 1821, saa var det den Brødresamfundet nær staa-

[1]) S. o. S. 28 ff.

[2]) Bang: H. N. Hauge. 503 ff. Wexels: Tidsskrift f. Kirkekrønike og Theologi III, 172.

[3]) S. o. S. 181.

ende Prest Gabriel Kjelland, der 1824 begyndte at drive Missjonssagen frem paa Stavangerkanten[1]). Først ved 1840 sluttede Haugianerne med John Haugvalstad i Spidsen sig til denne Sag[2]), og hermed kan vel Sammenslutningen mellem dem og Herrnhutterne i Stavanger anses for en Kjendsgjerning.

Haugianerne var gjennemgaaende Smaaborgere eller Gaardbrugere. Paa Vestlandet er Adskillelsen mellem disse sidste og Arbejderklassen langt mindre fremtrædende end i Landets frugtbarere Egne — Østlandet og Trondhjems Stift. Der kunde de lettere optage sine Tjenere og Husmænd i sin Kreds, og Udbredelsen blev større. Disse maatte snart ved sin Flid og Orden blive Velstandsfolk og hæve sig op i Borger- eller Gaardbrugerklassen. Enkelte af dem naaede frem til betydelig Velstand, men den skulde aldrig friste dem til at søge op i det højere Kulturliv, medens dette naturligvis ikke blev fremmed for deres Børn. Deres Mærke var Stilhed. De gjorde ikke meget af sig. Forsagelsen var gaat dem i Blodet, og det føltes naturligt for dem at leve tarvelig og holde sig borte fra al Luksus. Pontoppidan var deres Lærer over alle, og de højere Kredses Forlystelser, som de vel lidet kjendte, tør de have dømt strængt, men ogsaa dette i Stilhed. Tiden var en anden end vor. Standsforskjellen var skarp, og Grændserne paa mange Steder uoverstigelige. Den jævne Middelstand i hin Tid førte i det hele et stille Liv, hvori Fornøjelserne kun spillede en liden Rolle. Hos Haugianerne var ogsaa denne lille Smule deraf borte, men ellers havde de vel i det hele, hvad der efter deres Stilling i Samfundet, hørte til Livets Velvære. De var gjennemgaaende kirkelig sindede, og det maa siges til deres Ros, at al separatistisk Tanke var dem fremmed. De droges med Magt til den kirkelige Forkyndelse, hvor den

---

[1]) Fru Gustava Kjellands Livserindringer 146—47, — bekræftet af hende i Skrivelse af 10de Novbr. 1886.

[2]) Sommerfelt i Missjonshistorie 15.

levende strømmede dem imøde[1]), og det kunde saaledes ikke forundre, at Grundtvigianismen fandt enkelte Tilhængere iblant dem, uden at de derfor opgav noget af sin haugianske Ejendommelighed.

Det staar for os, som Haugianerne kun paa et enkelt Sted — Stavanger og Omegn — har kunnet øve nogen betydeligere Indflydelse ved at drage flere ind i sin Kreds, medens de fremdeles afsluttede sig fra andre troende — Herrnhutterne — som fra dem, de ansaa for Verdens Børn. I Bergen, hvor de — som oven anført — var forholdsvis talrige, mærkedes de ikke, og her havde dog Hauge selv havt sin Bolig og drevet sin Handel. Deres Virksomhed udad kom først tilsyne ved 1840 Tiden, da Missjonstanken havde grebet dem, og i den nu paafølgende Vækkelse tør denne maaske have havt større Del end Haugianerne, der var med at bære den frem. Da John Haugvalstad havde sluttet sig til den af Herrnhutterne længe i Stilhed drevne Missjonssag, kom Amund Helland med de bergenske Haugianere snart efter. Her var imidlertid Forholdene anderledes, og han indsaa snart, at det nyttede ikke, uden at Prester var med. Som en god kirkelig Mand søgte han sin Sogneprest Johan Balthazar Flottmann og fik ham til at stille sig i Spidsen. Det faldt som noget ganske nyt over den bergenske Befolkning, og Skildringen af Hedningernes Nød og Elendighed virkede gribende paa de let fængelige Gemytter[2]). Det maa optegnes til Ære for Flottmanns Minde, at han var den første Prest, der i Norges største By paa den Tid tog sig af den store Sag og virkede for den hvad han kunde. En større Fart kom snart i Tingene, da han 1841 blev afløst af den nye Fængselsprest — senere Biskop — P. Hersleb Birkeland, hvis Interesse for Missjonen og Arbejde for dens Fremme har holdt sig til hans høje Alderdom.

Menigheden var saaledes gjennem flere Aar beredet til

---

[1]) Cfr. Første Samling 214.

[2]) Meddelt af Biskop Birkeland.

at modtage, hvad der i denne Tid skulde blive den sendt gjennem Lyder Bruns vældige Prædiken, — en Vækkelsestale, der i Kraft og Virkning maaske har været uden Lige i vort Land i dette Aarhundrede. Det er ikke vor Hensigt at levere Provst Johan Lyder Bruns Biografi, men i korte Træk skal vi hidsætte hans Levnetsløb. Han blev født i Bergen 14de Oktober 1802. Faderen Christen Brun var da endnu Kandidat, men blev det følgende Aar personel Kapellan hos sin Fader, J. N. Brun, 1811 resid. Kapellan til Korskirken, 1820 Sogneprest til Domkirken og 1823 Stiftsprovst. Moderen, Anna Elisabeth Suhling, døde i høj Alder 1860. Han blev Student fra Bergens Skole 1821, Kandidat 1824 og Aaret efter personel Kapellan hos Faderen. Intet usædvanligt mærkedes ved ham i denne Tid. Bergen havde i Grøgaard en Forkynder, ved hvis Side han aldrig blev nævnt, om han end straks blev en af Bergens yndede Prædikanter. 1832 forflyttedes han til Avaldsnæs. Her heder det i en Nekrolog[1]), at han ved det roligere Liv og tildels vel ogsaa ved en blant Menigheden der herskende anden Aand blev bragt til at vende Blikket mere indad. Herved voksede hans indre Liv, og en Sygdom, hvori han var bragt Døden nær, gav ham det rette Syn for hans egen og Menneskenes Tilstand, hvilket udtalte sig i hans Prædikener paa en Maade, der henrev hans Tilhørere. Paa Avaldsnæs var han Provst. 1848 blev han forflyttet til Nordrehov, efterat han forgjæves havde søgt Garnisonskaldet i Kristiania og sin Faders Embede i Bergen. Han har vel her anset sig forurettet og tog sig senere (1851) nær af, at han ved Provstevalget maatte staa tilbage for den tidligere Professor Søren Brun Bugge[2]). Han gjorde siden flere Forsøg paa at finde Ansættelse i Kristiania, hvilket ikke lykkedes. Derimod fik han 1862 Nabokaldet Modum, hvor han levede sine sidste lykkelige Aar og døde efter et smertefuldt Sygeleje i Kristiania 24de Maj 1865.

[1]) Morgenbladet 1865, No. 16.
[2]) Efter dennes Meddelelse.

Brun var en aristokratisk Natur, og det tør blive et Spørgsmaal til Drøftelse for en kommende Biograf, i hvilken Grad den stavangerske Menighed var istand til at paavirke ham i samme Retning, som den selv gik. I det store hørte man intet dertil før efter hans haarde Sygdom, da en Tjenestegut, der tilhørte den paa Stedet herskende Retning, blev hans Sygeplejer og — Sjælesørger. At han kom op af sin Sygdom med et ganske nyt Syn paa sit Presteliv og en brændende Iver for Sjælenes Frelse er fuldkommen sikkert. At han følte en dyb Trang til at vidne for sin gamle Menighed og sin Fødeby, hvis Forhold han saa nøje kjendte, er naturligt. Han fik snart Lejlighed, da han var en af de ikke mange Prester, der havde sluttet sig til Missjonssagen, og det unge Missjonsselskabs 3dje Generalforsamling holdtes i Bergen 3—5 Juni 1845. Han var Forsamlingens Ordfører, men Forhandlingerne vedkommer os ikke her[1]). Han holdt en Prædiken, som han havde faaet paa en Spadseretur under Meditation over Salmen: «Hvor kan du dog i Synden le, du lystbetændte Øje». Virkningen skal have været overordentlig gribende, og man bad ham prædike engang til, hvilket han gjorde[2]). 1846 holdtes Missjons-Generalforsamling i Kristiania 6te Juli. Brun var ogsaa her Ordfører og intimerede ved Missjonsgudstjenesten, men han blev her ikke kjendt i videre Kredse, uagtet hans Tale ved Gudstjenestens Slutning over Ordene: «Herren velsigne dig af Zion» gjorde et dybt Indtryk paa mange. Samme Aar var han atter i Bergen for at besøge sin gamle Fader, holdt atter en Prædiken i sin gamle Kirke, hvorom intet specielt er opbevaret, — maaske fordi al Interesse for Eftertiden kom til at knytte sig til den sidste Prædiken, han holdt i Bergen under disse sine aarlige Besøg hos sin gamle Fader paa 2den Søndag i Faste 1847.

Imidlertid var Stillingen for Brun efter det andet —

[1]) Sommerfelt: Missjonshistorie 144 ff.

[2]) Meddelt af Biskop Birkeland.

maaske allerede efter det første — af disse hans Besøg i Bergen bleven en anden. Direkte eller indirekte havde Biskop Neumann tilkjendegivet ham, at han misbilligede hans Optræden som Gjæsteprædikant i Bergen og antydet, at en Gjentagelse deraf kunde eller vilde blive ham forbudt. Brun havde herom udtalt sig for sin egen Biskop, Jakob v. d. Lippe, og havde af ham faaet den Erklæring, at Bergens Biskop var uberettiget til at hindre ham fra at prædike i sit Stift. Desto mere maatte det forundre ham, da han tidlig paa Aaret 1847 meldte sin Biskop, at han agtede at rejse i Besøg til sin gamle Fader, og modtog — privat — Svar med Ønsket om et behageligt Ophold, men tillige med Bøn om, «hvis det ikke aldeles modstred hans Overbevisning, saa meget som muligt at søge at undgaae der at fremtræde, naar nogen beføjet Modstand skulde skee» [1]). Brun maatte efter dette faa Betænkeligheder og kom paa Rejsen til den Beslutning ikke at prædike i Bergen uden Biskop Neumanns udtrykkelige Samtykke. Da han kom til Bergen, strømmede der Anmodninger om at prædike ind paa ham, og hans gamle Fader bad ham indtrængende derom, da det var et almindeligt Ønske i Menigheden. Han gik da til Biskopen og talte med ham i 2 Timer. Det endte med, at Biskopen i en hjertelig Tone sagde: «prædik de Hr. Provst hvor de vil, men — hold ingen Conventikler» [2]). Brun siger [3]), at han tilbød at levere Biskopen Prædikenen skreven om Aftenen før den skulde holdes, samt at holde sig ordret til hvad der var skrevet. Her maa vel en Hukommelsesfejl være indløben, da Biskopen erkjendte det sidste, men ikke det første. Rimeligvis er heller ikke Prædikenen skreven, da den vel i saa Fald vilde være bleven trykt, hvilket den ikke er.

Brun gik da frejdigen til sin Prædiken 2den Søndag i Faste 1847 (28de Februar). Han siger selv: «jeg prædikede med Glæde. Herren var med mig, og alle spaaede godt».

---

[1]) J. L. Brun til H. Halling 12te April 1847.

[2]) Ibidem.

[3]) Ibidem.

Det var den mest gribende Vækkelsesprædiken, hvori den kananæiske Kvinde stilledes ved Siden af Jakob i hans Kamp ved Jabbok. Til denne Dag har Erindringen holdt sig om denne Prædiken som noget af det ypperste af gejstlig Veltalenhed, der er hørt i vor Kirke. Den mægtige Domkirke var fyldt til den yderste Trængsel. Jordbunden var beredt, og Ordet blev grebet og tilegnet af mange, medens det naturligvis havde en modsat Virkning hos andre. Prædikenen blev Byens staaende Samtale-Emne i de nærmest paafølgende Dage og vel længe bagefter. Til Biskop Neumann, der paa Grund af Alderdom og Svaghed — han døde et Aar efter 25de Januar 1848 — ikke havde været i Kirken, kom der afvigende Beretninger, og han skaffede sig derefter hos 3 Mænd, der havde været tilstede og efter hans Mening havde Betingelserne for at kunne dømme om Tingen, en paalidelig Meddelelse [1]). Efter denne sendte han Brun 4de Marts en kort skriftlig Forespørgsel, om han vedkjendte sig at have «charakteriseret Patriarken Jakob som Tyv, Bedrager, ja en Skurk», med Tilføjelse, at det ikke kunde være ham ligegyldigt, at slige «plumpe Udtryk hørtes i hans Stifts Kirker», og at «Menigheden derved ledes til Ringeagt for den hellige Skrift og navnligen for Mænd, der nævnes med Agtelse i det gamle Testamentes Bøger».

Da Brun modtog denne Skrivelse, var han i ophidset Tilstand. Hans Optræden havde foranlediget en Sammenkomst med samtlige Bergens Prester hos Provst Thoresen, og dette var i flere Henseender en uheldig Begivenhed. Flere — om ikke alle — af hans gamle Kolleger, der havde tænkt sig et broderligt Opgjør, blev ubehagelig berørte, da det viste sig, at Brun ikke vilde være alene med dem, men havde taget 2 Venner, Rektor Holmboe og Adjunkt Jordan, med sig. I fremmedes Nærværelse vilde de ikke behandle saadanne Sager, men Brun vilde, og dreven af sin Vidnepligt kom han med Ytringer, som han visselig angrede, men

[1]) Neumann til Kirkedepartementet 5te Marts 1847.

som efterlod en Bitterhed, der længe blev siddende hos hans fordums Venner, og satte ham selv i en Tilstand, der gjorde ham lidet skikket til rolige Forhandlinger. Det havde under saadanne Omstændigheder været heldigt, om Brun simpelt hen havde besvaret Biskopens Brev, men han var ikke istand til at tage Sagen paa den Maade. Samme Dag han havde modtaget Brevet, gik han op til Biskopen og spurgte, hvorledes han havde at opfatte hans Skrivelse, om den var konfidentiel eller officiel. Biskopen svarede, at den var «halv konfidentiel, halv officiel, men at han helst maatte anse den for officiel». Brun bad Biskopen undskylde, at han indtil videre tillod sig at betragte den som konfidentiel og bad ham tage den tilbage som ubeføjet for sin egen og især for de 3 Mænds Skyld, der havde fremstillet hans Prædiken paa en urigtig Maade, og som i Tilfælde af Proces kunde faa Ubehageligheder. Han forklarede nu, hvorledes de omhandlede stærke Udtryk i Prædikenen var at forstaa, og Forklaringen har vel ikke lydt anderledes end han senere leverede den skriftlig til sin egen Biskop[1]). Efter at have omtalt Jakobs Forhold til sin Broder og Fader og «derhos brugt Ordet «stjaalet» saavel i egentlig og højere Betydning med Hensyn til Forholdet med Esau, som i uegentlig og anvendt Betydning med Hensyn til Laban», — tilføjede han: «Hvorledes?! Patriarken Jakob altsaa en Tyv»?!! Derpaa indførte han en mulig Tilhører talende: «Du siger Skurk». — Ja vel, men (læg vel Mærke til at) af saadanne Skurke gjør Gud Helgener». — Den hele Tirade, hvori ogsaa Røveren paa Korset blev nævnt, sluttede med de Ord: «Vor Jakob sidder nu tilbords med Abraham og Isak i Guds Rige». — Biskopen hørte paa dette og bemærkede, da Brun var færdig: «ja, naar de saaledes drejer det». Det var for meget. Brun foreholdt Biskopen det fornærmelige i hans Udtryk, og denne hentydede — efter sine egne Ytringer: undskyldende — til Bruns Tilstand som abnorm paa

[1]) Brun til Biskop v. d. Lippe 8de April 1847.

Grund af hans tidligere Sygdom, og da Biskopen benegtede, at Brun havde tilbudt at levere sin Prædiken skreven, sagde han, at han blev nødt til at tage 2 Vidner med[1]. Han anmodede nu Konsul Carl Konow og Provst — senere Biskop — Birkeland om at følge med. Birkeland gik iforvejen og var tilstede, da de andre kom. Efterat Biskopen havde modtaget dem med de Ord: «nu Hr. Provst! hvad har de at forebringe»? — udtalte denne efter at have oplæst Mt. 18. 13—15, at han havde taget to Mænd med sig for i deres Nærværelse at forklare de paaankede Udtryk og bad Biskopen tage sin Skrivelse tilbage og erkjende, at han havde fejlet imod ham[2]. Da han havde udtalt Haab om, at dette Møde maatte lede til Forsoning, ytrede Provst Birkeland, at Biskopens Brev intet indeholdt, der kunde fremkalde Spørgsmaal om en saadan. Da Brun havde talt ud, ytrede Biskopen kun, at han havde at anse hans Brev som officielt. Brun vilde have denne Erklæring skriftlig, som han paa sit skriftlige Forlangende samme Aften fik med den Tilføjelse, at «en simpel Besvarelse af det opstillede simple Spørgsmaal havde været ønskelig».

Samme Aften forlod Brun Bergen, og Dagen efter indberettede Biskop Neumann det forefaldne til Kirkedepartementet. De vekslede Skrivelser blev indsendte, og om de tvende Møder den 4de Marts blev kun anført den Anmodning, der var fremsat og det Svar, der blev givet. Biskopen henstillede til Departementet at gjøre Kristiansands Biskop bekjendt med Sagen og «anmode ham om at formane Provst Brun til at moderere sin religiøse Iver, naar han træder frem i fremmede Menigheder, at ikke Forvirring, Tvedragt og Splid skulde opstaa i Kirken.» Han erkjendte Bruns sjeldne Talenter, men antydede, at de kunde misbruges til fordærvelig Zelotisme. — Da Brun var kommen hjem, skrev han 11te Marts det Svar, der af Biskopen var ønsket: en kort Erkjendelse af, at han havde brugt de omtalte Udtryk

[1]) Brun til H. Halling s. o. S. 327.

[2]) Optegnelser af C. Konow, dat. 8de Marts 1847.

med Tilføjelse, at han tillige havde skildret Patriarken som en af Guds udvalgte. Det hele blev af Departementet sendt Kristiansands Biskop og — dets Konsulent i gejstlige Sager, Sogneprest A. W. Fangen, hvilken sidste vilde have Provst Brun tildelt en alvorlig Irettesættelse for hans Fremfærd mod Biskop Neumann.

Da Biskop v. d. Lippe havde modtaget Bruns Erklæring af 8de April, sendte han 23de samme Maaned Departementet en Skrivelse, hvori han i det hele sluttede sig til Bruns Forklaring af de paaklagede Udtryk, hvilke han dog fandt uden Skade kunde have været ombyttede med andre, ligesom de unegtelig kunde give Anledning til Mistydning. Forøvrigt vilde Biskopen tale med Brun paa sin forestaaende Visitats. Bruns Ytring, at Bergens Biskop «havde afgivet en ufuldstændig og tildels urigtig Forklaring», gik han over. Biskop Neumann, der fik Sagen tilsendt paany, bemærkede Ytringen, men ansaa Hensigten med sin Anmeldelse opnaaet, da Kristiansands Biskop havde erkjendt «det upassende i Provst Bruns Fremgangsmaade og lovet at fremstille efter nøjere Undersøgelse saadant for bemeldte Brun». Han mente, at et Dække kunde kastes over det passerede, naar Brun for Eftertiden vilde ophøre med at indpræge Bergens Menigheder «en phantastisk saa kaldet christelig Lære, som vi ikke trænge til, og som lettelig kan forarge»[1]). Biskop v. d. Lippe maatte reservere sig mod disse Udtryk og under Visitatsen hos Brun skrev han til Departementet[2]) og stillede sig ved Bruns Side, da «han lærte Guds Ord saaledes, at saavel hans Prestegjæld dermed er tjent, som det ikke kan skade Bergenserne, om han blandt dem stundom fremtræder». Til at fraraade dette, fandt han ingen Grund, og hvad der mentes med den «phantastiske saakaldte christelige Lære» erklærede han sig uvidende om.

For Provst Brun blev denne Sag, som hermed døde hen, af ikke ringe Betydning. Det ses, at den blev drøftet ved

[1]) Neumann til Kirkedepartementet 10de Juni 1847.

[2]) 10de Aug. 1847.

Forhandlingerne i Statsraadet om Besættelsen af det ledige Garnisonsprest-Embede i Kristiania, som Brun søgte[1]), og at den her blev afgjørende for hans Vedkommende. C. Konow sendte Statsraad Foss sin ovenanførte Fremstilling, der bragte denne til at se Sagen i et noget mildere Lys, men nogen yderligere Virkning havde det ikke. Om den er kommen i nogen væsentlig Betragtning ved Besættelsen af Bergens Domkirkes Sognekald det følgende Aar, vides ikke. Vi skal afholde os fra enhver Bemærkning om, hvad der kunde have sket, om Brun havde faaet dette Embede og var bleven sat til at pleje den Sæd, han havde udsaaet og lede den Bevægelse, han ved sit vældige Ord havde fremkaldt. Maaske Bruns Forsvinden bidrog ikke lidet til, at den holdt sig i det stille og gav sig mere tilkjende i Spørgen, Samtale og Undersøgelse end i Forsamlinger. Af saadanne fandt vel i det hele neppe andre Sted end Missjonssammenkomsterne, der efter denne Tid fik en større Betydning. Men Drøftelsen i det stille af Livets Spørgsmaal kunde her blive af stor Betydning, da det ikke blot var i Almuen Bruns Tale var slaaet ned, men hos adskillige af Bergens mest dannede og intelligente Mænd, af hvilke nogle af de betydeligste er nævnte ovenfor. Der var flere. I nogen nærmere Forbindelse med de faa Haugianere traadte de ikke, men ved Siden af disse bidrog de væsentlig til i de efterfølgende Aar at holde de ængstede Gemytter oppe og drage dem til Kirken.

1) Statsraad H. Foss til J. H. Vogt 26de Septbr. 1847.

II.

Jørgen Johan Tandberg.

Jørgen Johan Tandberg blev født 3dje Juni 1816 i Tønsberg, hvor hans Fader, Johan Christian Tandberg, da var Aftensangsprest og Bestyrer af Borgerskolen, Moderen, Andrea Heyerdahl Lyche, Datter af Byfoged Lyche i Drammen, døde meget tidlig, og Faderen indtraadte i hans spæde Barndom i nyt Ægteskab med Ulrikke Eleonore Faye, en Søster af Professor Dr. F. C. Faye. 1821 blev I. C. Tandberg forflyttet til Fredrikstad som Sogneprest og her blev han valgt og udnævnt til Provst i nedre Borgesyssels Provsti. 1838 forflyttedes han til Modums Sognekald, fra hvilket han tog Afsked 1860. Han døde kort efter, højt agtet og elsket af sin Menighed. Han omtales som en Mand af strængt kristeligt Alvor og har rimeligvis hørt til den lille Kreds af Theologer, der i Aarhundredets Begyndelse samlede sig om Grundtvig. Vi slutter dette af hans intime Venskab med Professor St. J. Stenersen, der var en af de mere fremragende i denne Kreds.

At Jørgen Tandberg fik tilbringe sine Barndomsaar i Fredrikstad har sikkerlig været af største Betydning for hans senere Liv. Denne Stad tildrog sig i Aarene 1820—30 Opmærksomhed i vide Kredse ved sin blomstrende Borgerskole, der stod som et Lyspunkt i en Tid, da det hele Lands højere

Skolevæsen var i en bedrøvelig Forfatning. Riddervold var 1819 efter sin Embedseksamen bleven ansat som residerende Kapellan og Overlærer ved Fredrikstads Borgerskole. Den kirkelige Gjerning var ved dette Embede en Biting, medens omtrent den hele Tid var optagen af Skolevirksomheden, hvori hans Lærerdygtighed i fuldt Maal kom til sin Ret og bragte glimrende Resultater. Skolen havde til sine Tider et for et saadant Institut i en Smaaby paa hin Tid uhørt Elevantal, og da man dengang ikke kjendte stort til begrændsede Skoleplaner, kom ogsaa Undervisningen til at gaa langt ud over de Fordringer, der gjerne stilles til en Borgerskole. Riddervold, der aldrig var eller vilde gjælde for nogen lærd Mand, havde et stort Navn som Latiner, da han i fortrinlig Grad besad Evnen til at undervise i Sproget og med megen Strænghed paasaa, at hans Fordringer blev fyldestgjorte. Man læste her baade Livius og Virgil, og de Elever, der vilde studere, blev i Skolen paa det nærmeste færdige til Universitetet, saa der kun stod lidet tilbage for dem, før de lod sig dimittere. Tandberg var en af Riddervolds kjæreste Elever, der altid glædede ham ikke mindre ved sit stilfærdige og smukke Forhold, end ved sin Flid og sine gode Evner. Aaret efter Riddervolds Forflyttelse til Fredrikshalds Sognekald blev han Student 1833. Ved Universitetet kunde han endnu nyde godt af Herslebs og Stenersens befrugtende Foredrag, men han maatte se begge disse højt fortjente Lærere gaa i Graven, før han 1838 som Kandidat forlod Universitetet. Han havde *laudabilis* til artium og Embedseksamen, *laud præceteris* til anden Eksamen. Som Kandidat tilbragte han nogen Tid i sit Hjem paa Modum, hvor han underviste sine yngre Søskende, indtil han 1840 ansattes som fast Lærer ved Kristiania Borgerskole. Han underviste her i Religion og Regning og bidrog visselig ikke lidet til at hævde det Ry, denne Skole havde faaet, siden den 1839 var kommen under Fr. A. Haslunds Bestyrelse. Det er med inderlig Glæde vi, der i den Tid var Borgerskolens Elever, ser tilbage paa disse Dage, og Tand-

berg efterlod et kjært Minde, da han i Foraaret 1843 forlod Skolen for at overtage Posten som Bestyrer af Borgerskolen paa Fredrikshald. Man maa imidlertid ikke forestille sig ham i denne Ungdomstid som han var i sine senere Aar. Han var som Lærer fri for alt Pedanteri, men det var som der altid hvilede noget over ham, og vi fik ofte Indtrykket af, at den rette Livsglæde manglede. Det tør være vanskeligt at tænke sig dette for dem, der kun har kjendt ham som Prest i Kristiania og Biskop i Kristiansand, som Manden, der bar en aldrig svigtende Frejdighed baade i sin Prestegjerning og i Omgangslivet. Det skal imidlertid anføres som et Vidnesbyrd om den indre Udvikling, der maaske hos denne Mand var mere kjendelig end hos de aller fleste paa Livets forskjellige Trin.

Paa Fredrikshald forblev Tandberg i 5 Aar, til han 1848 ansattes som Bestyrer af Borgerskolen paa Moss, men her blev han kun kort, da han endnu i samme Aar udnævntes til resid. Kapellan til Hougs i Bergens Stift. Han blev ordineret i Bergens Nykirke af den fungerende Biskop, Stiftsprovst J. B. Flottmann. Til Bispeeksamen fik han en Opgave om «Landsbyprestens Pligter». Gamle Flottmann kom hen og kigede i hans Papirer og saa til sin Forbauselse, at han havde sat «Landsprestens Pligter», hvorfor han tog ham ordentlig i Skole. Der blev dog sluttet Fred, og Ordinator maatte give sig for den Paastand, at de norske Prester ikke kunde have noget Kjendskab til Landsbyprestens Pligter, naar vort Land ikke havde nogen Landsby. I Hougs forefandt Tandberg en Menighed, der fra gammel Tid havde et godt Ord for Oplysning og kristeligt Liv. Den fromme Michael Stub Arentz († 1799) havde virket her i næsten 30 Aar til megen Velsignelse, men siden havde Forholdene tildels været mindre heldige, saa Tandberg kun fandt liden kristelig Oplysning i Menigheden. Han lod sig det derfor være magtpaaliggende at gjøre hvad han kunde for at fremme den. Han fik saaledes oprettet en Underafdeling af Bibelselskabet og bidrog ved Bibellæsninger rundt om

paa Gaardene til at fremme kristelig Kundskab og aandeligt Liv i sin Kreds. Ved Siden heraf og af sin egentlige Embedsgjerning benyttede han den ledige Tid, der altid tilfalder en resid. Kapellan paa Landet, til litterært Arbejde, hvorved han tidlig fik Anledning til at lægge sin udprægede praktisk-kirkelige Sands for Dagen. Det var navnlig Skriftemaalets Betydning og Spørgsmaalet om en bedre Ordning af denne Kirkehandling, der i hin Tid ivrig diskutteredes inden Landets Gejstlighed, og det var især om de hidhørende Gjenstande Tandberg leverede adskillige Indlæg. De havde for sin Tid en stor Interesse og maa sikkert anses som noget af det bedste, der i hine Dage blev leveret til Oplysning om disse vanskelige Sager, der navnlig før og efter Lammers's Udtræden i saa høj Grad beskjæftigede Prester og Menigheder. Med Skriftemaalssagen maatte han komme ind paa Spørgsmaalet om Kirketugt og kirkelige Reformer i det hele, men ved Siden af den Nidkjærhed, han paa dette vanskelige Omraade lagde for Dagen i sine Afhandlinger, aabenbarede han gjennemgaaende sin Ærbødighed for det bestaaende og den Forsigtighed, som maa ventes hos en tidlig modnet Kirkens Mand. Som han idelig paaberaaber sig Luther og viser, at han har studeret sig ind i den lutherske Kirkes liturgiske Udvikling, saa er han fjern fra enhver Tanke om at hente Bistand fra reformert Side til Lettelse af vor Kirkes Vanskeligheder. Han har derfor indtaget en fuldkommen konsekvent Stilling, naar han i en Tid, da de kirkelige Reformspørgsmaal har faaet en mere almindelig Behandling, optraadte som en Modstander af den Reformiver, hvori en Paavirkning fra reformert Side var umiskjendelig.

Ved sin Personlighed og sin pastorale Dygtighed vandt Tandberg megen Tillid og Kjærlighed inden sin Menighed og et godt Navn hos Stiftets Gejstlighed. Det kunde derfor efter den Tids Forhold ikke vække Overraskelse, at han i 1856 valgtes til Storthingsmand for Søndre Bergenhus Amt. Han var paa Storthinget 1857 Medlem af Kirkekomiteen og

holdt sit første Foredrag i Thinget til Bedste for Oprettelsen af Stiftkapellan Embederne. Ellers var han en mere arbejdende end talende Repræsentant, og han har neppe nogensinde havt nogen synderlig Lyst til at se sin Storthingsgjerning fortsat. Det var imidlertid paa Storthinget man fik Øje paa ham som en Prest, der stod Kirkens administrative Anliggender nærmere end de fleste. Storthingsaaret blev Afslutningen af Tandbergs Virksomhed som Landsprest. Mange Grunde bragte ham til at ønske sig forflyttet fra det lille Embede, der kun tarvelig nok gav ham det daglige Brød, og Omstændighederne føjede det saaledes, at han kunde skaffe sig Frihed til at blive i Kristiania Vinteren 1857—58, da Trefoldighedskirken nærmede sig sin Fuldendelse. Hans Haab om at erholde et af Embederne ved denne blev opfyldt, og 8de Juni 1858 blev han udnævnt til Trefoldighedskirkens første Tredjeprest. Hans Helbred var i denne Tid svag, men han saa sig ikke desto mindre istand til at indtage sin Plads i den ved kongelig Resol. af 27de Januar 1859 nedsatte store Kirkekommissjon, i hvis Arbejder han deltog hele den lange Tid, den var samlet. Det er sagt, at en kommende Tids Mænd vil vide at paaskjønne disse Arbejder, og de vil ogsaa mindes Tandberg som en virksom Deltager deri. Efter W. A. Wexels' Død blev Tandberg hans Efterfølger som resid. Kapellan ved vor Frelsers Kirke 11te August 1866. Efter 6 Aars Virksomhed i dette Embede blev han 23de Marts 1872 udnævnt til Stiftsprovst og Sogneprest. 1873 blev han Ridder af St. Olafsordenen for fortjenstfuld Embedsvirksomhed. Ved Bispevalget efter Arups Død 1874 fik han næsten alle Stemmer (60), og han er i dette Stykke kun overgaaet af Grimelund, P. A. Jensen, der til Bergens og Hamars Bispestole i 1864 havde resp. 66 og 64, og Sven Brun, der til samme havde 61 og 60 Stemmer. Der blev denne Gang ikke Tale om nogen af de valgte, da Statsraad Essendrop blev udnævnt til Arups Efterfølger. Ved Valget til Kristiansand Aaret efter var neppe Stemningen i det hele forandret, og det kan vel næsten kal-

des en Tilfældighed, naar Jørgen Moe her fik 58 og Tandberg kun 53 Stemmer.

Tandberg er en af de første, der her paa Østlandet havde nogen Befatning med Missjonsgjerningen. Da han i 1840—43 var Lærer ved Borgerskolen i Kristiania, kom han tilfældigvis i Berørelse med en liden i Stilhed virkende Missjonsforening, hvor der ved de maanedlige Sammenkomster fornemmelig blev læst Missjonsberetninger, af hvilke han stundom var Forelæser. I denne Forening traf han engang sammen med Schreuder, hvem han ikke saa igjen, før han 1866 kom tilbage for at ordineres til Biskop, da han atter flygtig et Par Gange talte med ham. Sin Missjonsinteresse tog Tandberg med til Fredrikshald (1843), hvor han fik oprettet en Missjonsforening i Lighed med den, han forlod i Kristiania. Det viste sig imidlertid snart, at det mindre var Missjonen som saadan, end det almindelig opbyggelige Element, der drog Folket til Møderne, og da Tandberg heraf sluttede sig til en Mangel paa Modenhed for Missjonstanken, drog han sig efterhaanden tilbage. Af samme Grund undslog han sig ogsaa for at oprette en Forening i Hougs, hvorom han blev anmodet, da han fandt, at Trangen til kristelig Oplysning her krævede andre Foranstaltninger, som han villigen satte iverk. Han havde et skarpt Blik for den Ensidighed, der gjorde sig gjældende ved Betragtningen af Missjonen og til Fremme af dens Sag. Derhos maatte man være Vidne til megen Overdrivelse i hine Aar, da — for en kort Tid — Lammers øvede en saa betydelig Indflydelse i vore Menigheder. Paa Bergenskanten traadte dette maaske i høj Grad frem, og et Missjonsmøde med derpaa følgende Prestemøde i Bergen (1852) vil ikke blive glemt af dem, der vil have at skrive vor Tids Kirkehistorie. Som den moderate Mand maatte Tandberg her som Tilhører modtage et stærkt Indtryk af Overdrivelsen i de Talemaader, hvorved man opfordrede til Deltagelse i Missjonen, som om alt maatte staa tilbage for denne Gjerning. Selv fuld af den dybeste Agtelse for Schreuder og hans Gjerning, fandt han

meget i den Maade, hvorpaa man her hjemme drev Verket, der ikke vandt hans Bifald, og han fandt det rigtigst at indtage en tilbagetrukken Stilling, hvorunder han fattede det Forsæt at bidrage sit til en mere nøgtern Betragtning af Missjonen. Med dette Forsæt flyttede han til Kristiania i en Tid, hvis Aabenbarelser paa det aandelige Livs Gebet aldrig vil glemmes af dem, der kom i Berørelse dermed. I de første Aar blev hans Tid her optagen af Arbejdet i Norges største Menighed samt i Kirkekommissjonen, og det eneste Foretagende udenfor disse, hvortil hans Navn er knyttet, er Oprettelsen af en Magdalenastiftelse, der har været til megen Velsignelse. Schreuders Missjon var i god Gang, men den Maade hvorpaa man drev Sagen her hjemme, var ham ikke fuldt tiltalende, og han holdt sig fremdeles tilbage, medens han dog ofte ytrede, at om Schreuder nogensinde skulde trænge til ham, vilde han være rede til at gjøre hvad der stod i hans Magt. Imidlertid modnedes hos ham Tanken om en offentlig Udtalelse imod en Tidens Retning, der stod for ham som usund, og 1865 udgav han sit lille Skrift: «Hvorvidt er det en Kristens Pligt at bidrage til Hedningemissjonens Fremme?» I dette Skrift lærte man i vide Kredse Tandberg at kjende som den frygtløse Mand, der udtaler Sandheden uden Sidehensyn og stiller sig imod Strømmen, hvor stærk den end er, naar det kræves. Det var en Bog, mere skikket til at vække Eftertanke end Omtale, da man i den ikke kunde finde noget, der lignede et Angreb paa Missjonen. Den sættes meget mere som «en saa god Sag, at den af oplyste Kristne aldrig kan betragtes med Uvilje, men altid maa vække levende Interesse; men just den oplyste Kristne kan ikke andet end bedrøves over, at en saadan Sag fordærves ved Udvæxter». Som saadanne betragtede han den «forcerede Agitation» for Hedningemissjonen, der syntes paa en uretfærdig Maade at forurolige Manges Samvittighed, hvis Haand og Hjerte ikke er lukket for de Nødlidende blandt deres «Egne», — endvidere «de overdrevne Udtalelser, der vække Uvilje

mod den Sag, man ønsker at fremme». Dette kunde være alvorligt nok under almindelige Omstændigheder, men blev det end mere, naar det var vitterligt, at der rundt om i Landet var stor Trang til flere Kirker og en forøget Bibel-Udbredelse, ligesom Ydelserne til Ordets Forkyndere i Hjemmet ofte var af den Beskaffenhed, at disse maatte gjøre sin Gjerning sukkende.

Aaret efter at dette lille Skrift var udkommet, blev Schreuder ordineret til Biskop, og 7 Aar efter denne Begivenhed blev Forbindelsen hævet mellem ham og det norske Missjonsselskab ved Beslutning paa Generalforsamlingen i Drammen 1873. Da Tandberg hørte hvad der var sket, udtalte han straks sin Tilbøjelighed til at udstede et Opraab til vor Kirke om at støtte Schreuder, naar dennes Samtykke hertil var indhentet. Ved at betænke sig et Par Uger, gav han Missjonsselskabets Bestyrelse Tid til først at tilmelde Biskopen hvad der var forefaldt, og hvad man fandt at burde tilbyde ham, — skrev derpaa selv og fik hans Svar saa hastig, som Omstændighederne tillod, og saa fuldt og uforbeholdent, som det kunde ønskes. Han besluttede nu straks at udstede Opraabet, idet hans tidligere Udtalelser om, at han ikke vilde holde sig tilbage, naar Schreuder trængte dertil, traadte levende frem for hans Bevidsthed. Han fik Advarsler, men han kunde ikke af Frygt træde tilbage fra en Sag, om hvis Retmæssighed og Gavnlighed for vor Kirke han var fuldt overbevist. Han sluttede sig da sammen med sin resid. Kapellan G. Hansen og Kjøbmand T. Amlie som «Komite for den norske Kirkes Missjon ved Schreuder» og udstedte 3dje Februar 1874 et Opraab til Kirkens Mænd og Kvinder til at yde Bidrag. Opraabet fandt Gjenklang paa alle Kanter af vort Land, og Bidrag strømmede snart i Mængde ind til Komiteen, medens paa samme Tid denne — og da navnlig dens Formand — blev udsat for mange Angreb. Dette var ikke uventet. Enhver havde Følelsen af, at der her ikke blot var Tale om at understøtte Schreuder i hans personlige Gjerning, men at det

var et nyt Princip, der her var traadt frem, og at det Spørgsmaal, der nu fremstillede sig til Diskussjon var, om det kirkelig berettigede i at overlade Missjonsgjerningen til et privat Selskab, der virkede uafhængig af den kirkelige Administration, — eller om ikke Tiden var kommen til at søge Missjonen indorganiseret under det kirkelige Samfund, som det hos os har udviklet sig. Spørgsmaalet var ikke nyt, men gammelt, thi det var vel egentlig det, der under hele Schreuders Virksomhed blant Hedningerne, havde aabenbaret sig i hans Forhold til Missjonsselskabet og dets Bestyrelse, men nu, da han fandt sig udenfor dennes Tjeneste og erklærede sig sat i sin oprindelige Stilling som Udsending fra den norske Kirke, hvis Ordination han havde modtaget, og Komiteen i Kristiania gjorde denne hans Opfatning gjældende, — var Spørgsmaalet traadt frem i Dagen, og det kunde da ikke gaa af uden Strid. Den Værdighed, hvormed Angrebene blev modtagne, og den Visdom, hvormed Tandberg ledede den betydningsfulde Gjerning, behøver vi blot at minde om. Den er vel kjendt, og det har vist sig, at den Sag, for hvilken han blev en Talsmand, har vundet mer og mer Fremgang, og at det Tab, vor Kirke led ved den store Missjonærs Bortgang, ikke har svækket Kraften til Fortsættelse af hans Verk. Hvordan end vor Kirke i Tidens Løb vil stille sig til Spørgsmaalet om Missjonens Ordning, vil dens Historie sikkert nok indrømme Tandberg en høj Plads blant dem, der her hjemme har bidraget til at fremme Missjonens Gjerning. Siden Tandbergs Optræden i denne Sag bragte de nye Tanker frem for Lyset, er ikke lang Tid henrunden, og det er for tidlig at komme med bestemte Udtalelser om deres Virkning. Det tør dog maaske vise sig, at den har været betydelig, ikke blot i Henseende til Missjonsgjerningen selv, men for Opfatningen af de kirkelige Forhold her hjemme i det hele.

Tandbergs vidtløftige Embede i Kristiania kunde ikke levne ham Tid til nogen litterær Virksomhed, og kun nogle Prædikener og en Afhandling om Adgang til at øve Kirke-

tugt inden Statskirken udgik fra hans Haand i denne Tid. Det skulde aldrig mærkes paa ham, at hans Embede var ham byrdefuldt. Sagtmodigheden, Venligheden og det frejdige Sind forlod ham aldrig, om han end i Stilhed kunde fortælle sine Venner, at der krævedes megen Taalmodighed, og at han gjerne havde set sig forflyttet til Bispestolen i Kristiansand, da der herom var Tale i 1875. Han havde ventet dette efter den forrige Stemmegivning, men han bar sin Skuffelse med stor Rolighed. Under Embedets Byrder fik han den største Opmuntring ved Menighedens Hengivenhed, og det maa næsten optegnes som et Særsyn, at hans Prædikener hørtes med altid stigende Interesse. Det var ogsaa kjendeligt nok, at de var Frugten af en aldrig afbrudt indre Udvikling, og den rigeste Livserfaring aandede os fra dem med Ungdomsfriskhed imøde, da han stod der som en Mand paa 60 Aar. Han havde — efter hvad man kunde forstaa — opgivet Tanken om Forflyttelse, da Jørgen Moe tog Afsked fra 1ste Januar 1882, og Kristiansands Bispestol atter blev ledig. Han havde den samme Skjæbne som ved sidste Valg at se sig som No. 2 blant de valgte efter Sogneprest J. N. Skaar, men denne Gang blev Embedet ham tilbudt. Han modtog det (23de Februar 1882) og blev ordineret af Biskop Essendrop 18de Maj samme Aar. Han begyndte straks sin Visitation, og det kunde vel trænges, da der var Menigheder, hvor ingen Biskop havde været i 11 Aar. Han fik meget at staa i, da Forholdene paa enkelte Steder i Stiftet var vanskelige, og der krævedes en Personlighed som hans for at udjævne hvad der kunde blive betænkeligt i sine Følger. At han med sin evangeliske Visdom og sin aldrig svigtende Frygtløshed kunde stille sig over alt Partivæsen, maatte drage alles Kjærlighed og Højagtelse til ham, og der var derfor stor Sorg over hans uventede Bortgang 28de November 1884.

Biskop Tandberg blev begraven i Kristiania 6te December under overordentlig stor Deltagelse. De mange Tusinde, der fyldte Gaderne og fulgte ham til Graven, viste hvor

kjært hans Minde var i hans gamle Menigheder. I hans gamle Kirke gav Stiftsprovst Bruun en tiltalende Skildring af hans Afsked fra denne Verden. Han blev paa Fredrikshald gift med Marie Theodora Frølich (f. 13de Marts 1828), Datter af Rektor Jens Lyster Frølich og Annine Gunhilda Dahl. Hun overlever ham med 5 Børn. —

III.

Andreas Grimelund.

Andreas Grimelund er født paa Gaarden Grimelund i Aker 27de Januar 1812. Hans Forældre var Gaardbruger Hans Hansen Grimelund og Gunhild Aslaksdatter. Han var født i Kraakstad paa Gaarden Asper 1759, kjøbte sig en Gaard i sin Fødebygd, men flyttede herfra til Grimelund, fordreven af en Odelsprætendent, i Slutningen af forrige Aarhundrede. Moderen var fra Norby, Anneks til Aas, hvor hendes Broder var gift med Enken efter den bekjendte Herrnhutter Abraham Siverud. I Kraakstad stod Grimelunds Familje i nær Forbindelse med den herrnhuttiske Prest Hørbye, og i Aker fandt han ligesindede. Herrnhutterne i Aker sluttede sig siden fordetmeste til Hans Nilsen Hauge, og dette var ogsaa Tilfældet med gamle Grimelund, om han end ikke stod i nogen meget intim Forbindelse med ham. Dette har vel hovedsagelig havt sin Grund i, at Grimelund, saa længe han levede, holdt fast ved Brødemenigheden, i hvis Societet han var indskreven. Dette blev vel ogsaa bestemmende for Sønnen Andreas' første Udvikling. Han blev sat til Undervisning hos Brødremenighedens Prest i Kristiania Niels Johannes Holm, i hvis Hus han nogen Tid opholdt sig. Ved Siden af Holm fik han ogsaa til Lærer daværende Prof. Søren B. Bugge. Kristiania Kathedralskole var paa den Tid ikke i nogen synderlig

god Tilstand, og gamle Grimelund ansaa sig vel ogsaa af den Grund mest betrygget ved at sætte Sønnen i Huset hos en af sine herrnhuttiske Brødre Sogneprest Gabriel Kielland til Findø, hos hvem han forblev indtil han 1829 blev dimitteret af Stud. jur. O. B. H. Vangensten († 1859 som Sorenskriver) — og tog examen artium med bedste Karakter. Det følgende Aar tog han examen phil. med *haud illaud.* og 1835 den theologiske Embedseksamen, hvortil han ligesom til de praktiske Prøver fik Karakteren *laudabilis*. Der var nu indtraadt en vanskelig Tid for vort Lands unge Theologer. Den Tid, da man kun behøvede at tage Eksamen for straks at indtræde i et af de mange ledige Embeder, var forbi, og det var ikke let at finde Anvendelse for de mange Kandidater. Under disse Omstændigheder valgte Grimelund efter Faderens Ønske en Levevej, der ikke laa aaben for mange. Faderen var 76 Aar gammel. Han ejede foruden Grimelund ogsaa Norberg eller lille Sogn i Aker, og han vilde nu, at de to Sønner skulde overtage hver sin af disse Ejendomme. Den unge Kandidat bosatte sig saaledes paa sin Faders Gaard, hvor han 9de August 1838 hjemførte sin Brud, Julie Augusta Kjelsen, Datter af Overskjærer Jens Kjelsen i Kristiania. Han havde Lyst til Jordbruget, men det vilde aldrig rigtig gaa for ham, medens han havde al Grund til at prise det rolige Liv og den Fritid, det gav ham til Udvidelse af de theologiske Studier navnlig i eksegetisk og kirkehistorisk Retning. Ogsaa med Undervisning kunde han sysselsætte sig og var i 4 Aar Lærer ved Eugenias Stiftelse. Man blev snart opmærksom paa hvad man ejede i ham, og da Formandskabsloven var traadt i Kraft 1837, blev han straks valgt til Medlem af Akers første Formandskab. Han var i denne Stilling til Juli 1839, da han gik over i Repræsentantskabet, indtil han atter i Juli 1841 blev indvalgt i Formandskabet. Der var paa denne Tid adskillig Tale om at vælge ham til Storthingsmand. Ligesom Grimelund under alt sit Arbejde med sin Gaard og de kommunale Anliggender stadig syslede med theologisk Læsning, saaledes stod Tanken om

at indtræde i Kirkens Tjeneste altid for ham som et Maal, han snarest muligt vilde søge at naa. Det var vel ogsaa med Tankerne om dette, at han i 1839, da Presten J. Hesselberg var paa Storthinget, udførte for ham alle de til Embedet hørende Gjerninger, hvortil Ordination ikke krævedes. Han prædikede, læste med Konfirmanderne, var Ordfører i Skolekommissjonen, holdt Skoleeksamen, og udførte Kontorforretninger i det paa hin Tid vidtløftigste af alle Norges Prestegjeld. Det skulde imidlertid endnu vare en god Stund, inden han fik sit Ønske opfyldt.

Efter mange frugtesløse Ansøgninger om smaa Embeder blev han endelig 14de Juni 1844 udnævnt til residerende Kapellan i Nannestad, der gjaldt for det ringeste Presteembede i Landet. Indtægten var 200 Spd. og der heftede et Laan paa 500 Spd. paa Embedet. Disse ringe Kaar og endnu mere den sørgelige Bolig og en total Misvækst tvang ham til snarest muligt at søge sig bort, uagtet han havde vundet Menigheden kjær. I August 1847 blev han da forflyttet som residerende Kapellan til Nabokaldet Ullensaker, hvor Forholdene i mangt og meget lignede dem, han var vant til i Nannestad, og hvor han paa en Maade kunde leve med sin tilvoksende Familje. Ogsaa her var han Medlem af Kommunebestyrelsen.

Fra nu af har Grimelund ikke valgt sin Vej paa Embedsbanen. Han havde vel nok af Grunde til at ønske et Embede i Kristiania, og som den af Menigheden i høj Grad yndede og af sine Foresatte varmt anbefalede Prest søgte han Tredjeprestembedet ved vor Frelsers Kirke efter dets første Indehaver, Andreas Stenersens Død (25de Maj 1850), men han maatte her staa tilbage for Sven Brun, der var 1 Aar yngre, da Embedet blev besat 14de Februar 1851. Dette havde igjen til Følge, at der for Grimelund aabnedes en anden Stilling, der var vel skikket til at drage den almindelige Opmærksomhed hen paa ham som en Mand, udrustet med en særegen Begavelse til i vanskelige Tider at indtage en højere Post i vor Kirke. Ved Universitetet havde der i adskillige Aar

været afholdt praktiske Øvelser, navnlig Prædikenøvelser under Ledelse af Prof. Chr. Keyser. Deltagelsen i disse var dog ingen tvungen Sag, og den eneste praktiske Prøve, der krævedes af Kandidaterne, var som tidligere Dimisprædiken og Katekisation. Da Riddervold var bleven Kirkedepartementets Chef (1848), fandt man dog, at noget mere burde gjøres for de vordende Presters Uddannelse til deres Embedsgjerning. Der blev saaledes i 1848 oprettet et praktisk-theologisk Seminarium, der til Lærere fik Professor Kaurin (Homiletik), Presterne W. A. Wexels (Pastoraltheologi), A. Stenersen (Liturgik, Pædagogik og Methodik), P. A. Jensen (Kateketik), Organist L. M. Lindeman (Musik). Denne Ordning har — som bekjendt — baaret en betydelig Frugt for vor Kirke i Wexels' Pastoraltheologi, men den blev ikke af lang Varighed. 25de Maj 1850 døde A. Stenersen, og af hans Fag blev Liturgiken overdraget til Professor Kaurin. Snart efter opsagde imidlertid saavel Kaurin som Wexels sine Poster, og det var nu Fakultetets Tanke at sætte det hele Seminarium under en enkelt Mands Ledelse. Det havde fæstet sit Øje paa Grimelund, der ogsaa var villig til at overtage en saadan Post. Den blev dog ikke saa omfangsrig som oprindelig paatænkt, idet Lærerne i Kateketik og Pædagogik blev staaende, saa den nye Lærer kun fik Pastoraltheologi, Homiletik og Liturgik at foredrage. Grimelund søgte da Afsked fra sit Embede, som han fik 12te Januar 1852, og snart efter begyndte han sin Lærervirksomhed. Det kan ikke forringe den Hæder, der tilkommer hans fremragende Formænd i deres Arbejde under mindre befæstede Forhold, naar det maa siges, at det praktisk-theologiske Studium ved vort Universitet egentlig blev til under Grimelund. Sjelden har vel en Embedsmand i Norge mere fuldstændig udfyldt sin Plads end Grimelund i de faa Aar, han virkede ved Seminariet. Hans Personlighed svarede ogsaa ganske til den med hans inderste Tilbøjelighed stemmende Opgave, at trænge dybere ind i det gejstlige Embedes Væsen, og ved at meddele sine egne altid dybere og dybere gaaende Studier

øvede han i sin stille Gjerning en mægtig Indflydelse paa sine Disciple. Skjønt der nok havde lydt Klage ved Seminariets Oprettelse over, at Opholdet i Kristiania maatte forlænges, vil neppe nogen, der har havt Grimelund til Lærer, betænke sig paa at regne Timerne under hans Katheder blant sit Livs bedste.

Det havde aldrig været Grimelunds Mening at slaa sig ned i denne Virkekreds, og allerede da han søgte Afsked for at gaa ind i den, havde han udtalt det Haab, at den maatte ikke være til Hinder for hans Gjenindtræden i Presteembedet. Under sin Lærergjerning havde han ogsaa savnet dette, og det var hans Tanke, at den, der skulde foredrage de praktisk-theologiske Discipliner, burde have en kirkelig Virksomhed ved Siden af. Ogsaa den Omstændighed, at det stillesiddende Liv og Byluften havde været til Skade for hans Sundhed, maatte gjøre Ønsket om paany at indtræde i en prestelig Virksomhed paa Landet mere levende hos ham. Han havde dog vel neppe i denne den mest bevægede Tid, der er gaaet over den norske Kirke, søgt sig lige ind i Hvirvelcentret, hvis han ikke dertil havde havt Tilskyndelse, hvori han maatte se Vink af en højere Vilje. Da Biskop Gislesen forlod Gjerpens Sognekald, der støder lige til Skien, var den ved Lammers fremkaldte pietistiske Bevægelse paa det højeste, og den havde grebet vidt om sig i en stor Udstrækning. Man var bange og spurgte, hvor dette skulde ende, og det var en almindelig Tanke, at de Mænd, der skulde arbejde i saadanne Menigheder, vel maatte have et klart Blik for Skjævhederne, men tillige med inderlig Kjærlighed og en vis Grad af Sympathi overalt udfolde en aandelig Lægevirksomhed. Rigtigheden af denne Opfatning er senere bleven bestridt, og den har heller ikke altid gjort sig gjældende ved senere Embedsbesættelser under lignende Forhold. Dengang stod den nu fast, men selv om dette ikke havde været Tilfældet, vilde man neppe i hine Dage i dette Land have fundet en bedre Mand at sætte paa den vanskelige Post end den sagtmodige, humane og lærde Grimelund. Han

blev udnævnt til Sogneprest i Gjerpen 31te Marts 1856. Faa Maaneder efter traadte Lammers ud af den norske Kirke, og Forvirringen blev endnu større. Ogsaa Methodisterne kom for at fiske i de rørte Vande. Grimelund prædikede og holdt Bibellæsninger af al sin Kraft, og hans Tid gik hen med idelige Samtaler med de foruroligede Mennesker, der var mangfoldige. Paa samme Tid maatte han med dyb Smerte se paa de jævnlige Udtrædelser, og naar der i disse viser sig en Stigning i de Aar, han virkede her, saa der i 1859 var hele 23, medens Antallet i 1860—61 kun var respektive 2 og 3, — saa maa vi vel ogsaa heri se et af den fromme Mands Kors. En kirkelig Bevægelse er jo en Storm, der skal have sin Tid, inden det gode kan afsættes i Stilhed, medens det usunde hvirvles bort. Grimelund maatte staa der, medens Uvejret rasede, og da der blev Haab om roligere Tider, lød der et højere Kald til ham, idet han med en sjelden Enstemmighed — over 60 St. — blev valgt til Biskop i Trondhjem og hertil udnævnt 31te Marts 1861. Straks efterat Grimelund var kommen til Kristiania, tog man hans Kræfter i Beslag til Deltagelse i et Arbejde, hvortil han efter sine Studier og sin Aandsretning maatte anses særlig skikket. Under det vaagnende kirkelige Liv og den altid stærkere Kirkesøgning blev der en almindelig Stemning mod «den evangelisk-kristelige Salmebog». Der blev sammenkaldt et Menighedsmøde 3dje Maj 1852 under Ledelse af Professor Kaurin, der med Varme anbefalede den af W. A. Wexels udgivne Salmesamling til — i alle Fald midlertidig — Indførelse i Menigheden. Det tør nu vel anses for en Lykke, at denne Bog fandt en ivrig og veltalende Modstander i Professor J. S. Welhaven, og efterat Forslaget var faldt med en temmelig ringe Pluralitet, blev det besluttet, at man i et senere Møde skulde vælge en Komite af 3 Mænd til at udarbejde et Tillæg til Salmebogen, som man derpaa efter Prøvelse vilde søge indført til Menighedens Brug, indtil en ny Salmebog kunde komme istand. Man anstrængte sig meget for at faa Welhaven ind i denne Komite, og Wexels ude-

lukket fra den, men under Datidens Forhold kunde saadant ikke lykkes, og i det følgende Møde (24de Maj 1852) blev Komiteen sammensat af Wexels, Grimelund og cand. theol. Jørgen Moe. Det er bekjendt, at det Arbejde, som fremkom, og som i sin Helhed maatte kaldes vellykket, væsentlig skyldes Wexels. Denne gjorde Udkastet, og hans yngre Medarbejdere fandt intet Øre for sine Indvendinger. Tilsidst afgav de en skriftlig Forestilling, til hvilken den gamle dog tog noget Hensyn. Tillægget udkom det følgende Aar, blev ved kgl. Resolution af 10de September 1853 tilladt ved Gudstjenesten i vor Frelsers Kirke og det følgende Aar indført i mange Menigheder i Landet. Rimeligvis er Deltagelsen i denne Komite for Grimelund og Jørgen Moe bleven Begyndelsen til et langt og grundigt Arbejde i Salmesagens Tjeneste. Efterat det var overdraget M. B. Landstad at udarbejde en ny Kirkesalmebog, begyndte Sogneprest Andreas Hauge i 1856 ogsaa at arbejde paa en saadan. Denne Mand, der ikke er Digter, tænkte først kun paa at levere en revideret Udgave af Guldbergs Salmebog, men Arbejdet udvidedes under hans Hænder og blev efterhaanden til et Udkast til en Kirke og Hussalmebog med Guldbergs og Kingos Salmebøger som Grundlag. Det er bekjendt nok, at Hauge ikke stod alene med sit Arbejde, men at hans Naboprest Grimelund og Jørgen Moe, der siden 1853 var resid. Kapellan i Sigdal, var Deltagere deri. Da baade Landstads og Hauges Salmebøger var udkomne, blev Grimelund Formand i en Kommissjon, der foruden ham bestod af Presterne Jørgen Moe og J. N. Skaar samt Professorerne R. T. Nissen og M. J. Monrad, og som skulde afgive Erklæring først om Landstads og derpaa om Hauges Bog. Før denne Kommissjons Nedsættelse (10de Juli 1865) havde Grimelund allerede offentlig erklæret sig til Fordel for den sidste, idet han i et Sendebrev til Trondhjems Stifts Prester af 15de April 1865 anbefalede begge Udkast til deres Opmærksomhed, men dog erklærede Hauges Udkast for en rigere Samling af det fortrinligste, vor Salmelitteratur ejer, end Landstads. I Kom-

missjonen trængte han ikke igjennem med Forslaget til begge Salmebøgers samtidige Autorisation, men naar Hauges Bog senere efter Statsraad Riddervolds Afgang ogsaa fik kirkelig Autorisation, har vel denne for en væsentlig Del havt sin Støtte i Grimelund. Der kan ikke tvivles om, at det er den reneste Iver for Menighedens Opbyggelse, der har ledet den nidkjære Biskop i hans Stræben, om der end kan spørges om det heldige i en Foranstaltning, der med alt, hvad derom kan siges, har givet Menigheden en ny Stridsgjenstand, hvis Fornødenhed i alle Fald ikke til denne Tid er traadt i Dagen.

Det tør maaske være et Mærke af den herrnhuttiske Paavirkning i Grimelunds Barndom og Ungdom, og ikke mindre af den Tid, i hvilken han kaldtes til en højere Livsgjerning i Kirken, naar han synes altid at have holdt Tanken frem om, hvad vi kan kalde den private Side af Kirkegjerningen og Menighedslivet.

Der har naturligvis aldrig været nogen Undervurderen af den offentlige Gudstjenestes Betydning hos den Mand, der først af alle bragte Homiletikens og Liturgikens Studium op i vor Kirke, men i den Tid, der saa hans Lærergjerning, var i Almindelighed Øjnene skarpt heftede paa Kirkens og Kirkelivets Mangler, og det utilstrækkelige i den offentlige Kirkegjerning traadte overalt frem for dem, der med Kjærlighed til Sjælene tænkte paa det bestaaende og dets Udvikling til det bedre. Det var almindeligt, at man mere tænkte sig det reformatoriske udgaaende fra Menighedens Liv end fra Embedets offentlige Gjerning. Fordringerne til privat Sjælesorg blev ligesaa højt lydende, som Trangen til «aandelig Samtale» blev almindelig. Man søgte ikke altid denne Trang tilfredsstillet der, hvor Embedets omfattende Gjerning stillede mange forskjelligartede Krav til Presternes Tid, men der var nok af dem, hvis Dør altid var aaben, og hvis Hjerte nærede en inderlig Sympathi med de vakte og bekymrede Sjæle. Samtidig tænkte man, at hvad der fattedes i Gudstjenesternes Mangfoldighed kunde bedst udfyldes ved Andagtstimer af en mere eller mindre privat Karakter. Husandagter og Bibellæsninger blev meget søgte, og Overgangen

skede let til Lægprædikanternes «Opbyggelser», hvis Værd var forskjelligt. Grimelund, der vel aldrig var nogen Stridens Mand, da hans sagtmodige Natur altid har aandet Kirkefred ud over Menigheden, blev ogsaa her i det stille en Kjæmper for den herskende Retning, der pegte paa Kraften i det aandelige Liv og vistnok i adskillige Stykker havde modtaget en Beaandelse af de paa flere Kanter af Landet opkomne Bevægelser. Han blev saaledes en af de mest fremragende — om end ikke mest fremtrædende — Ledere af den indre Missjon, da en Forening med dette Navn oprettedes i Kristiania 1853. Han var Mand for at tilegne sig det gjennemførte Hyrdebillede, W. A. Wexels i sin Pastoraltheologi udkaster af Presten som Kristi Tjener i sin Kirke, men han kan ikke tilbageholde et Udtryk for sit Savn af en stærkere Fremhæven af Presten som Menighedens Tjener i den private Sjælesorg. Wexels lyser Menigheden gjennem Embedet ind i Herrens Hus, Grimelund vil lyse Presten med Herrens Ord ind i Menighedens Boliger, og ganske vist er mange af hans Disciple gangne ud i den hellige Gjerning med den Tanke, at deres Arbejde var spildt, naar ikke den private Sjælesorg af dem blev dreven i det store. Det skal staa som Grimelunds ubestridelige Fortjeneste, naar en stor Del af Nutidens Prester fik Øjnene aabne for denne Side af den hellige Gjerning. Vi tør ogsaa finde Ytringer af den mod Menigheden og Menighedslivet vendte Retning hos Grimelund i hans Arbejde i Salmebogskommissjonen. Støttet af Jørgen Moe holdt han her fast paa, at Landstads Salmebog burde have en egen Afdeling «Salmer til Husandagt» — Hauge har en saadan med 139 Nr. — og han udviklede ved denne Lejlighed vidløftigen Husandagtens Betydning for det kirkelige Liv. Han har ogsaa her en Tanke for de private Opbyggelser og mener, at en saadan Afdeling i Salmebogen maaske kunde bidrage til Afskaffelse af de mangfoldige smaa Salmesamlinger af højst forskjelligt Værd, hvori man gav sine Stemninger — sunde og usunde — Luft og vel tildels satte sig fast i samme. Man vil vel i alt dette kunne se et Vidnes-

byrd om, at Grimelund er bleven sit Standpunkt urokkelig tro, om end nye Tiders Mænd i mange Stykker begyndte at se Tingene fra andre Synspunkter.

Grimelund indehavde Trondhjems Bispestol i 23 Aar. Hvad han i denne lange Embedstid udrettede, kan kortelig udtrykkes ved de Ord: han har levet i sit Embede, og hans Fromhed, Samvittighedsfuldhed og personlige Dygtighed er enstemmig anerkjendt af hans Stifts Prester. Hans administrative Takt og Dygtighed har fundet almindelig Anerkjendelse, og af hans Embedserklæringer, der er komne til Almenhedens Kundskab, er der enkelte, der indtager en fremragende Plads. Hans Erklæring over Lovforslaget om Prestevalg vil ikke let blive glemt, og hvis noget kan gjøre Virkning paa de Gebeter, hvor der lidet spørges om Argumenter, saa maa det være denne. Biskopens Paalidelighed som Raadgiver i alt, hvad der vedkommer Kirke- og Skolevæsen har fundet en ligesaa varm Anerkjendelse som hans Hurtighed, hvor det gjaldt Ekspeditioner i hans Embede, og hans Flid og Udholdenhed som Visitator. At hans barnlige Fromhed gjorde hans Samtaler med Børnene til en sand Opbyggelse for Menigheden under Visitatserne, er ikke andet end hvad enhver kan vide, der har havt den Glæde at kjende ham personlig. Hans Iver for kirkelige Reformer er bleven uforanderlig, men det har været en stille Iver, uberørt af Tidens mangehaande Strømninger. At hæve Prester og Menigheder til den samme stille Iver for Kirkelivets Fremvækst har været Maalet for hans aktive Fremtræden i dette Stykke. Han har tillagt kirkelige Sammenkomster et stort Værd og var den første, der sammenkaldte Prester og Menighedslemmer til et Stiftsmøde i vort Land 16de September 1868. Herhen hører ogsaa hans usvækkede Iver for Missjonen — ydre og indre — og han havde i en lang Række af Aar en Kvindeforening samlet i Bispegaarden, og i dens Møder holdt han selv ofte Bibellæsninger. Endnu i de sidste Aar (1880) gav han Stødet til Oprettelsen af en kirkelig Fattigpleje i Trondhjem. Han har mer end de fleste Biskoper i Norge

optraadt som Ordets Forkynder, og hans Prædikener har udmærket sig ved Klarhed, Orden, Indtrængen i Teksten, megen Inderlighed, Rolighed og Jævnhed i Foredraget. Hans Stemme er ren og klar, om end ikke synderlig stærk. Ved Siden af dette maa Grimelund ogsaa nævnes som en af de Biskoper, der mer end de fleste har fremtraadt med det, som vi tør kalde biskopelig Produktion. I 4 længere Hyrdebreve gav han Tid efter anden sine Prester rige Frugter af sin pastorale Erfaring, sine dybe Studier og sine alvorsfulde Betragtninger over Tidens mangeartede Fremtoninger. Ved Siden heraf maa nævnes hans mange Ordinationstaler, Prædikener og 3 Foredrag om Barnedaaben, der er udkomne i Trykken og har fundet mange Læsere.

I den megen Anerkjendelse, Grimelund mødte baade inden- og udenfor sit Stift, har han nydt en Embedsglæde, der er baaren i stille Ydmyghed, men han havde ogsaa sine store Sorger i Embedet. Medens Grundtvigianismen i sin renere Skikkelse paa andre Steder blev til en rensende Luftning, fik den i Trondhjems Stift tidlig Indpas i de Samfundslag, hvor den bar sine Frugter i alt andet end aandelig Renhed og Sagtmodighed. Den bragte Biskopen den Smerte, at han maatte sidde til Doms over en af sine Prester, der blev et Offer for sin haardnakkede Vedholden ved sine Doktriner, og den Irettesættelse, hvormed han maatte møde en anden af dem, der mente at kunde tjene Herren i hans Hus og den radikale Politik udenfor samme, vakte det hele Lands Opmærksomhed for Sandhedens Kraft i hans Fromhed. Overalt er Biskop Grimelund fremtraadt som den milde og dog ærefrygtbydende Personlighed, for hvem alle bøjer sig, uden at han dog lægger Baand paa Ytringsfriheden. Han er en gjennem solid Karakter, og en alvorlig Venlighed, en taktfuld og værdig Optræden karakteriserer hans hele Færd.

Til Slutning kun en kort Bemærkning, at Grimelund har skrevet temmelig meget — udelukkende i praktisk-theologisk Retning. Hans første Arbejde var en Beretning om norske Kirkeforhold i Hengstenbergs Kirchenzeitung i hans

første Prestetid. Han lever i det lykkeligste Familjeliv og hans gjæstfri Hus erindres af mange. 18de Juli 1873 kronede han Kong Oscar den 2den og blev ved denne Lejlighed Kommandør af St. Olafsordenen efter i mange Aar at have været Ridder. 1ste Juli 1883 tog han Afsked fra sit Embede og har siden boet i Kristiania, hvor han 9de August 1888 fejrede sit Guldbryllup med stor Deltagelse. —

IV.

Arnoldus Hille.

Arnoldus Marius Hille er fød paa Gaarden Fresvik i Lekangers Prestegjæld 14de Marts 1829. Faderen, Proprietær og Landhandler Wollert Krohn Hille, døde tidlig fra sin store Familje, Moderen, Elisabeth Marie Lem, døde i Bergen 90 Aar gammel, efterat Sønnen var bleven Biskop. Hun tilhørte den gamle Bergensfamilje Lem, der tæller Ludvig Holberg blant sine Descendenter. Da hun blev Enke, sad hun med en Flok af 9 Sønner og 2 Døtre, og det blev hendes Alderdoms Hæder og Glæde at se dem alle, som fik følge hende op igjennem Aarene, vel fremme i anset Stilling. Naar man saa denne Kvinde, kunde man forstaa, at hun var en af dem, som Gud havde udset til et betydningsfuldt Moderkald, og hun gav et udtryksfuldt Billede af den Kjærlighedens Kraft, Alvor og Udholdenhed, der maatte til under de strænge Krav, Livet tidlig stillede hende.

Arnoldus Hille forblev i Hjemmet til 1842, da han, den eneste af de mange Sønner, som fik gaa den studerende Vej, kom ind i Bergens Latinskole. Tiden var heldig, da Skolen maatte siges at være i Opadgaaende. Adskilligt, som ikke var af det bedste, var medbragt fra den gamle ærværdige Skolebygning, der endnu staar som en af de ældste i Danmark og Norge, til den nye, der indviedes 1840; men der kom dog

nu efterhaanden nye Kræfter ind, og Resultaterne viste sig i mange dygtige Disciple. De nærmest følgende Aar af Hilles Skolegang (1845—47) blev en bevæget Tid for Bergens Befolkning. Provst Lyder Bruns Optræden med den gribende Vækkelsesprædiken blev af stor Betydning for mange — ikke mindst for Skolens Rektor Hans Holmboe. Kunde det end ikke siges, at Bevægelsen naaede ned til Guttekredsene, saa var dog Hille en af dem, der i denne Tid fik sin første alvorlige Kamp at gjennemgaa, og hans Beslutning at studere Theologi fattedes under den. Han fik en Indvielse til en Stræben efter Sandhed i Livet, der fra nu af opfyldte ham ganske. Han hørte til det store latinske Broderkor, der ikke kunde forliges med de mathematiske Studier, og han blev derved sinket i sin Skolegang, saa han maatte lade sig privat dimittere 1848. Han fik *haud. illaudabilis* til Artium, *laudabilis* til anden Eksamen 1849 og kunde nu med Liv og Kraft give sig hen til det theologiske Studium sammen med sine fremragende bergenske Kammerater O. E. Holck, nu Skoledirektør i Hamar, Ole Irgens, Skoleinspektør i Bergen, Henrik Greve, død 1876 som resid. Kapellan til Korskirken i Bergen, og Peter Blessing, død i samme Stilling ved Domkirken i Stavanger. Denne lille Kreds af højt begavede unge Mænd med temmelig forskjellige Anlæg holdt trofast sammen og blev, eftersom de selv skred frem i sine Studier, paalidelige Vejledere for yngre Kammerater i en Tid, da Studierne blev drevne med Kraft og med det stadige Maal for Øje at blive dygtiggjort til Evangeliets Forkyndelse. Det var en lykkelig Tid for Theologer, da Carspari og Johnson begyndte sin betydningsfulde Virksomhed ved Universitetet; Blikket aabnedes hos mange for videre Felter, og tyske theologiske Verker fik mange ungdommelige Læsere, der tog Tingen med Alvor. Paa samme Tid kom mange til en vis Sky for den danske theologiske Litteratur, og der var i denne kun en enkelt Forfatter, hvis talrige Skrifter studeredes med Iver af dem, som følte sig dragne til ham. Hille hørte til dem, der søgte Løsning for sit Livs store Spørgsmaal hos Søren Kierkegaard,

hvis Bøger fik en varig Indflydelse paa hans Udvikling. Hans indadvendte Liv og uafbrudte Flid holdt ham for en stor Del borte fra Studenterlivet og bragte ham tidlig (Decbr. 1852) et meget godt *laudabilis* til Embedseksamen. Aaret efter fik han Ansættelse som Lærer ved Akershus Strafanstalt, hvorhos han gav privat Undervisning bl. a. som Huslærer hos Statsraad Riddervold, der saaledes tidlig lærte at skatte den unge Mand. 1858 blev han Notarius ved det theologiske Fakultet. I en Række af Aar var han derhos Sekretær i det norske Bibelselskab.

Lidt over 2 Aar efter Hilles Eksamen opstod en Rystelse, af hvilken neppe nogen yngre Theolog i Kristiania blev uberørt, da Søren Kierkegaards «Øieblikket» begyndte at udkomme (24de Maj 1855). Bange blev visselig alle, men de fleste havde ikke magtet den store Filosofs tidligere Skrifter eller ikke havt Interresse for det Slags Læsning, og maatte saaledes indtil videre blive udenfor Forstaaelsen. I sin Frygt gik de til Kirken, og den kirkelige Opgave, der med det dybeste Alvor var dem indpræget, blev her vel for mange til Styrkelse under Johnsons og Wexels' vise Optræden. Hos dem, der havde studeret Kierkegaard og nu paa engang fik «Øieblikkene» og Livsspørgsmaalene vakte fra en praktisk Side ved Lammers, slog dette ikke altid til. Hille hørte med sine Venner Henrik Greve og Blessing til disse, og der var en Tid, da man virkelig havde Grund til at tro, at Kirken ikke skulde faa benytte disse Mænds Gaver. Greve og Blessing tog dog den praktiske Eksamen, men Hille ikke. I megen Tvivl, Uro og Modløshed var han ofte nær ved at opgive Tanken om at blive Prest. Tiden gik dog, og han fik se Livet fra forskjellige Sider. Han fik se, at hvor langt end vor Landskirke er fra at være en Samling af sande troende, saa deler den dog Skjæbne med ethvert kristeligt Samfund. De Forsøg paa at ordne sig paa en anden Maade, der ved Lammers o. fl. var gjorte, maatte ogsaa tilfulde vise ham, at Mislighederne ikke for nærværende kunde undgaaes, men maatte bæres. Han tog da den praktiske Eksamen 1861 og blev samme

Aar gift med Charlotte Sofie Sandberg, Datter af den bekjendte Prest Christian Juell Sandberg i Fredrikstad († 1845).

Efter den mangeaarige Virken som Lærer for Straffanger, laa det nær for Hille at blive Fængselsprest, og da Fængselsembedet i Bergen blev ledigt, fik han det 17de Juni 1865. Efter 17 Aars Forløb kom han saaledes tilbage til den By, hvor han havde levet en rig Barndom, og blev ordineret af Biskop Birkeland 13de September. Han blev kun 7 Aar i dette Embede, der selvfølgelig blot kunde være en Overgangsstilling. Han var opvokset paa Landet, og da han havde Familjeforbindelse paa Hedemarken, søgte han did og blev 29de Juli 1872 udnævnt til resid. Kapellan til Stange, hvorfra han 26de August 1879 blev befordret til Stiftsprovst i Hamar. Mange tænkte allerede dengang, at man i Hille havde den vordende Biskop i Stiftet, og det viste sig, da Biskop Folkestad tog Afsked, at den almindelige Mening inden dets Presteskab havde samlet sig om ham. Han blev udnævnt til Biskop 1ste Juli 1887 og indviet af Biskop Essendrop 18de Septbr.

Hilles første Hustru døde i Stange 1875, og 2 Aar efter blev han gift med hendes Søster Georgine Børrea Sandberg. Han har 5 Børn. Han blev 1882 Ridder af Olafsordenen.

Enhver, som har kjendt Biskop Hille, har vidst, at han stod i første Række af Norges gejstlige Embedsmænd. Hans dybe, alvorsfulde Personlighed og hans rige Livserfaring maatte gjøre ham til en udmærket Sjælesørger, og som gejstlig Taler indtager han en høj Plads. Han har ikke hidtil havt Trang til at træde frem for en større Kreds, og har saaledes ikke gjort sig bemærket ved trykte Skrifter. Ved sin Dybde, sin theologiske Grundighed og sit vennesæle Væsen vil han sikkerlig vinde den største Tillid og Kjærlighed i sit Stift, som han har vundet den i sine Menigheder.

V.

Sven Brun.

Sven Brun er født i Bergen 20de November 1812, Søn af Christen Brun, da resid. Kapellan til Korskirken († 31te December 1847) og Anna Elisabeth Suhling († 1860), Sønnesøn af Bergens berømte Biskop Johan Nordal Brun. Han er den niende af 12 Søskende. Han kom temmelig sent ind i Bergens Latinskole, men gjorde her rask Fremgang og blev Student 1832. Han fuldendte hurtig sit akademiske Kursus og var allerede Kandidat med bedste Karakter 1836. Efter sin Eksamen drog han hjem til Bergen, hvor han skulde indtræde som sin Faders Personelkapellan, saasnart den fungerende Claus Frimann Reimers var befordret. Da det drog ud hermed, maatte han søge sit Underhold ved Informationer, og heraf fik han saa mange, at han allerede 1ste November 1838 kunde hjemføre sin Brud, Johanne Marie Widing, Datter af Oberstløjtnant Herman Widing. 1841 blev C. F. Reimers ansat som Prest ved St. Jørgens Hospital og det med samme forbundne Landdistrikt, og nu blev da Brun 8de Maj samme Aar udnævnt til hans Eftermand. Han kunde saaledes siges at have gjort en Lykke, som efter Tidens Forhold maatte kaldes stor. Presterne i Landet var paa denne Tid i Almindelighed ikke gamle, og naar de var det, hjalp de sig gjerne uden Kapellan. Der var ikke faa ledige Kapella-

ner, der ofte blev ældre Mænd, før de kunde faa et lidet Embede. Disse blev benyttede under midlertidige Forfald og Vakancer, og det hørte til Sjeldenhederne, at en ung Kandidat fik Udnævnelse til Kapellan. Imidlertid var en Hærskare af Kandidater komne fra Universitetet i Aarene 1836—38, og mange af dem havde meget stor Vanskelighed ved at skaffe sig Livsophold. Den foregaaende Tid — 1820—30 — havde ikke været nogen god Tid for vor Kirke. Visselig kom der mange vel udrustede Mænd fra Universitetet for at gaa lige ind i et af de mange ventende Prestekald, mellem hvilke de havde Valg, men mange skyndte sig ogsaa med det tarveligste Kundskabsforraad ud i det praktiske Liv, og her blev Rustifikationens Fristelser store, da de for tidlig kom udenfor Bøger og Studier. Den næste Periode, da Adgangen til Befordring i lang Tid var stængt, og en Mangfoldighed af Kandidater maatte kjæmpe for Tilværelsen, var neppe bedre end den forrige. Der var jo ikke paa langt nær Lærerposter nok til at optage de stakkels unge Mænd, og mange af dem maatte henleve Aar efter Aar som Huslærere. Nedskriveren af disse Linjer har stødt paa en nylig afdød Prest, der i 1852 fyldte sit 16de Kandidataar og tillige sit 16de Huslæreraar. En anden havde 1853 tilbragt 12 Kandidataar paa samme Maade og var Fortvivlelsen nær, fordi Justedalens Sognekald hang ham for højt. Under saadanne Forhold kan det ikke negtes, at der har været en stor Velsignelse, da megen Oplysning blev udbredt i Landet, men Kirkens vordende Tjenere blev vel i mange Tilfælde dens Offere og forbrugte sin Olje, uden at den kom Kirken tilgode.

Vi har tilladt os denne Digressjon for at pege paa den Kjendsgjerning, at Sven Brun virkelig maatte siges at gjøre Lykke ved sin første Udnævnelse til Personelkapellan hos Faderen, der fra 1823 var Sogneprest til Domkirken og indtil 1839 tillige Stiftsprovst. Han kom herved i en meget god Stilling, da Menigheden i mange Aar havde havt Kapellan, og dens Offervillighed var stor, men han maatte ogsaa

arbejde meget, da det hele Embede hvilede paa ham, efterat Faderen for nogle Aar tilbage var bleven blind. Det var ikke nogen god Tid for den norske Kirke, da Sven Brun blev Prest, og hvad der gjaldt Kirken i dens Helhed havde i fuldt Maal sin Gyldighed for Bergens By. Siden Biskop Bruns Tid havde Bergen ikke været ganske uden begavede Prædikanter, men det tør vel siges, at Begavelsen og Beaandelsen ikke havde fulgt hinanden, og der havde været adskillige, der savnede begge Dele. En vis gammeldags kirkelig Sans, stærk Interesse for Kirkehuset og alle Menighedens udvortes Anliggender har vel ligesom den stadige Kirkegang altid hørt hjemme i Bergen, men ogsaa her savnedes Beaandelsen. Alt var dem lige godt. En Prædikant maatte være et godt Stykke under det middelmaadige, for at hans Kirke skulde blive tom, medens den begavede Taler med rationaliserende Ordbram kunde kalde Taarestrømme frem hos de tætte Skarer. Den aandelige Kritik var bleven borte i katholiserende Opfatning, der i Forbindelse med et sørgeligt Skolevæsen hindrede Erkjendelsens Klarhed og lagde Baand paa alt aandeligt Liv. Saadan Tid er ikke god for den begyndende unge Prest, og Sven Brun fik da ogsaa vente sin Tid, til han kunde løfte sig op til et højere Syn paa sin Gjerning som Prædikant og Sjælesørger, og det gik ham, som det er gaaet mange, at Anledningen hertil maatte komme udenfra, og at det gjaldt at «kjøbe den belejlige Tid.» Broderen Johan Lyder Brun, da Provst og Sogneprest til Avaldsnæs, blev her et mægtigt Redskab i Herrens Haand. Denne mærkelige Mand, i hvem en ikke ringe Del af Farfaderens Aand synes at have boet, havde i 1845 under en heftig Sygdom faaet et nyt Syn paa sit Liv og sin Gjerning i Kirken. Han havde efter dette sluttet sig nøje til de vakte Kredse i sin Menighed og havde navnlig tilegnet sig den Iver for Missjonen, som i disse var raadende. Han kom saaledes ogsaa til at deltage i den Missjonsgeneralforsamling, der holdtes i Bergen 3dje, 4de, 5te Juni 1845, og indtog her Pladsen som Ordfører. Her havde han ogsaa Adgang til at lade sin mægtige Vækkelsesprædi-

ken høre, og dette gjentog sig under Besøg de 2 følgende Aar, da han, der 1824—32 havde indtaget den Stilling, der nu var Broderens, følte en stærk Trang til at aflægge Vidnesbyrd for sin gamle Menighed. De Begivenheder, der heraf fulgte, har faaet sin Omtale ovenfor S. 317—32, og det tør antages almindelig bekjendt, at vi her staar for en epokegjørende Begivenhed, ikke blot i Bergens, men i hele den norske Kirkes Historie i dette Aarhundrede. Det umiddelbare Resultat kunde snart kjendes i vaagnede Samvittigheder paa den ene Side og forbitrede Sind paa den anden, men det er jo ikke nærmest herom, der spørges ved en Lejlighed som denne. At det her gjaldt et ganske nyt Syn paa Tingene, og at et saadant Tordenvejr maatte til, for at der kunde komme Liv i de hensygnende Menigheder, har vel ingen bedre forstaaet end Sven Brun, — medens han vel havde sine Timer af Smerte over meget og mangt, som skede i disse Tider. At denne havde en betydelig Indflydelse paa ham, maatte blive vitterligt for enhver, der havde Evne til at følge hans Udvikling, og det gav sig ikke blot tilkjende i hans Prædikens Karakter og Liv, men ogsaa i en fornyet og altid inderligere Interesse for Menigheden og alt, hvad der kunde hæve den op over den tilvante Sløvhed. Det var ikke blot Missjonen og Afholdssagen, der dengang var temmelig nye hos os, hvortil han med Iver sluttede sig. Han har maaske havt end mere Betydning ved den Forbindelse, hvori han traadte med flere af Bergens dannede Mænd, paa hvilke Lyder Bruns Prædiken havde øvet sin Virkning, og naar disse blev, hvad de skulde være, er det sikkerlig for en ikke ringe Del Sven Brun, som herfor er at takke. Her krævedes megen Visdom for at klare Stillingen med mer eller mindre udpræget Forbitrelse paa den ene Side og Sjæle, der higede efter Lys og Klarhed paa den anden. Naar man i senere Tider har troet at maatte beundre Sven Bruns pastorale Klogskab, tør det hænde, at man i hans 4 sidste Aar i Bergen har at søge den Skole, hvor han har lært den. At han i sin prestelige Gjerning maatte søge sin Støtte i Menigheden, og at det gjaldt at leve i og

med den, maa vel siges med Klarhed at være gaaet op for Brun i disse for hans pastorale Udvikling saa betydningsfulde Aar. Han blev saaledes mere og mere rustet til at indtræde i en betydeligere Stilling i Kirken i en Tid, da der snart vilde spørges om dens Kræfter.

En saadan stod imidlertid ikke aaben, da en stor Forandring foregik i Bruns udvortes Forhold. Hans gamle Fader døde Nytaarsaftcn 1847, og da Naadensaaret var tilende, og Eftermanden J. L. Debes vilde hjælpe sig uden Kapellan, maatte han søge hvad han kunde faa, og han blev den 28de Juli 1849 udnævnt til resid. Kapellan til Næs paa Romerike. Da dette Embede var lidet og Bruns Familje stor, maatte han betragte det som en Overgang, medens han levede et virksomt og bevæget Liv med idelige Rejser i Menigheden til Bibellæsninger, Afholdsforedrag og Missjonsmøder. Overgangen blev dog ikke lang. 25de Maj 1850 døde den første Tredjeprest ved vor Frelsers Kirke i Kristiania, den som dyb Tænker og begavet Taler bekjendte Andreas Stenersen. Brun var nylig kommen til Næs, men fik paa Forespørgsel vide, at han desuagtet kunde melde sig som Ansøger til det ledige Embede, og han blev dertil udnævnt 14de Februar 1851. Han tiltraadte sit Embede allerede Midfaste Søndag, 30te Marts 1851, men havde i den første Tid kun liden Adgang til at komme i noget nærmere Forhold til Menigheden i det store taget. Forretningsordenen mellem Kirkens 3 Prester var saadan, at Sognepresten prædikede til Højmesse de 2 Søndage, den resid. Kapellan den 3dje og omvendt til Aftensang. Tredjepresten prædikede hver Fredag ved Altergangen, og af Helligdagene havde han kun at holde Aftensang paa de tre Højtider og Tolvprædiken paa Bededag. Ellers var han i sin Virksomhed henvist til Raadstuen, Tvangsarbejdsanstalten, Byens gamle Sygehus, der dengang fyldte Halvdelen af Jernbanetorvet, og de mangfoldige Fattighuse, der var spredte trindt omkring. Her var saaledes nok at gjøre, men det var dog kun ligesom med Udkanterne af Menigheden, han kom i Berørelse, og det maatte være en

underlig Overgang for ham, som var vant til den store Domkirkemenighed i Bergen. Det maatte være ham en Trang at faa Adgang til at samle Menigheden om sig, og derfor begyndte han snart efter sin Tiltrædelse at holde Bibellæsninger afvekslende med Presten Hans Steensrud og den unge Lektor Gisle Johnson, der ved denne Lejlighed først fik Anledning til at bruge sine Gaver til Menighedens Opbyggelse. Det var i Kathedralskloens Festivitetslokale disse Bibellæsninger holdtes, og de tør være de første, der har været hørte her i Byen. Denne var imidlertid begyndt med den Udvidelse, der snart skulde gjøre Kravet paa forøget Kirkerum og flere gejstlige Kræfter saa mægtigt. Konfirmandernes Antal blev snart for stort for de 2 Prester, der delte deres Forberedelse mellem sig, og især blev Byrden overvældende for gamle Wexels, saa man straks efter Bruns Tiltrædelse maatte give ham Del i denne Gjerning, og han fik holde Konfirmation Søndag efter Pintse. Med alt dette ventede Brun dog endnu paa Anledning til en fyldigere Prædikevirksomhed, men ogsaa denne kom snart. Søndagen den 5te December 1852 blev gamle Stiftsprovst Lieungh syg paa Prædikestolen, maatte føres ned derfra og kom der aldrig mere. Han kom sig ud paa Sommeren saa vidt, at han kunde udføre enkelte kirkelige Handlinger, men døde 18de September 1853. Det varede temmelig længe, inden hans Embede blev besat, og først 4de Søndag efter Trefoldighed, 9de Juli 1854, kunde den nye Stiftsprovst, Fredrik Rode, holde sin Tiltrædelsesprædiken. I denne Tid — henved 2 Aar — havde Wexels og Brun delt Søndagstjenesterne mellem sig, og denne fik saaledes den rigeste Anledning til at træde frem for Menigheden som Prædikant. Det maa i flere Henseender for ham have været en lykkelig Tid. I Kristiania var den gejstlige Veltalenhed omtrent ukjendt, siden Claus Pavels i 1817 forlod Byen for at tiltræde Nordal Bruns Bispestol, og Joh. Storm Munch blev Biskop i Kristiansand 1822. Der indtraadte nu en lang Tid, i hvilken man maatte søge Veltalenheden for Skranken, hvor man kunde finde den i rigt Maal hos Stang, Petersen og Sørensen, medens Kirken med al den

Rigdom, den besad i W. A. Wexels, havde lidet at byde i dette Stykke. Et Aars Tid havde Arup virket som Stiftsprovst, og Andreas Stenersen hørtes jo kun af faa Tilhørere om Fredagene i de 3 Aar, han virkede herinde. Under alt dette var der kort før Bruns Tiltrædelse foregaaet en betydelig Forandring inden Hovedstadens Menighed. Medens vor Frelsers Kirke var under Restauration 1849—50, synes Trangen til Kirken at være vaagnet i det store i Kristiania. Gudstjenesterne Kl. 12 i Garnisonskirken blev stærkt besøgte, og gamle Wexels kunde her høres med sin svage Røst. Da nu Menigheden efter lang Venten fik sin Kirke igjen, fulgte den sin gamle Lærer did, og Kirkesøgningen tiltog stadig. Det var saaledes ikke at undres over, at det ofte var vanskeligt at finde Plads, naar Sven Brun prædikede, og den kirkelige Veltalenhed atter var at høre i Kristiania. Det var dog ingenlunde blot den smukke Form og det velklingende Foredrag, der drog Menigheden til ham, men meget mere Trangen til at føres ind i det ene fornødne, — og i den skarpe og fulde Fremhævelse af Kristendommens Kjærne stod Brun værdig ved gamle Wexels' Side. Det er dog ingenlunde blot Prædikenen, vi tænker paa, naar vi omtaler Sven Bruns Virksomhed som gejstlig Taler i Hovedstaden. Han har maaske vakt en fuldt saa stor Opmærksomhed ved sine Lejlighedstaler, og navnlig har vel mange af hans Gravtaler præget sig dybt i Menighedens Erindring. Bruns fine kirkelige Takt i Forbindelse med en ualmindelig Evne til at gribe og benytte de forhaandenværende Momenter, har gjort mange af dem til rene Mesterverker, der burde have været opbevarede for Efterslægten.

Det var ikke blot den tiltagende Kirkesøgning i Hovedstaden, der tydede paa, at en ny Tid var i Anbrud. Over flere af Landets Egne gik der Luftninger af samme Art som den vidt kjendte fra Bergen 1845—47. De var ikke altid af en sund Beskaffenhed, og for ikke at nævne Lammers behøver man kun at tænke paa den Tids eneste kirkelige — eller her faar vi vel sige religiøse — Blad i vort Land, der ud-

gaves af Olaus Nielsen[1]) paa Fredrikshald. Meget Gjæringsstof havde samlet sig til den store Missjonsgeneralforsamling og det derpaa følgende Prestemøde i Bergen 1852. Det var her under Forhandlingerne om det ønskelige i Sammenkaldelsen af et almindeligt Kirkemøde til Raadslagning om Reformer, at Gisle Johnson først blev bekjendt i videre Kredse. Man havde nok havt Prestemøder før, men det tør dog siges, at en Mødernes Tid var indviet med denne bergenske Forsamling. Man skrev lidet i hine Dage, men talte desto mere. Sven Brun blev en Mødernes Mand maaske mere end nogen anden i vort Land. Ikke uden spændt Forventning imødesaa man Missjonsforsamlingen i Skien 1854, medens Lammers stod paa sit Højdepunkt, og Tilstanden i hans Menighed fyldte mange med Anelser. Her var det første Gang, Sven Brun fik Anledning til at optræde som Dirigent i Missjonsforsamlingen, og denne Stilling har han siden indtaget ved næsten alle større kirkelige Forsamlinger, han har overværet, og det har været mange. At han her har lagt en ikke ringe Begavelse for Dagen er almindelig erkjendt. Saaledes som disse Forsamlinger har været sammensatte, kunde blot en Mand med hans Klogskab, skarpe Opfatning, Rolighed og Taalmodighed holde Diskussjonen inden de rette Grændser, og mangen Gang har han vel ved sin sindige Optræden afværget farlige Meningsbrydninger. Hans ualmindelige Dygtighed til denne Gjerning har ogsaa fundet Anerkjendelse udenfor Rigets Grændser, og baade i Danmark og Sverige er han ved større kirkelige Møder bleven hædret med Dirigentpladsen. Missjonsmøderne gav Anledning til Prestemøder og disse til Lægmandsmøder, indtil man i Aarene 1869—70 gik over til Stiftsmøder til Forberedelse af et almindeligt Landsmøde for nogle Aar siden i Kristiania. Der har været betydelige Kirkens Mænd, der aldrig deltog i saadanne Møder, og det tør stundom have sine Vanskeligheder med at faa Spørgsmaalet om deres positive Resultater besvaret. Der er vel ogsaa dem, der har set paa dem med Frygt, og i bevægede Tider kan den have

[1]) S. o. S. 319.

vist sig begrundet. Men desto større bliver Kirkens Tak til de trofaste Mænd, der ikke blev trætte af at være med og øve en Indflydelse, der kan have været af stor Betydning. Blant disse indtager Sven Brun en fremragende Plads.

Af Mødernes Mangfoldighed er der for Sven Bruns Vedkommende to, der særlig maa fremhæves. Det første er Missjonsgeneralforsamlingen med derpaa følgende Prestemøde i Kristiania 1855, og det andet er det store Lægmandsmøde i Drammen 1860. I 1855 var Tromsø Bispestol ledig efter D. B. Juells Død. Bispevalget var i hine Dage endnu en ny Institution, da kun Riddervold, Arup, Darre og Juell var udnævnte efter Valg. Pressen befattede sig ikke meget med disse Sager, og der var liden Diskussjon derom. Intet Under, at de 10 Provster, der var tilstede ved Prestemødet i Kristiania talte med hverandre om Valget og holdt en Prøve, ved hvilken Provst, siden Biskop Birkeland og Sven Brun først blev nævnte som Kandidater til det biskopelige Embede. Ved det afholdte Valg, hvorefter Gislesen blev udnævnt, havde disse 2 Mænd de fleste Stemmer efter den valgte. Brun var da 43 Aar gammel, og det er rimeligt nok, at den norske Kirkes Tjenere efter dette betragtede det som en given Sag, at han engang skulde indtage en Biskops Stilling. Imidlertid foregik der en betydelig Forandring i hans Forhold. 1858 blev Trefoldighedskirken færdig og Kristiania delt i 2 Menigheder. Da Stiftsprovst Rode og W. A. Wexels ikke ønskede at overtage det nye Sognekald, blev Brun dertil udnævnt 22de Marts 1858. Under Kristianias stærke Udvikling blev den nye Menighed inden faa Aar den folkerigeste i Norge, og der blev stor Anvendelse for Bruns Dygtighed og Arbejdskraft, hvorhos vel mange Grunde maatte gjøre det betænkeligt for ham at forlade den, før en længere Tid var hengangen. Ved Bispevalgene til Bergen og Hamar 1863—64 havde Provsterne med en sjelden Enstemmighed sat Stiftsprovst P. A. Jensen som No. 1 og Brun som No. 2, og der er ingen Tvivl om, at disse 2 gamle Venner paa samme Dag havde kunnet indvies til Biskoper, om de havde ønsket det,

men de afslög begge Tilbudet, og ved senere Bispevalg var den første kaldt hjem, og den anden kom ikke paa den første Plads. Der er en højere Haand, der styrer disse Ting, og ingen ved det bedre end han, der kan staa med Tak for megen Tillid, der er ham vist, medens han forbliver knyttet til den Menighed, i hvilken han har vundet saa megen Kjærlighed.

Det er ovenfor bemærket, at fra 1852 var Gisle Johnson traadt frem for den norske Kirke, men det er her ikke Stedet til nærmere at fremhæve den store Betydning, hans Virksomhed i de efterfølgende Aar fik. Til ham og hans Kollega, Dr. Caspari, traadte Sven Brun i et nært Forhold, og disse tre Mænd havde sine regelmæssige ugentlige Sammenkomster i flere Aar. For Brun har disse været af stor Vigtighed. Der er vist ikke mange, der i den Grad som han har forstaaet den Kunst at lære ved at høre, og her var meget at høre i dette lille Kollegium. Paa videnskabelige Studier har Brun ikke været anlagt, ligesaa lidt som paa Forfatterskab, — det er kun meget faa af sine mangfoldige Taler, han har nedskrevet — og det maatte derfor være ham saa meget mere magtpaaliggende at have disse lærde Venner at tale med. At navnlig Johnsons Aandsretning og Opfatning af Kirken og dens Forhold i sin Tid har havt en medbestemmende Betydning for Bruns kirkelige Retning er vel utvivlsomt. Han har visselig anset det for en Ære at være med blant Johnsons Disciple, men han har ikke fulgt sin Lærer i de yderste Konsekvenser. Dette lagde han tydelig for Dagen ved det store Lægmandsmøde i Drammen 1860, og det Foredrag, han der holdt imod den vilde Lægmandsvirksomhed, som i hine Dage havde store Dimensjoner, tør maaske engang blive regnet blant de mere fremtrædende Begivenheder i vor Kirkes Historie. At disse mangfoldige omvankende aandelige Folketalere vakte Betænkeligheder baade hos ældre og yngre Prester, er sikkert nok, men man var maalbunden under den megen Diskussjon, om hvad den kirkelige Nødstilstand kunde berettige til, og man udsatte sig let for Beskyldningen for hierarkiske Ten-

denser, paa samme Tid som man maatte se sig forladt af mange oprigtige Sjæle, naar man ytrede sig imod disse Folks Optræden. Sven Bruns Foredrag har maaske gjort en og anden af dem lidt mindre sikker i sin Sag, men ganske vist har det bestyrket mange Prester, der i de bevægede Tider stod med den augsburgske Konfessjon i Haand og spurgte, hvad de skulde gjøre. Det er troligt, at dette Foredrag, der vel sagtens er blevet mere læst, end hvad der i Almindelighed leveredes paa Møderne, har kostet Brun megen Kamp og meget Arbejde, og at han ved det har ofret en ikke ringe Del af sin Popularitet, — men det snart paafølgende Bispevalg viste, at Gejstligheden havde sluttet sig til ham.

Vi er blevne vidtløftigere, end vi havde tænkt, men det er gaaet her som saa ofte, at meget kommer til, medens man skriver under Gjenkaldelsen af Minderne om interessante Tidsforhold. Det staar nu kun tilbage at minde om Sven Bruns mangeaarige Virksomhed som Medlem af Fattigkommissjonen og Kristiania Repræsentantskab, hvilket sidste ikke har havt noget gejstligt Medlem, før han blev indvalgt. Naar han fik sin Del af de Bebrejdelser, der en Tid rammede Kristiania Fattigkommissjon, var det ikke for manglende Kjærlighed til de ulykkelige. 22de August 1864 blev han udnævnt til Ridder af St. Olafsordenen for fortjenstfuld Embedsvirksomhed og samme Aar til Ridder af Nordstjernen. Han har 5 Døtre og 2 Sønner, hvoraf den ældste er Sognepres og den anden ansat i en praktisk Stilling. Hans Hustru døde 13de December 1887. Han blev 21de Januar 1890 Kommandør af St. O. O. og er den første Prest i Norge, der har opnaaet en saadan Ære.

VI.

Svend Borchmann Hersleb Walnum.

Svend Borchmann Hersleb Walnum, der døde 5te Juli 1889 efter træt og medtagen af Sygelighed at have nedlagt sit Embede, vil blive mindet længe som en af de mærkeligste Prester i den norske Kirke i dette Aarhundrede. Han har uden Tvivl bedre end de fleste udfyldt den Plads, paa hvilken han blev sat, og uden at besidde nogen egentlig fremragende Begavelse var han i rigt Maal udstyret med de Egenskaber, som netop krævedes der, hvor han fik sin Virkekreds. Han var en af dem, der maatte siges ikke at være anlagt paa at virke i det store, men hvis Gjerning i Livet dog har havt en meget stor Virkning. «Han har raabt sig træt paa Syndere», sagde en syg Kvinde for mange Aar siden, da man frygtede for at miste ham. Det kunde staa som en Gravskrift over den fromme og nidkjære Tjener og være et sandt Udtryk for Menighedens Anerkjendelse og Savn.

Walnum var født paa Nord Herø i det daværende Alstadhoug Prestegjæld 18de Februar 1816. Hans Fader, Jonas Greger Walnum, var Ejer af betydeligt Jordegods heroppe. Moderen, Else Marie Hersleb, var Professor S. B. Herslebs Søster. Begge døde 1838. Professor Hersleb var en god Mand, og det var rørende at høre om, hvorledes

han ofrede alt, hvad han paa nogen Maade kunde undvære, for at lindre Nøden hos de fattige. Han glemte naturligvis ikke sin Familje, hvor han maatte træde hjælpende til, om der end ikke var Nød forhaanden. 1814 gjorde han et Besøg hos sine Slægtninge i Nordland og tog med sig til Kristiania sin Søsters 15aarige Søn, Jørgen Walnum, satte ham i Latinskolen og beholdt ham hos sig, til han blev Kandidat 1827. Han mindedes til sin høje Alderdom med den inderligste Taknemmelighed sin Onkels Godhed og bar alle sine Dage et Præg af det utrolig ensformige Studenterliv, han med denne havde ført i sin Ungdom. Hersleb havde et Værelse med et lidet Sovekammer i et Hus i en af Strandgaderne. Da han kom tilbage med sin Plejesøn, blev der ingen anden Forandring gjort end den, at Sengen blev trukken ud, saa den kunde blive bred nok til dem begge. Om Middagen begav Plejesønnen sig fra Skolen til et tarveligt Spisekvarter, hvor Professoren fandtes paa sin Plads, og naar Eftermiddagens Skoletimer var tilende, fandtes de hver paa sin Side af Studerebordet, begge læsende i fuldstændig Taushed, der ogsaa paa de regelmæssige Spadsereture kun sjelden blev afbrudt. De to blev uadskillelige, og Guttens eneste Adspredelse var, naar han om Søndagene fulgte Onkelen til hans Fætter Presten Kjerschow paa Akersbakken eller til hans Venner Professorerne Skjelderup og Sverdrup, hvor denne Studiernes Mand kunde sprede sine Tanker ved en Boston. Da et Par Aar var gangne hen paa denne Maade, var der en Mand eller Kvinde, der sagde til Professoren, at hans Plejesøn dog ikke burde udelukkes fra al Familjeomgang. Det havde aldrig faldt ham ind, men han forstod det straks og fik nu Byens Klokker til at give ham Middagsmad i sin Familjekreds. Ellers skede ingen Forandring i det daglige Livs Ensformighed. Hersleb øvede ingen Tvang paa sin Plejesøn, men det faldt ganske af sig selv for dem begge, at saa maatte det være. Da Walnum blev Student, maatte naturligvis den akademiske Frihed og Kameratlivet føre ham noget mere ud iblant andre, men i det væsentlige blev det

ved det gamle Forhold, til han var færdig fra Universitetet 1827 og med det samme blev resid. Kapellan i sin Hjembygd, Alstadhoug. Han var 17 Aar ældre end sin Broder Svend og blev nu dennes Lærer. Det blev ikke noget ganske let Arbejde, da Gutten var vild og ustyrlig og uden nogensomhelst Lyst til at læse. Han var Jæger og Fisker, sværmede kun for Landlivet og elskede farefulde Idrætter, saa man ofte kunde finde ham oppe paa Hustage og andre Steder, hvor Livet sættes paa Spil. Man skulde vanskelig tro noget saadant, naar man kun har kjendt Walnum som Mand, men det er hans egen Fortælling.

Efterat han var bleven konfirmeret af sin Broder 1831, kom han meget mod sin Vilje til at gaa den samme Vej som denne. Hersleb tilbød at tage ham til sig og det, som mere var, at læse med ham. Han kom saaledes aldrig til at gaa i Skole, men Onkelen — og vel flere — underviste ham privat. Han læste med Ulyst, da hans hele Hu stod til at blive Landmand, og det daglige Samliv med den alvorlige Onkel — ganske i Lighed med Broderens tidligere med Undtagelse af, at de sov i hver sin Seng — virkede trykkende paa ham, der af Naturen var livligere end Broderen. Først da han 1836 var bleven Student, og Hersleb var død, vaagnede Lysten til Læsning hos ham, og han blev meget flittig. Han havde, medens han var hos Hersleb, lidt meget under Savnet af Omgang med Kammerater, men dette kunde han da nu faa udfyldt i Studenterverdenen, om han end aldrig deltog med nogen Iver i Studenterlivet. Han maatte under hele sin Studentertid informere og følte dybt Savnet af Onkelens Kjærlighed, den han altid havde skattet, om han end under Samlivet med ham følte sig trykket af hans indesluttede Væsen. Naar han paa sine ældre Dage var tung og trist, kunde han sige: «ja de, som ved, hvilke Dage jeg maatte gjennemgaa i min Ungdom, kan forstaa, at mit Humør kan blive tungt af og til.»

1841 tog Walnum theologisk Eksamen med *laudabilis*. Det var en vanskelig Tid for Theologer, og han maatte

skaffe sig Arbejde hvor han kunde. Han var bleven forlovet med Anna Elisabeth Louise Suur, Datter af Presten i Borre, Jakob Rosted Suur, og tog til denne og hjalp ham med at prædike og undervise Konfirmander, indtil han 1843 konstitueredes som Lærer ved Tønsbergs Borgerskole til Vaaren 1844, da han maatte tage en Huslærerpost hos Presten Sandberg i Kraakstad. Her blev han kun kort, da han allerede 4de Oktober samme Aar fik Ansættelse som Personelkapellan hos Sognepresten til Vanse, Provst Wulff. Her levede han lykkelige Dage og udviklede sig under meget Arbejde til den dygtige Prest, han blev. I Menigheden var der adskilligt aandeligt Liv — Frugten af den ivrige Virksomhed i hernhuttisk Retning, Provst Søren Bugge og hans Søn, den senere Biskop P. O. Bugge, havde udfoldet i Slutningen af forrige Aarhundrede[1]. For denne Menighed maatte Walnum — dybt greben som han var af Kristendommens Sandhed — netop være Manden, og han fik da ogsaa liden Ro. Idelig maatte han ud paa Rideture over Listerlandet, hvor den uafladelige Blæst gav hans Helbred en Knæk. Da han 17de Juni 1846 blev gift, maatte han for at forbedre sine Indtægter give privat Information i Anekssognet, Farsund, og da han paa samme Tid underviste nogle Bondesønner for at uddanne dem til Skolelærere, havde han fuldt op at bestille. Provst Wulff døde 1847, og han flyttede det følgende Aar til Homedal som Kapellan hos Sogneprest Martini. Ogsaa her havde han lykkelige Dage ved Menighedens Kjærlighed og voksende Lyst til at høre Guds Ord. Han var forlængst bleven bemærket af Biskop v. d. Lippe, der 1850 opfordrede ham til at søge Fængselsprestembedet i Bergen — rimeligvis i den Tanke, at han herved kunde bane sig Vejen til et større Embede i denne By, hvis Forhold Biskopen nøje kjendte. Til dette Embede blev Walnum udnævnt 14de Februar 1851, men han følte sig ikke altid vel ved den nye Gjerning. De tunge Erfaringer, der altid falder i en Fængselsprests Lod, virkede nedtrykkende paa hans

[1]) Se o. S. 17 ff.

Sind, medens Overgangen til Bylivet fra det friske Landliv ogsaa øvede sin Indflydelse. Indtægterne var ikke store, og for at forøge dem, maatte han ty til Informationer. Meget Arbejde havde han ogsaa med et Søndagsblad, han udgav sammen med Kandidaterne Chr. Nygaard og J. Brinch Lund — et Blad, som fik megen Udbredelse i Bergen. Her blev han snart kjendt, da han hyppig hjalp Menighedernes Prester med at prædike, og da var der stort Tilløb. Ikke mindre var dette Tilfældet med de Bibellæsninger, han i Forening med et Par Kandidater om Søndagene holdt i St. Mariæ Kirke. Man elskede ikke Nyheder i Bergen, men denne satte man stor Pris paa. Den var ogsaa i høj Grad tidsmæssig. De foregaaende Aar (1845—47) havde fremkaldt en Omvæltning i mange Bergenseres religiøse Tænkemaade, da Lyder Brun lod sin mægtig vækkende Prædiken høre. Der var i mange Sjæle vakt en Hunger efter Guds Ord, og man trængte til at høre det gamle Evangelium forkyndt med Liv og Kraft. Bergen var opfyldt med gamle Prester, der tildels havde havt sin gode Tid, men nu ikke formaaede at se Tidens Trang og end mindre at tilfredsstille den. Vi har den Tro, at det var heldigt for Befolkningen, at det i nogle Aar gik saaledes. Her var mange, der var blevne i høj Grad foruroligede, og de kunde trænge til en Tid for at komme til Ro. Det var visselig ikke mindre heldigt for den Mand, der var udset til at øve en saa stor Indflydelse paa de mange, at han fik nogle Aar til at se sig om, forinden en Menighedsvirksomhed blev ham betroet. Om Walnum straks ved sin Ankomst til Bergen havde faaet en saadan Virksomhed, tør det være muligt, at han med sit melankolske Temperament og sit let paavirkelige Gemyt ikke havde kunnet staa overfor de urolige Aander med den Frihed, han nu kunde se sig istand til at vinde. I 1854 blev den gamle resid. Kapellan til Nykirken, Peter Arentz, syg og blev længe liggende, før han ud paa Vaaren 1855 afgik ved Døden. Her var Mangel paa gejstlige Kræfter, og Walnum maatte for en stor Del bestyre hans Embede, hvad

der faldt ham forholdsvis let, da hans Klokker i Fængslerne var theologisk Kandidat og kunde udføre Prædikenen for Fangerne. Han vandt her i kort Tid den største Kjærlighed og Tillid, og da Arentz døde, blev der istandbragt en Menighedsansøgning med 183 Underskrifter om at faa ham til Prest. Saadanne Ansøgninger hørte til Sjeldenhederne i den Tid, og de vakte derfor gjerne fortjent Opmærksomhed. Denne var skreven med Værdighed, fremhævede Tidsforholdene og det nyvakte kristelige Liv i Menigheden, der trængte til en Leder, for at ikke Sektvæsen skulde bryde ind. Den blev overbragt af den gamle Haugianer Amund Helland, der antages at have været Ophavsmanden.

Walnum blev udnævnt til Nykirkens resid. Kapellan 8de Juni 1855. Han var en af de yngste, og der var blant Medansøgerne idetmindste en langt rigere udrustet Mand, der tillige var meget ældre, Kateket Hans Barth i Kragerø. Det maa imidlertid anses som en stor Lykke, at ikke denne højt begavede Grundtvigske Theolog med den skarpe Kritik og den gjennemtrængende Bodsprædiken blev sendt til Bergen. Vi har vanskelig ved at tænke os en Mand, der paa den Tid bedre passede til Forholdene, end den, der blev sendt. Gjennemsyret af Troen besad han Hjertets fulde Veltalenhed, og han forstod at lade Forsoningens Hemmelighed træde frem med et Liv og en Kraft, der længe vil blive mindet. Walnum hørte til de Prædikanter, som faar dette Vidnesbyrd: «han har kun en Prædiken, men den er god.» Han var altid sig selv, var vel begavet i det ydre, populær og tydelig uden nogensinde at falde ned i det platte, bevægende sig i en temmelig snæver Kreds, — men det var den rette. Det tør visseligen siges, at Menigheden aldrig forlod hans Kirke uden at være opbygget, og hans Arbejde blev en velsignet Befæstelse af de ikke faa urolige Gemytter paa samme Tid, som han var en vækkende Røst for mangfoldige. Ved at se tilbage paa den Tids Forhold i Bergen kommer man let til den Tanke, at han var et udsøgt Redskab, sendt netop did, hvor der var mest Brug for ham. Hans Gave var

den hjertelige Varme i Troen, hvormed han lagde hele sin Personlighed i Gjerningen, og — som Tingene stod — var der mere at udrette ved denne end ved den mest glimrende Begavelse. Han var som en gjennem praktisk Natur ikke anlagt paa dybere theologiske Studier, uagtet han læste, meget, og han kunde derfor paavirkes i forskjellig Retning — altid søgende efter Sandheden. Grundtvigsk Paavirkning er saaledes kjendelig i hans Bog mod den tydske Rationalist M. F. Schmaltz, der holdt en Prædiken i Bergen 1854. Saadant mærkedes dog ikke i hans Forkyndelse. Han var og blev en Vækkelsesprædikant, der ustandselig holdt Evangeliets belivende Kraft frem for de arme Syndere, — vidt forskjellig fra Lammers med hans bestandige gammeltestamentlige Banken. Dette er Walnums utvivlsomme Storhed. Med dette staar han i første Række af vor Kirkes betydelige Mænd i det 19de Aarhundrede som «et Ord i rette Tid», og med dette skal han leve i vor Kirkes Historie.

1864 gik Nykirkens gamle Sogneprest, Stiftsprovst I. B. Flottmann, af. Menigheden søgte atter om at faa Walnum til hans Eftermand, hvilket vel var overflødigt, da han maatte betragtes som selvskreven. Han fik ved sin Side som resid. Kapellan Carl Daniels, og disse to Venner arbejdede trofast ved hinandens Side og supplerede hinanden i Prædikenen. Kunde Walnum paa en indtrængende Maade føre Kristendommen ind i Livet, saa vidste Daniels at fremstille Livet fra dets forskjellige Sider i Evangeliets Lys. Walnums Embedsgjerning kunde ogsaa lettes ved denne livlige og virksomme Kollega, hvis Liv var en ustandselig Færden ude i Menigheden, medens Sognekaldets administrative Gjerning nu mere end tidligere maatte binde Walnum til hans Hjem. Det blev ham en ikke ringe Byrde, da han arbejdede tungt og skrev langsomt. Han kunde imidlertid nu udholde mere, da hans Helbred var bleven stærkere. I 10 Aar stod han alene, men længedes efter, at hans ældste Søn skulde fuldbringe sine Universitetsstudier. Da dette var sket, fik han ham til Kapellan og havde siden god Hjelp til sit Embede.

I sine sidste Aar var han sygelig. Hans Sind var ofte tungt, og Sorgen stødte til. Ikke den mindste var Tabet af hans ovennævnte Broder (1883), der efter Nedlæggelsen af Embedet havde boet i Bergen og var en af hans Livs bedste Glæder.

Walnum følte under sit Ophold i Bergen dybt Savnet af Landlivet og ønskede længe at kunne træde over i et Landskald. Han ansaa sig imidlertid bunden til den Menighed, der havde gjort saa meget for at faa ham, og hans Børns Opdragelse vilde vel ogsaa have vanskeliggjort en saadan Flytning. Han havde oplevet en Smule af Landlivets Idyller, da han var ung, – maaske han blev sparet for store Skuffelser, da han blev ældre. Biskop Kjerschow udtalte sig visselig aldeles rigtig derhen, at hans Ansættelse i Nykirken vilde blive til Gavn ikke blot for denne Menighed, men ogsaa for hele Bergen. Derimod tog maaske den gamle Biskop fejl i den Ytring, at hans Ansættelse i Bergen vilde blive af Betydning i videre Kredse. Der sigtes her til Walnums Virksomhed som Forfatter — Prædikener, nogle Smaaskrifter mod Sekterne o. a., en liden Samling af originale og oversatte Salmer. Naar Walnum skrev og udgav disse Bøger, fulgte han sin Tilbøjelighed og hvad han ansaa for sin Pligt, men hans Betydning for sin Tids Menighed skal ikke vejes efter hans Bidrag til dens Litteratur. Til Tromsø Bispestol havde han efter Gislesens Død (1861) mange Stemmer og blev tilspurgt, om han vilde modtage den, men afslog det. Hans Helbred var paa den Tid svag, og han havde sikkerlig Forstaaelsen af, at hans Plads var paa Prædikestolen. 21de Januar 1880 blev han Ridder af Olafsordenen.

Af Walnums 3 Sønner er de to Prester og 1 i praktisk Virksomhed. Hans 2 Døtre er Prestekoner. Han vil blive dybt savnet, og hans Minde velsignes af mange.

VII.

Honoratus Halling.

Honoratus Halling, der efter et rastløst og overordentlig virksomt Liv gik ind til den evige Hvile 9de April 1886, tilhørte en gammel Presteslegt, af hvilken i forrige Aarhundrede to — Jens Halling († 1789 som Sogneprest til Asminderup paa Sjælland) og Jochum Halling († 1811 som Sogneprest til Nakskov paa Lolland) optraadte som Forfattere. Den sidste giver ved sine Brudetaler (1784) et mærkeligt Indblik i de naive Forhold, der snart skulde afløses af Rationalismen. En af Slægten, Herman Christian Halling, var i mange Aar resid. Kapellan paa Kongsberg. Han havde 2 Sønner, Christian og Peter Herman, der begge blev Prester. Sidstnævnte — vor Hallings Fader — var født paa Kongsberg 2den November 1777, blev 1803 personel Kapellan hos Faderen, flakkede siden i mange Aar om som Bestyrer af ledige Presteembeder, til han blev resid. Kapellan til Nannestad, derpaa Sogneprest til nordre Odalen, hvorfra han netop var forflyttet til Hof i Jarlsberg, da han døde 1825.

I nordre Odalen blev Honoratus Halling født 14de November 1819. Hans Moder hed Nikoline Moe († i Arendal 23de Januar 1865, 78 Aar gammel). Han kom i Drammens Skole og sluttede sig her med Inderlighed til sin Lærer, Presten Hans Jespersen († 1840), der i sine sidste Aar —

navnlig efter sin Udenlandsrejse 1837—38 — fremtraadte som en af de faa Repræsentanter for den strængt forsagende Livsretning i den norske Gejstlighed. Ved ham fik Halling allerede i Skoledagene den klare Opfatning af hvad Kristendommen egentlig er, medens han lykkelig undgik at komme ind i skjæve og ensidige Retninger. Han havde saaledes faaet en Udrustning, der i hine Dage ikke var almindelig, med til Universitetet, da han 1839 blev Student. Efter 1840 at have faat *exam. philologicum et philosophicum* maatte han — yderlig fattig som han var — forcere sine theologiske Studier og tog allerede 7de Juni 1843 den theologiske Eksamen med *haud illaudabilis*, hvorimod han fik bedste Karakter til begge de praktiske Prøver. Straks efter at være bleven Kandidat, maatte han søge Brødet, som han bedst kunde. Han fik Plads i Laurdal i Jarlsberg, hvor han læste med Konfirmanderne og udførte alt, hvad han uden Ordination kunde af Embedets Gjerning under Ledigheden i Kaldet. Siden kom han i samme Stilling i Hof, hvor hans Fader havde været Prest. Allerede ved Nytaar 1844 begyndte han at udgive et kristeligt Søndagsblad for Menigmand, der udkom i Holmestrand og fik stor Udbredelse i alle Klasser. Der var paa denne Tid stor Trang til saadan Læsning, ligesom der var stor Mangel paa Andagtsbøger i Landet.

Halling kom 1845 til Kristiania. Tidlig havde han følt en Dragelse til at vidne for Finnerne, søgt at uddanne sig for dette Kald ved paa egen Haand at studere deres Sprog og gjøre sig fortrolig med en Finneprests til det missjonære grændsende Virksomhed. Da dette blev bekjendt, fik han Opmuntring til at vedblive af de kirkelige Autoriteter og end mere af Stockfleth, der gav ham Vink til hans Selvstudium og siden blev ham en trofast Vejleder og faderlig Ven i mange Aar. Paa egen Haand studerede Halling den finske Grammatik, men maatte nu i Kristiania se at finde de Hjælpemidler, der var forhaanden, og som var tarvelige nok, da det kun var lidet af de gamle Bøger fra det 18de Aarhundrede, der var tilstede. I over 2 Aar syslede Halling med dette Studium,

medens han tillige var Lærer ved Eugenia Stiftelse, holdt Søndagsskole for Straffangerne paa Akershus, underviste i Religion og Sprog ved Doktor Kjølstads orthopædiske Institut, og blev meget ofte benyttet som Prædikant. Han havde saaledes fuldkommen hvad han behøvede baade af Arbejde og Indtægter, og en endnu bedre Stilling kunde han have havt, da han fik Tilbud om Forstanderposten ved den i Stavanger oprettede Missjonsskole, men — et Embede i Finmarken stod lokkende for ham. Han skrev da ogsaa en indtrængende Ansøgning om Lebesby, da dette ikke meget indbydende Kald i 1846 blev ledigt. Der kunde ikke blive Tale om ham, da Kaldet blev søgt af en 5 Aar ældre Kandidat, der havde været Lærer ved Finnernes Seminarium, og til de nordlige Egne kom Halling aldrig.

Han vilde vel sagtens engang have faaet et Kald deroppe, hvis ikke et Tilbud fra Sogneprest A. W. Fangen i det da udelte Aker om at blive hans Personelkapellan, havde givet hans Livsbane en ganske anden Retning. Han blev i denne Stilling til 1851, da han tog Afsked for at modtage Ansættelse som Prest for Arbejderne ved det første Jernbaneanlæg, — en Virksomhed, han yderligere udvidede, da han 29de Marts 1854 havde faaet et Stipendium paa 800 Spd. (Kr. 3 200,00) aarlig for at virke til Afholdssagens Fremme. 1855 var han Skibsprest paa den under Krimkrigen udrustede Eskadre og blev samme Aar ansat i det ny oprettede midlertidige Garnisonsprestembede paa Karl Johansværn. 2den Januar 1864 blev han forflyttet til Lombs Sognekald, hvor han 1871 blev valgt til Provst i nordre Gudbrandsdalen. Herfra blev han 3dje April 1857 befordret til østre Aker. Han kom hid i rette Tid, da han endnu havde sin fulde Arbejdskraft, hvilken i høj Grad tiltrængtes under Menighedens overordentlige Vækst. Det kunde dog blive for meget ogsaa for ham. Der var Dage, paa hvilke han maatte rejse i 8 Sognebud og Aar, i hvilke han havde over 500 Konfirmanter. Det blev for meget for ham, og det kunde endog af og til mærkes paa hans ellers ganske mærkværdige Humør. En Glædesdag var det

ham derfor, da efter Kristianias Udvidelse Petri og Kampens Menigheder blev udskilte fra hans Sogn, ligesom en betydelig Del deraf blev lagt til Oslo Menighed 1ste Oktober 1880. Halling fik nu bedre Dage, og han følte den forandrede Stilling som en fuldstændig Hvile. Men — det viste sig snart, at han var udslidt efter et Arbejdsliv i en idelig Uro, fuldt af Anstrængelser af ethvert Slags, og efter et let Slaganfald om Sommeren 1883 var hans Kraft brudt, og han kom ikke egentlig til at arbejde mere. Han maatte søge Afsked og fik den 19de August 1885. 9de April 1886 gik han hjem.

Halling maa i flere Henseender kaldes et Særsyn i den norske Kirke. Han er en af dens først optrædende Vækkelsesprædikanter[1]) i vort Aarhundrede, — en Indleder af den for Kirken saa mærkelige Periode, der omsluttes af 1850 Aarene. Med dette var han blottet for al Pietisme, saa han vel i det hele maa siges at have holdt sig fri for Ensidigheder. Hallings Studium ved Universitetet faldt i en gold Tid. De, som vilde frem, maatte for en stor Del hjælpe sig selv, og der var da ogsaa dem, som fordybede sig i de gamle systematiske Verker eller studerede Schleiermacher. Halling var ikke en af dem. Hans Tørst efter Videnskaben var aldrig stor. Med sin afgjort praktiske Natur har han allerede som Student følt sig hendragen til Opbyggelseslitteraturen og gjennem denne modtaget sin væsentlige aandelige Paavirkning.

Halling var en Mand med et straalende Humør og en Munterhed, som der skulde overmaade meget til at ødelægge, — men ikke desto mindre var han straks hjemme i de Kredse, hvor den gamle Haugianisme levede i sin alvorsfulde Stilhed. Ved den Tid, Halling forlod Universitetet, samlede disse Kredse sig om Missjonssagen[2]), og det varede en Tid, før de norske Prester havde set tilstrækkelig paa det norske Missjonsselskab. Halling var derimod oppe i det med brændende Interesse,

---

[1]) Vi maa naturligvis bede dette Ord forstaaet om Prester, hos hvilke Gaven til at vække de slumrende er særlig fremtrædende.

[2]) S. o. S. 324.

blev allerede 1845 som 2 Aars gammel Kandidat sendt til Generalforsamlingen i Bergen, sluttede her Venskab med Dagens Størrelse, Lyder Brun, og blev udkaaret til Censor ved den forestaaende første Eksamen i Missjonsskolen. Han har selv spøgende omtalt dette som et Vidnesbyrd om Tidens Fattigdom: «De havde ingen at tage og maatte lade sig nøje med mig, som aldrig har været nogen Mand af Kundskaber.»

Halling optraadte som Kapellan i Aker i en Tid, da Veltalenheden var sjelden i vore Kirker, og fik med det samme et stort Ry som Taler. I den ærværdige gamle Akers Kirke var der gjerne god Plads, men naar Halling prædikede var det vanskeligt nok at komme ind. Det var ingenlunde Ideernes Rigdom eller Sprogets Velklang og Skjønhed, der trak, men det jævne, simple populære Foredrag, en kraftig Røst — han skreg vel meget — og den vindende Personlighed, der overalt fremtraadte som Almuens Ven. Alt dette maatte øve sin Magt over den store Skare, — men der kom ligesaa mange fra Kristiania som fra Aker. Stod man en Søndag Morgen, naar Halling prædikede, i et Vindu i Akersgaden, kunde man se en hel Sværm af Mennesker drage opover. Der taltes meget om, at han prædikede «simpelt», men de dybere tænkende Mænd lærte snart at glæde sig over Manden, som ved den simple Forkyndelse trak Almuen til Guds Hus. Han tilhørte Almuen og den alene.

Dog — han har visselig øvet stor Indflydelse paa andre end Almuen, men dette er vel bleven en Hemmelighed for ham selv. Han var ingen urolig Natur, men — han maatte altid ud. Vi tør naturligvis intet sige om, hvorvidt han med denne sin Tilbøjelighed til altid at færdes ude i Menigheden havde faa eller mange eller ingen med sig, men at han her fik Efterfølgere tør siges med Bestemthed, og han blev et lysende Eksempel for mange. Han var fordetmeste ude at kjøre i Menigheden, og man maatte forbauses ved at høre hvad han kunde holde ud. Dette hans bestandige Arbejde ude i Folket blev vel snarere forøget end formindsket, da

han 1851 forlod Akers Menighed for at blive Prest for Jernbanearbejderne.

Der var Dele af Hallings Virksomhed, som har fundet megen Omtale, andre, som har fundet liden, men som nok fortjener at erindres. Til de første hører hans store Forfattervirksomhed. Man maa studse ved dette: stor Forfattervirksomhed hos en Mand, der altid var paa Farten, og som selv erkjendte, at Kundskaber ikke var hans Sag. Nu — hans Bøger var da for en stor Del Oversættelser og Bearbejdelser, og hans originale Arbejder var vel mest at regne for en Gjenklang af hans megen Læsning i Opbyggelseslitteraturen. Samtlige hans Arbejder var af opbyggelig Art. Nogle af dem blev slemt medtagne af Kritiken[1]), men meget læste af hans Tilhørere. Halling skrev for meget, til at det alt kunde blive godt. Ogsaa hans Blad «For Fattig og Rig» blev undertiden slemt medtaget af Avisindsendere, naar Halling i sin Godmodighed og sin Smerte over Folkets Ulykker af Drukkenskaben o. s. v. kunde lade sig henrive til mindre vel overvejede Ytringer. Ikke mindre omtalt blev hans Bladvirksomhed, da den blev hans Ulykke, da det overordentlig store Abonnentantal — der er sagt 30 000 — ikke svarede til Antallet af Betalere, hans Forretningsfører ikke var heldig, og hans Pengetab forøgedes ved Kautioner, som denne gjennem velvillige Mand aldrig kunde negte, og som blev overvældende, da han ikke kunde maale sine pekuniære Kræfter.

Var der her adskilligt, som et kritisk Publikum kunde trække paa Skuldrene til, saa var der en anden Gjerning, som vandt ham Samtidens ubetingede Højagtelse. Det var Stiftelsen af Enerhaugens Samfund, hvorved han undergravede den af Markus Thrane vakte socialistiske Bevægelse blant Arbejderne. Ved opofrende Anstrængelse lykkedes det Halling at faa istand et simpelt, men godt Forsamlingshus, som han selv fyldte med Guds Ord, og hvor han kunde give Arbejderne Smag for ædlere Beskjæftigelser ved en festlig Sammen-

[1]) M. J. Monrad i Langes Tidsskrift. 1 B. 190.

komst nu og da. Her stod han for dem som deres bedste Ven, til hvem de kunde se op med den fuldeste Tillid, og her har han sat sig et Minde, som hans Folks Historie med Taknemmelighed skal bevare.

Mindre omtalt er en anden Gjerning af Halling, der maaske fortjener den største Beundring. Der blev ikke hørt andet end, at Kristianias og Akers faa Prester gjorde sin Pligt under den skrækkelige Koleraepidemi 1853, men det er sikkert, at ingen var en saa hyppig Gjæst paa Lazaretterne som Halling. Han stod dengang uden Menighed, men hans Venner og Bekjendte blant de stakkels syge var flere end nogen anden Prest havde, og — ham var det, de vilde se og tale med, for at de af hans Haand kunde modtage Sakramentet, før de lukkede sine Øjne. Han var paafærde baade Nat og Dag og tog manges stille Tak med sig, men dette blev naturligvis kun lidet kjendt i det store Publikum.

Halling kastede sig aldrig ind i «Tidens brændende Spørgsmaal». Han var aldrig Partimand. Sine bedste Venner havde han blant Grundtvigianerne paa en Tid, da disse paa det heftigste forkjætredes inden det vakte Lægfolk, — hvor han ogsaa var hjemme som faa. Med en Virksomhedsdrift og en Arbejdskraft, hvortil der sjelden er set Mage, ofrede han sig for sin Menighed og sit Embede, og kun som opbyggelig Forfatter virkede han for de større Kredse. Ogsaa ved denne Virksomhed har han dog vel nærmest havt sine Menigheder for Øje. I disse vil hans Minde gjemmes længe, og hans Værd er der højt skattet af alle, som kom til at staa ham nær.

Halling var gift 1) 1884 med Fredrikke Petrine Weyergang (født 10de November 1820, † 27de Januar 1860), Datter af Kjøbmand i Mandal Kristian Weyergang og Fredrikke Andersen. 2) 11te April 1862 med Marie Henriette Bomhoff (født 27de August 1837), Datter af Kjøbmand Constans Bomhoff og Annette Jørgine Gether. Han efterlod 1 Barn af første, 6 af andet Ægteskab.

Rettelser og Tillæg.

Ad I. S. 41. Om den almindelige Forbitrelse i Kjøbenhavn under Struensee henvises foruden til Mynsters Meddelelser ogsaa til C. Paludan-Müller: Om O. H. Guldberg som Statsmand. Odense 1841. 7. 25. E. Holm: Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedstidens Historie 1770—73. Kbh. 1885.

Ad I. S. 75. Neumanns Sendebrev til Menighederne af 3dje Juni 1827 er efter Meddelelse af Biskop Birkeland forfattet af H. J. Grøgaard.

Ad I. S. 93. Det er en fejlagtig Meddelelse af Fru Elise Neergaard, at Brødrene Frimanns Moder, Sara Cold flyttede til Rugsund. Hun blev boende paa Sælø til sin Død. (Oplyst af Provst W. F. Koren).

Ad I. S. 102. H. Hjorthøy blev først Kandidat 1803.

Ad I. S. 110. Daniel Baade var ikke indflyttet fra Østlandet, men fra Bergen, hvor han havde arbejdet paa flere Handelskontorer, til han 1733 blev Undervrager i Trondhjem. Overvrager blev han 13de April 1736. (Ansøgning i Rigsarkivet).

Ad I. S. 131. Efter Stiftsprovst P. B. Lassens Meddelelse har N. Wergeland neppe været i Kristiansand før han blev Adjunkt. Stiftsprovsten havde heller ikke hørt noget om, at hans Moder har været der paa Stedet. Det er B. Svendsen, som fortæller det i sine haandskrevne Samlinger.

Ad I. S. 137. Stiftsprovst Lassen bemærker her: «Jeg erindrer ikke, at Wergeland dikterede nogen Religionslære, men idet Niemeyers Lærebog lagdes til Grund for Undervisningen, gik han op og ned og snakkede en hel Del til Udvikling af Lærebogen».

Ad I. S. 144. Stiftsprovst Lassen bemærker, at det var paa Rektors Opfordring, at Disciplene bragte Wergeland Offer paa hans Ordinationsdag.

Ad I. S. 158. N. Wergeland indstilledes af Regjeringen 25de Oktober, blev udnævnt 9de November 1816 til Prest i Ejdsvold.

Ad I. S. 162. Om Karl Johans Stemning overfor Bogen «Danmarks politiske Forbrydelser mod Norge» se hans Brev til Grev Mørner af 16de December 1816, hvor Bogen stærkt misbilliges. (Y. Nielsen: Norges Hist. efter 1814. I, 587—88, Alf Collett i «Aftenposten» 1887, No. 91).

Ad I. S. 165. Visitatsen i Grue Kirke fandt Sted 1834, efterat Hesselberg 11te Juli s. A. var udnævnt til Sogneprest i Aker. H. Datter Frøken Pauline Hesselberg var dengang 11 Aar gammel. Hun havde ikke været tilstede i Kirken, men efter hvad man troede at vide i Familjen var det Hesselberg, der afbrød Wergeland med Ordene *«ne qvid nimis»*, da Provstens rationalistiske Udtalelser blev ham for drøje.

Ad I. S. 168. N. Wergelands Katekismusforklaring blev i Forfatterens Leveaar benyttet i et af hans Provstis Prestegjæld, Gjerdrum. Den hjertensgode Prest, Theodor Ingier, der stod i et patriarkalsk Forhold til sin Menighed, havde indført Bogen — visselig for at glæde sin Provst, ligesom han gjerne vilde glæde alle Mennesker. Da Wergeland var død, blev den afskaffet. (Meddelt 6te Juni 1886 af Sogneprest Jørgen Hansen, T. Ingiers Eftermand i Gjerdrum).

Ad I. S. 217. Efter M. B. Kroghs Død 1828 fik Grøgaard Tilbud om Nordlandenes Bispestol, men afslog det. (Meddelt af Stiftsprovst C. Daae).

Ad I. S. 223. J. Rein er født i Sundalen, ikke i Surendalen.

Ad I. S. 310. N. Nielsen var Huslærer hos Cancelliraad Lindegaard paa Lykkesholm i Fyen.

Ad I. S. 337. Den af Bernt Moe leverede Stamtavle over Slægten Darre, hvorefter den hidrører fra den gamle Adelsfamilje, maa anses for urigtig, da de ældre Led er vilkaarlig tilsatte. (H. Huitfeldt-Kaas i personalhistorisk Tidsskrift III B., 360).

Ad II. S. 36. Den Ytring, P. O. Bugge skal have fremført til H. N. Hauge paa Vanse (hvor han aldrig traf ham): «Om Presterne i Mængdevis rejser sig imod dig, om ogsaa jeg opstaaer imod dig, hold kun ud, thi Fremtiden er din» — lægges ogsaa Biskopen i Munden overfor den bekjendte Elling Eielsen (Bang: H. N. Hauge, 539). Det er formodentlig denne Mand, som har bragt den ud i Verden efter sin egen Meddelelse i Lindbergs Nordiske Kirketidende 1837, No. 36—37. Det er Elling selv, der fortæller, at Biskopen har tiltalt ham paa en saa besynderlig Maade. At man saa i den haugianske Kreds kan have gjort Hauge til dens Gjenstand og henlagt Scenen til Vanse Prestegaard, kan let være Tilfældet. Vi tillader os at

drage den hele Ytring i Tvivl ogsaa overfor Elling Eielsen, naar ikke andet Vidnesbyrd findes end hans eget.

Ad II. S. 75. Naar Biskop Bugge ligefrem beskylder Stiftprovst Wille for Usandhed, sigtes rimeligvis til en Indberetning, denne 24de Juni 1804 havde givet om Konrektor N. H. S. Bloch, hvori siges, at denne om Sommeren 1803 gik fra Forstanden, at han vistnok kom sig, men dog siden havde havt sine Perioder, hvorved han var aldeles uskikket til at være Lærer. Denne Indberetning blev sendt Universitets- og Skoledirektionen, der tvivlede om Rigtigheden, da den havde samtidige Breve fra Bloch, der ikke tydede paa Sindsforvirring. M. B. Krogh, til hvem Direktionen henvendte sig som den, der var nøje kjendt med Bloch, havde aldrig mærket noget saadant. Det var derimod bekjendt, at der mellem Wille og Bloch havde været Strid, og denne antoges at have misledet Willes Dom.

Ad II. S. 177. Den omtalte Ansøgning om Oprettelse af et Brødre-Societet indkom i Slutningen af 1823 eller Begyndelsen af 1824 fra C. Schmidt, D. Hofflund, E. Borch (ɔ: Fru Windekilde), C. Koch (ɔ: Bispinde Bugge), Ch. Lyng (ɔ: Biskopens Søn, Christian Bugge, dengang Forpagter af Enkesædet Lyng i Værdalen). Den gik ud paa Tilladelse til at samles til private Opbyggelsestimer hos Marcus Henrik Windekilde af Brødremenigheden, og at andre maatte gives Adgang efter Windekildes Tilladelse. Bugge anbefalede den, da det var uberettiget at hindre saadanne Sammenkomster, og Brødrene yndedes af alle Regjeringer som gode Borgere. Det theologiske Fakultet var heri enig og tilføjede kun, at gejstlig og verdslig Øvrighed burde have Tilsyn med Sammenkomsterne. Departementet tilraadede, at det blev tilladt indtil videre og kun for Windekildes Person. Sagen blev 6te Februar 1824 udsat i Statsraadet, for at Stiftamtmandens og de trondhjemske Presters Erklæring kunde indhentes.

REGISTER.

